

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Збірник матеріалів

III щорічної студентської наукової конференції

«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ:

ПРАВОВИЙ ВИМІР»

з нагоди 220 річниці створення

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

17 травня 2024 року

**Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого**

**Збірник матеріалів
III щорічної студентської наукової конференції
(з нагоди 220 річниці створення Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого)
«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР»**

17 травня 2024 року

УДК 340.11 (477) : 341.1
А28

Укладачі:

І.С.Криницький, д.ю.н., професор;
А.І. Козаченко, д.ю.н., доцент;
В.М. Божко, д.ю.н., доцент.

Рекомендовано до опублікування та поширення через мережу Інтернет вченою радою
Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 8 від 26 червня 2024 року)

Захист прав людини правовий вимір : матеріали III щорічної студентської наукової
конференції науково-практичної конференції (з нагоди 220 річниці створення Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого) (м. Полтава, 17 травня 2024 року).
Полтава, 2024. 323 с.

Матеріали III щорічної студентської наукової конференції науково-практичної
конференції (з нагоди 220 річниці створення Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого) висвітлюють теоретичні та практичні правові аспекти проблем захисту
прав людини в сучасних реаліях.

Збірник розрахований на юристів, фахівців державного управління, працівників органів
державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 340.11 (477) : 341.1

Матеріали друкуються мовами оригіналів.

За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори та їх наукові керівники.

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого заборонено.*

© Полтавський юридичний інститут Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, 2024.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

**Криницький І.Є., д.ю.н., професор, старший науковий співробітник,
директор Полтавського юридичного інституту;**

**Шевчик О.С., к.ю.н., доцент, заступник директора з навчальної та
наукової роботи Полтавського юридичного інституту;**

**Козаченко А.І., д.ю.н., доцент, завідувач кафедри теоретико-правових
дисциплін Полтавського юридичного інституту;**

**Любченко М.І., к.ю.н., доцент кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту;**

**Прохазка Г.А., к.ю.н., асистент кафедри теоретико-правових
дисциплін Полтавського юридичного інституту;**

**Нога П.П., асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового
права Полтавського юридичного інституту.**

ТЕХНІЧНИЙ РЕДАКТОР

**Юренко В.Ю., лаборант кафедри цивільного, господарського і
фінансового права Полтавського юридичного інституту.**

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Антонов Іван. ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗА «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 РОКУ.....	12
Бибич Злата. КРАДІЖКА ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ.....	15
Букало Андрій. МОВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗРОСІЙЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В 1930-Х РОКАХ.....	17
Гачан Юлія. ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	20
Горова Інна. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	23
Гриб Антоніна. ОСОБЛИВОСТІ ПІДКОМОРСЬКОГО СУДУ ПОЛТАВЩИНИ В ПЕРІОД XV – XVII СТОЛІТТЯ.....	26
Клименко Дарина. ПОЛІТИКА РУСИФІКАЦІЇ В ОСВІТІ НА ПОЧАТКУ 80-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ.....	29
Козаченко Анатолій. РЕФОРМА ЗЕМСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО 1918 РОКУ.....	31
Крамаренко Катерина. ЗАКОНОДАВСТВО СРСР, ЩО МАЛО ЗА МЕТУ РУСИФІКАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД.....	34
Куць Дар'я. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ.....	37
Лебеденко Світлана. МОВНА СИТУАЦІЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ПЕРІОД «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ».....	40
Лень Анастасія. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ, ЩО СПРИЧИНИЛИ ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ.....	43

Петренко Валерія. ВИКРАДЕННЯ МАЙНА ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИН ЗГІДНО «РУСЬКОЇ ПРАВДИ» (ЗА КОРОТКОЮ РЕДАКЦІЄЮ) ХІ СТОЛІТТЯ.....	45
Половина Юлія. РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: НАСЛІДКИ ДІЇ ЕМСЬКОГО УКАЗУ.....	48
Радченко Катерина. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1917-1919 РОКІВ.....	51
Свердленко Карина. МОВНА ПОЛІТИКА УНР ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ПРО ДЕРЖАВНУ МОВУ.....	54
Сергієнко Ярослав. ПРОЦЕС РУСИФІКАЦІЇ УКРАЇНИ У 80-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	57
Спірідонова Тетяна. ЗАКОНОДАВСТВО СРСР, ЩО СТАЛО ПРИЧИНОЮ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932-1933 РОКАХ.....	60
Толошна Юлія. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	63
Турченко Сергій. РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НКВС У ТОТАЛІТАРНОМУ РЕЖИМІ СРСР ТА ЇХ РОЛЬ У ОРГАНІЗАЦІЇ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ.....	65
Хоруженко Діана. НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ГОЛОДОМОРОМ 1932–1933 РОКИ: ЗЛОЧИННІ ПОСТАНОВИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ.....	68
Чернишенко Карина. СУДОВИЙ ПРОЦЕС В ГРОДСЬКОМУ СУДІ ЗА ДРУГИМ ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 РОКУ.....	71
Шевчук Сергій. ЩОДО РОЛІ СУДОВИХ ПРЕЦЕДЕНТІВ В УКРАЇНІ.....	73
Шило Даріна. ПОНЯТТЯ ШЛЮБУ ТА УМОВИ ЙОГО УКЛАДАННЯ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ.....	76
Юрко Іван. ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА КОЛЬБОРОМ ШКІРИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ НА ПРИКЛАДІ США ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	79

Ясюк Вероніка. РУСИФІКАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ЗА ЗАКОНОМ СРСР «ПРО ЗМІЦНЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ШКОЛИ З ЖИТТЯМ І ПРО ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК СИСТЕМИ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В СРСР» ВІД 17 КВІТНЯ 1959 РОКУ.....	82
---	----

СЕКЦІЯ 2 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Бібік Олег. ГАЛУЗЕВА ПРИРОДА ПІДСТАВ ПОВЕРНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ШТРАФУ.....	86
Бубирьов Михайло. ОСКАРЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ АКТИВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	89
Варченко Олексій. ЗАБОРОНА СУПЕРЕЧЛИВОЇ ПОВЕДІНКИ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	93
Васюта Валентина. ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ.....	97
Величко Олександра. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ЗБОРУ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ....	99
Вишневський В'ячеслав. РОЗДУМИ НАД ДОДАТКОВИМИ ПІДСТАВАМИ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СТАРОСТИ.....	102
Власенко Анна. ПЕРЕВЕДЕННЯ ПРАВ ПОКУПЦЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА КУПІВЛІ.....	105
Геогчян Артур. НЕСУДОВА ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	109
Герасимова Ванда. ІІІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	111
Глушко Євгенія. ДОЛЯ ДОМАШНІХ ТВАРИН ПРИ РОЗЛУЧЕННІ...	114
Гнедик Євген. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ КЕРОВАНОГО ДОСТУПУ.....	118
Грачова Каміла. ВИТРЕБУВАННЯ РОДОВИХ РЕЧЕЙ З ЧУЖОГО НЕЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ.....	121

Гринько Ярослав. ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ ПОЛОЖЕНЬ ЄКПЛ ТА ПРАКТИКИ ЄСПЛ..	124
Гуторова Наталія. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ.....	128
Делейчук Ірина. НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ ЗА ПРАВОМ КРАЇН ЄС...	132
Дубін Катерина. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ.....	136
Дуда Максим. РОЛЬ СТАТТИ 3 ЄКПЛ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ.....	140
Жайворонок Анна. СУДОВІ ВИТРАТИ: СТУПІНЬ ТА ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ЗГІДНО КАС УКРАЇНИ.....	143
Забуга Юлія. АНАТОМІЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЮДИНИ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 4 СТ. 143 КК УКРАЇНИ.....	147
Заверуха Олег. НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУР СУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ.....	151
Іщенко Микола. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	155
Кандиба Карина. ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	160
Карпова Анастасія. ОСКАРЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	163
Колісник Ксенія. СУДОВА ТА МІЖНАРОДНО-ДОРОГОВІРНА ПРАКТИКА ЩОДО ВИКОРІНЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	170
Колесник-Толстой Максим. УЯВНА ОБОРОНА.....	174
Коротич Ірина. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	177

Кривошей Олександра. ПРАВОМІРНІСТЬ ВИЛУЧЕННЯ ТЕЛЕФОНУ АДВОКАТА ПІД ЧАС ОБШУКУ.....	181
Криницький Ігор. БЮДЖЕТ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЯК ОСОБЛИВА ЛАНКА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	185
Кулайстра Віталія. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА СВІДЧЕННЯ ТА ПАМ'ЯТЬ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПОДІЙ.....	188
Лисенко Оксана, Степаненко Альбіна. АВТОНОМІЯ ВОЛІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	190
Лимар Богдан. РОЛЬ ЄКПЛ У ЗАХИСТІ ЦИФРОВОЇ СПАДЩИНИ ТА ПОСМЕРТНОЇ ПРИВАТНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ.	194
Лисюк Руслана. ОСНОВНІ КОЛІЗІЇ СПАДКУВАННЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.	197
Лобатенко Ірина. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	201
Логвінова Ольга. ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ВПЛИВ ЦИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ.....	203
Лузган Вероніка. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОЧИНСТВІ: МОЖЛИВО ЧИ НІ?.....	206
Нога Петро. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСІБ НА ДОСТУП ДО БЕЗПЕЧНИХ ТА ЯКІСНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ.....	211
Олаг Вікторія. КОЛІЗІЙНІ НОРМИ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	214
Олійник Інна. СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ.	217
Олійник Наталія. ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ПІД ЧАС БІЙОК.....	220

Паламарчук Дмитро. ПРАВОВА ПРИРОДА РЕНТНОЇ ПЛАТИ ЗА КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ ДЛЯ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН В УКРАЇНІ.....	223
Пашков Віталій. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПУСКУ ЗА РЕЦЕПТАМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	226
Петренко Дмитро. МІЖНАРОДНО-ВАНТАЖНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	230
Петренко Юлія. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ.....	233
Піучевська Карина. ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ЯВИЩА, ЩО МАЄ ЦІННІСНИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	238
Понятенко Микола. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СТОСОВНО ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СМЕРТНОЇ КАРИ ЯК ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИН.....	241
Портянко Дар'я. РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	245
Рябченко Анастасія. ЗАСТОСУВАННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ.....	249
Гаркуша Владислав. СПІВВІДНОШЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ.....	252
Савві Олександр. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФАХОВОСТІ УЧАСНИКІВ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН.....	256
Сапа Сергій. ПРАВО НА ОBOB'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ ПРИ СПАДКУВАННІ: ВИКЛЮЧЕННЯ З ПРАВИЛА.....	258
Світлична Аліна. ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ.....	260
Сенчук Олег. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	264

Сердюк Діана, Вродливець Анна. КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПІКИ НАД МАЛОЛІТНІМИ ДІТЬМИ.....	269
Сидоренко Анна. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ РОБОТОДАВЦЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	272
Скирда Вадим. СУДОВА ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ.....	276
Соболь Людмила. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ.....	278
Стеценко Катерина. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА НА АБОРТ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	280
Теркун Анжела. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	284
Тищенко Юлія. ГОЛОВНА ФУНКЦІЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ.....	287
Токаренко Дмитро. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАТВЕРДЖЕННЯ СИМВОЛІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	291
Топтун Діана. ДИСТИНКТИВНА (РОЗПІЗНАВАЛЬНА) ФУНКЦІЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ.....	294
Хорішко Анна. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТРИВАЛОСТІ ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ У РОЗУМІННІ ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 407 КК УКРАЇНИ.....	297
Черевко Артем. КОНДИКЦІЙНИЙ ПОЗОВ.....	300
Чуйко Євгенія. СПІРНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У РАМКАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	302
Шевченко Карина. ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ.....	307
Шостак Денис, Колесник Яна. ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗАКОНУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ...311	
Шубін Іван. КРИТЕРІЇ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ОБЧИСЛЕННІ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ.....	315
Ященко Микита. ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕЖИМУ ЗАСТОСУВАННЯ МАРОК АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ.....	317

СЕКЦІЯ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Антонов Іван,
студент 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗА «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 РОКУ

Договір купівлі-продажу є одним із основних видів зобов'язань щодо передачі майна у власність. Такий спосіб набуття права власності у різні історичні часи був одним із універсальних та найбільш поширених. В умовах активних євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, важливим залишається питання щодо ретроспективного аналізу договору купівлі-продажу у період Козацько-Гетьманської держави.

«Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року (далі – «Права» 1743 року) детально врегульовували відносини щодо порядку укладання, зміни та розірвання договору купівлі-продажу, що свідчить про добре розвинену систему договорів, що існували у товарно-грошових відносинах того часу [1, с. 102]. Тому вважаємо за необхідне проаналізувати особливості правового врегулювання інституту купівлі-продажу за «Правами» 1743 року.

Науковий інтерес щодо дослідження договору купівлі-продажу проявляли низка науковців, зокрема Косенко І.О., Смаль А., Чуєнко В.І. та інші.

У главі XIV «Прав» 1743 року 27 артикулів були присвячені питанню продажу, купівлі, викупу та даруванню, тобто різним способам розпорядження маєтками. Під договором купівлі-продажу прийнято було розглядати договір, відповідно до якого між двома сторонами укладалася угода щодо зобов'язання продавця передати покупцю певну річ у власність, а в останнього у свою чергу виникав обов'язок прийняти куплену річ та заплатити за нею ціну, обумовлену

раніше [2]. Таким чином, наведене свідчить про двосторонній та оплатний характер договору купівлі-продажу за «Правами» 1743 року.

Особливостями суб'єктного складу договору купівлі-продажу за статтею 1 «Прав» 1743 року виступало те, що не всі верстви населення мали відповідний рівень дієздатності, щоб укласти договір купівлі-продажу. Зокрема у такій можливості обмежувалися невільні люди, неповнолітні, психічно хворі, недорозвинуті, сліпі та німі [1, с. 102; 3, с. 245].

Предметом такого договору могли виступати будь-які категорії товарів, які не вилучені з цивільного обороту в той час. Істотними умовами договору були товар та ціна, щодо яких сторони повинні були досягти згоди для того, щоб його укласти [2]. Отже, договір купівлі-продажу був за своєю природою консенсуальним.

Для укладення договору купівлі-продажу нерухомого майна обов'язковим було дотримання письмової форми договору, а також його запис в урядову книгу. Відтак продавець повинен був особисто написати та підписати «купчу», яку згодом своїми підписами повинні затвердити свідки. Важливим є те, що такі свідки повинні особисто бути присутніми під час здійснення продажу. Також «Права» 1743 року передбачали, що в разі неписьменності продавця та свідків необхідною умовою була присутність осіб, які могли б за них розписатися та засвідчити укладення договору купівлі-продажу [3, с. 247]. Тож «Права» 1743 року передбачали особливий порядок засвідчення договору купівлі-продажу, зокрема письмову форму для операцій із нерухомим майном та підписання у присутності свідків (як для продажу рухомого, так і нерухомого майна), які засвідчували волю сторін для здійснення таких дій. Законодавець того часу створював умови для документування волі продавця та можливості підтвердити реальне укладення такого договору за допомогою показань свідків.

Наступним етапом після підписання було оголошення листа щодо продажу майна в присутності урядових осіб і тільки за умови, що вони переконані, що таке майно належало продавцю та не виступає предметом спору, вони вписували «купчу» (тобто лист) у міські книги. До того ж робити це було необхідно «слово

в слово». За результатами здійснення таких операцій урядовці надавали сторонам «витяг», скріплений печаткою та підписами відповідальних осіб [2]. Тому можна стверджувати що передбачений «Правами» 1743 року порядок посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна заклав основоположні засади посвідчення договорів купівлі-продажу, оскільки сьогодні при укладення таких договорів нотаріуси (так само як урядовці XVIII ст.), перевіряють належність майна продавцю, вносять відповідну інформацію щодо набуття права власності на майно покупцем до Державного реєстру на нерухоме майно (аналогічно до міських книг) та надають відповідний витяг покупцю [4].

Таким чином, за «Правами» 1743 року договір купівлі-продажу за юридичною природою був двостороннім, оплатним та консенсуальним. Його зміст полягав у передачі майна продавцем покупцю за обумовлену угодою суму коштів. Особливий порядок посвідчення, зокрема підписання продавцем, двома-трьома свідками, перевірка належності майна продавцю, запис до урядової книги та видання «витягу» нагадує сучасний порядок посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А. І.

Література

1. Чуєнко В.І., Косенко І.О. Ретроспективний аналіз розвитку та становлення договору купівлі-продажу як інституту цивільного права України. *Юридичний електронний журнал*. 2020. №9. С. 101-103.

2. Смаль А. Історичний розвиток договору купівлі-продажу в добу козацько-гетьманської держави. *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»*. 2012. URL: <https://naub.oa.edu.ua/istorychnyj-rozvytok-dohovoru-kupivli-prodazhu-v-dobu-kozatsko-hetmanskoji-derzhavy/> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

3. Шемшученко Ю.С. Права за якими судиться малоросійський народ 1743 року. *Пам'ятки політико-правової культури України*. Київ, 1997. 546 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA2-0202-4.pdf> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

4. Посвідчення договору купівлі-продажу квартири. *Офіційний веб-портал КМДА*. 2018. URL: <https://darn.kyivcity.gov.ua/news/21194.html> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

Бибич Злата,
*студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КРАДІЖКА ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ

Кодифікація кримінального законодавства в різні періоди історії українського народу залишається актуальною й сьогодні. Норми кримінального права, передбачені у першому Литовському Статуті, мають особливе значення для розуміння національної правової традиції. Питанням крадіжки та покарання за її скоєння за Литовським статутом 1529 року присвятили свої праці такі вчені, як Довнар Т., Заруба В., Захаренко П., Іванов В., Кістяківський В., Малиновський І., Музиченко П., Падох Я., Рогожин А., Терлюк І.

У Великому князівстві Литовському, подібно до інших держав того часу, крадіжка вважалася серйозним порушенням закону, яке піддавалося жорстким покаранням. Литовський статут 1529 року, що став одним із найважливіших законодавчих актів у цій частині, встановлював правила щодо крадіжок та санкції за них. Крадіжка, як інші злочини проти майнових прав, визнавалася серйозним порушенням громадського порядку та порушенням прав громадян [1, с. 261-262]. Як приклад слід навести статтю. 1, у якій встановлено покарання за крадіжку, залежно від того, чи був крадій спійманий з краденим майном. Якщо при затриманні крадій не мав об'єкту посягання, на нього могли накласти штраф або покарати биттям. У разі вчинення повторної крадіжки передбачались санкції у вигляді страти незалежно від вартості краденого майна [2].

Відповідно до статті 12 «Который бы злодей на его злодействе пойман был, окром дому его, а реч краденая в дому его не была застата, такого жона и дети, и

челядь от таковых злочинств прожни, а сам злодей мает висети» [2]. Також в статті 23 зазначається «А хто бы што украл на дворе господарским, што бы стояло меньше полукопья, которая бы реч не о шыю пришла, а то бы на него переведено або вынято, таковому мают уші обрезать» [2]. Зазначені витяги із Литовського статуту свідчать про суворість покарань за крадіжки: смертна кара для злодіїв, які були спіймані з краденим поза своїм будинком, і відрубання вух за крадіжки на господарському дворі. Такі покарання відображають жорсткість правосуддя того часу [2]. Покарання за крадіжку були різноманітними та залежали від обставин і важкості злочину. Одним із видів покарань були штрафи, наприклад у статті 1 вказувалося: «... а з лицом их поймают, которое лицо будет стояти полтину грошей, тогда мает каран быти яко злодей. А естли ж полтины лицо стояти не будет, тогда мает з бонды его шкода плачона быти або лицо вернути, а з навязку пугами бити. А повторе естли вкрадет, хотя десети грошей стояти не будет, ...» [2]. Наведене свідчить про те, що штрафи були встановлені відповідно до вартості украденого майна та соціального статусу зловмисника. Ці штрафи мали на меті відшкодувати збитки потерпілому та діяти як засіб запобігання подібним злочинам у майбутньому [3, с. 246-248]. У найважчих випадках, особливо якщо крадіжка супроводжувалася насильством чи іншими серйозними злочинами, можливим покаранням була страта. Смертна кара використовувалася як останнє рішення для найбільш небезпечних злочинців. Статут передбачав випадок, коли злочинця засуджували до смертної кари «...в том караньи свою пенезми откупит...» чи коли «...хто згоден явного от шибеницы своими денезми откупит...» [2]. Це викладено в статті 30 розділу 6 і також в статті 6 розділу 13 Литовського статуту. Застосування страти було максимальною мірою кари та відображало найбільш серйозні порушення закону. Це також відіграло певну роль в публічному демонструванні суворості законодавства та використовувалося як засіб запобігання подібним злочинам у майбутньому [4, с. 14-16].

Отже, із аналізу Литовського статуту 1529 року можна зробити висновок, що крадіжка вважалася серйозним порушенням закону, яке піддавалося суворим

покаранням. Злочинці, спіймані з краденим майном поза своїм домом, засуджувалися до страти. Покарання за крадіжку також включали штрафи, які залежали від вартості украденого майна та соціального статусу зловмисника. Такі види санкцій використовувалися для відшкодування збитків потерпілому та як засіб запобігання подібним злочинам у майбутньому. Крім фінансових покарань, статут передбачав і тілесні покарання для злочинців, наприклад, у разі крадіжки на господарському дворі злочинцю відрубували вуха. Такі види покарань демонстрували суворість правосуддя того часу та слугували як засіб для запобігання подібним злочинам у майбутньому.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А. І.

Література

1. Бойко І.Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.

2. Перший (Старий) Статут Великого князівства Литовського 1529. *Конституанта*. 2004. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2012/11/1529.html>. (дата звернення: 24.04.2024 р.).

3. Цвік М.В., Петришин О.В. Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків: Право, 2008. 728 с.

4. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України: навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.

*Букало Андрій,
студент 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МОВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗРОСІЙЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В 1930-Х РОКАХ

Актуальність дослідження мовної політики радянської влади, спрямованої на зросійщення українців у 1930-х роках, є важливою для розуміння сучасних

викликів у зміцненні української мови. Вивчення цієї історії допомагає протистояти спробам підриву національної ідентичності та є частиною боротьби з зовнішніми загрозами.

Політика українізації, запроваджена у 1920-х роках під егідою РКП(б)-ВКП(б), мала на меті зміцнити позиції більшовицького уряду в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УСРР), а згодом придушити національно-визвольні тенденції українського народу, зросійщити його, що й відбулося. У грудні 1932 року ЦК КП(б) України отримав телеграму з підписами Сталіна і Молотова, в якій відкидалася українізація [3]. Цей крок мав допомогти уникнути потенційного збудження буржуазно-націоналістичних сил, вигнаних з України, які діяли в українізованих регіонах, нібито з метою дестабілізації ситуації.

Після отримання цієї телеграми шкільна система перейшла переважно на російську мову навчання. Вивчення російської мови стало обов'язковим в усіх сільських школах, що позначило кінець періоду українізації та початок систематичних обмежень української культури. Вилучення видатних творів української науки та літератури з бібліотек, заборона українських п'єс, літературних об'єднань – це лише деякі аспекти цього процесу [1, с. 105].

У період з початку 1930-х років утиски в Україні набули масового характеру, зокрема у 1933 році під гаслом «боротьби проти націоналізму» відбулася широка репресія. Вона охопила різні сфери: від партійних та профспілкових структур до інтелігенції. Кожен пласт української культури став мішенню під гаслом боротьби з «ворогами народу», була розгорнута масштабна кампанія «очищення».

З рішучим завершенням «українізації» посилювався процес русифікації. У 1938 році почала виходити газета ЦК КП(б)У «Советская Украина», яка отримала юридичний та фактичний статус на рівні з «Комуністом», що випускалася українською мовою з 1926 року. У той самий період було прийнято постанову Раднаркому УРСР щодо обов'язкового викладання російської мови у всіх неросійських школах. Відбулися зміни в алфавіті, граматиці та словнику, спрямовані на асиміляцію до російської мови. Вивчення російської стало

обов'язковим з другого класу, а школи у містах все частіше переходили до російськомовного навчання. Російська мова також набула більшого поширення в середній та вищій спеціальній освіті. Зросла кількість російськомовних видань, які видавалися не лише в центральних районах Росії, але й в Україні. Кількість україномовних видань в цей період значно зменшилася.

Період правління Сталіна в історії СРСР характеризується не лише тоталітарними методами управління, примусовою колективізацією, Голодомором, депортаціями та широкомасштабними репресіями, але й невинуватими людськими втратами та руйнуваннями під час Другої світової війни. До цього додавалася політика русифікації, яка охопила всі республіки Союзу. 20 квітня 1938 року було прийнято постанову Ради Народних Комісарів УРСР та ЦК КП(б)У «Про обов'язкове вивчення російської мови в неросійських школах України». Цей документ був аналогічний до постанови Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей», виданої 13 березня 1938 року, але його дія обмежувалася лише Україною [2].

У постанові зазначалося, що через діяльність контрреволюційних троцькістсько-бухарінських та буржуазно-націоналістичних елементів, які впливали на Народний комісаріат освіти УРСР та органи народної освіти, викладання російської мови в українських школах було незадовільним. Зазначені елементи намагалися підірвати ленінсько-сталінську національну політику в Україні та єдність українського народу з російським народом та іншими народами Союзу РСР. Постанова підкреслювала необхідність вивчення російської мови для зміцнення братерських зв'язків та єдності між народами СРСР.

Постановою від 20 квітня 1938 року кількість годин викладання російської мови в українських школах і школах національних меншин було значно збільшено з наступного року: у 1 класі російська мова не вивчалася, але з 2 класу на неї виділялося три години на тиждень, п'ять годин у 3 і 4 класах і шість годин

у 5, 6 і 7 класах. У 8, 9 і 10 класах кількість годин знову скорочувалася до п'яти годин [2].

Радянська політика русифікації, яка була запроваджена у 1930-х роках, мала далекосяжні наслідки для української мови та культури, обмежуючи їх присутність в освіті та публічному житті. Ці заходи були спрямовані на асиміляцію українців та забезпечення ідеологічного контролю. Відродження та зміцнення української мови в сучасній Україні є важливою відповіддю на ці історичні виклики, спрямованою на захист національної ідентичності та культурної спадщини.

Науковий керівник: к.філол.н., доц. Лебеденко С.О.

Література

1. Плахотнюк С. С. Крах політики українізації в 20-30-х роках ХХ ст. в Україні. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2002. Вип. 4. С. 101-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2002_4_29 (дата звернення: 29.04.2024 р.).

2. Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей: Постанова ЦК ВКП(б) і РНК СРСР №146 від 13.05.1938 р.

3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1. Оп. 25. Арк. 6.

*Гачан Юлія,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в умовах активних євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні важливим залишається питання щодо створення рівних умов для всіх осіб. Основним напрямком для сучасної демократичної правової держави є забезпечення прав і свобод людини.

Важливою передумовою для цього є забезпечення принципу недискримінації.

Принцип недискримінації досліджували у своїх роботах Сахарук І., Мороз Ю., Калмикова О., Рабінович П. та інші вчені.

Вимога щодо справедливої рівності можливостей реалізується через принцип недискримінації (non-discrimination), який полягає в забороні необґрунтованого відмінного підходу до тих, хто перебуває в однакових умовах або ж навпаки однакового ставлення до тих, хто перебуває в різних ситуаціях [1, с. 50]. Дійсно, значення цього принципу неможливо переоцінити оскільки дискримінація безпосередньо суперечить сутності рівності, порушуючи справедливий баланс між формальною та фактичною рівністю можливостей. Саме тому вважаємо за необхідне проаналізувати його реалізацію в правовій системі України.

Окремі аспекти принципу недискримінації втілюються тим чи іншим чином в більшості конвенцій Ради Європи, до складу якої входить Україна. Наприклад, ст. 5 Протоколу № 7 до Конвенції від 22 листопада 1984 р. закріплює рівноправність членів подружжя у відносинах зі своїми дітьми та між собою [2]. Європейська соціальна хартія від 3 травня 1996 р. забороняє будь-яку дискримінацію при реалізації суб'єктами права своїх прав, передбачених цим правовим документом (ст. Е частини V) та покладає на держав-учасниць зобов'язання забезпечувати рівність результатів шляхом створення сприятливих умов для окремих категорій населення (дітей, жінок, інвалідів тощо) (п. 7, 8 і 15 частини I) [3]. Схожі засади містяться в більшості документів, що були прийняті в межах Ради Європи. Наприклад, відповідно до ст. 1 Протоколу № 12 «здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад, за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, приналежності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою» [4]. Отже, держави повинні забезпечити реалізацію принципу недискримінації осіб не лише за умови користування гарантованими законодавством цієї країни правами, а й

передбаченими у вказаній Конвенції. Разом з тим слід вказати, що принцип недискримінації не забороняє проводити державні заходи щодо сприяння реальній рівності, коли такі є об'єктивно виправданими.

Принципове значення щодо роз'яснення принципу недискримінації мають рішення Європейського суду з прав людини та Комісії з прав людини, які визначили елементи, що утворюють дискримінацію: 1) наявність фактів, які вказують на відмінне ставлення до осіб у аналогічних ситуаціях; 2) відсутність об'єктивного та розумного аргументування різного ставлення до суб'єктів права (нелегітимність мети); 3) засоби, що використовуються не виправдовують поставлену мету, тобто вимога пропорційності. Розв'язання цих проблем дає змогу відмежувати правомірні дії від неприйнятних та з'ясувати наявність або відсутність дискримінації [4, с.31-33].

Таким чином, принцип недискримінації забороняє створення державою менш сприятливих умов для особи, ніж вони могли б бути, а також засуджує нейтральне ставлення законодавця до незахищених верств населення, що перебувають у менш сприятливому становищі, якщо мета не виправдана об'єктивною легітимністю, а заходи, завдяки яким вона реалізована, не є неналежними.

Заборона дискримінації не обмежується виключно формальною рівністю, а передбачає створення реальних умов для забезпечення рівних можливостей для всіх осіб. Держава повинна не лише утримуватися від дискримінаційних дій, але й вживати заходи щодо сприяння реальній рівності, коли такі дії є об'єктивно виправданими.

Урахування положень міжнародного права, зокрема нормативні акти Ради Європи та Європейського суду з прав людини сприяють утвердженню прав людини у правовій системі України та створення національних правових вимог, зокрема у практиці Конституційного Суду України. Принцип недискримінації не лише закріплений в міжнародних документах та українському законодавстві, але й активно застосовується в юридичній практиці.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

1. Сахарук І. Принцип недискримінації як складова концепції гідної праці в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. С. 50-58.
2. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 22 листопада 1984 р. № ETS 118. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2375.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р. № ETS 163. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 51.
4. Христова Г. Питання заборони та протидії дискримінації. *Рада Європи*. 2015. 110 С. URL: <https://rm.coe.int/16803040d8> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

Горова Інна,
*студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Дослідження ефективності правового регулювання є важливим на сьогодні. Це зумовлено тим, що в умовах активних євроінтеграційних процесів, що відбуваються у Україні здійснюється перегляд вже існуючих нормативних актів та прийняття нових, які б відповідали нинішнім реаліям.

Питання щодо ефективності правового регулювання досліджували у своїх роботах Бошицький Ю. Л., Мельник О. М., Копейчиков В.В., Цвік М.В., Петришин О.В., Козюбра М.І. та інші вчені.

Правове регулювання означає впорядкування, правове закріплення та охорону суспільних відносин за допомогою правових засобів. Сферою регулювання є ті суспільні відносини (економічні, політичні, культурні, етнічні, релігійні та ін.), які потребують правового впливу [1, с. 9].

Що стосується ефективності правового регулювання, то для її визначення використовується співвідношення поставленої мети до реальних результатів

діяльності системи. Правові інститути використовують термін «ефективність» для опису ефекту або наслідку, який виникає внаслідок однієї з їхніх змінних. Таким чином, ці інституції вважають, що визначення ефективності правового регулювання залежить від того, наскільки успішно досягаються їхні цілі. Крім того, такі цілі допомагають створити умови для формування та розвитку нових суспільних відносин [2, с.78]. Наведене дає підстави стверджувати, що критерієм ефективності є ступінь реалізації відповідних цінностей. Варто звернути увагу на те, що соціальна цінність і ефективність пов'язані як процес і результат.

Рабінович П. М. вважав, що вимірювання ефективності правового регулювання передбачає врахування кількох критеріїв. До них відноситься оцінка значення правового регулювання, його економічності та ефективності [3, с. 265]. Таким чином, визначаючи справжню цінність закону, необхідно оцінювати його на основі того, наскільки позитивним є його вплив на людей, суспільство або групові відносини.

Ефективність правового регулювання визначається за допомогою певних чинників: дієвістю самого нормативного акта; дієвістю процесуальних механізмів застосування нормативно-правових актів; ефективністю діяльності, пов'язаної із застосуванням та реалізацією нормативно-правових актів [4, с. 96].

Досліджуючи ефективність, важливо орієнтуватися не на цілі законодавства, а на переваги. Визначаючи інтерес як співвідношення між задоволеністю потреб різних соціальних груп, класів і прошарків населення та можливістю задоволення цих потреб, маємо модель, складовими якої можна вважати елементи ефективності: соціальні потреби, які необхідно задовольнити за допомогою конкретного нормативно-правового акта - правові засоби, їх кількість та якість - здатність правових засобів задовольняти визначені в нормативно-правовому акті соціальні потреби [3, с. 266].

Рабінович П. М. виділяв деякі передумови ефективності правових норм. До загальносоціальних передумов чинності правових норм (законодавчої чинності) належать: відповідність норм об'єктивним законам (законам) людського і суспільного буття і розвитку; відповідність норм конкретно-історичним умовам

їх дії, практичним можливостям їх реалізації (матеріальним, духовним, тимчасовим, людським тощо), адаптація правових норм до реальних потреб та інтересів цих суб'єктів, співвідношення між правовими нормами; відповідність правових норм дійсним потребам та інтересам цих суб'єктів, співвідношення правових норм - відповідність правовим нормам правосвідомості та морального стану, загального рівня культури, громадської думки зазначених суб'єктів; узгодження правових норм з тими, що «об'єктивно» узгоджуються з висновками наук (соціальних, природничих, технологічних), які вивчають об'єкти, що входять до сфери права; - правові норми відповідають загальній моделі самоорганізації систематичних явищ. (їх вивчає синергетика) і цілеспрямована організація таких явищ (особливо їх вивчає кібернетика) [5, с. 134].

Таким чином, правове регулювання - це система впливу права на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення та охорони. Важливим аспектом правового регулювання є створення цілісної теорії, яка б охоплювала всі правові акти і всі варіанти процесу правового регулювання. Загалом, правове регулювання відіграє важливу роль у забезпеченні порядку та стабільності в суспільстві. Здійснення ефективного правового регулювання потребує узгодженості між правовими актами у співвідношенні один з одним.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

1. Ваньчук І.Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 32. Том 1. С. 7-10.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Львів. *Край*. 2007. 192 с.
3. Чемудурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. *Підприємництво, господарство і право*. 4. 2020. С. 262-267.
4. Козюбра М.І. Загальна теорія права: підручник. Київ. *Vaime*. 2015. 392 с.
5. Куліш А.М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України : дис. ... канд. юр. наук. Харків. 2003. 177 с.

*Гриб Антоніна,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДКОМОРСЬКОГО СУДУ ПОЛТАВЩИНИ В ПЕРІОД XV – XVII СТОЛІТТЯ

Проблема наукового дослідження підкоморських судів у період XV – XVII ст. не отримала належного відображення в історіографії. Це в першу чергу слід пояснити недостатнім збереженням відповідних архівних фондів, які розпорошені по регіональних архівних установах, і їх особливою специфікою у формуванні. Крім того, судочинство проводилося польською мовою, що також ускладнювало доступ до джерел для досліджень. З іншого боку, підкоморські суди не залишилися поза увагою науковців. Історик Лаппо І.І. у своїх дослідженнях надав детальну характеристику процесу становлення та розвитку підкоморського суду [2, с. 364].

Діяльність підкоморських судів залишається поза увагою істориків права, які здебільшого акцентують увагу на дослідженні земських і ґродських судів, що пов'язано з кращою збереженістю судових книг. Це пояснює і той факт, що з проблематики підкоморського судочинства досі не існує якісного дослідження, зокрема через специфіку і малу кількість джерел [4, с. 76].

Але ж все таки, питанням особливості підкоморського суду присвятили свої праці такі вчені, як: Ворончук І. О., Лаппо І.І., Німчук В.В., Резнік О. І., Яковенко Н. М. та інші. Тому метою зазначеного дослідження є аналіз окремих аспектів підкоморського суду.

Особливістю підкоморських судів опинилася і в колі інтересів дослідників історії права. Ворончук І.О. , використовуючи Статут Великого князівства Литовського 1566 р., подає детальний аналіз процесу формування, компетенції та кадрового складу судової установи й приходиться до висновків про особливість суду, яка проявлялася у відсутності постійного місця перебування й одноособовому розгляді справи [1, с.498].

Діяльність підкоморських судів на українських землях у складі Речі Посполитій була регламентована Другим Литовським статутом 1566 р. (розділ 4, артикул 70). Суд створювався в кожному повіті. Його очолював підкоморій, який призначався правителем довічно й присягався у своїй справедливості [5, с. 236] .

У період Речі Посполитої, з XV по XVII ст. Полтавщина була частиною складної та різноманітної правової системи, яка базувалася на шляхетському праві та великих впливах польського права та культури. В цьому контексті функціонував підкоморський суд, який відігравав ключову роль у забезпеченні справедливості та порядку в регіоні. Особливості його діяльності на Полтавщині в цей період визначалися рядом факторів [4, с. 86].

Слід відзначити структуру та організацію підкоморського суду. Він складався з підкоморія, який очолював суд, та ради суддів, що включала помічників суддів або присяжних.

Важливою особливістю на Полтавщині була та обставина, що рада суддів складалася з представників землевласників, місцевої шляхти, та інших місцевих еліт, що впливало на судові рішення та процеси.

Підкоморський суд мав широку компетенцію у розгляді справ. Він вирішував різноманітні справи, включаючи земельні спори, справи про злочини, спори щодо спадщини та інші цивільні та кримінальні справи. Це створювало важливу базу для підтримки правопорядку та захисту прав громадян [3, с. 577].

Також вплив шляхти та польського права. Шляхта володіла значним впливом на судову систему та могла використовувати свій статус для впливу на судові рішення.

У контексті Полтавщини, де польська культура та право мали значний вплив, польське право та юридичні норми могли визначати ряд правових аспектів, включаючи судові процеси та рішення.

Особливості підкоморського суду Полтавщини у період XV по XVII ст. ілюструють складність та різноманіття правової системи Речі Посполитої. Цей суд відігравав важливу роль у забезпеченні правопорядку та справедливості в

регіоні, а його особливості відображали вплив місцевих та загальнопольських факторів на судову систему та правосуддя [3, с. 578].

Отже, важливим аспектом підкоморського суду на Полтавщині є збереженні соціального порядку та стабільності в регіоні.

У період XV по XVII ст. Полтавщина зазнала різних випробувань, таких як війни, конфлікти та зміни влади.

Підкоморський суд виступав як важлива інституція, яка сприяла розв'язанню конфліктів, відновленню порядку та збереженню стабільності в регіоні через правосуддя та захист прав громадян.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Ворончук І.О. Підкоморський суд. Енциклопедія історії України: Т.10. Інститут історії України НАН України. Київ: «Наукова думка», 2011. 784 с.

2. Лаппо І. Підкоморський суд у Великому князівстві Литовському наприкінці XVI та на початку XVII ст. *Міністерства народної освіти*. 1899. № 8. 403 с . URL: <https://z-lib.io/book/14094699> (дата звернення: 30.04.2024 р.).

3. Онацький Є. Підкоморський суд. Українська мала юридична енциклопедія: Т.8. Буенос-Айрес. 1960. 838 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0010186> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

4. Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XV-XVI ст. Львів: Видавництво Львівського інституту, 1967.180 с.

5. Гончаренко В.Д. Хрестоматія з історії держави і права України Т.1: З найдавніших часів до початку XX ст. Київ: Ін Юре, 1997. 574 с.

*Клименко Дарина,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОЛІТИКА РУСИФІКАЦІЇ В ОСВІТІ НА ПОЧАТКУ 80-Х РОКІВ ХХ СТ.

У сучасному світі мовно-політичні дослідження набувають усе більшого значення, оскільки мова стає ключовим фактором у боротьбі за збереження національної культурної ідентичності. Безпосередньою перешкодою для національного самовизначення є русифікація, тобто комплекс заходів, спрямованих на штучне нав'язування російської мови та культури людям неросійської національності, що призводить до подальшої асиміляції [1, с. 2644].

Русифікація є невід'ємною частиною мовної політики. За словами Кочергана М.П., мовна політика – це «усвідомлений і цілеспрямований вплив на сприяння ефективному функціонуванню мови в усіх сферах її застосування; політичні заходи, які забезпечують бажаний напрям розвитку мови» [2, с. 18].

На початку 1980-х років радянський уряд проводив політику русифікації, яка мала на меті зробити російську мову домінуючою в усіх сферах, особливо в освіті. Про це свідчила Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів УРСР «Про додаткові заходи щодо посилення вивчення російської мови в загальноосвітніх навчальних закладах Союзу республік» 1983 р. [3, с. 598].

Згідно з Постановою, усі міністерства і відомства, пов'язані з освітою та наукою, зобов'язувалися до 1983 року суттєво вдосконалити курси російської мови та масово передати підручники, перекладені з української на російську мову викладання в навчальних закладах.

Водночас передбачалося також удосконалити освітню програму з навчання російської мови в загальноосвітніх школах: «...у 1984 – 85 роках у всіх містах та областях повинні бути створені школи (класи) з інтенсивним вивченням російської мови» [4].

У 1980-х роках Радянський Союз надавав великого значення асиміляції шкіл і мов національних меншин, тому були організовані курси за вибором

російської мови та літератури для 7-10 класів: влада мала на меті розширити сферу використання, залучивши додаткові російськомовні дослідження.

У згаданій Постанові 1983 р. також планувалися заходи щодо підвищення ефективності навчання російської мови у дошкільних закладах: «Створити методичні рекомендації з вивчення російської мови для дітей дошкільного віку, призначені для вихователів та батьків дитячих садків, до 1 червня 1984 року» [4]. Влада усвідомлювала, що найсильніша позиція української мови залишається в селі, тому намагалася послабити цю позицію, направляючи на роботу в дошкільні заклади російських вчителів, які не мали спеціальної освіти.

Для підготовки вчителів необхідно було удосконалити освітньо-професійну програму «Російська мова і література в українських школах» [4], а також до кінця «ХІ п'ятирічки» російські мовно-літературні курси в усіх українських школах. Вчителі російської мови в неросійських школах повинні були мати вищу освіту. Для вчителів російської мови без вищої освіти рекомендовано заочне навчання.

Іншим інструментом русифікаційної політики, спрямованої на домінування російської мови в українському суспільстві, було підвищення оплати праці вчителів російської мови: «...підвищити (на 16%) оклади вчителям підготовчих і перших курсів, які заняття викладають російською мовою, викладають російську мову і літературу...» [4].

Отже, на початку 1980-х рр. керівництво партії-держави УРСР активно проводило політику етнічної асиміляції з метою повного знищення національно-культурного буття українців і перетворення їх на національну меншину на власній історичній землі.

Науковий керівник: к.філон.н., доц. Лебеденко С.О.

Література

1. Енциклопедія українознавства (Словникова частина): в 11 т. Т. 7. Париж–Нью-Йорк: *Молоде життя*, 1973. С. 2400-2800.
2. Кочерган М. П. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світогляд*. 2008. № 2 (10). С. 18-23.

3. Чайковський А.С., Копиленко О.Л. Хрестоматія з історії держави і права України. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

4. Про додаткові заходи по вдосконаленню вивчення російської мови в освітніх школах і педагогічних навчальних закладах Української РСР: Постанова колегії Міністерства освіти УРСР від 29.06.1983. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/1142/17/> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Козаченко Анатолій,
д.ю.н., доцент,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,*

РЕФОРМА ЗЕМСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО 1918 РОКУ

З метою подолання кризових явищ у системі місцевого самоврядування за доби гетьманату уряд Української Держави ухвалив низку нормативно-правових актів. 16 вересня 1918 р. гетьман Скоропадський П. затвердив «Закон про переведення виборів губерніальних і повітових земських гласних» [1].

Для проведення земських виборів «Закон про переведення виборів губерніальних і повітових земських гласних» 1918 р. передбачав створення повітових виборчих комісій у складі 5-ти осіб. Голову комісії і одного її члена призначав міністр внутрішніх справ, по одному члену комісії призначав управитель місцевої фінансової палати, обирали загальні збори окружного суду та повітова земська управа. Право на участь у виборах отримали особи, які досягнули 25-річного віку, незалежно від національності й віросповідання, і які станом на 1 липня 1918 р. проживали на території повіту або володіли майном на території повіту. До виборів допускалися жінки, які володіли майном на території повіту. Не отримували виборчих прав ченці, військовослужбовці, державні службовці, студенти й учні, особи, які не мали українського

громадянства, психічно хворі, глухонімі, особи, засуджені за злочин впродовж 6-ти років після відбуття покарання [2].

Виборці могли брати участь у виборах через своїх представників (уповноважених) – родичів до 3-го коліна, управителів або орендарів підприємств. Уповноважені мали відповідати вимогам виборця і допускалися до голосування на підставі довіреності, завіреної нотаріусом, мировим суддею або начальником повітової Державної варти [2].

Законодавство про вибори передбачало поділ виборців на 3 виборчі курії: до першої курії відносилися найбільші землевласники і платники земських податків, а також особи з вищою освітою; до другої курії – так звані власники «середньої руки»; до третьої курії відносилися дрібні землевласники і платники податків. Кожна курія обирала третину повітових гласних [3, с. 428]. Поділ повіту на округи і складання списків виборців покладалося на повітові земські управи. Управи складали списки виборців за куріями, враховуючи розмір податку, який ними сплачувався. На перше місце в списку заносили найбагатшого виборця, всі інші заносилися до списку в порядку зменшення суми податку. Список виборців третьої курії, які не сплачували земських податків, складався в алфавітному порядку. Кількість осіб, занесених до виборчого списку, повинна не менше ніж у 7 разів перевищувати кількість гласних, які обиралися від цієї курії [3, с. 429].

Списки виборців оприлюднювалися в приміщеннях повітових і волосних управ не пізніше як за 6 тижнів до дня проведення голосування. Списки виборців повітова управа направляла повітовому старості, який у 7-денний термін міг заявляти про свій протест, а виборці – подавати скарги. Протести і скарги розглядалися виборчою комісією в 5-денний термін. Рішення виборчої комісії можна оскаржити в адміністративному відділі окружного суду. Після розгляду спірних питань виправлені списки виборців за 2 тижні до голосування оприлюднювалися. На основі виправлених списків виборців повітова управа формувала виборчі комісії за куріями, до яких входило від 5-ти до 9-ти осіб [2].

Земські вибори повинні проводитися шляхом таємного голосування записками або кулями. Голосування за допомогою кульок проводилося в тому разі, якщо кандидати в гласні пропонувалися більше ніж трьома виборцями, а кількість осіб, занесених до виборчих списків, не перевищувала 300. При голосуванні записками виборці вказували прізвища кандидатів у гласні. Кількість кандидатів не повинна перевищувати кількість гласних від виборчого округу. Від третьої курії виборці висували одного кандидата. При голосуванні кулями обраним вважався той кандидат, який отримав більше половини голосів виборців. Якщо голосування проводилося записками, обраними вважалися кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів відносно інших кандидатів. Особи, обрані понад належне число гласних, вважалися кандидатами в гласні і впродовж 3-х років могли замінити тих гласних, котрі вибували. Якщо за результатами голосування необхідної кількості гласних обрано не було, виборча комісія мала організувати додатковий тур виборів. У цьому випадку, незалежно від способу голосування, обраним вважався той кандидат, який набрав просту більшість голосів [2].

Після завершення голосування повітова виборча комісія складала протокол і впродовж 2-х діб надсилала його повітовому старості. Староста мав право в 7-денний термін заявити про свій протест до адміністративного відділу окружного суду. Сільським виборцям законодавство надавало право оскаржити результати виборів протягом 10-ти днів, а мешканцям міст – протягом 3-х днів. Скарги і протести розглядалися окружним судом у 7-денний термін. Якщо окружний суд скасовував результати виборів, повітова земська управа протягом 2-х тижнів організовувала повторні вибори. У випадку, коли окружний суд скасовував результати виборів окремого гласного, його місце займав інший обраний кандидат. Проте постанова окружного суду не була остаточною: в місячний термін її можна оскаржити в Генеральному адміністративному суді Державного сенату [2].

Законодавство передбачало різну кількість повітових гласних для кожного повітового земства – від 48 до 90 осіб. Вона залежала від території повіту,

кількості виборців, а також від прихильності чи, навпаки, опозиційності повітового земства щодо гетьманського уряду. Під час проведення земських зборів повітові гласні зі свого складу таємним голосуванням обирали губернських гласних. До 10 губернських земств України виборці мали обрати 848 гласних [2].

Отже, «Закон про переведення виборів губерніальних і повітових земських гласних» 1918 р. повертався до основних принципів земської виборчої системи за «Положенням про губерніські і повітові установи» 1890 р. Він передбачав антидемократичну систему виборів. Земські вибори були не всезагальними і не рівними, в їх основу покладено поділ виборців на курії за майновим цензом.

Література

1. Харченко Т.О. Перегляд муніципального законодавства у 1917-1918 роках (історико-правовий аналіз). *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 56-60.
2. Закон про переведення виборів губерніальних і повітових земських гласних. *Державний вісник*. 1918. 21 вер.
3. Мироненко О. Формування національних земств і міських дум в Українській Державі. *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. Київ. 1996. С. 428-431.

Крамаренко Катерина,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАКОНОДАВСТВО СРСР, ЩО МАЛО ЗА МЕТУ РУСИФІКАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Актуальність дослідження теми русифікації українського народу в радянський період є надзвичайно важливою сьогодні. Зростання національної свідомості українців, прагнення до самоідентичності та збереження культурної спадщини робить вивчення цієї теми вкрай важливим. Вивчення механізмів

русифікації у радянський період може допомогти у розробці стратегій протидії русифікації в сучасних умовах, коли Україна стикається з новим витком цього процесу. Питання русифікації українського народу розглядали науковці, такі як Дзюба І., Чорновіл В., Шевелєв Ю. та Забужко О.

Протягом радянського періоду історії України, законодавство СРСР відіграло ключову роль у впровадженні політики русифікації та контролю над українським народом. Політика, спрямована на зміцнення державної влади та утримання українського населення в рамках централізованого радянського устрою, виявилася складною мережею законів, що регулювали різні сфери суспільного життя. За радянської доби, уряд СРСР систематично проводив політику, спрямовану на русифікацію українського народу. Русифікацію передбачали різні законодавчі акти, зокрема Закон СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР», прийнятий у грудні 1958 року, і відповідний закон в УРСР, прийнятий у квітні 1959 року [1, с. 746]. Ці документи пропагували ідею «повного злиття націй» і формування нової історичної спільності — «радянського народу», для якого спільною мовою мала стати російська, враховуючи, як стверджувала радянська пропаганда, виняткову роль російського народу в радянській історії.

Також відбувалося втручання у внутрішню будову української мови, яке розпочалося за часів національно - мовної політики Сталіна Й., зокрема через декрет РМ СРСР «Про затвердження українського правопису, наближеного до російського» у 1946 році. Навіть після 1959 року, коли Верховна Рада УРСР прийняла постанову про перехід українських шкіл на російську мову викладання, та змін у 1970-1980-х роках, що передбачали удосконалення вивчення російської мови, тиск на українську мову не спадав. На тлі встановлення додаткової оплати за викладання російської мови та поділ класів у 1983 році, та проведення Ташкентської конференції у 1979 році з гаслом «Російська мова — мова дружби народів», видно, як радянська влада активно впроваджувала політику русифікації [2]. Усі вищезазначені закони створювали

надмірні перешкоди для української мови та культури, що відображало загальну політичну стратегію русифікації у радянському соціумі.

Увесь радянський період історії України характеризувався систематичними спробами органу центральної влади СРСР реалізувати політику русифікації українського народу [3, с. 425]. Одними із ключових інструментів цієї політики були такі документи як: Конституції СРСР 1924, 1936 та 1977 років та Конституції УРСР 1929, 1937 та 1978 років, «Закон про рівноправність мов на Україні» від червня 1927 року, Закон СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» від грудня 1958 року, які з одного боку, встановлювали державну політику у сфері культури, освіти, мови та ідентичності, а з іншого — обмежували права та свободи українців, спрямовуючи їх на асиміляцію в російському культурному просторі [4, с. 84]. Протягом усього радянського періоду було прийнято значну кількість законів та нормативних актів, спрямованих на підтримку та посилення впливу російської мови.

Отже, законодавство СРСР, спрямоване на русифікацію українського народу, не відповідало реальній мовній політиці. Деякі закони про рівність мов, наведені у цьому дослідженні, не мали жодного впливу на практику. У радянському законодавстві були встановлені норми, спрямовані на підтримку домінуючої російської мови. Політика русифікації мала негативні наслідки для мов народів СРСР, включаючи Україну. Сьогодні, в умовах агресії РФ проти України, русифікація використовується як один із інструментів геноциду українського народу. Російська влада прагне стерти українську ідентичність, знищуючи українську мову та історичну спадщину.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Римаренко Ю. І. Мала енциклопедія етнодержавознавства. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Довіра: Генеза, 1996. 942 с.

2.Дзюба І.М. Русифікація в українському контексті. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Rusyfikatsiia> (дата звернення: 03.03.2024р.).

3.Мироненка О. М. Українське державотворення: невитребуваний потенціал. Київ: Либідь, 1997. 560 с.

4.Безотосний М. Т. Україна в добу сталінщини: історія опору. НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. Київ: б.в., 2002. 128 с.

*Куць Дар'я,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

В умовах активних євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні важливим залишається питання щодо дослідження принципу верховенства права. Це зумовлено тим, що вказаний принцип права виступає транснаціональною ознакою для держав-учасниць Європейського Союзу (далі – ЄС) та виступає стержнем для всіх правових систем західної цивілізації [1, с. 23]. Саме тому становлення та реалізація верховенства права посідає важливе місце у правовій системі України як одна із ключових вимог для членства в ЄС (копенгагенський критерій). Дослідженню принципу верховенства права присвятили свої наукові праці Заєць А., Забокрицький І., Погребняк С., Рабінович П., Слінько Т. та інші вчені.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [2]. У рішенні Конституційного Суду України в рішенні від 02 листопада 2004 року було визначено, що верховенство права передбачає панування права у суспільстві. Для реалізації цієї засади держава повинна втілювати його у правотворчу і правозастосовну діяльність. Відтак прийняті нормативно-правові акти повинні бути проникнуті «духом» соціальної

справедливості, свободи та рівності. Також у вказаному рішенні зазначалося, що право не повинно обмежуватися лише однією його формою – законодавством, необхідно враховувати також норми моралі, традиції та звичаї, що панують у суспільстві. Саме в сукупності названі елементи будуть повною мірою відображати ідеологію справедливості та ідеї права, що знайшли своє відображення в Конституції України [3, с. 360]. Наведене свідчить про нормативне закріплення принципу верховенства права в Україні та механізми його реалізації. У подальшому Конституційний Суд України поступово виділяв такі складові принципу верховенства права: принципи рівності та справедливості, правової визначеності, ясності та недвозначності, розподілу правосудних повноважень між Верховним Судом України та вищими судами [4].

Досліджуючи питання щодо місця принципу верховенства права в Україні слід звернутися до доповіді №512/2009, схваленою Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні від 04 квітня 2011 року, у якій було визначено елементи вказаної категорії: законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом [5, с. 183-184]. Дійсно, у практиці Верховного Суду можна простежити тенденцію, відповідно до якої особи захищали свої права посилаючись на вказані критерії. Указані вище критерії реалізуються в Україні завдяки обмеженості впливу держави на зміст права, зокрема принципу поділу влади та системи стримувань і противаг. У Конституції України міститься окремий розділ, присвячений правам та свободам людини та громадянина. Крім того у ст. 22 зазначено, що цей перелік не є вичерпним, надалі він деталізується в інших нормативно-правових актах. Завдяки судовій практиці вдається усувати відхилення від стандартів прав людини, загальних принципів права та інших стандартів природного права. Ратифікація низки міжнародних актів, зокрема Конвенції про захист прав людини, застосування та виконання рішень Європейського суду з прав людини сприяють утвердженню в правовій системі України принципу верховенства права.

Таким чином, принцип верховенства права відіграє важливу роль у правовій системі України та виступає орієнтиром для розбудови правової демократичної держави. Принцип верховенства права встановлює, що в правовій системі повинен переважати закон, а не інтереси тих, хто має владу в певний момент. Основна роль держави полягає в регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Це забезпечує захист прав і свобод людини у всіх сферах життя, а також вимагає від громадян поваги до законів і владних структур.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М.І.

Література

1. Забокрицький І.І. Принцип верховенства права в Європейському Союзі як ознака транснаціоналізації сучасного конституціоналізму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 55. Том 1. 2019. С. 23-26.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): рішення Конституційного суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

4. Якимчук С.О. Реалізація принципу верховенства права в цивільному процесуальному законодавстві України через призму рішень Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. №1(41). 2012. С. 355-366.

5. Доповідь №512/2009, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні від 04 квітня 2011 року. *Право України*. 2011. №10. 184 С. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/_2011_003_rev_2011_04_04.pdf (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Лебеденко Світлана,
к.філ.н., доцент кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МОВНА СИТУАЦІЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ПЕРІОД «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»

Актуальність дослідження мовного питання сьогодні, в період російської воєнної агресії, набуває великого значення, оскільки одним із гасел російської пропаганди є захист російськомовного населення. Зберігаючи свою ідентичність, незалежність, будь-яка держава дбає передусім про мову, оскільки зникнення мови – зникнення народу і держави. В історії України боротьба за мову – це є і боротьба за державу, за її незалежність і суверенітет.

Мовна ситуація як «сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіальному й соціальному взаємовідношенні й функціональній взаємодії у межах певних географічних регіонів або адміністративно-територіальних утворень» [2, с.18] передбачає передусім умови функціонування української мови, сфери її використання та наявність середовища, яке нею послуговується. Це питання досліджували відомі українські науковці – Масенко Л., Новородовська Н., Паніна Н., Січкаренко Г., Сушко Р., Тараненко О., Ткаченко О. та ін. Метою нашого дослідження є розгляд мовної ситуації в Україні в період «хрущовської відлиги» у кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття. Попередні десятиліття жорстких репресій, заборон усього українського, знищення української культури як «національно-буржуазної» стали причиною зросійщення українського народу. Партійна комуністична пропаганда всіляко підтримувала ідею того, що російської мови – мова міжнаціонального спілкування у багатонаціональній державі СРСР, і її використання є виправданим, а вивчення – обов'язковим. Це врешті-решт призвело до витіснення української мови з усіх сфер спілкування, почасти навіть і з розмовно-побутової.

Період «хрущовської відлиги» називають українським національним відродженням, новою хвилею українізації [3, с. 47]. Він характеризувався відходом від сталінізму, послабленням цензури в культурному житті, розширенням можливостей для утворення громадських і наукових організацій, пом'якшенням мовної політики в Україні, тобто впливу на функціонування української мови і заборон її використання в різних сферах діяльності суспільства. Було реабілітовано багатьох представників української культури (Антоненка-Давидовича Б., Чумака В., Косинки Г., Ковіньки О. та ін.). Цьому сприяв і рух шістдесятників, які боролися за збереження української мови і культури, зокрема літератури, відроджували національну свідомість і стали підґрунтям сьогоденної етно-культурної ситуації (Драч І., Вінграновський М., Симоненко В., Шевчук В., Костенко Л., Гуцало Є., Горська А., Сверстюк Є. та багато інших). На захист української мови активно виступили Антоненко-Давидович Б., Рильський М., Гончар О., Бажан М. та ін. Як наслідок в період кінця 1950-х – початку 1960-х років збільшився тираж українських періодичних і наукових видань, кількість україномовних радіопрограм, з'явилася низка нових періодичних видань українською мовою («Радянське літературознавство», «Прапор»), утворилися громадські організації й гуртки на захист української мови й культури тощо [1; 3].

Зростання національної свідомості злякало центральну радянську владу. Знову був взятий курс на злиття націй і посилення русифікації. Одним із таких кроків було прийняття Верховною Радою у 1959 році Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», де у дев'ятій статті закріплювалося право батькам вибирати своїм дітям мову навчання [1, с.40-41]. І як наслідок вивчення української мови в усіх школах з російською мовою навчання не було узаконене.

Українська інтелігенція, студентство виступили проти прихованої русифікації. Свідченням цього стала республіканська конференція з питань культури української мови, що відбулася 11-15 лютого 1963 року в Київському державному університеті і яка по суті була «публічним протестом» проти утисків

української мови і зневажливого ставлення до української культури [1, с. 41]. Учасники цієї конференції (близько 800 науковців, літераторів, митців, викладачів вишів і вчителів, студентів) констатували, що припинялися постановки п'єс українською мовою в театрах, практично не випускалася технічна література українською мовою, знижувалися тиражі україномовних видань.

У цей час зростає інтерес до вивчення політики українізації у 20-30-х роках ХХ ст. Про це свідчить і проєкт програми та статуту «Товариства сприяння поширенню української мови (українізація України)», вилучені працівниками КДБ у киянина Лобка В.Ф. 27 квітня 1965 року [див.: 1, с. 47-49]. Зокрема у програмі Товариства ставилася мета: протягом двох років «перевести усі дитячі ясла, дитячі садки, школи, технічні училища, технікуми, інститути на виховання в них і викладання нашою рідною українською мовою» [цит. за: 1, с. 48].

Мовна ситуація в Україні в кінці 1950 – на початку 1960-х років характеризувалася, з одного боку, піднесенням ролі української мови в житті суспільства, поширенням її використання передусім в культурній сфері (література, періодичні видання, театр, пісенна творчість), з іншого – продовженням утисків, забороною використання української мови в усіх сферах суспільного життя. Проте «хрущовська відлига» мала велике значення для усвідомлення національної самобутності українців. Висока національна свідомість і високий ступінь опору зросійщенню стали підґрунтям збереження українськості та утвердження державності української мови.

Література

1. Бажан О.Г. Рух за поширення української мови в період «хрущовської відлиги». *Наукові записки*. 2007. Т. 65. С. 40-49. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ef68ca2d-7338-4725-92ea-471be7dc603e/content> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Кочерган М.П. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світогляд*. 2008. № 2. С. 18-23.

3. Краснянська Н.Д. Внесок руху «Шістдесятників» у розвиток української культури у другій половині 50–60-х роках. *Інтелігенція і влада: збірник наукових праць*. Серія: Історія. Вип. 40. Одеса, 2019. С. 40-52.

*Лень Анастасія,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ, ЩО СПРИЧИНИЛИ ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ

Минуло більше 90 років після Голодомору 1932-1933 років. Сьогодні всім вже відомо, що ця страшна трагедія мала запланований характер, простежити це можна дослідивши нормативно-правові акти видані радянською владою у цей період. Питання організації Голодомору 1932-1933 років гостро поставало у працях істориків, юристів, соціологів та інших науковців. Впродовж радянської доби порушення зазначеного питання було суворо заборонено. Першим у сучасній українській історіографії, хто висловив думку про те, що «голод і геноцид на селі були запрограмовані завчасно» був Кульчицький С. у своїй праці «Ціна великого перелому» [1, с. 129]. У подальшому цю тему розглядали Веселова О., Касьянов Г., Шаповал Ю. та інші.

Для того, щоб взяти під контроль селянство радянська влада видала десятки актів спрямованих проти українського народу, прикриваючись проведенням хлібозаготівель, боротьбою із розкраданням майна. Постанова ЦК ВКП(б) «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, відома як «закон про п'ять колосків» встановлювала власність колгоспів (включаючи худобу, реманент та врожай) як «священну і недоторканну», тоді як будь-які спроби привласнити хоча б найменшу частинку цього майна розглядалися як зрада народу [2, с. 282]. Друга стаття передбачала, що за розкрадання

колгоспного майна слід затосувати розстріл на місці та конфіскацію майна. За наявності пом'якшувальних обставин покарання передбачало 10 років ув'язнення в таборах. Амністія заборонялася [2, с. 283].

Зазначена постанова не мала прецедентів у світовій історії. У тогочасних умовах вона фактично забороняла людям розпоряджатися майном та продуктами харчування. Українці опинилися у смертельній пастці: плани хлібоздачі прирікали селян на голодну смерть. За невиконання хлібоздачі, будь-які спроби врятуватися і приховати продукти загрожували конфіскацією всього їстівного або розстрілом.

23 січня 1933 року Політбюро ЦК КП(б) видало постанову, якою було передбачено: 1) негайно вжити в кожному районі рішучих заходів щодо недопущення масового виїзду одноосібників та колгоспників, виходячи з розісланої лінією ДПУ (державне політичне управління) директиви В. Балицького; 2) перевірити роботу різного роду вербувальників робочої сили на вивіз за межі України, взяти її під суворий контроль із усуненням від цієї роботи та вилученням усіх підозрілих контрреволюційних елементів; 3) розгорнути широку роз'яснювальну роботу серед колгоспників та одноосібників проти самовільних виїздів із залишенням господарства та застерегти їх, що у разі виїзду до інших районів вони там заарештовуюватимуться; 4) вжити заходи для припинення продажу квитків за межі України селянам, які не мають посвідчень про право виїзду чи промислових та будівельних, державних організацій про те, що вони завербовані на ті чи інші роботи за межі України. Відповідні вказівки надано по лінії уповноваженого НКШС (Народний комісаріат шляхів сполучення) та транспортного ДПУ; 5) повідомте не пізніше 18.00 год 24 січня коротко фактичне становище з масовим виїздом селян по вашій області [3].

Отже, Голодомор 1932-1933 років не був викликаний природними причинами, як намагалася стверджувати радянська пропаганда. Аналіз нормативно-правових актів того часу переконливо свідчить про те, що вони були не просто інструментами економічної політики, а знаряддями геноциду,

спрямованими на знищення українського народу. Уряд цілком свідомо приймав постанови проти українського народу, усвідомлюючи наслідки.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Кульчицький С. Ціна «великого перелому». Київ: Україна, 1991. 432 с.
2. Пиріг Р.Я. Голодомор 1932–1933 років в Україні: документи і матеріали. НАН України. Інститут історії України. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 1128 с.
3. Директивний лист ЦК КП(б)У та Раднаркому УРСР всім Обкомам партій та Облвиконкомам про неприпустимість масових виїздів колгоспників та одноосібників за межі України від 23 січня 1933 року. URL: <https://old.archives.gov.ua/Sections/Famine/Publicat/Fam-Pyrig-1933.php#nom-150> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

***Петренко Валерія,**
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВИКРАДЕННЯ МАЙНА ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИН ЗГІДНО «РУСЬКОЇ ПРАВДИ» (ЗА КОРОТКОЮ РЕДАКЦІЄЮ) XI СТ.

Одним із перших державних законодавчих актів, який заклав основу для розвитку системи покарань, була «Руська Правда». Важливість аналізу цієї системи полягає в тому, що кримінально-правові норми, які містяться в цьому законодавчому акті, в подальшому вплинули на формування національного кримінального права.

Дослідженню питання покарання в «Руській Правді» присвятили свої праці такі вчені як Грищук В., Зубашенко Ю., Єреган А., Клименко С., Коваль Т., Ніколаєнко Т., Хроленок О., Шинкарьов Ю. та інші. Метою цього дослідження є аналіз особливостей системи покарань у кримінальному праві Київської Русі за умисне викрадення чужого майна.

У «Руській Правді» значна увага приділялася проблемі крадіжок, назва яких була «татьба» – тобто таємне заволодіння чужим майном. Згідно зі статтею 13 Короткої Правди, передбачалися штрафи за крадіжку коней, зброї та одягу. Розвиток господарства феодалів зумовив включення в охоронні норми «Руської Правди» таких об'єктів як худоба, домашня птиця та сільськогосподарська продукція (статті 36 та 40 Короткої Правди). Крім цього, встановлювалася відповідальність за крадіжку чужого холопа (стаття 29 Короткої Правди) [6, с. 27, 29].

У «Руській Правді» визначення поняття «покарання» відсутнє, замість цього використовуються терміни, такі як «помста» та «вирне платити». Єгерян А. вбачає, що ці види покарань спрямовані на компенсацію завданої шкоди особі або її сім'ї. Крім того, покарання в ті часи також служило для поповнення державного бюджету за рахунок штрафів, що надходили на користь держави, а також через конфіскацію майна [4, с. 126].

Аналізуючи мету покарання згідно з «Руською Правдою», можна погодитися з Бойком І., який вказує, що вона відображала світоглядні позиції пращурів українців. Вони виховали специфічну ментальність, ґрунтовану на принципах справедливості, доброзичливості, працьовитості, миролюбства, гідності та чесності. Крім того, Бойко І. зазначає, що в Київській Русі не застосовувалися такі жорстокі форми покарань за викрадення майна, як скалічення або тілесні покарання, тому їх метою не було залякування населення або завдання страждань чи приниження честі та гідності людини [1, с. 43].

У «Руській Правді» міра покарання за викрадення майна визначалася відповідно до важливості та цінності порушеного права. Наприклад, за крадіжку, згідно статті 28 короткої редакції, відбувався розрахунок залежно від того, який предмет був викрадений – кінь, віл, качка, гусак, журавель, лебідь, вівця, свиня та інші. З усіх особистісних характеристик можна було враховувати тільки стан потерпілого як обставину, яка збільшувала або зменшувала вину, але це стосувалося лише випадків загрози його життю [5, с. 28; 6, с. 28].

У «Руській Правді» за майнові злочини на користь князя стягувалася «продажа», а потерпілому належав «урок». Крадена річ переходила до суддів як винагорода за їхню працю. Згідно з цим документом, «продажа» являла собою форму покарання у вигляді грошового штрафу, який стягувався зі злочинця на користь князя за більшість майнових злочинів. Розміри «продажі» були точно визначені: 12 гривень (вища ставка), 3 гривні та 1 гривня. Виконання цього виду покарання включало сплату мита у розмірі 20% від суми грошового стягнення (продажу), яке передавалося судовим чиновникам (тіунам). Розмір «продажу» може коливатися від 3 до 12 гривень [2, с. 65-73].

Сутність «уроку» полягає у тому, що суд визначав певну суму грошового відшкодування на користь потерпілого за завдану «образою» шкоду. «Урок» стягувався тільки за матеріальну збиток, спричинений злочином власнику певної речі. До певної міри «урок» вважався винагородою за об'єкт злочину і відображав цінність або вартість лише тих речей або предметів, які були втрачені через злочин [2, с. 65-73].

Отже, у «Руській Правді» система покарань за викрадення майна була орієнтована на відшкодування завданої шкоди та підтримку справедливості, а не на залякування чи завдання страждань. Велика увага приділялася не лише самому факту порушення, але й його наслідкам, важливості та цінності порушеного майна. Штрафи для злочинців стягувалися на користь князя (продажа), а також відшкодовувалися збитки потерпілим (урок). Розмір покарань за умисне викрадення залежав від важливості та цінності викраденого майна. Така система сприяла відновленню порядку та компенсації збитків у суспільстві.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А. І.

Література

1. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX ст.): навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 408 с.
2. Бойко І.Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX – XX ст.) навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 903 с.

3. Василенко Н.П. Матеріали до історії українського права. Київ, 1929. LXIII. 336 с.

4. Єреґян А. Р. Формування системи покарань у Київській Русі: аналіз основних джерел права X – XII ст. *Часопис Київського університету права*. 2010. 55-58 с.

5. Цвік М.В., Петришин О.В. Правова система України: історія, стан та перспективи: Т.1. Харків : «Право», 2008. 728 с.

6. Гончаренко В.Д. Хрестоматія з історії держави і права України: Т.1 З найдавніших часів до початку XX ст. Київ : «Юрінком Інтер», 2003. 656 с.

*Половина Юлія,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: НАСЛІДКИ ДІЇ ЕМСЬКОГО УКАЗУ

Дослідження теми стосовно русифікації не втратила своєї актуальності навіть зараз, бо в Україні триває війна за території і можливість комунікації українською мовою. Ще в XIX столітті українська мова і література заборонялися з метою усунення їх із культурного простору та поширення російської мови. Негативну роль у цьому процесі відіграв Емський указ, оскільки він містив положення, які обмежували не тільки використання, але й розвиток української мови, особливо в освітній сфері.

Метою нашого дослідження є розгляд передумов укладання Емського указу, його зміст та наслідки дії. Про негативні наслідки Емського указу для розвитку української культури та українського національного руху писали як українські громадські діячі й науковці кінця XIX – початку XX століття (Грушевський М., Грінченко Б., Костомаров М., Міяковський В., Науменко В. та інші) , так і сучасні дослідники (Реєнт О., Савченко Ф., Тимошик М., Щербак Н. та багато інших).

Під русифікацією розуміємо поширення використання російської мови у всіх сферах життя, передусім в навчанні, державних установах, а також прийняття російських традицій та звичаїв.

Початком глобальної русифікації України став Валуєвський циркуляр, який має початок з листа, що був надісланий Валуєву Петру від членів духовенства церкви московського патріарху. У ньому йшлося про їхнє занепокоєння щодо активного розвитку навчання, яке у свою чергу могло стати приводом до того, що люди усвідомлювали своє етнічне коріння. Це їх не влаштовувало, тому циркуляр був написаний для запобігання розвитку боротьби за українську державність.

Цей циркуляр мав на меті припинити поширення ідеї української ідентичності. У ньому йшлося про заборону видання українською мовою всіх видів праць, а також діяльність недільних шкіл. Малоросійською «говіркою» тоді було дозволене друкування тільки художніх творів, а часопис «Основа» взагалі припинив своє існування. Валуєвський циркуляр продовжував діяти до 1876 р., доки ще більш суворий Емський указ не замінив його [2, с. 57-58].

Доповідна записка таємного радника і голови Київської археографічної комісії М. Юзефовича була надіслана до III Відділення. Крім того, що в ній було закладено початок в написанні Емського указу про антиукраїнську цензурну політику, вона ще й використовувалася на нараді у справі «українофільства» [3, с. 159].

У той час нагляд за цією ситуацією здійснювало III Відділення. Воно займалося збиранням даних проти «українофілів», завдяки чому й був встановлений зв'язок між «українофілами» і революційними народниками. Виходило, що записка, надіслана Юзефовичем М., не була безпідставною.

Емський указ був підписаний 18(30) травня 1876 року у німецькому містечку Емс. Виданий він був таємно російським імператором Олександром II. Емський указ доповнював основні положення Валуєвського циркуляру 1863. Він також мав на меті зупинити поширення української мови та збільшення кількості українофілів, які намагалися підкреслити свою проукраїнську позицію та

поширити це на інших. Дозволялося мінімальне використання української мови в побуті [1, с. 295].

Відповідно до змісту Емського указу в галузі художньої літератури заборонили україномовні книжки. Їх не можна було ані друкувати, ані ввозити. Були деякі винятки: дозволялося друкувати історичні пам'ятки, фольклор, твори письменництва, якщо в них використовувався російський правопис. Газета «Слово», яка була москвофільським часописом, мала бути підтримана субсидіями, а газета «Киевский телеграф» була закрита. У галузі мистецтва та культури було заборонено застосування української мови в сценічних виставах, піснях, які виконувалися зі сцени. У сфері освіти йшов пильний нагляд за методикою навчання для запобігання викладання предметів на «малоросійському наріді». Також передбачалася перевірка викладацького складу в Харківських, Київських та Одеських навчальних округах. Від роботи було усунено кількох професорів Київського університету (Драгоманова М., Вовка Ф., Зібера М., Подолинського С. та ін.). Більш того, такі організації як Південно-Західний відділ Російського географічного товариства у Києві та інші українські громади були ліквідовані. Як покарання за використання української мови людей відвозили працювати «у великоруські губернії», а звідти присилали «надійних» [1, с.296].

Емський указ 1876 показав нам ставлення до української мови, освіти і культури з боку російського царизму. Скасований він не був, але втратив свою чинність у 1905 році [1, с.296].

Отже, в XIX столітті в час прийняття Емського указу була присутня тенденція заборон усього українського – мови, літератури, мистецтва, науки, і наслідки невиконання цього указу ставали більш жорстокими до всіх, хто намагався іти проти нього. Заборонялося все, що стосувалося української мови, і це призводило до ускладнення розвитку національної свідомості. Цей період є важким в історії українського народу, оскільки він символізує зросійщення, яке до сьогодні намагаємося подолати.

Науковий керівник: к.філол.н.,доц. Лебеденко С.О.

Література

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т. Т. 1: Історія держави і права України. Київ, 2016. 848 с.
2. Кулешова А.В. Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. *Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 28 квітня 2023 р.)*. Суми, 2023. С. 55-59.
3. Реєнт О. 140 років Емському указу: у сприйнятті сучасників та оцінках істориків. *Краєзнавство*. 2016. № 1/2. С. 157-164. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/168795/16-Reent.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Радченко Катерина,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1917-1919 РОКІВ

Актуальність дослідження земельного законодавства періоду 1917-1919 років полягає у тому, що, на фоні зламу імперських порядків і військових конфліктів, земельні питання набули особливої гостроти, ставши однією з ключових соціальних і політичних проблем. Значні демографічні виклики, які характеризувалися високою щільністю населення при обмежених земельних ресурсах, зумовили соціальну напруженість і стали причиною масової міграції. Це, у свою чергу, впливало на формування земельної політики та законодавства в Українській Народній Раді (далі – УЦР) та Західноукраїнській Народній Республіки (далі – ЗУНР). Дослідженням земельного законодавства Української Народної Ради та Західноукраїнської Народної Республіки 1917-1919 рр., займалися численні науковці, зокрема Дутчак Г., Єрмолаєв В., Захарченко П.,

Захарчук А., Мироненко О. «Тимчасовий земельний закон» УЦР, прийнятий у 1917 році, став важливим кроком до аграрної реформи, оскільки покладав основу для радикальних змін у розподілі земельних ресурсів [1, с. 10]. «Тимчасовий земельний закон» 1917 р. відповідно до статті 9 передбачав націоналізацію землі без викупу та її розподіл серед селян, що мало сприяти ліквідації поміщицького землеволодіння та створенню основи для селянського землеволодіння [2, с. 22]. Відповідно до статті 22 важливою особливістю було також утворення державного меліоративного фонду, спрямованого на підтримку аграрного сектору, зокрема через охорону земель та надання кредитів для розвитку села [2, с. 25]. Відповідно до статей 1-8 «Тимчасовий земельний закон», 1917 р. проголошується, що всі землі та води є власністю Української Народної Республіки, і вони підлягають захисту та використанню згідно з її законами. Визнаються як національне багатство, призначене для розвитку та блага народу. Управління земельними та водними ресурсами здійснюють лише визначені установи за рішенням законодавчих органів. Водні порядки і забруднення вод мають регулюватися відповідними органами з огляду на здоров'я громадян [2, с. 29]. Важливо зауважити, що статті 10-21 «Тимчасового земельного закону» від 1917 р. визначають, що землевласники мають підтримувати добрі умови ґрунтів та дотримуватися агротехнічних вимог, встановлених державою, які є умовою користування землею. Жодних обмежень за обсягом користування землею бути не повинно, за винятком випадків, що загрожують державній безпеці чи порушують права інших громадян. Право користування землею може переходити до інших осіб згідно з «Тимчасовим земельним законом» 1917 р. Право на користування землею забезпечується лише на основі «Тимчасового земельного закону» 1917 р. [2, с. 31].

Земельна реформа в ЗУНР була однією з ключових соціально-економічних та правових ініціатив, відігравши значну роль у формуванні державності та врегулюванні земельних відносин [3, с. 12]. Реформа започаткована на тлі потреби розв'язання гострого земельного питання, що стало особливо актуальним у період державотворення ЗУНР на західноукраїнських землях у

1918-1919 рр. [4, с. 89]. Важливим кроком у проведенні земельної реформи стало прийняття Закону «Про земельну реформу» 14 квітня 1919 р. Цей закон відповідно до статті 3 покладав основу для врегулювання аграрних відносин, пропонуючи конфіскацію земель у поміщиків, церков, монастирів та різноманітних установ, які набули землю з метою спекуляції або не обробляли її самостійно [5, с. 25]. Важливою особливістю згідно з статтею 18 закону було збереження принципу приватної власності, а націоналізовані землі передавалися до державного земельного фонду, з якого мали бути надані земельні ділянки безземельним та малоземельним селянам. Закон також визначав категорії осіб, які не мали права на отримання землі, зокрема засуджених за дезертирство або злочини проти Української Республіки [5, с. 14].

Отже, вивчення земельного законодавства УЦР та ЗУНР у період 1917-1919 рр. підкреслює важливість цього періоду в історії земельних відносин в Україні. «Тимчасовий земельний закон» УЦР 1917 р., мав вирішальне значення у започаткуванні аграрної реформи. Законодавчі ініціативи цього періоду відображають намагання справедливо розподілити земельні ресурси серед селянства, створити основи для майбутнього розвитку сільського господарства та відповісти на демографічні та соціальні виклики, які існували в той час. «Тимчасовий земельний закон» УЦР заклав фундамент для націоналізації землі без викупу та її розподілу, що мало сприяти ліквідації велико поміщицького землеволодіння та забезпеченню основ для селянського землеволодіння. Одночасно, земельна реформа в ЗУНР мала значення для формування державності та врегулювання земельних відносин на західноукраїнських землях. Земельне законодавство обох держав прагнуло до справедливості у земельних відносинах, підкреслюючи історичне значення земельних реформ та їхній вплив на сучасні земельні правовідносини. Воно відіграє ключову роль у формуванні основ сучасного земельного права, демонструючи зв'язок між історичними подіями та сучасною правовою регуляцією.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А. І.

Література

1. Бурдін М. «Земельне питання»: підходи до вирішення часів національної революції в Україні. Наукові статті. Харків : ХНУВС, 2017. 19 с.
2. Хрестоматія з історії держави і права України : Навч. Посіб. Упоряд., А. С. Чайковський (кер), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
3. Лесик О. Розвиток земельних правовідносин у Західноукраїнській Народній Республіці (1917–1919 рр.). Одеса : НУ ОЮА, 2020. 280 с.
4. Ухач В.З. Земельне законодавство УНР, Західноукраїнській Народній Республіці : порівняльний аналіз. Наукові статті. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. С. 89 - 93.
5. Закон ЗУНР «Про земельну реформу» 14 квітня 1919 р. URL: https://constituanta.blogspot.com/2012/10/1919_6518.html (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Свердленко Карина,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МОВНА ПОЛІТИКА УНР ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ПРО ДЕРЖАВНУ МОВУ

В історії України мовне питання завжди залишалося актуальним і мовній політиці приділялася значна увага. Визнання наявності української мови передбачало визнання українців як окремого етносу та можливість реалізації їх власного національного проєкту.

Термін «мовна політика» сьогодні використовується в різних галузях знань, і різноманіття тлумачень свідчить про його міждисциплінарний характер: цей термін належить до поняттєвого апарату соціолінгвістики, прескриптивної лінгвістики, соціології, політології, юриспруденції історії, демографії та інших [2, с. 26]. Найбільш поширеним і вживаним є визначення цього терміна у

соціолінгвістиці: мовна політика – «це сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі» [1].

Свого часу питання мовної політики та правове регулювання суспільних відносин досліджували Бойко І., Єфремова Н., Кобилецький М., Кульчицький В., Лісна І., Тишик Б., Чубатий М. та ін. Метою цього дослідження є розгляд змісту і напрямків мовної політики часів Української Народної Республіки відповідно до «Закону Центральної Ради про державну мову» (березень 1918 р.).

Початкова робота над мовним питанням розпочалась ще у 1917 році, а саме: 12 березня 1917 року Центральна Рада ухвалила рішення, що мовою публічного звернення першого українського парламенту має бути українська. Варто зауважити, що серед чиновництва і делегатів Центральної Ради на той час мало хто володів українською мовою [3, с. 256].

Відразу, як утворилася Українська Народна Республіка, порушилось і мовне питання. Так, у березні 1918 року Центральна Рада УНР розглянула питання української мови і назвала її державною. Це було дуже важливим рішенням, оскільки у XIX ст. українська мова була обмежена у використанні. Достатньо згадати Валуєвський циркуляр 1863 року, який забороняв видання значної кількості книг, написаних «малоросійською», тобто українською, мовою, а також Емський указ 1876 року, що передбачав загальне витіснення української мови з культурної сфери. Тодішня влада встановила суворі заборони на викладання українською мовою у навчальних закладах, видання та перекладання літератури, проведення концертів з українськими піснями, вистав україномовного театру та інших подій. Ці тяжкі часи тривали довго.

Центральна Рада вживала окремих заходів щодо впровадження української мови в освітній процес, у відновлення видання книг українською мовою та інші. Однак, як зазначають деякі науковці, у період революції не було необхідності формалізувати українську мову як офіційну державну мову. Не існувало конкретного закону про мову. Проте з часом з'явилася потреба у формальному визнанні української як мови діловодства. З міст надходили скарги про відмову

користуватися українською мовою з посиланням на відсутність відповідного закону, який би зобов'язував до цього [2, с. 58]. Видання цього Закону було реакцією на опозицію щодо визнання української мови державною.

Тому у березні 1918 року Центральна Рада ухвалила «Закон Центральної Ради про державну мову», що був опублікований в газеті «Нова Рада» 24 березня 1918 року. За цим законом:

«1. Всякого роду написи, вивіски тощо на торговельно-промислових, банкових та подібних закладах і конторах повинно писатися державною українською мовою, окрім інших мов... при тім написи українською мовою мають бути на основній частині всього напису, на чільнім місці.

2. Ця постанова має силу і до всякого роду виробів... виготовлених на території Республіки, які мають етикетки, написи.

3. По всіх торгово-промислових банкових і т. п. закладах, конторах... мовою в діловодстві має бути державна українська» [4, с. 51].

Як бачимо, у Законі звертається увага передусім на промислово-виробничу і банківську сфери, а також діловодство, які є особливо важливими у розбудові нової держави – Української Народної Республіки. Окрім цього, за українською мовою закріплюється статус державної: мовою діловодства має бути державна українська.

Отже, 23 березня 1918 року Центральна Рада оголосила, що державна українська мова стає мовою діловодства. Пізніше було прийнято низку документів, за якими службовці повинні були обов'язково володіти українською мовою. Це був один із ключових кроків у зміцненні ролі української мови в Україні. Подальше використання української мови піддавалося репресіям та заборонам протягом тривалого часу аж до того моменту, коли у 90-х роках ХХ століття вона стала єдиною державною мовою незалежної України: «Державною мовою в Україні є українська мова» (стаття 10 Конституції України) і почала своє відновлення в усіх сферах діяльності.

Науковий керівник: к.філол.н., доц. Леbedенко С.О.

Література

1. Брицин В.М. Мовна політика. *Українська мова. Енциклопедія*. К., 2000. С. 328-332. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um51.htm> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Данилевська О. М. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. Київ, 2009. 176 с.
3. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 315 с.
4. Чайковський А. С., Копиленко О. Л., Кривоніс В. М., Свистунов В. В., Трофанчук Г. І. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

*Сергієнко Ярослав,
студент 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОЦЕС РУСИФІКАЦІЇ УКРАЇНИ У 80-Х РР. ХХ ст.

Національна мова є однією із найважливіших умов для існування суверенної держави, а також засобом ідентифікації окремого народу як нації. Питання щодо зросійщення українського народу у 80-х рр. ХХ ст. з різних аспектів досліджувало багато науковців, зокрема Масенко Л., Молоткіна В., Нікілев О., Новородовська Н., Січкаренко Г., Яковенко Н. та інші. Метою нашого дослідження є розгляд процесу зросійщення українців у 1980-х роках, який відбувався в культурній сфері – освіті, кінематографії, засобах масової інформації.

Мовна політика в Радянській Україні у 1980-х роках завжди цікавила сучасних дослідників, котрі розглядали ключові питання політики русифікації: з одного боку, обмеження використання української мови в державній сфері, занепад україномовних періодичних видань тощо, а з другого – поширення вивчення російської мови в навчальних закладах (середніх і вищих), вимога

захисту дисертацій виключно російською мовою та інше. Мовна політика цього періоду загалом є продовженням процесу русифікації, який розпочався разом із репресіями у 1930-х роках і був ненадовго перерваний у період «хрущовської відлиги».

На початку 1980-х років було опубліковано низку ідеологічних праць радянських науковців, які виправдовували використання російської мови як засобу міжнаціонального спілкування, що і призвело до активного використання російської мови у таких важливих сферах як освіта і культура. Унаслідок цього мова міжнаціонального спілкування – російська – почала витісняти мови національні. Складалося враження, що останні і не потрібні, оскільки ідеологічна машина впроваджувала у свідомість громадян СРСР, що вони «єдиний советський народ».

Як свідчать різні джерела і наукові праці вчених, відбувався масовий перехід на викладання навчальних дисциплін російською мовою в середніх школах і вищих навчальних закладах, а кількість студентів, які вивчали українську мову, скоротилася до 49% [1]. Російська мова була домінуючою у художній та науково-популярній літературі, періодичних виданнях, театрі та кіноіндустрії. Як приклад, 99% фільмів були російськомовними; у 1980-х роках україномовні книги та газети скоротилися з 38% та 80,9% до 21% та 70,3% відповідно [1].

Кінець 1980-х років – період перебудови, і мовна політика була продовженням політики початку 1980-х років. Наприклад, Новородовська Н. зазначає, що «станом на початок 1990-х років в Україні були відсутні всі передумови для розвитку української мови як державної, що спричинило багато інших проблем у сферах освіти, науки, культури та національної безпеки» [3, с. 33]. Масенко Л. зауважує, що «в останнє десятиліття існування Радянського Союзу українські русофіли вже могли доповідати партійному керівництву про те, що всі три керівні цілі мовної політики, заплановані Москвою для УСРР на початку 1930-х рр., успішно реалізовані, а саме: витіснення української мови

російською і пов'язані з цим процеси можна трактувати як «благотворні» для української мови» [6, с.19].

Тривалий час УРСР була справді «заповідником застою»: у 1987 році менше половини шкіл країни навчалися українською мовою; у 1988-1989 навчальному році в Донецькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській та Чернігівській областях не залишилося жодної школи з українською мовою викладання. За даними Міністерства вищої освіти, у 1989 році 7,8% студентів навчалися українською мовою, 15,9% – українською та російською і 76,3% – тільки російською [4, с. 20]. Частка предметів, що викладалися українською мовою у вищих навчальних закладах, становила 11,3%. Лише 24% абітурієнтів писали есе українською мовою на вступних іспитах [4, с. 20]. У 1989 році кількість назв книг, виданих українською мовою у найбільшому видавництві «Вища школа», становила 12 (а 118 – російською) [5, с. 69].

Як наслідок цієї мовної політики відбулося й скорочення україномовних періодичних видань. У 1986-1988 роках відділом засобів масової інформації, громадської думки і суспільства Інституту філософії АН УРСР було проведено інформаційно-пропагандистську роботу серед молоді. Згідно з опитуванням, 76,8% українських респондентів регулярно читали російськомовну центральну газету «Комсомольская правда» і тільки 10,5% – республіканську газету «Комсомольський прапор» [2, с. 82].

Отже, мовна політика радянських часів визначалася ідеологічною лінією ЦК КПРС на зросійщення. Загалом русифікація 80-х років ХХ ст. мала негативний вплив на українську мову та культуру. Вона призвела до витіснення української мови з багатьох сфер життя та сприяла асиміляції українців до російськомовного простору.

Науковий керівник: к.філол.н.,доц. Леbedенко С.О.

Література

1. Активна русифікація почалася в період застою. *Gazeta.ua*. 11.11.2017. URL: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_aktivna-rusifikaciya-pochalasya-v-period-zastoyu/803105 (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Костенко Н. В. Молодіжна печать: інтереси і цінності. *Філософська і соціологічна думка*. 1990. № 1. С. 85-87.
3. Новородовська Н. О. Вплив радянської політики русифікації на соціокультурний та мовний простір УРСР у 1964-1985 рр. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 30-35.
4. Про стан та чергові завдання впровадження Закону України «Про мови в Українській РСР» у системі Мінвузу України. Київ, 1991. 179 с.
5. Січкаренко Г. Г. Історичний досвід перебудови вищої освіти в Україні (1985-2005 рр.): монографія. Ніжин: Вид. Лисенко М. М., 2014. 360 с.
6. Масенко Л. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали. Київ: Києво-Могилянська академія, 2005. 399 с. URL: <https://cutt.ly/u8allKU> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Спирідонова Тетяна,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОНОДАВСТВО СРСР, ЩО СТАЛО ПРИЧИНОЮ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932-1933 РОКІВ

Актуальність теми Голодомору 1932-1933 рр. важко недооцінювати, оскільки розголос даної проблеми як на державному, так і міжнародному рівні провокує викриття механізмів роботи та впливу репресивної сталінської політики на етнічне українське населення та запобігає повторенню акту геноциду українського народу в майбутньому. Одним із вагомих кроків у визнанні злочину проти української нації став Закон України «Про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні», ухвалений Верховною Радою 28 листопада 2006 р. У ньому на державному рівні було закріплено протиправність заперечень стосовно Голодомору, оскільки це визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв.

У пострадянський період дослідженням передумов, здійснення та наслідків, спричинених Голодомором, займалась велика кількість науковців, а саме: Антонович М. М., Васильєва В. Ю., Кульчицький С. В. та інші.

У російській літературі період 1932-1933 рр. характеризувався загальносоюзним голодом, що охопив усю територію СРСР та був спричинений економічною кризою. Проте не слід ототожнювати голод у першій половині 1932 р., причиною якого був сталінський курс «побудови соціалізму», та свідомо сплановане радянською владою винищення українських селян голодом [1, с. 70]. Ця масштабна акція була засвідчена у великій кількості документів та постанов, ухвалених вищими державними органами і наданих райвиконкомам до примусового виконання.

Суттєвим елементом, що кваліфікує Голодомор 1932-1933 рр. як злочин проти людяності - це здійснення дій спрямованих на позбавлення селян доступу до продуктів харчування та вилучення продовольства у якості покарання, задля знищення частини населення [2, с. 209]. Це можна простежити у постанові Раднаркому УСРР «Про заходи до посилення хлібозаготівель» від 20 листопада 1932 р. (далі – Постанова 1932 р.). У пункті 4 та 5 Постанови 1932 р. зазначається, що за незадовільне виконання хлібозаготівельного плану, райвиконкомам надається право на вилучення всього натурального фонду, утвореного в колгоспах та заборонялося видавали натуральні аванси [3, с. 474]. За пунктами 3 і 7 передбачалося проведення найсуворіших перевірок фондів з метою запобігання витрат та розкрадання хлібу і зерна. Окрім колгоспів також до перевірки належали й окремі колгоспники та одноосібники, до обшуків яких залучали колгоспників-активістів, які заявляли про себе як борці за соціалістичну перебудову села [3, с. 473]. Це вказує на факт спланованої акції державно-партійного апарату управління, що за допомогою організованих бригад здійснював масові обшуки і вилучення зерна, харчів та інших цінних речей по місцях їх зберігання.

Постанова 1932 р. грубо порушувала права людини, оскільки змушувала до виконання нереалістичних планів хлібозаготівель. Зокрема пунктом 1

передбачено наступне: за невчасне виконання заготівельних планів, розкрадання чи приховування хліба застосовувалось притягнення до кримінальної відповідальності на підставі Постанови ЦВК та РНК СРСР з 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності», а також накладення каральних санкцій у вигляді штрафу порядком додаткового завдання з м'ясозаготівель розміром 15-місячної норми як колгоспної, так і худоби колгоспника безпосередньо. Найголовніше положення міститься в 10 пункті, у якому зазначено, що завданням штрафів та репресивних заходів полягає в тому, щоб забезпечити виконання в повному обсязі хлібозаготівельних планів та має масове політично-виховне спрямування [3, с. 474]. Це свідчило про невдоволення влади результатами українізації, яка перевищувала встановлені ними рамки та мала безпосередній зв'язок з політикою хлібозаготівель, оскільки вони були способом придушення національного опору [4, с. 5].

Отже, на основі аналізу законодавства СРСР можна стверджувати що, Голодомор 1932-1933 рр. - це штучно створений радянською владою геноцид українського етнічного населення задля збереження комуністичної влади на захопленій території України. Сталінський режим знищував українське селянство щоб ослабити національно свідому частину нації.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921– 1923, 1932–1933, 1946–1947): Матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, 20–21 листопада 2013р. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України; Інститут історії України НАН України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ: Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України 2013. 364 с.

2. Васильєв В., Малашенко Л., Уїткрофт С., Шаповал Ю. Командири великого голоду: поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ 1932-1933 рр. Київ: Генеза, 2001. 399 с.

3. Чайковський А. С., Копиленко О. Л., Кривоніс В. М., Свистунов В. В., Трофанчук Г. І. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

4. Антонович М. Голодомор 1932–1933 років в Україні як геноцид української нації: суб'єктивна сторона злочину. *Мандрівець*. 2013. № 6 (108). С. 4-8.

*Толошна Юлія,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми тенденцій розвитку права в умовах глобалізації виражається у необхідності адаптації правових систем до змін у світовому співтоваристві. Глобалізація веде до зростання міжнародних зв'язків, торгівлі, міграції, технологічного прогресу та інших процесів, що потребують узгодження правових норм. Виникає необхідність в організації відносин між суб'єктами права на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Під впливом глобалізації відбуваються внутрішні зміни у праві: змінюється сутність права не тільки на національному, а й на наддержавному, глобальному рівнях, а також його зміст, цілі, завдання, призначення та форми права. Глобалізація породжує універсалізацію права, що відбувається у формі правової інтернаціоналізації та правової конвергенції. Універсалізація права – це процес вироблення певних мінімальних правових стандартів, які мають загальноцивілізаційне значення і поширення. Мінімумально необхідні правові стандарти формуються у межах універсального дискурсу, фундаментом якого є права і свободи людини. Універсалізація права охоплює юридичну науку, юридичну освіту, юридичну практику, систему норм і принципів права. Необхідною передумовою

універсалізації права є формування багатопольярного світу шляхом регіоналізації і утвердження ефективних національних правопорядків, заснованих на мінімально необхідних правових стандартах. Важливим інструментом універсалізації права є правова інтеграція [1, с.3]. Проблематика правової глобалізації носить комплексний характер, що повинно бути враховано при розробці концепції правової політики держави як внутрішнього, так і зовнішнього спрямування. Першочергове значення при цьому мають дослідження проблем сучасного стану, шляхів вдосконалення і перспектив розвитку вітчизняного права і держави в загальному контексті

процесів глобалізації, юридично важливих принципів, форм, цінностей та цілей, яких потрібно дотримуватись в умовах сучасної глобалізації й уніфікації у сфері державно-правових явищ і відносин [3, с.38]. Зростання ролі права в удосконаленні управління соціальними процесами знаходить свій прояв також у розширенні й поглибленні правового регулювання, появи нових галузей, підгалузей та інститутів права. Ця тенденція, зумовлена посиленням приватноправових засад у правовому впорядкуванні суспільних відносин, ускладненням предмета правової регламентації, є характерною як для України, так і для всього світу. Розширення царини правового регулювання пов'язується з поширенням дії права як на зовсім нові сфери соціальної дійсності, так і на ті з них, що не перебували в полі зору вітчизняного законодавця. З'явилися нові галузі, інститути права й законодавства – інформаційного, космічного, транспортного, соціального, про навколишнє природне середовище, про науку й техніку, про енергетику, про охорону здоров'я тощо. Як відзначає А. С. Піголкін, поглиблення правового регулювання – це головний магістральний шлях розвитку сучасного законодавства [2, с.10].

Подальше посилення впливу міжнародного права на національне право. Найважливішим напрямом дії глобалізаційних процесів на національну правову систему є зміна співвідношення міжнародного і національного права. Перед міжнародним правом періоду глобалізації постає низка нових завдань, вирішення яких вимагає застосування нових способів і підходів у взаємовідносинах між державами й міжнародними організаціями, перш за все

подальшої правової інтеграції в різних царинах суспільного життя, що зумовлює активізацію взаємозв'язку і взаємозалежності правових систем. За сучасних умов міжнародне право не може обмежуватися лише впорядкуванням міждержавних відносин, а стає найважливішим інструментом універсалізації національного права [2, с.8]. Отже, тенденції розвитку права в умовах глобалізації мають велике значення для забезпечення правової стабільності та вирішення глобальних проблем. Адаптація правових систем до змін у світовому співтоваристві є необхідною для забезпечення ефективного функціонування сучасного світу. В умовах глобалізації відбувається становлення «універсальної» правової системи, в якій міжнародне право й національні правові системи стають багаторівневими галузями й інститутами, а об'єктом регулювання - вся соціальна система людської цивілізації.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М.І.

Література

1. Чубко Т.Д. Право в умовах глобалізації (основні тенденції розвитку) автореф. дис. к.ю.н., Київ, 2013. 11 с.
2. Хаустова М.Г. Тенденції розвитку права в умовах глобалізації. *Теорія й історія держави і права*. 2013. № 124. С.3-15.
3. Бірюков Р.М. Глобалізація та її вплив на правову сферу. *Українсько грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно правові дослідження»*. 2009. № 2. с.36-40.

Турченко Сергій,
*студент 1 курсу Полтавського національного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НКВС У ТОТАЛІТАРНОМУ РЕЖИМІ СРСР ТА ЇХ РОЛЬ У ОРГАНІЗАЦІЇ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ

Голодомор в Україні є однією з найбільших трагедій в історії людства. Актуальність цієї теми пояснюється не лише потребою з'ясувати минуле, але й тим що вивчення історичних подій допомагає уникнути подібних трагедій у

майбутньому. Вивчення Голодомору було неможливе за часів існування СРСР, вивчення цієї теми почалось тільки після проголошення Україною незалежності. Багато науковців: Папакін Г. В, Захаров Є. Ю та інші провели комплексну роботу з дослідження голодомору.

Постанова політбюро ЦК КП(б)У «Про ліквідацію контрреволюційних гнізд та розгром куркульських груп» ухвалена в 1932 році, передбачала «репресії стосовно куркульських елементів». Спираючись на зазначену Постанову, С. Косіор розробив спеціальний оперативний план, задіяв війська і спеціальні загони для знищення селян, які чинили опір більшовицькій владі [1, с. 82]. Вона складалася з двох частин: в першій частині уповноваженим особам призначалось розробити «спеціальний оперативний план ліквідації основних куркульських і петлюрівських контрреволюційних гнізд» [2, с. 52]. ДПУ доручалося посилити роботу у «виявленні в містах ідеологів і організаторів куркульського саботажу і зриву виконання державних завдань» [2, с. 52], а також «провести вилучення і засудження найбільш злісних рахівників і бухгалтерів колгоспів...» [2, с. 52]. В другій частині пояснюється проблема відсутності опору з боку влади «куркульським повстанням» — «терористичним актам з боку контрреволюційних куркульських елементів щодо сільських активістів, які борються за чесне виконання колгоспами та одноосібниками своїх зобов'язань перед Радянською державою» [2, с. 52]. У відповідь на це ЦК КП(б)У посилює репресії «щодо куркульських та інших контрреволюційних елементів». Пункт №1 другої частини встановлює колективну відповідальність щодо сіл: мають бути вжиті рішучі заходи до виявлення і розгрому куркульських елементів та їхніх пособників. Цей пункт, легалізував примусове позбавлення селян продовольства, що стало однією з причин голоду. Пункт №4 другої частини посилював відповідальність за терористичні акти, розкрадання державної власності. Такі злочини мали бути розслідувані безвідкладно, а до винних «без поблажливості мають бути застосовані найсуворіші заходи покарання» [2, с. 53]. Це дозволило карним органам вжити заходів що призвели до масових переслідувань.

6 листопада 1932 р. було схвалено спеціальну постанову політбюро ЦК КП(б)У про посилення допомоги у проведенні хлібозаготовель з боку органів юстиції, якою вони зобов'язувалися «поза чергою розглядати справи щодо хлібозаготівель, як правило, виїзними сесіями на місці із застосуванням суворих репресій...» [2, с. 51]. В тексті постанови йшлося про цілковите залучення до хлібозбиральної кампанії органів юстиції та адміністративних органів. У кожній області створювалися від 5 до 10 додаткових роз'їзних судових сесій, що на місцях мали швидко приводити вирок у дію. Органи ДПУ та НКВС зобов'язувалися «швидко проводити всі встановлені законом стягнення незданого хліба та адміністративні заходи до злісних несплатчиків» [2, с. 51]. В листі, розісланому партійним комітетам, С. Косіор наказував для негайного «застосування судових репресій» створити четвірки у складі секретаря обкому, керівників партійної контрольної комісії, облвідділу ДПУ та облпрокурора, це отримало назву позасудової юстиції. Позасудова юстиція включала широкий спектр методів контролю та покарання осіб, які вважалися «ворогами народу» або порушниками партійної дисципліни. Передбачався прискорений порядок розгляду справ (4–5 днів), затвердження вироків (1–2 дні) і таке саме швидке приведення вироків до виконання. Це було прямою вказівкою для застосування швидких та суворих репресій за вироками роз'їзних радянських суддів [3, с. 121].

Наприкінці січня 1933 р. радянська влада перейшла до реалізації останнього етапу плану знищення українського села. Директивою Сталіна Й. було заборонено виїзд селян з території УРСР і Кубані в інші місцевості Радянського Союзу. Українським селянам припинили продавати квитки на залізничний і водний транспорт. ДПУ блокували дороги, повноважним представникам ОДПУ суворо наказано заблокувати всі дороги що ведуть з України. Тих, хто виїхав, заарештовували та повертали назад. Був заборонений виїзд у райони, які прилягали до кордонів з Румунією й Польщею, у яких конфіскація продовольства не проводилися. Українців, які намагалися дістатися до Румунії водним шляхом, перехоплювали. Всіх утікачів відправляли на

фільтрацію, а потім назад в село, тих хто відмовлявся від повернення відправляли в табори [4, с. 48].

Отже, розширення повноважень НКВС було вирішальним чинником у організації та проведенні Голодомору в Україні у 1932-1933 рр. Злочинна роль НКВС, ДПУ та органів юстиції у цьому контексті підкреслює безжалісну політику влади, яка призвела до масового геноциду українського народу.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Захаров Є. Ю. Засудження злочинів комуністичного режиму СРСР. Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2013. 320 с.
2. Голодомор на Луганщині 1932–1933 рр.: Науково-документальне видання М.М. Старовойтов, В.В. Михайличенко. Київ: ВД «Стилос», 2008. 288с.
3. Боряк Г., Папакін Г. «Чорна дошка»: антиселянські репресії (1932-1933). Київ: Інститут історії України НАНУ, 2013. 422 с.
4. Тиліщак В. Спротив геноциду. Книга-каталог виставки. Український інститут національної пам'яті. Львів-Київ: Часопис, 2015. 80 с.

*Хоруженко Діана,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ГОЛОДОМОРОМ 1932 – 1933 РОКІВ: ЗЛОЧИННІ ПОСТАНОВИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Тема нищення українського села голодомором 1932-1933 років, є актуальною і в наш час, адже вона закликає до відповідальності за скоєні злочини та до запобігання подібним трагедіям у майбутньому. Зазначена тема була об'єктом уваги багатьох науковців в Україні, таких як Веселова О., Касьянов Г., Кульчицький С., Марочко В., Портнов А., Шаповал Ю. та ін.

З кінця 1920-х до початку 1930-х років селян змушували віддавати землю, худобу та інструменти колгоспам. Жорстокі методи колективізації, такі як

розкуркулення та конфіскація майна, призвели до голодомору 1932-33 років [1, с. 110].

У той час набули чинності партійні постанови, що слугували фундаментом для розробки законів та урядових нормативно-правових актів. 18 листопада 1932 року. ЦК КП(б)У видав постанову «Про здійснення заходів щодо посилення хлібозаготівель». Постанова передбачала: «накладання штрафу не звільняє колгосп від повного виконання встановленого плану хлібозаготівлі. Віддавати під суд на основі декрету від 7 серпня, як розкрадачів державного і суспільного майна, комірників, бухгалтерів, обліковців, завгоспів і зважувальників, які приховують хліб від обліку і подають хибні облікові дані з метою полегшення крадіжок і розкрадання» [2]. Для того, щоб змусити селян вступати до колгоспів і здавати хлібозаготівлі, радянська влада використовувала жорстокі репресивні заходи такі як: розкуркулення, конфіскація майна, арешти та ув'язнення, штрафи, розстріли [1, с. 112].

Ось кілька прикладів того, як ця постанова застосовувалася на практиці: у Буринському районі Сумської області до 1 січня 1933 року було засуджено до позбавлення волі 32 особи за невиконання хлібозаготівель, 16 з них були засуджені за статтею 58 (ч. II) Кримінального кодексу УСРР 1927р., яка передбачала покарання за «контрреволюційну діяльність», 6 осіб були засуджені до позбавлення волі від 3 до 5 років і 10 осіб були засуджені до позбавлення волі від 5 до 7 років [3, с. 92]. Важливо зазначити, що зазначена постанова є злочинним документом, який ігнорує базові права людини.

14 грудня 1932 року була підписана постанова ЦК ВКП(б) і РНК СРСР «Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та західних областях». Вона містила положення, які передбачали виселення в найкоротший термін у північні області СРСР жителів станиці Полтавської (Північний Кавказ), яких вважали «контрреволюційними» [3, с. 92]. ЦК ВКП(б) та РНК СРСР заявляли, що найлютішими ворогами партії, робітничого класу та колгоспного селянства були саботажники хлібозаготівель, які маючи партійний квиток, обманюють державу, ведуть подвійну гру та зривають завдання партії та уряду на догоду куркулям та

іншим антирадянським елементам. Постанова передбачала: «По отношению к этим перерожденцам и врагам советской власти и колхозов, все еще имеющим в кармане партбилет, ЦК ВКП(б) и РНК СРСР обязывают применять суровые репрессии, осуждение на 5-10 лет заключения в концлагерь, а при известных условиях — расстрел» [4]. Ця постанова фактично відкрила дорогу для жорстких методів контролю над селянством, масового переслідування та знищення українського народу як на його історичній батьківщині, так і за її межами.

Отже, злочинні постанови радянської влади, видані в листопаді та грудні 1932 року ЦК КП(б)У і ЦК ВКП(б) разом з РНК СРСР, свідчать про жорстоку політику радянського уряду щодо забезпечення хліба та контролю над сільським господарством. Вони встановлювали обов'язкові квоти для постачання хліба до державних резервів та передбачали жорстокі каральні заходи за їх невиконання. Радянська влада приймала партійні постанови і нормативно-правові акти для офіційної ліквідації приватної власності селянства, яка призвела до трагедії голодомору 1932-1933 років.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Козаченко А.І.

Література

1. Веселова О. Голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу. Київ: Ін-т історії НАН України, 2000. 262 с.
2. Про заходи щодо посилення хлібозаготівель: Постанова політбюро ЦК КП(б)У від 18.11.1932 р. URL: <https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Month=11&Day=18> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
3. Кульчицький С. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 19: В 2-х ч. Ч. 1. К.: Інститут історії України НАН України, 2010. 249 с.
4. Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та західних областях: Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР від 14.01.1932 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/310050> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Чернишенко Карина,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУДОВИЙ ПРОЦЕС В ГРОДСЬКОМУ СУДІ ЗА ДРУГИМ ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 РОКУ

Судова влада, будучи важливою ланкою правової системи Великого князівства Литовського, відігравала значну роль у житті шляхти. Розгляд справ, пов'язаних з земельними спорами, спадщиною, кримінальними діяннями, потребував чіткого регламентування під час судового процесу. Ознайомлення з його порядком та етапами розгляду дозволяє якнайкраще зрозуміти, в чому саме полягають особливості та правові аспекти того часу, зокрема що стосується гродських судів.

Актуальність дослідження цієї теми зумовлена тим, що судова влада в литовсько-подільській період хоча і була далекою від сучасного зразка, однак вона все ж залишила свій відбиток в сучасній судовій системі, адже подальше становлення та розвиток судоустрою відбувалися з урахуванням історичних умов.

Вивченням та дослідженням поставленого питання займалися науковці, серед яких варто виокремити таких, як: Ворончук І.О., Губрик А.О., Колодяжна В.В., Патяка О.В., Резнік І.М., Старченко Н.П., Яцишин М.М. та інші.

Перш за все, варто зазначити, що гродський суд – це становий кримінальний суд Великого князівства Литовського, склад якого формувала шляхта. Досить часто в науковій літературі гродські суди ще називають «замкові» або «старостинські». Це пояснюється тим, що, по-перше, як правило, такі суди розміщувалися у замках, а по-друге, їх очільниками були повітові старости [1, с. 208-209].

До повноважень судів входив розгляд справ шляхти, передусім неосілої, яка не підлягала земським судам. Крім того, варто зазначити, що компетенція гродських судів з часом змінювалася. Так, спочатку до компетенції цих судів

підлягали розгляду лише кримінальні справи, зокрема щодо грабежів, розбоїв, підпалів, нападів на шляхетські маєтки і насилля над жінками, однак з часом, починаючи з XV ст., до юрисдикції гродських судів, крім кримінальних також почали відносити й цивільні справи [2, с. 17].

Особлива роль, під час судового процесу в гродських судах, надавалась старостам, а його помічниками виступали підстароста, судді та підсудки, а також возний, який суміщав виконання доручень старости з покладеними на нього обов'язками судового виконавця [3, с. 296-297].

Цікавим є те, що староста не мав права самостійно наймати або звільняти працівників, адже це стосувалося сфери відання воєводи, якому підпорядковувався староста. Одним із головних обов'язків старости відносився постійний нагляд за діяльністю канцелярії суду і підготовкою судових сесій, за діловодством і зберіганням на належному рівні архіву, а також стягнення повинностей і податків до королівської казни, що не раз поставало гострим питанням, яке виносилося на розгляд гродських судів [2, с. 17].

Щодо строку розгляду справ, то відповідно до Розділу IV Литовського статуту 1566 року, він тривав до 6 тижневих сесій «рочків» під керівництвом старости (роки старостинські) або до 2 «рочків» під керівництвом підстарости (роки скаргові) [3, с. 308-309].

На засіданнях під керівництвом старости розглядалися кримінальні справи, а на засіданнях, якими керували підстарости – цивільні та дрібні кримінальні справи. Так, в рік могло відбутися до трьох таких «рочків». Цікавою особливістю під час судового процесу в гродському суді було те, що на відміну від інших воєводств, судова канцелярія гродських судів вела книги староукраїнською, а не латинською мовою, адже це прямо передбачалося в Литовському статуті 1566 року [4, с. 72].

Отже, гродський суд захищав права шляхти, сприяв розвитку правової культури та зміцнював законність. Водночас судовий процес мав і певні недоліки: тривалість і виснажливість процесу, норми процесового права не були відокремлені від норм права матеріального, цивільний процес не був

розмежований з кримінальним, передбачалася станова нерівноправність учасників процесу і значний формалізм судового процесу. Гродський суд, попри певні недоліки, забезпечував захист прав та інтересів шляхти, а також сприяв розвитку правової системи Великого князівства Литовського.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А.І.

Література

1. Патяка О.В. Енциклопедія історії України: Т. 2. Київ: Наукова думка, 2004. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Grodsky_sud (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Колодяжна В.В., Кислюк Р.Л. Формування та розвиток системи державних судів Волинського воєводства (1566-1795). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. №2. С. 16-19. URL: http://lsej.org.ua/2_2018/4.pdf (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Паньков А., Музиченко П., Ківалов С. Статути Великого князівства Литовського. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 р. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.

4. Юрченко В.О. Історія функціонування й організація діловодства гродських установ Галичини у XV – XVIII століттях. *Історія функціонування й організація діловодства*. Київ, 2014. №2. С.71-75. URL: https://nakkkim.edu.ua/nauka/vydannia/bibliotek_inform/bdi_2_2014.pdf (дата звернення: 20.04.2024р.).

Шевчук Сергій,

*студент 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО РОЛІ СУДОВИХ ПРЕЦЕДЕНТІВ В УКРАЇНІ

Протягом багатьох століть різні країни використовували і продовжують використовувати судові прецеденти як джерело права. Перевагою прецедентного права є те, що воно допомагає забезпечити принципи справедливості й неупередженості, єдності у вирішенні подібних категорій

справ. Використання судових прецедентів як джерела права є актуальним питанням в Україні, особливо в процесі судової реформи, пов'язаної з інтеграцією країни до Європейського співтовариства.

В англо-американському праві судові прецеденти визнаються основним джерелом права. Судовий прецедент – це принцип, на основі якого ухвалене рішення у конкретній справі, що є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ або виступає зразком тлумачення закону [1 с. 184]. У країнах романо-германської правової традиції прецедентне право зазвичай обмежується тлумаченням закону і не має статусу офіційного джерела права, оскільки його вага ґрунтується на ідеї, що судові рішення є юридично обов'язковими лише для осіб, які беруть участь у конкретній справі [2, с. 76]. Для більшості цих країн важливими є не окремі судові рішення, а загальні висновки, зроблені на основі судової практики у різних категоріях справ [2, с. 79]. Загалом можна виокремити дві важливі сучасні тенденції: зростання впливу законодавства на англо-американське право та розвиток прецедентного права в континентальній європейській правовій системі [3, с. 45].

Хоча Україна офіційно не визнає судову практику джерелом права, розвиток судової практики призвів до того, що в наукових колах з'явилася ідея визнання права судів на правотворчість. Це могло б допомогти усунути прогалини та вирішити суперечності в законодавстві. Фактично, рішення окремих судів мають нормативний характер. Рішення Конституційного Суду мають особливе значення в правовій системі, оскільки вони є юридично обов'язковими, остаточними і не підлягають оскарженню. Це ж стосується і рішень Верховного Суду, які роз'яснюють правові норми у разі неоднозначного їх тлумачення.

Питання використання судового прецеденту виникло у зв'язку з підписанням та ратифікацією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка зобов'язує Україну виконувати рішення Європейського суду з прав людини у всіх справах, в яких вона є стороною.

Відповідно до Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини", українські суди зобов'язані застосовувати ці норми як джерело права [4]. Це підкреслює важливість прецедентного права в українській правовій системі та необхідність використання національними судами судових прецедентів як джерела права [5].

Як зазначає Ніколенко Л. М., за часів незалежності України рішення Верховного Суду та вищих судових установ, узагальнення судової практики та вироблення правових позицій стали найважливішими аспектами здійснення правосуддя. Така ситуація є наслідком численних прогалин у законодавстві та неоднозначних формулювань, що допускають різне тлумачення. Навіть якщо ці формулювання офіційно не визнані джерелами права, вони фактично уточнюють і розширюють зміст правових документів на всіх рівнях – від міністерських директив до конституцій. Дослідниця також звертає увагу на запровадження в законодавстві інститутів «зразкової справи» та «типової справи», які викликали суперечки в Україні щодо можливості визнання прецедентних рішень. [6 с. 65]

Мета цих інститутів - гарантувати ефективність, рівність і передбачуваність у прийнятті та виконанні судових рішень у конкретних правових ситуаціях. Це свідчить про те, що прецедентні рішення визнаються в українській правовій системі і мають тенденцію поєднувати риси обох правових сімей - англосаксонської та романо-германської [6, с. 65]. Процеси глобалізації та інтеграції правових систем взаємодіють між собою, підвищуючи значення прецедентних рішень як важливого джерела права, особливо в контексті євроінтеграційного курсу України та підписаних міжнародно-правових угод.

Отже, використання судового прецеденту в правовій системі України є актуальним і важливим аспектом, особливо у контексті судової реформи та євроінтеграційних процесів. Навіть без офіційного визнання як джерела права, прецедентне право фактично впливає на розвиток правової системи через узагальнення судової практики та створення правових позицій судів. Інститути «зразкової справи» та «типової справи» демонструють поєднання англосаксонської та романо-германської правових традицій, що сприяє розвитку

ефективної, передбачуваної правової системи, що відповідає міжнародним стандартам та потребам сучасного суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М.І.

Література

1. Цвік М. В., Петришин О. В. Загальна теорія держави і права. Харків: Право, 2009. 584 с.

2. Журавльов А.В. Судовий прецедент як джерело права в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. С. 75-84.

3. Чорномаз О.Б. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 42-48.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 29.04.2024 р.).

5. Марченко А.А. Поняття судового прецеденту та його місце у правовій системі України. *Митна справа*. 2013. № 5(2.1). С. 26-32

6. Ніколенко Л.М. Визначення місця судового прецеденту в системі джерел українського права. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 3(51). С. 63-68.

*Шило Даріна,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОНЯТТЯ ШЛЮБУ ТА УМОВИ ЙОГО УКЛАДАННЯ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

Тема шлюбу та його умов укладання за «Зібранням малоросійських прав» 1807 року є актуальною, оскільки вона дозволяє зрозуміти історичні основи сімейного права, які вплинули на сучасне регулювання шлюбних відносин.

Особливу увагу необхідно звернути на роботи таких вчених Антокольської М., Владимирського-Буданова М., Горчакова М., Гримич М., Заборовського К., Івановської О., Калітенко О., Нечаєвої А., Оршанського І., Синайського В., Чубинського П., Шевченка О. та ін. Метою цього дослідження є аналіз шлюбу та умов його укладання за «Зібранням малоросійських прав» 1807 року.

Згідно зі статтею 1 «Зібрання малоросійських прав» 1807 року шлюб розуміється як: «Супружество знаменуєть истинную и чистую любовь, которую Богъ отецъ имьєть къ невьсть своей Церкви християнской, такъже и соединєніє сына Божіяго съ Человьчествомъ» [1, с. 22].

«Зібранням малоросійських прав» 1807 року передбачало додержання певних умов, за наявності яких шлюб визначався дійсним. Однією з найважливіших умов дійсності шлюбу вважалася вільна і свідома згода на його укладення з боку тих, хто його укладав. Так, згідно зі статтями 7-8 глави п'ятої «Зібрання малоросійських прав» 1807 року, шлюб не міг бути законно укладеним «без взаємної згоди з боку осіб, які одружувалися» [1, с. 23]. У зв'язку з цим вважалися недійсними шлюби таких осіб, як безумні і божевільні, а також ті, що були укладені шляхом примусу або обману.

Закон встановлював вікові обмеження для осіб, які вступають у шлюб. Відтак шлюбний вік для чоловіків становив 18 років, для жінок - 16 років. Особам, які досягли 80 років, забороняли укладати шлюб [2, с. 600].

«Зібрання малоросійських прав» 1807 року згідно зі статтею 11 глави п'ятої передбачало ще одну умову, необхідну для одруження, а саме: згоду батьків осіб, які брали шлюб, або опікунів чи піклувальників. «Зібрання малоросійських прав» 1807 року перелічувало ще низку обставин згідно статті 4, які обумовлювали недійсність шлюбу: наявність спорідненості чи свояцтва близьких стосунків, перебування у шлюбі, перебування в духовному сані або чернецтві, різниця у віросповіданні, заборона брати шлюб цивільним або духовним судом, попереднє перебування православних у шлюбі тричі. Неможливість укладення четвертого шлюбу – це основна вимога православної

церкви, правила якої не схвалюють навіть другий шлюб. Але для українських земель, які тривалий час керувалися Литовським статутом 1566 року це не було характерним. Навіть під час укладання «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. до глави п'ятої «Про шлюб» була включена стаття 8 такого змісту: «Вольно всякому жениться столько разъ, сколько пожелаетъ, пока безъ жены быть не можетъ или не похочетъ, хотя бы и три или четыре жены его умерли; равно и жень свободно по смерти мужей своихъ ити за иного» [3, с. 67].

Особи християнського віросповідання які хочуть укласти шлюб через церковне вінчання, повинні звернутися до священика своєї парафії та представити інформацію про себе. Після цього священик повинен був зробити трикратне «в три найблищі неділі або інші, що мають місце між ними святкові дні» оголошення в церкві про наступний шлюб. Це робилося для того щоб кожний, хто знав про існування перешкод до шлюбу, міг про це повідомити. Перед вінчанням здійснювався так званий «обшук», тобто посвідчення в особливих книгах («обшукові книги») за підписом тих, хто одружувався, а також їхніх свідків про відсутність перешкод для укладення шлюбу і наявність умов, що вимагаються для дійсності шлюбу. Вінчання означало, що шлюб вважався укладеним, про що робився запис у парафіянській (метричній) книзі церкви [4, с. 318].

Отже, дослідження шлюбу та умов його укладання за «Зібранням малоросійських права» 1807 року дає підстави стверджувати, що шлюбно-сімейні відносини на українських землях спиралися на національно правові традиції. У «Зібранні малоросійських прав» 1807 року визначено умови та процедури для укладання шлюбу, які становили основу регулювання шлюбних відносин у той час. Зокрема, вимагалася вільна та свідома згода обох сторін, а також згода батьків або опікунів. Недотримання цих умов призводило до визнання шлюбу не дійсним. Процедура укладання шлюбу передбачала церковне вінчання. Такий підхід свідчить про вплив канонів православної церкви на регулювання сімейних відносин.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А. І.

Література

1. Мироненко А. Н. Зібрання малоросійських прав 1807 року. Київ: Наукова думка, 1993. 372 с.
2. Бойко І.Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ-ХХ ст): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видавництво Центр ЛНУ імені Івана Франк, 2014. 904 с.
3. Озель В. І. Особливості правового регулювання шлюбно-сімейних відносин на українських землях у складі російської імперії в ХІХ на поч. ХХ ст. *Право і суспільство*. 2017. №3. С. 64-69.
4. Цвік М.В., Петришин О.В. Правова система України: історія, стан та перспективи: Т 1. Харків: Право, 2008. 728 с.

*Юрко Іван,
студент 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА КОЛЬОРОМ ШКІРИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ НА ПРИКЛАДІ США ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Сьогодні права людини становлять невід'ємну складову культури сучасного світу, відображаючи постійну боротьбу за основні цінності, свободу та гідність кожної особи. У Декларації незалежності США зазначено: «Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено різними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя»[1]. Однак довгий час проблема расизму та дискримінації за кольором шкіри залишалась дуже гострою і залишається такою донині, тому дослідження обраної теми вкрай актуальне.

Офіційно расова сегрегація, дискримінація за кольором шкіри існувала з прийняття 13-ї поправки до Конституції США від 1865 року, яка заборонила рабство. Її перші ознаки – окремі школи (для чорних та білих), окремий громадський транспорт (існував до 1970-х рр.), заборони на спільне проживання

в готелях та мотелях, розділення кафе і ресторанів тільки для білих і «кольорових», чорношкірі військові підрозділи і таке інше [2].

У 1917 р. ворожість білих, які жили поруч і вважали, що їм загрожують чорні, ставала дедалі відкритішою. Бурхливий приплив малокультурних сільських чорних мігрантів, які нерідко дратували білих городян, лише посилював расові забобони. У довоєні роки ця ворожість почала переростати у справжню війну з погрозами, прямим насильством, саморобними бомбами.

Расовий бунт у Чикаго 1919 р. призвів до деяких змін. Комісія з расових відносин, створена мером Вільямом Хейлом Томпсоном, рекомендувала не ліквідацію кольорового бар'єру та створення відкритого для чорних ринку житла, а лише «покращення негритянських жител». У 1934 році в рамках Нового курсу президентом Рузвельтом було видано Національний закон про житло (National Housing Act), покликаний зробити житло доступніше. У законі було передбачено низькі кредитні ставки для іпотеки, аби люди з невисоким доходом могли собі дозволити власний будинок. Щоб контролювати охочих отримати кредити, було створено Кредитну корпорацію власників будинків (The Home Owners' Loan Corporation). Ця організація розробила карти житлової безпеки (residential security maps). Цими картами було започатковано маркування районів міста на зелений, блакитний та червоний, який вважався загрозовою місцевістю із «згубним впливом». Саме у червоному районі проживало темношкіре населення [3].

Поняття «дискримінація» походить від латинського «discriminatio» – «розрізнення», тобто навмисне обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян, засноване на характеристиках, що не є прийнятними. Відповідно до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації вислів «расова дискримінація» означає будь-яке розрізнення, обмеження чи перевагу, основані на ознаках раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження, метою яких є знищення або применшення визнання, використання на рівних засадах прав людини та основних свобод у соціальній, економічній, культурній чи у будь-якій іншій галузі суспільного життя [4].

На початку ХХ ст. в США після ліквідації рабства велика кількість темношкірого населення переїзжало до міст, де вони працювали як домашнє та особисте обслуговування, хоча серед них були підсобні робітники, ремісники, дрібні торговці та підприємці. Виріс «новий чорний середній клас», вражаючий успіхами у боротьбі за розширення своїх прав та політичного впливу [2].

У 1947-1968 рр. були прийняті закони про цивільні права, які заборонили расову сегрегацію та дискримінацію при розселенні, у місцях громадського користування, при наймі житла та на роботу, в галузі освіти, охорони здоров'я та виборчих прав.

Американська декларація прав і обов'язків людини 1948 р. виходить із визнання прав людини, як природних і невід'ємних, притаманних людській особистості, які не впливають лише з факту належності до громадянства певної держави. Основною її метою є захист основних прав й створення умов, які дозволять американському народові досягти духовного й матеріального добробуту [5, с. 36].

Отже, дискримінація за кольором шкіри у Сполучених Штатах першої половини ХХ ст. призвела до жорсткої боротьби з расовими формами нетерпимості. Прийняття таких важливих національних і міжнародних законів про захист прав і свобод людини – Загальна Декларація прав людини (1948), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965) стали лише першою сходинкою на тривалому законодавчому шляху країни, спрямованого на захист важливіших фундаментальних прав людини, які і сьогодні визнані світовою спільнотою найбільшою цінністю.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М.І.

Література

1. Декларація Незалежності США, ухвалена Конгресом від 04.07. 1776 р
URL: <http://surl.li/oskej> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Нитобург Э. США: цветной барьер в прошлом и настоящем // Новая и новейшая история, № 2, 1997. <https://web.archive.org/web/2NITOBURG.HTM> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Системний расизм: як закони та політики у США в XX столітті сприяли дискримінації чорношкірих. 2020. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/07/04/zakony-ta-polityky-u-ssha-v-hh-stolitti-spryal-dyskryminatsiyi-chornoshkiryh/> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

4. Пожарова О. В., Пожаров Ю. В. Поняття дискримінації за міжнародними актами та законодавством України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2022 № 56. С.60-63.

5. Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т.І. Права людини у міжнародному праві : підручник. Харків: ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с.

Ясюк Вероніка,
*студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**РУСИФІКАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ЗА ЗАКОНОМ СРСР
«ПРО ЗМІЦНЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ШКОЛИ З ЖИТТЯМ І ПРО ПОДАЛЬШИЙ
РОЗВИТОК СИСТЕМИ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В СРСР»**

ВІД 17 КВІТНЯ 1959 РОКУ

Національна мова виступає одним із засобів самоідентифікації нації, підкреслює відокремленість однієї нації від іншої. Питання щодо розвитку мовної політики у 50-60 рр. XX ст. на території сучасної України тією чи іншою мірою у своїх працях досліджували Дорошенко С., Левицький М., Лисенко А., Сушко Р., Тевікова О. та інші. З огляду на загарбницькі дії Росії проти України, варто проаналізувати, як розвивалася національна мовна політика в Україні за Законом СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» від 17 квітня 1959 року.

Закон СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» від 17 квітня 1959 року посилював процес русифікації в Україні, розпочатий у 30-ті роки XX ст. Зазначений

нормативно-правовий акт проголошував ідею «повного злиття націй», формування «радянського народу», для якого російська мова повинна була стати спільною [1, с. 310].

Прийняття цього закону було пов'язано перш за все з новим витком примусової русифікації в Україні, де передбачалося, що Раді Міністрів УРСР необхідно здійснити заходи, які могли б забезпечити всі необхідні умови для вивчення російської мови учнями, батьки яких і самі учні обрали цю мову для вивчення [2, с.127].

Відповідно до статті 9 аналізованого закону навчання в школах УРСР здійснюється рідною мовою учнів. Питання щодо того, у школу з якою мовою навчання віддавати дітей повинні вирішувати батьки, яких партійні та державні органи змушували обирати для вивчення російську мову [3]. Таким чином, наведене свідчить про те, що вивчення української мови в школах УРСР стає необов'язковим і мало за мету русифікацію українців.

З цього приводу начальник навчально-методичного відділу управління шкіл Мізерницький Б. зазначив, що в результаті запровадження мовної реформи за Законом СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР», кількість російських шкіл значно зросла. До прикладу, кількість учнів у Києві, які навчалися українською мовою становила 30%, російською 70%; у Одесі 10% та 90%; у Луганську 7% та 93% відповідно [4, с. 118]. Таким чином, наведене свідчить про те, що мовна політика призвела до зменшення кількості шкіл, у яких навчання велося українською мовою.

Як було зазначено раніше, досліджуваний закон надавав право батькам вибирати своїм дітям мову навчання, проте такі демократичні положення виступали скоріше інструментом для нівелювання української ідентичності та русифікації українських учнів. Не дивно, що проти таких змін виступала українська інтелігенція, відтак Рильський М. та Бажан М. опублікували статтю, у якій зазначали, що єдиним правильним рішенням щодо розв'язання питання про вивчення мов у середній школі УРСР є запровадження обов'язкового та

рівноправного вивчення як української, так і російської мови. Проте радянська влада обрала інший шлях, який призвів до збільшення кількості російськомовних шкіл, зокрема у Києві співвідношення між кількістю українських та російських шкіл виглядало наступним чином: 28/72, у інших містах – 16/84 відповідно [4, с. 118-119].

Також слід акцентувати увагу на тому, що російськомовні школи забезпечувалися значно кращою матеріально-технічною базою, а вчителям російської мови та літератури встановлювали вищу заробітну плату, що приваблювало вчителів обирати саме ці навчальні програми [5, с. 310].

Відтак, на перший погляд аналізований закон справляв враження цілком демократичного, за яким батькам надавалася можливість на власний розсуд вирішувати, якою мовою здійснюватиметься навчання у школі для їхніх дітей. Проте проаналізувавши більш детально тодішнє становище у країні слід зауважити, що більшість книжок, журналів, газет, брошур, фахова література друкувалися російською мовою, а вступні іспити до більшості навчальних закладів проводилися російською мовою [1, с. 315]. Отже, у країні склалися умови, за яких батьки обирали російську мову навчання, оскільки у такому разі відкривалося більше можливостей для їхніх дітей у майбутньому.

Таким чином, з прийняттям Закону СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» 1959 року мовній політиці було притаманно зросійщення важливої сфери життя суспільства – школи. Влада, надаючи батькам право вибору мови, якою буде здійснюватися навчання у школі, фактично ставила їх у ситуацію, за якої необхідно було обирати саме російську мову, оскільки в таких школах навчання здійснювалося на кращому рівні та відривалися можливості щодо вступу до вищого навчального закладу. Така політика спричинила зростання кількості російських шкіл і російськомовного населення та стала підставою для військової агресії Російської Федерації.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко А. І.

Література

1. Тєвікова О., Дорошенко С., Лисенко А. Особливості національної мовної політики в Україні протягом 50-60-х рр. ХХ ст. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Випуск 19. С. 309-316.
2. Культурне будівництво в Українській РСР(1917-1959 рр.): Зб. Документів у 2 т: Т.2. Київ: Держполітвидав, 1961. 504 с.
3. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. Київ: Рад. шк., 1959. 26 с.
4. Марчук О. Закон про школу (1959 р.): обставини його прийняття. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18768/Marchuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 13.03.2024 р.).
5. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія. Київ: Богданова А. М., 2008. 406 с.

**СЕКЦІЯ 2.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.**

*Бібік Олег,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ГАЛУЗЕВА ПРИРОДА ПІДСТАВ ПОВЕРНЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ШТРАФУ**

Судова практика, спираючись на норми чинного законодавства використовує саме поняття адміністративно-господарського штрафу. Вирішуючи спір щодо наслідків проведення контрольних заходів, перевірок суб'єктами владних повноважень суди приходять до висновку щодо застосування штрафів саме такого характеру. При цьому, певна неоднозначність додається і тим, що доволі часто суб'єкти перевірок звертаються до господарських судів з позовом про скасування постанови про застосування адміністративно-господарського штрафу та стягнення сплаченої суми за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень.

До подібного типу спорів відносяться і спори щодо законності та відповідності процедур проведення габаритно-вагового контролю органами Укртрансбезпеки. Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи касаційну скаргу з'ясувала перш за все дві обставини [1]. По-перше, за правилами якого судочинства має розглядатися спір щодо повернення платникові суми адміністративно-господарського штрафу. По-друге, у якому порядку платник може повернути з бюджету кошти, які утримані без достатньої правової підстави. Висновки розгляду такої касаційної скарги обґрунтували те, що зазначений спір є господарським, а адміністративно-господарський штраф, якщо перерахований до державного бюджету України має бути стягнутий господарським судом на користь платника як безпідставно утриманий [2].

Сплата суб'єктом перевірки в повному обсязі адміністративно-господарського штрафу не перешкоджала йому звернутися до суду. При цьому, звернувшись до адміністративного суду з адміністративним позовом щодо скасування постанови про застосування штрафу платник отримав відмову у задоволенні позову. Наслідками ж в подальшому звернення до господарського суду з позовною заявою про стягнення за рахунок бюджетних асигнувань коштів, які були сплачені як адміністративно-господарський штраф була задоволена. В режимі апеляційного адміністративного провадження була скасована постаново про застосування штрафу, на підставі чого позивач просив стягнути за рахунок бюджетних асигнувань відповідача суму цього штрафу.

Принципово важливим в оцінці подібної ситуації є і те, що платник може скористатись правом на судове оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень. Підставою цього є те, що орган, який контролює справляння надходжень бюджету за відповідним кодом класифікації доходу бюджету в установленій законом строк не надає відповідного подання органу державного казначейства [1]. Треба погодитись з тим, що штраф в цих умовах виступає як об'єкт регулювання адміністративними і бюджетними правовідносинами. Так, вони є однотипними і відносяться до публічних правовідносин, тобто передбачають єдині за характером засоби впливу. В той же час, це не виключає і того, що і адміністративні, і бюджетні правовідносини передбачають в регулювання положеннями спеціального законодавства.

Підставу звернення позивача до господарського суду Верховний Суд бачив в тому, що адміністративний суд скасував постанову про застосування штрафу до позивача, в наслідок чого останній звернувся з позовом до Укртрансбезпеки про стягнення за рахунок бюджетних асигнувань суми адміністративно-господарського штрафу, сплаченого до державного бюджету України. Господарські суди розглядають справу у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності [3]. При цьому, ознаками господарського спору, який належить до юрисдикції господарського суду можуть бути: а) участь у спорі суб'єкта господарювання; б) наявність між

сторонами спору відносин, які урегульовані Цивільним та Господарським кодексами України; в) наявність спору про право; г) наявність у законі норми, що прямо вказує на вирішення спору господарськими судами; г) відсутність у законі норми, яка б прямо передбачала вирішення такого спору в режимі іншої юрисдикції [4].

В той же час, юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, які передані на вирішення адміністративного суду [5]. Публічно-правовим спором вважається спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, коли спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій [5]. Суб'єкти владних повноважень представляють і уособлюють державу та територіальні громади. До них відносяться органи державної влади, їх посадові чи службові особи, інші суб'єкти при здійсненні ними публічно владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень або наданні адміністративних послуг [5]. Зокрема йдеться про спори фізичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження [5].

Література

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 серпня 2023 року по справі № 12-36Гс22.
2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
3. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. ст.144.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 березня 2019 року у справі № 922/980/18.
5. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. ст. 446.

*Михайло Бубирьов,
студент 3 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСКАРЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ АКТІВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України) визначають, що до адміністративного суду можуть бути оскаржені нормативно-правові акти та індивідуальні акти. Прийняття індивідуальних актів є однією зі складових діяльності суб'єктів владних повноважень, які розв'язують конкретне індивідуальне питання у сфері державного управління щодо чітко визначеного адресата.

Завданням дослідження є аналіз процесуальних особливостей оскарження індивідуального акту в судовому порядку. Означена тема не є новою, та розкрита у працях Ленгер Я.І., Мандюка О.О., Ніколайчук С. В., Рябченко Я. С. та інших науковців.

З оновленням у 2017 році КАС України нормативного закріплення набуло поняття індивідуального акту. Відповідно до п.19, ч.1, ст.4 КАС індивідуальний акт – рішення суб'єкта владних повноважень, прийняте на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи, та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк [2]. Слід зазначити, що визначення, наведене у КАС є узагальненим і кодифікованим у частині ознак індивідуального акту. Аналізуючи це поняття можна виокремити три основні характеристики цього акту: 1) це односторонній правозастосовний акт; 2) стосується конкретної особи; 3) його дія може припиняється (вичерпується) після застосування.

Порівняння індивідуального акту із нормативно-правовим дає можливість розглянути вищезазначені характеристики у більш широкому понятті. До уваги слід віднести наукову роботу Ніколайчук С. В., в якій вона зазначає, що нормативно-правові акти належать до правотворчих, а індивідуальні – до правозастосовних [3, с. 103]. З огляду на те, що він розрахований на врегулювання конкретної життєвої ситуації, його юридична чинність вичерпується одноразовою реалізацією. Окрім цього, специфічною рисою індивідуального акту є його обов'язковість лише для тих осіб, які зазначені в ньому. [3, с. 103]. Підтвердженням такої ознаки можна вважати Ухвалу Верховного Суду у справі № 990/45/22. Так, у справі позивач – ТОВ Комерційна Компанія, подав позов про оскарження Указу Президента України щодо передачі предмета позову до сфери управління Міністерства інфраструктури. Суд зазначив, що відсутність у позивача безпосередніх конкретних прав чи обов'язків у зв'язку із прийняттям оскаржуваного Указу Президента, як різновиду акту індивідуальної дії, не породжує для нього права на захист, тобто права на звернення із цим позовом, оскільки позивач був лише співвласником предмета позову. В результаті Верховний Суд відмовив у відкритті провадження [4]. У Рішенні ЄСПЛ у справі № 29979/04 «Рисовський проти України» від 20.10.2011 р. позивач звернувся до сільської ради з метою виділення йому в натурі земельної ділянки. Так, сільська рада надала у користування земельну ділянку, але згодом прокурор оскаржив це рішення, і, як наслідок – Вищий арбітражний суд скасував рішення сільської ради, тому що не вбачав ознак того, що позивачеві належить право користування землею, а Верховний Суд відмовив у відкритті провадження. ЄСПЛ, в свою чергу з'ясував, що державний акт на право користування земельною ділянкою стосувався прав та обов'язків позивача, та окрім цього, судами було порушено ст. 6 Конвенції прав людини у частині строку розгляду справи, який складав 17 років [5].

Аналізуючи норми КАС України, які регулюють юрисдикцію і порядок оскарження індивідуально-правових актів, слід зазначити, що позивач повинен подати заяву про оскарження індивідуального акту у межах строків звернення,

визначених ч.2 ст. 122 КАС України та особливостей для оскарження окремих видів індивідуальних актів за ст. 266-1, до адміністративного суду. У результаті розгляду позовної заяви, суд може або визнати акт протиправним та скасувати його, або відмовити у задоволенні позовних вимог. До уваги потрібно віднести положення ст.77 КАС, згідно яких у даній категорії справ обов'язок доказування шкоди, заподіяної протиправним індивідуальним актом, покладається на позивача [2].

Щодо особливостей оскарження варто зауважити наступне. Оскарження індивідуально-правового акту може відбуватися на підставі фактичного або юридичного припинення його дії. Фактичне припинення дії індивідуального акту відбувається автоматично у зв'язку з настанням певного факту, наприклад у зв'язку із закінченням строку дії акту, на який його було видано. Юридичне припинення відбувається у зв'язку із прийняттям спеціального акту, спрямованого на припинення дії попереднього [6, с. 197]. Процесуальною особливістю оскарження індивідуального акту є те, що їх юридичне значення вичерпується їх виконанням. Отже, на момент оскарження дія індивідуальних актів вже виконана і відповідно, наслідки вже настали. Тож, як зазначають деякі науковці - доцільніше одночасно з визнанням індивідуального акту незаконним приймати рішення про поворот його виконання [7, с. 377]. Слід зауважити, що в результаті розгляду позову про оскарження індивідуального акту, адміністративний суд може визнати протиправним та скасувати індивідуальний акт чи окремі його положення (згідно п.1 ч.1 ст. 5 КАС України).

Отже, можна зробити висновок, що індивідуально-правовий акт наділений специфічними рисами, які відмежовують його із іншими актами. Це в свою чергу: суб'єктивна конкретизованість і одноразовість застосування. Особливістю такого акту є його приналежність до правозастосовних. Складовими порядку розгляду справи про оскарження індивідуально-правового акту є розгляд за правилами загального позовного провадження в адміністративному суді. Окрім цього, слід було б запровадити процедуру

повернення прав особи в попередній стан за допомогою повороту виконання індивідуального акту.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Мельник О. Д.

Література

1. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України №2747-IV від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Ніколайчук С. В. Співвідношення понять нормативно-правовий акт та індивідуальний акт: теорія та судова практика. *Науковий вісник ДДУВС*. Дніпро, 2022. № 3. С. 100-106.

4. Ухвала Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду № 990/45/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103539449> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

5. Рішення Європейського суду з прав людини від 20. 10. 2011 року у справі «Рисовський проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854#Text (дата звернення: 20.04.2024 р.).

6. Мандюк О.О. Загальна характеристика способів припинення дії індивідуальних адміністративних актів. *Науковий журнал. Право і суспільство*. Дніпро, 2018. № 3. С. 196-201.

7. Ленгер Я.І. Правова специфіка природи оскарження нормативних та індивідуальних актів органів публічної влади. *Збірник наукових праць. Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород, 2018. № 2. С. 376-378.

***Варченко Олексій,**
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАБОРОНА СУПЕРЕЧЛИВОЇ ПОВЕДІНКИ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У цивільних правовідносинах виникає низка ситуацій, де одна сторона може використовувати свій статус або знання з метою викривлення фактів, намагання здійснити шахрайство або приховати інформацію. Така поведінка, яка має на меті обман або спотворення обставин, і відома як суперечлива поведінка, визнається неприпустимою і суперечить принципам справедливості та добросовісності, що лежать в основі цивільного права.

Заборона суперечливої поведінки у цивільних правовідносинах має на меті забезпечити рівність сторін, чесність укладених угод та виконання умов контрактів. Вона відображає важливий аспект правового регулювання цивільних відносин, спрямований на захист інтересів тих, хто залежить від дотримання правил гарантованих законом.

Заборона суперечливої поведінки у цивільних правовідносинах є важливим аспектом сучасного правового регулювання, спрямованим на забезпечення рівності сторін, чесності угод та добросовісного виконання умов контрактів. Ця проблема набуває особливого значення в умовах ринкової економіки, де залежність від правильного врегулювання цивільних відносин стає детермінантною для ефективного функціонування господарського сектору. Суперечлива поведінка у цивільних правовідносинах визнається недопустимою через те, що вона порушує принципи справедливості, добросовісності та довіри. Це може включати намагання приховати інформацію, спотворення фактів, обман укладенням угод або порушення зобов'язань, встановлених контрактами. Така поведінка створює небезпеку для прав і інтересів інших сторін угоди та підриває довіру до цивільного права. Законодавство багатьох країн містить норми, спрямовані на запобігання та припинення суперечливої поведінки. Ці норми

встановлюють вимоги до чесності та добросовісності сторін, а також передбачають правові засоби захисту, такі як анулювання угод, відшкодування збитків та штрафи за порушення. Проте, не завжди вирішення суперечливих ситуацій є очевидним. Судова практика та приклади зарубіжних країн свідчать про складність застосування правових норм у конкретних випадках. Часто виникає необхідність у балансуванні між різними інтересами сторін, а також у врахуванні специфіки кожної ситуації. Отже, заборона суперечливої поведінки у цивільних правовідносинах є важливим аспектом правового регулювання, спрямованим на забезпечення справедливості та добросовісності в угодах між сторонами. Вирішення цієї проблеми потребує не лише наявності відповідних правових норм, але й уважного аналізу конкретних обставин та врахування інтересів всіх сторін.

Доктрину *venire contra factum proprium* суди застосовують як у цивільних, так і в господарських справах, проте переважно — саме в цивільних. В своїй доповіді на тему «Заборона суперечливої поведінки: новий підхід до розгляду спорів про визнання договорів недійсними» суддя Касаційного цивільного суду (КЦС) Верховного Суду (ВС) Василь Крат підкреслив важливість використання цієї доктрини як запобіжника проти зловживань правом заявляти вимоги про недійсність правочинів. Доктрина заборони суперечливої поведінки полягає в тому, що ніхто не повинен діяти всупереч своїй попередній поведінці [1]. Суди часто використовують цей принцип під час розгляду справ, хоча і не завжди прямо. Суди посилаються на цю доктрину, зокрема, апелюючи до принципу добросовісності в цивільному законодавстві, засади якого закріплено в статті 3 Цивільного кодексу України. Найчастіше суди в своїх рішеннях посилаються на постанову об'єднаної палати КЦС ВС від 10 квітня 2019 року в земельній справі № 390/34/17 [2]. Об'єднана палата пояснила, що принцип добросовісності, який лежить в основі доктрини *venire contra factum proprium*, є стандартом чесною та відкритою поведінки. Це означає повагу до інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Сама доктрина *venire contra factum proprium*

базується на римській максимі *non concedit venire contra factum proprium* — «не можна діяти всупереч своїй попередній поведінці».

Заборона суперечливої поведінки у цивільних правовідносинах є ключовим принципом, який забезпечує стабільність та надійність правових відносин між сторонами. Дотримання цього принципу є важливим з багатьох причин. По-перше, заборона суперечливої поведінки забезпечує довіру між сторонами. Чесність та послідовність у вчинках сприяють підтримці довіри та сприяють позитивним відносинам між учасниками цивільних правовідносин. По-друге, цей принцип забезпечує прозорість та передбачуваність у взаємодії сторін. Коли сторони дотримуються своїх зобов'язань та обіцянок, це сприяє стабільності у вирішенні конфліктів та уникненню непорозумінь. По-третє, заборона суперечливої поведінки сприяє виконанню угод та угод між сторонами. Якщо сторони можуть бути впевнені, що їхні права та обов'язки будуть захищені та виконані, вони більш схильні до укладення угод та співпраці. Крім того, дотримання принципу заборони суперечливої поведінки сприяє зміцненню правової дисципліни та підтримує високі стандарти етичності та чесності в суспільстві [3, с. 112]. У цілому, заборона суперечливої поведінки у цивільних правовідносинах є важливим принципом, який сприяє побудові стійких, довірливих та ефективних відносин між сторонами.

У процесі доказування за принципом *venire contra factum proprium* важливо враховувати наступні обставини: суперечність дій, що виникає внаслідок дії особи у другий раз порівняно з її попередніми діями; виявлення недобросовісної мети або дій особи, яка вчиняє суперечливі дії; намір завдати шкоду іншій стороні або особі. Під час встановлення таких обставин, які вказують на недобросовісну та суперечливу поведінку, суд може відхилити позовні вимоги з питань матеріального характеру та (або) відхилити процесуальні клопотання [4, с. 161].

Таким чином, у цивільних правовідносинах заборона суперечливої поведінки виявляється ключовим принципом, що визначає етичний та юридичний курс взаємодії між сторонами. Недоторканість цього принципу

сприяє підтримці довіри та стабільності в цивільному суспільстві, сприяє передбачуваності та прозорості у правовідносинах, а також забезпечує виконання угод та зміцнює правову дисципліну. Його значення полягає в тому, що воно допомагає уникнути конфліктів, сприяє вирішенню спорів, а також підтримує високі стандарти етичності та справедливості. Таким чином, заборона суперечливої поведінки виступає як важлива складова ефективної та стійкої системи цивільного права, що забезпечує захист інтересів всіх учасників правовідносин.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Судді обговорили актуальні питання на VII судовому форумі АПУ від 20 листопада 2018 року. Офіційна веб-сторінка Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/602800/> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

2. Постанова ВС України від 10 квітня 2019 року у справі №390/34/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar, Eric Clive, Hans Schulte-Nolk, European Law Publishers, Munich, 2009. European Commission. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR. (дата звернення: 24.04.2024 р.).

4. Іванов А.М. Доктрина venire contra factum proprium в українській цивілістичній практиці. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №5. С. 160-162. URL: <http://www.lsej.org.ua/52022/36.pdf> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

*Васюта Валентина,
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

У психології та криміналістиці особа злочинця є центральним об'єктом дослідження для розуміння мотивів, поведінки і методів, які використовуються під час вчинення злочинів. Ці характеристики допомагають не тільки в розслідуванні злочинів, але й у розробці заходів для їх запобігання.

Психологічний профіль злочинця є важливим інструментом для розуміння його поведінки, мотивів і механізмів вчинення злочинів. Злочин як один із видів свідомої, цілеспрямованої діяльності людини призводить до досягнення злочинного результату, який містить у собі низку особистісних факторів, які можуть охарактеризувати особу правопорушника відносно її психологічного стану.

Психологічні характеристики особи злочинця визначаються комплексом факторів, які впливають на його поведінку та схильність до вчинення злочинів. До таких безпосередньо відноситься мотив злочину, коли особа бажала отримати матеріальні цінності, або ж діяла задля помсти іншій людині, через свої особисті якості характеру - жадібність, імпульсивність, жорстокість та антисоціальність. До чинників, які можуть впливати на злочинну поведінку, відносяться виховання, травми, психічні розлади, а також соціальні фактори, такі як бідність, дискримінація або соціальна ізоляція.

Криміналістичні особливості характеристики злочинця є основою для ефективного розслідування та розкриття злочинів. Фізичні докази, аналіз методів вчинення злочину та використання сучасних технологій — все це дозволяє створити комплексний портрет злочинця і сприяє встановленню справедливості у судовому процесі. Криміналістичні характеристики включають фізичні та матеріальні докази, що залишаються на місці злочину, наприклад, відбитки

пальців, сліди крові, волосся або ДНК. Ці характеристики допомагають ідентифікувати злочинця та відновити ланцюг подій.

Встановлення криміналістичних даних допомагають слідчим зрозуміти зв'язки між різними злочинами та злочинцями. Прикладом цього може бути виявлення подібностей у способах вчинення злочинів, які можуть вказати на одну й ту саму особу або групу злочинців. Основна ідея використання закономірних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики у розслідуванні полягає в тому, що знаючи певні типові обставини, можна передбачити наявність інших. Люди, які вже вчиняли злочини з більшою ймовірністю вчинять їх знову. Це пов'язано з тим, що вони вже знайомі зі злочинним світом і мають менше шансів стримувати свої злочинні нахили, тому розуміння причин злочинної поведінки може допомогти у розробці ефективних програм реабілітації, які допоможуть таким особам стати законослухняними громадянами.

Отже, комбінування психологічних і криміналістичних даних допомагає створити повніший портрет злочинця. Наприклад, криміналістичні докази можуть вказувати на індивідуальні особливості злочинця, тоді як психологічний аналіз може розкрити його мотивацію та можливі патерни поведінки. Розуміння психологічних та криміналістичних характеристик злочинців може допомогти в розробці стратегій профілактики злочинів і реабілітації осіб, які мають схильність до злочинної поведінки.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гринько Л.П.

Література

1. Шевцов С. О. Характеристика психологічних ознак злочинця. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_03_2018/pdf/57.pdf (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Рожик Є. М. Особа злочинця та наслідки злочину: криміналістичний аналіз. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc48/20.pdf> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Сподарик Н. Кримінологічна характеристика студентів ВНЗ, які вчиняють насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13086/522-527.pdf>. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Величко Олександра,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ЗБОРУ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Досвід країн Балтії є надзвичайно цінним для України, оскільки такі країни мають схожі вихідні дані – радянське минуле, відбудова власної суверенності, створення законодавства, при цьому Литва та Латвія вже в 2004 році приєдналися до Європейського союзу, що є пріоритетним напрямком державної політики України. В Литві, Латвії, системи оподаткування туристичного збору відрізняються за своїми особливостями та правовими рамками. Кожна з цих країн має власний підхід до стягнення податку з туристів, враховуючи специфіку туристичної індустрії та економічні умови.

У Литві введення міського податку, відомого як "податок на подушку", є новим заходом з метою збільшення доходів місцевих бюджетів за рахунок коштів, які внесуть туристи. Цей податок вже встановлено у Друскінінкай, Паланзі, Бірштонасі, Тракаї, Аникшяї, Вільнюсі та Каунасі. Наприклад, у Вільнюсі міський податок було введено в 2018 році рішенням муніципалітету № 1-1266. Цим рішенням була встановлена ставка міського податку в розмірі 1 євро [1]. З 1 січня 2024 року ставку податку підвищено до 2 євро з людини за одну ніч перебування у Вільнюсі [2]. Одночасно були надані податкові пільги для ряду категорій осіб, таких як студенти, пацієнти з медичною реабілітацією, інваліди з різними рівнями робочої здатності, особи молодше 18 років та інші. Згідно зі

статтею 268.2.2 Податкового кодексу України, перелік осіб, які мають право на пільги з туристичного збору, є більш розгорнутим [3].

В усіх муніципалітетах податковими агентами є надавачі проживання, які мають бізнес-ліцензію для оренди приміщень та надання послуг проживання, такі як готелі, хостели та приватні домоволодіння. Встановлення міського податку або "податку на подушку" у Литві є новим заходом для збільшення доходів місцевих бюджетів за рахунок коштів, які вносять туристи. Цей податок уже введений у Друскінінкаї, Паланзі, Бірштонасі, Тракаї, Аникщяї, Вільнюсі та Каунасі. Метою введення цього податку є забезпечення фінансової підтримки туристичної галузі та розвиток місцевих туристичних інфраструктур. Відзначається, що ставка податку не залежить від того, чи є турист внутрішнім або іноземним.

З 1 січня 2023 року в Ризі, столиці Латвії, правилами Ризької думи № 1677 "Про порядок та ставки туристичного збору в Ризі", прийнятими 16 грудня 2022 року запроваджено туристичний збір. Цей збір стягується з туристів, які проживають в місцях розміщення, таких як готелі, хостели, апартаменти та гостьові будинки. Мета збору - фінансувати розвиток туризму в місті. Спочатку його планували запровадити в 2021 році, але через пандемію COVID-19 запровадження було відкладено [4].

Ставка туристичного збору є класичною, для європейських країн, що лише починають запроваджувати справляння туристичного збору – 1 євро, базою оподаткування виступає кількість ночей проживання в місті. Збір сплачується за кожного туриста, який проживає в місці розміщення. Максимальна сума збору за одного туриста становить 10 євро. Це означає, що якщо турист проживає в Ризі більше 10 ночей, він все одно буде платити лише 10 євро. Збір сплачується готелем або іншим місцем розміщення від імені туриста. Кошти від збору використовуються для фінансування розвитку туризму в Ризі.

Податковими пільгами користуються лише діти віком до 18 років, особи з інвалідністю першої та другої групи, ветерани війни та іншим категоріям громадян, визначеним Законом Латвійської Республіки "Про соціальні послуги".

Основною відмінністю від українського туристичного збору є відсутність диференціації ставки податку для внутрішнього та в'їзного туризму, запровадження максимальної суми туристичного збору – 10 євро, що дорівнює 10 ночей перебування в Ризі, натомість Податковий кодекс України оперує поняттям «тимчасове розміщення» та «постійне проживання», хоча і не визначає кількість днів, коли «тимчасове розміщення» перетворюється на «постійне проживання». Відмінністю є й те, що в Латвії ставка туристичного збору є фіксованою, натомість Українське законодавство прив'язує ставку до розміру мінімальної заробітної плати.

Таким чином, цікавим є підхід застосування єдиної ставки податку, без диференціації на види туризму, що однозначно мало б позитивний результат в Україні. Досвід країн Балтії ще раз підтверджує правильність підходу до виділення туристичного збору у місцевий податок і можливість його встановлення виключно за рішенням місцевих органів влади. Встановлення бази оподаткування у вигляді кількості ночей/діб перебування в місті є достатньо ефективним засобом впровадження туристичного збору в країні на початкових етапах реформування туристичного оподаткування.

Література

1. Regulations for local fees for use of the Vilnius municipal public tourism and recreation infrastructure : Decision № № 1-1266. URL: <https://www.govilnius.lt/api/files/5eb2e8037ae8dacffbff48ac/REGULATIONS-FOR-LOCAL-FEES-FOR-USE-OF-THE-VILNIUS-MUNICIPAL-PUBLIC-TOURISM-AND-RECREATION-INFRASTRUCTURE.pdf> (дата звернення: 13.05.2024 р.).

2. As of 1 January 2024, the amount of the Tourist Fee in Vilnius City will change. *Tourist tax declaration and payment system.* URL: <https://turistorinkliava.vilnius.lt/en/news/view/as-of-1-january-2024-the-amount-of-the-tourist-fee-in-vilnius-city-will-cha>(дата звернення: 13.05.2024 р.).

3. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 13.05.2024 р.).

4. Nodeva par atpūtnieku un tūristu uzņemšanu Rīgā | Rīgas valstspilsētas pašvaldības Finanšu departaments. *Rīgas valstspilsētas pašvaldības Finanšu departaments*. URL: <https://pip.riga.lv/turisma-nodeva/> (дата звернення: 13.05.2024 р.).

Вишневський В'ячеслав,
*студент 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЗДУМИ НАД ДОДАТКОВИМИ ПІДСТАВАМИ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СТАРОСТИ

Староста є посадовою особою місцевого самоврядування, який наділений повноваженнями діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу перед відповідною радою. Старосту можна вважати специфічним суб'єктом, який має свої особливості щодо призначення на посаду, строку здійснення повноважень, організації його діяльності та припинення ним повноважень. Проте проблеми особливостей організації роботи старости та припинення ним повноважень (звільнення) на практиці набувають великої актуальності. Це особливо важливо в контексті застосування місцевими радами Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі - Закон). При затвердженні положення про старосту часто спотворюється зміст Закону в прийнятих актах. Це ускладнює відносини між старостою та відповідною радою. Тому чітке визначення підстав для припинення повноважень старости є важливими складовими ефективного управління, що сприяє не лише правовій стабільності, а й захисту прав старости, й громади загалом.

У ст. 54-1 Закону визначено, що організація роботи старости визначається цим Законом, іншими законами України, а також Положенням про старосту. У п. 6-1 ч.1 ст. 26 Закону визначено, що виключною компетенцією місцевих рад є

затвердження Положення про старосту, а також затвердження на посаду та звільнення з посади старости відповідно до закону [1]. Однак чинне законодавство не встановлює жодних обов'язкових вимог до змісту Положення про старосту, що створює труднощі у формуванні його змісту.

Положення про старосту є локальним актом, який затверджується радою та спрямований на фіксацію повноважень старости, організацію його роботи.

Оскільки конкретний зміст даного положення не визначений у Законі, то ж можуть виникати проблеми щодо його формулювання. Тому доцільно було б розробити примірне положення про старосту.

На жаль, у практиці органів місцевого самоврядування можуть існувати проблеми з дотриманням цих вимог, що може призвести навіть до незаконного звільнення старост. Для прикладу, у п. 4.5. Положення про старосту Баштєчківської сільської ради, затверженої її рішенням від 05.11.2020 № 1-11/VIII [3] перелічені підстави дострокового припинення повноважень старости, зважаючи на ст. 79-1 Закону. Однак у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост» № 1638-IX від 14.07.2021 року ст. 79-1 Закону було виключено. Тому існування таких приписів у Положенні є неприпустимим.

У п.5 розділу 4 «Положення про старосту старостинського округу Новооржицької селищної територіальної громади Лубенського району Полтавської області», затвердженого рішенням ради від 28 лютого 2023 року № 30 вказано, що «повноваження старости можуть бути достроково припинені за рішенням селищної ради, якщо він порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень» [4]. Проте слід пам'ятати, що положення не може суперечити законодавству. Зокрема це стосується п.6-1 ст. 26 Закону, в якому регламентовано, що до виключної компетенції ради належить <...> звільнення з посади старости відповідно до закону.

У Законі ж відсутні окремі норми, які визначають підстави для припинення повноважень старости. Тому це питання регулюється загальними нормами

Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (ст.ст. 7, 20) та КЗпП, а також іншими законами України [2].

При аналізі положень трудового законодавства вбачаємо відсутність такої підстави для звільнення, як це визначено в п.5 розділу 4 Положенні про старосту затвердженого від 28 лютого 2023 року № 30. То ж таке звільнення буде незаконним. Натомість старосту може бути звільнено за порушення Присяги згідно зі ст. 20 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Рекомендую органу місцевого самоврядування при затвердженні/внесенні змін до положення про старосту вказати, що його може бути звільнено у випадках, передбачених Кодексом законів про працю України та Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування». Наприклад, в п. 3.5. Положення про старосту Ізяславської міської ради зазначено, що повноваження старости припиняються на підставах, передбачених Законом та Кодексом законів про працю України [5].

Отже, законодавець має внести чіткі вимоги до змісту положення про старосту, в якому має бути зазначено підстави для його звільнення. На сьогодні дане Положення можна вважати витягом норм із різних галузей права, що містить інформацію про здійснення повноважень старостою, а також може містити норми, які суперечать нормам із вищою юридичною силою.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Божко В.М.

Література

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України № 2493-III від 07.06.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Положення про старосту Баштєчківської сільської ради № 1-11/VIII від 05.11.2020 р. URL: <https://bashtechki.gr.org.ua/polozhennya-pro-starostu/>_(дата звернення: 20.04.2024 р.).

4. Положення про старосту Новооржицької селищної територіальної громади №30 від 28.02.2023 р. URL: <https://novosr.gov.ua/docs/1367687/>_(дата звернення: 20.04.2024 р.).

5. Положення про старосту Ізяславської міської ради №15 від 30.11.2021 р. URL: <https://izyaslav-miskrada.gov.ua/polozhennya-pro-starostu-22-48-20-09-01-2023/#:~:text=%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%AE%20%D0%A1%D0%90%D0%99%D0%A2%D0%A3,%D1%81>. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Власенко Анна,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПЕРЕВЕДЕННЯ ПРАВ ПОКУПЦЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА КУПІВЛІ

У сучасному світі права споживачів є одним із найважливіших аспектів правової системи, оскільки вони становлять основу для захисту інтересів громадян у сфері товарно-грошових відносин. Право на покупку товарів і послуг є важливим компонентом прав споживачів. Однак, існують випадки, коли ці права порушуються через недобросовісну діяльність продавців або недотримання ними умов договорів. Переведення прав покупця є одним із ключових аспектів правового захисту, який спрямований на забезпечення справедливості та врегулювання правових відносин у сфері торгівлі. Наразі, коли торгівля є важливим елементом економічного розвитку, ефективний механізм захисту прав споживачів має велике значення для забезпечення довіри до ринкових відносин та підтримки правового порядку. Захист прав покупців передбачає вжиття різноманітних заходів для відшкодування заподіяної їм шкоди та відновлення їхніх прав. Переведення прав покупця відображає

важливий аспект цього захисту, оскільки дозволяє у випадках порушення їхніх прав використовувати правові засоби для врегулювання конфліктів та відновлення порушених правових норм.

Переведення прав покупця, як спосіб захисту порушеного переважного права купівлі, відображає сутність правової системи, спрямованої на забезпечення справедливості та регулювання відносин між учасниками ринкової діяльності. Цей механізм захисту надає споживачам можливість вирішувати конфлікти та відновлювати порушені права за допомогою правових інструментів. Основними принципами переведення прав покупця є прозорість, справедливість та ефективність. Прозорість передбачає доступність і зрозумілість правових механізмів захисту для споживачів. Справедливість полягає у забезпеченні рівних можливостей для обох сторін у вирішенні конфліктів. Ефективність передбачає швидке та ефективне врегулювання спорів і відновлення порушених прав. Переведення прав покупця має важливе значення для підтримки правового порядку та розвитку ринкових відносин. Цей механізм захисту сприяє збереженню довіри споживачів до товарів і послуг, а також підтримує конкурентоспроможність ринку. За допомогою переведення прав покупця забезпечується врегулювання конфліктів та відновлення порушених прав, що є важливим елементом правової системи країни.

Стаття 362 Цивільного кодексу України [2] регулює важливий аспект правових відносин між співвласниками нерухомого або рухомого майна, а саме - переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності. Аналіз цієї статті дозволяє зрозуміти порядок вирішення конфліктів та захисту прав співвласників у подібних ситуаціях. Перш за все, стаття 362 передбачає, що у разі продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за умови, що ціна та інші умови не встановлені в рамках публічних торгів. Це забезпечує співвласникам можливість контролювати процес продажу майна та збереження їхніх прав. Друге положення статті стосується обов'язку продавця частки у спільній власності повідомити інших співвласників про свій намір продати майно. Це

дозволяє іншим співвласникам вчасно здійснити своє переважне право купівлі, якщо вони бажають скористатися цим правом. Третє положення передбачає, що у разі бажання придбати частку у спільній власності кілька співвласників, продавець має право вибору покупця. Це забезпечує продавцеві можливість вибрати найбільш вигідну для нього пропозицію. Четверте положення встановлює право співвласника, який був обмежений у використанні свого переважного права купівлі, звернутися до суду з позовом про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Це забезпечує захист прав співвласників у випадку порушення їхніх інтересів. Заключне положення статті 362 передбачає заборону передачі співвласником свого переважного права купівлі іншій особі. Це запобігає можливим маніпуляціям та забезпечує стабільність в правових відносинах між співвласниками.

Стаття 362 Цивільного кодексу України є важливим елементом щодо переведення прав покупця як спосіб захисту порушеного переважного права купівлі. Вона регулює порядок переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності, що є важливим аспектом цивільних відносин між співвласниками. Ця стаття забезпечує співвласникам можливість вжити захисних заходів у разі порушення їхніх переважних прав на купівлю майна. Вона встановлює право співвласників на переважне придбання частки у праві спільної часткової власності перед іншими особами за умови, що ціна та інші умови не встановлені в рамках публічних торгів. Крім того, стаття 362 передбачає обов'язок продавця частки у спільній власності повідомити інших співвласників про свій намір продати майно. Це дозволяє іншим співвласникам вчасно скористатися своїм переважним правом на купівлю. Таким чином, стаття 362 сприяє захисту порушеного переважного права купівлі шляхом забезпечення співвласникам можливості відновити свої права та вжити необхідних заходів для захисту своїх інтересів у випадку порушення.

Для захисту переважного права наймача (орендаря), який дотримується своїх зобов'язань у рамках угоди та згідно з законом, в разі продажу предмета, переданого йому у найм (оренду), відповідним методом захисту є передача на

наймача (орендаря) прав і обов'язків покупця даного предмета. Велика Палата Верховного Суду вказала, що вимога про недійсність угоди купівлі-продажу предмета сама по собі не може вважатися ефективним способом захисту порушеного переважного права наймача (орендаря) на придбання такого предмета. Це через те, що в разі задоволення такої вимоги право такої особи залишиться незахищеним, і це змусить наймача (орендаря) відновлювати власницькі права на предмет на тих же умовах, що були передбачені угодою купівлі-продажу, яка була визнана недійсною. У випадку відмови відновлення права наймач (орендар) мусить звертатися до суду із новим позовом. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 909/337/19 дає змогу краще розуміти процес захисту переважного права наймача (орендаря) у разі порушення [1].

У результаті аналізу статей та постанови Великої Палати Верховного Суду України від 23 червня 2020 року у справі № 909/337/19 можна зробити висновок, що переведення прав покупця є важливим способом захисту порушеного переважного права купівлі. Цей механізм забезпечує наймачу (орендарю), який належним чином виконує свої обов'язки відповідно до умов договору та законодавства, можливість отримати права і обов'язки покупця відповідної речі. Велика Палата Верховного Суду України визначила, що вимога про недійсність угоди купівлі-продажу сама по собі не є ефективним способом захисту прав наймача (орендаря). Такий захист не гарантує, що права цієї особи будуть відновлені. Переведення прав покупця на наймача (орендаря) виявляється більш ефективним методом, оскільки це надає можливість уникнути додаткових судових процедур і забезпечує наймачу (орендарю) можливість отримати права на рівних умовах з іншими покупцями. Таким чином, переведення прав покупця відображається як важливий і ефективний спосіб захисту порушеного переважного права купівлі, що сприяє забезпеченню правової відповідності та захисту інтересів учасників цивільних правовідносин.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Постанова ВП ВС від 23.06.2020 року у справі №909/337/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90111820>. (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 року №345-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Геогчян Артур,
студент 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

НЕСУДОВА ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У сучасному суспільстві, де роль мови та комунікації стає все більш суттєвою, лінгвістична експертиза займає важливе місце, особливо в правовій сфері. Несудова лінгвістична експертиза відіграє ключову роль у вирішенні різних лінгвістичних питань, що виникають поза судовими процесами. У даній роботі розглянемо теоретичні та правові аспекти несудової лінгвістичної експертизи, розкривши її значення та вплив на суспільство.

Передусім, слід зазначити, що лінгвістична експертиза виникає в контексті потреби у точному розумінні текстів, виявленні їхньої автентичності, тлумаченні неоднозначних або суперечливих мовних конструкцій. В правовому вимірі ця експертиза може використовуватися для розв'язання таких питань, як тлумачення правових документів, переклад законів та договорів, аналіз мови під час кримінального слідства, виявлення фальсифікації документів та багато іншого [1, с. 50].

Одним з ключових теоретичних аспектів несудової лінгвістичної експертизи є використання методів та підходів, розроблених у лінгвістиці, для аналізу мовних явищ у правовому контексті. Наприклад, стилістичний аналіз тексту може допомогти визначити авторство документа, а семантичний аналіз

допоможе розкрити сутність правових термінів та їхнє відношення до конкретного контексту.

У сучасному правовому середовищі лінгвістична експертиза набуває все більшого значення через зростання потреби у вирішенні мовних суперечностей та конфліктів. Наприклад, в міжнародній сфері експертиза перекладу законодавства може стати критично важливою для розуміння та виконання міжнародних договорів. У внутрішній політиці країни несудова лінгвістична експертиза може бути використана для перевірки достовірності документів під час виборчих процесів або вирішення спірних ситуацій у законодавстві [2, с. 15].

Проте разом зі своїми перевагами несудова лінгвістична експертиза також має свої обмеження та проблеми. Однією з них є суб'єктивність експертної оцінки, оскільки вона ґрунтується на індивідуальному професійному досвіді та знаннях експерта. Крім того, несудова лінгвістична експертиза може бути дорогою процедурою, що ускладнює її застосування у деяких ситуаціях.

Наукова лінгвістична експертиза відіграє також важливу роль у захисті прав людини та забезпеченні справедливості. Наприклад, у кримінальних справах експертиза мови може допомогти розкрити нечіткості у свідченнях свідків або у текстах доказів, а також виявити можливі мовні маніпуляції або підробки. Це особливо важливо у випадках, коли свобода людини може бути під сумнівом через неточності або недостовірність доказів [3, с. 325].

Крім того, у цивільних справах лінгвістична експертиза може бути використана для розкриття та розуміння мовних аспектів контрактів, угод та інших документів, що може сприяти уникненню непорозумінь та конфліктів між сторонами. Крім того, експертиза мови може бути корисною у ситуаціях конфліктів інтересів, де розуміння точного значення мовних конструкцій може вирішити спір без втручання суду.

Однак важливо також зазначити, що ефективність несудової лінгвістичної експертизи залежить від професіоналізму та об'єктивності експертів, а також від наявності належних методів та стандартів у проведенні експертизи. Також

потрібно враховувати культурні та мовні особливості, оскільки значення та використання мови може відрізнятись в залежності від культурного контексту.

У світлі цього, подальше дослідження та розвиток несудової лінгвістичної експертизи, в тому числі створення стандартів та рекомендацій для проведення експертизи, може сприяти покращенню її ефективності та довіри до результатів. Також важливо розвивати співпрацю між лінгвістами та правознавцями для забезпечення високої якості та об'єктивності експертизи.

Отже, несудова лінгвістична експертиза є важливим інструментом у сучасному правовому середовищі, який допомагає вирішувати різноманітні мовні питання, що виникають у суспільстві. З розвитком лінгвістики та правової науки очікується, що цей вид експертизи буде продовжувати розвиватися та набирати все більшого значення в майбутньому.

Науковий керівник: к. ю. н, доц. Гринько Л.П.

Література

1. Ажнюк Л.В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. Мовознавство. 2012. №3. С. 47–64.
2. Ажнюк Л.В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження. Мовознавство. 2016. № 3. С. 3–18.
3. Полич Є.В. Лінгвістична експертиза в контексті розвитку юрислінгвістики. Мовні і концептуальні картини світу. 2016. №57. С. 323–328.

*Герасимова Ванда,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ІІІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Актуальність обраної тематики розкривається через стрімкий розвиток і впровадження штучного інтелекту у всіх сферах життя людини. Що ж до кримінального судочинства, то питання доцільності запровадження окремих алгоритмів, методів і нововведень викликає масу дискусій. Тому, вважаємо за

необхідне провести дослідження питання використання ІІІ у кримінальному судочинстві, зрівняти міжнародний і вітчизняний досвід.

Метою написання роботи стало дослідити та окреслити можливі масштаби цифровізації судочинства в майбутньому, окреслити ризики таких змін, виокремити позитивні аспекти впливу ІІІ на правосуддя з огляду на вже існуючу вітчизняну і міжнародну практику як в практичних, так і в теоретичних аспектах.

Дослідженню і прогнозуванню перспектив ІІІ в кримінальному судочинстві присвятили свої праці такі вчені: Аббасова Д.Л., Беспалько І.Л., Камінський Б.В., Гайдучик М.І., Дуфенюк О.М., Скрипник А.В., Демур М.І., Сливко О.С., Плахотнік О.В. та інші. Проте в силу прогресивного розвитку ІІІ питання потребує постійного оновлення результатів дослідження і не втрачає своєї актуальності.

Важливим аспектом у питанні доречності використання ІІІ в системі судочинства є врахування особливостей національного законодавства. Щодо Українського законодавства, то це питання урегульовує розділ 8 Конституції України, де у ст. 124 чітко визначено, що правосуддя в державі уповноважені здійснювати лише суди і делегування цих повноважень не допускається.

Але у 2022 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінального судочинства», яким передбачено впровадження ІІІ у кримінальне судочинство. Зокрема, для автоматизації аналізу доказів, генерування можливих правових позицій суду, прогнозування ймовірного результату судового розгляду, що не порушує вище наведену ст. 124 Конституції України. Також було схвалено Концепцію розвитку ІІІ в Україні, яка стала основою для розробки та реалізації державної політики у сфері ІІІ [1].

Щодо міжнародного законодавства, то ЄС розробив ряд правових норм для забезпечення прав людини та верховенства права при використанні ІІІ у кримінальному судочинстві серед яких: Регламент (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух даних[2]; Рекомендація (ЄС) від 5 жовтня 2021 року про використання ІІІ у

кримінальному судочинстві (містить загальні принципи використання ШІ); А також Міжнародна декларація щодо безпеки використання ШІ [3].

На практиці ШІ має ряд переваг при використанні: може значно прискорити процес покарання, забезпечити більшу об'єктивність і справедливість, забезпечити більшу узгодженість у призначенні покарання.

Серед ризиків натомість можливість дискримінації, втрата людського контролю над цим процесом, маніпулювання процесом з боку учасників судового для отримання більш м'якого покарання.

Для уникнення наведених ризиків необхідно розробити відповідне законодавство жорсткого типу та чітку нормативну базу, яке забезпечить добросовісне використання і придатність алгоритмів [4].

Однією із програм на основі ШІ в Україні є Verdictum Ligazakon, яка здійснює аналіз судової практики, підбирає схожі справи, дає змогу провести роботу з НПА, які згадані в знайдених ним судових рішеннях.

Також в Україні розроблено ШІ «Касандра», який оцінює ризики повторного скоєння злочину. Цей ШІ є першою в Україні системою, яка використовує алгоритм для оцінки ризику повторності злочину.

Отже призначення покарання з використанням ШІ є перспективним напрямом розвитку для кримінального судочинства, він може допомогти суддям у прийнятті об'єктивного та справедливого рішення, але з урахуванням жорсткого нагляду з боку людини і адаптації законодавства, що потребує багато часу.

Науковий керівник: PhD, ас. Аббасова Д.Л.

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку сфери штучного інтелекту в Україні: Указ Президента України № 1226/2020 від 17.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.01.2024 р.).

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 19.01.2024 р.).

3. Баконіна О. Україна підписала міжнародну декларацію щодо безпеки використання штучного інтелекту. *Юрліга*. 2023 URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/223263_ukrana-pdpisala-mzhnarodnu-deklaratsyu-shchodo-bezpeki-vikoristannya-shtuchnogo-ntelektu. (дата звернення: 19.01.2024 р.).

4. Демура М., Клепка Д. Використання алгоритмів штучного інтелекту галузі кримінального судочинства: міжнародний досвід та вітчизняні перспективи. *Science and Innovation*. 2021. Т. 17. № 5. С. 95–102. URL: <https://doi.org/10.15407/scine17.05.095> (дата звернення: 19.01.2024 р.).

*Глушко Євгенія,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ДОЛЯ ДОМАШНІХ ТВАРИН ПРИ РОЗЛУЧЕННІ

Цивільно-правовий статус тварин в Україні визначено однозначно - як об'єкт цивільних прав, хоч і з особливим статусом (відповідно до ч. 1 ст. 180 ЦК України)[1]. На них поширюється правовий режим речі, за винятками, які передбачені законом.

Питання правового статусу тварин у цивільних правовідносинах досліджується з різних наукових позицій.

— Традиційний підхід: тварини розглядаються як об'єкти цивільних прав, до яких застосовується правовий режим речей (Л. В. Щеннікова, Д. Є. Захаров).

— Альтернативний підхід: тварини визнаються специфічними суб'єктами цивільних прав, з відмінним від речей правовим режимом (Г. Л. Крушельницька, З. В. Ромовська).

— Інноваційний підхід: тварини визнаються самостійними суб'єктами цивільних прав з широким спектром можливостей (Є. Ф. Євсєєва, Є. О. Харитонов).

— Комбінований підхід: поєднує елементи традиційного та альтернативного підходів (О. А. Устименко).

Деякі з підходів суперечать один одному. З одного боку, визнання тварин об'єктом цивільних прав свідчить про їхню цінність та потребу в захисті. З іншого боку, на них поширюється правовий режим речі. Проте ототожнення тварин з речами не відповідає їхній сутності як живих істот.

О. А. Устименко, А. Н. Пузевич, С. О. Сліпченко, З. В. Ромовська досліджують специфіку правового статусу тварин, підкреслюючи їхню відмінність від речей.

Ключовими моментами вони визначають :

— Одухотвореність. Тварини, на відміну від речей, володіють духом або життям, що робить їх неможливими просто ототожнити з предметами [2, с. 128].

— Тварини відчують емоції та біль, мають волю, проявляють прив'язаність, мають потребу в їжі.

— Правові наслідки. Ці особливості тварин обумовлюють специфічний характер їх правового регулювання, відмінний від правового режиму речей [3, с. 78].

Зважаючи на те, що тварини визнані особливими об'єктами цивільних прав, на них поширюється правовий режим речей. Це означає, що власник тварини володіє правами володіння, користування та розпорядження нею.

Тварини, подібно до іншого майна, можуть бути об'єктом спільної власності подружжя та підлягають поділу при розірванні шлюбу.

Для захисту прав домашньої тварини використовують перший спосіб - укладення шлюбного договору, де прописують, з ким вона залишається в разі розлучення, а також інший спосіб - складення угоди про розподіл майна, в якій подружжя прописує, кому і що передається, та які передбачаються компенсації. Спосіб поділу визначається за згодою сторін, але якщо чоловік і дружина так і не вирішили, з ким залишиться улюбленець, то залишається крайня міра – судовий процес.

У жовтні 2017 року суспільство бурхливо відреагувало на рішення Соснівського районного суду м. Черкаси у справі про поділ собаки породи йоркширський тер'єр на ім'я Abigal de Pule. Цей прецедент висвітлює складні питання, пов'язані зі статусом тварин у правовому полі України, та потребує детального аналізу[6].

Справа стосувалася подружжя, яке не змогло дійти згоди щодо поділу йоркширського тер'єра після розірвання шлюбу. Суд визнав собаку спільним неподільним майном та постановив, що кожен з подружжя володіє 1/2 ідеальною часткою тварини.

Суд ґрунтував своє рішення посилаючись на постанову Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 року "Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя".

Згідно з цією Постановою, при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, саме неподільної речі, суди повинні керуватися положеннями ч. 4 та 5 статті 71 Сімейного кодексу України (далі - СК України). Ці положення передбачають обов'язкову згоду одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднє внесення іншим з подружжя вказаної суми на депозитний рахунок суду. Якщо така згода відсутня, присудження грошової компенсації можливе лише на підставах, визначених статтею 365 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України). Це можливо за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (стаття 11 ЦК України). У випадку, коли

спільне майно не може бути поділене фізично згідно з частками власності, а жодна зі сторін не ініціювала його поділу, суд визнає за кожним з подружжя ідеальні частки у цьому майні. Майно залишається у їх спільній частковій власності без його реального розподілу[4].

Неподільні речі, що належать подружжю на праві спільної часткової власності, можуть бути присуджені одному з них, якщо інше не передбачено їхньою домовленістю (ч. 1 та 2 ст. 71 СК України).

На це спирається Верховний суд України в постанові від 11.10.2018 № 490/6121/15-ц про розподіл спільного майна подружжя. Згідно з рішенням апеляційного суду, собаку породи Кане-Корсо (кличка "Тамірлана") було визнано власністю ОСОБА_5. Це рішення ґрунтувалося на положеннях статті 180 ЦК України, а також на наданих суду доказах, які свідчили про те, що ОСОБА_5 протягом тривалого часу проживала з собакою і фактично здійснювала за нею догляд [5].

Таким чином, слід дійти до висновку про те, що тварини не є просто речами, а живими істотами. У зв'язку з неоднозначністю поділу майна та інших практичних питань при розірванні шлюбу, рекомендується заздалегідь визначити їх у шлюбному договорі, щоб запобігти можливим суперечкам. Питання поділу тварин при розлученні залишається недостатньо дослідженим та потребує чіткого законодавчого врегулювання, щоб уникнути конфліктів та судових розглядів, а також гарантувати захист прав тварин. Доцільно передбачити особливий порядок поділу тварин як речей з особливим статусом.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV в редакції від 22 лютого 2024 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. – Ст. 180 .
2. Устименко О. А. Концепція біоцентризму при визначенні правового статусу тварини як об'єкта цивільних. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «ПРАВО». 2016. № 22. С. 122-124.

3. Пузевич А. Н. Поняття і ознаки тварин як об'єкта цивільного права. Юридична наука. 2011. № 4. С. 77–79.
4. Тварини як об'єкт шлюбного договору. URL : https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/92.p (дата звернення: 23.04.2024р.).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.10.2018 № 490/6121/15-ц.
6. Як поділити кішку або собаку в разі розлучення? URL: <https://home-animal.org.ua/240-yak-podiliti-kishku-abo-sobaku-v-razi-rozlučennya.html> (дата звернення: 23.04.2024р.).
7. Особливості здійснення права спільної власності на тварин. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/9.pdf> (дата звернення: 23.04.2024р.).

*Гнедик Євген,
науковий співробітник лабораторії
дослідження проблем національної безпеки у
сфері громадського здоров'я Науково-дослідного
інституту вивчення проблем
злочинності імені В.В. Сташиса НАПрН
України, кандидат юридичних наук*

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ КЕРОВАНОГО ДОСТУПУ

Використання договорів керованого доступу (Managed entry agreements — MEAs), досить поширений спосіб фармацевтичного забезпечення як у країнах Європи, так і США. При цьому у більшості країн під цим видом угод розуміється домовленість між виробником фармацевтичної продукції та платником, яка забезпечує доступ до інноваційних лікарських засобів та/або медичних технологій. Метою таких угод є підвищення доступності та ефективності фармацевтичної продукції та/або медичних технологій у поєднанні зі зменшенням навантаження на бюджет [1]. В Україні використання MEAs до оголошення пандемії коронавірусної хвороби не отримало поширення і навіть

після внесення доповнень до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо MEAs можливість їх використання було мінімізовано.

Теоретично методологія договорів керованого доступу дозволяє укладати законодавчо регламентовані угоди між фармацевтичним виробником (постачальником) та платником медичних послуг (державний бюджет, страховий фонд) з несенням відповідальності, у тому числі і з боку виробника (постачальника) продукції або технології.

Мова йде про спеціальні угоди між фармацевтичним виробником, постачальником та платником медичних послуг — державою, страховим фондом, які застосовуються з метою забезпечення доступності для пацієнтів інноваційних лікарських засобів, що не пройшли всі стадії клінічних випробувань, а також інноваційних медичних технологій — схем діагностики, профілактики, лікування.

Ця доступність є необхідною саме для препаратів та технологій з недостатніми даними щодо клінічного використання [2]. Особливістю такого виду угод є те, що у разі відсутності терапевтичного ефекту або неповноти такого ефекту виробник відшкодовує повністю витрати на лікування або знижує вартість лікарського засобу/технології [3].

Варто також зазначити, що існує таке поняття, як дозвіл на тимчасовий маркетинг, чи дозвіл на екстрене застосування (Emergency Use Authorization) у США. Так, Управління з контролю за харчовими продуктами та лікарськими засобами (Food and Drug Administration — FDA) може дозволити використання незареєстрованих лікарських засобів чи медичних виробів або за несхваленими показаннями вже зареєстрованих ліків чи медичних виробів для діагностики, лікування або попередження серйозних або небезпечних для життя захворювань чи станів, коли немає адекватних, схвалених і доступних альтернатив лікування. Фактично, дозвіл на тимчасовий маркетинг має спільні ознаки з використанням лікарських засобів off-label. Однак у разі застосування off-label мова йде про використання зареєстрованих лікарських засобів за іншим призначенням, ніж вказано в інструкції. В обох випадках це можливо, після того, як наукова оцінка

продемонструє, що загальні переваги від їх використання переважають ризики. До оголошення пандемії на COVID-19, перш за все, таке використання передбачалося у разі орфанних захворювань, окремих видів онкопатології тощо [4].

При цьому у більшості країн MEAs є невід'ємною частиною політики ціноутворення на лікарські засоби і медичні технології, а також реімбурсації ліків та відшкодування медичних витрат [5].

Доповнення до Основ законодавства України про охорону здоров'я (ст. 79-1 Договори керованого доступу) передбачають закупівлю та ввезення в Україну оригінальних (інноваційних) лікарських засобів, за замовчуванням саме таких, що відповідають ст.ст. 9, 9-1, 9-2 Закону України «Про лікарські засоби», мова йде лише про зареєстровані лікарські засоби. І не має значення, що окремі групи препаратів реєструються за спрощеною процедурою, саме тих ліків, які використовуються в розвинених країнах за спеціальним списком. Справа в правовому статусі лікарських засобів, які дозволені до використання відповідно до умовного дозволу на маркетинг (ЄС) та їх використання в екстрених випадках (США), що носить, по-перше, тимчасовий характер, по-друге, саме незареєстрованих лікарських засобів. А це означає, що у разі MEAs мова йде про придбання замовником лікарських засобів, які не пройшли повністю клінічні випробування, відповідальність за ризики несе все ж таки виробник (постачальник) продукції.

Література

1. Klemp M., Fronsdal K., Facey K. What principles should govern the use of managed entry agreements? *Int J Technol Assess Health Care*. 2011. № 27(1). С.77-83.
2. Ferrario A., Araja D., Bochenek T. et al. The Implementation of Managed Entry Agreements in Central and Eastern Europe: Findings and Implications. *PharmacoEconomics*. 2017. № 35. С.1271–1285.
3. François L. Performance-Based Managed Entry Agreements for Medicines: Much Needed, but Not Feasible? *Health policy*. 2016. № 11–12. С.10–12.

4. Пашков В.М. Правова природа договорів керованого доступу (MEAs) та дозволу на маркетинг для екстреного застосування. URL: <https://www.apteka.ua/article/599006> (дата звернення: 23.04.2024р.).

5. Maskineh C., Nasser C.S. Managed Entry Agreements for Pharmaceutical Products in Middle East and North African countries: Payer and Manufacturer Experience and Outlook. Value in health regional. 2018. №16. С. 33–38.

*Грачова Каміла,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВИТРЕБУВАННЯ РОДОВИХ РЕЧЕЙ З ЧУЖОГО НЕЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ

В сучасному українському суспільстві питання права власності та відновлення права власності на майно мають велике значення. Однією з основних правових концепцій є витребування родових речей з чужого незаконного володіння. Цей процес має важливе значення для захисту прав власності та забезпечення справедливості. У даній роботі ми розглянемо правові аспекти витребування родових речей згідно з українським чинним законодавством.

Речі є одним із найпоширеніших об'єктів цивільних прав. Саме речі є предметом більшості цивільно-правових договорів: купівлі-продажу, поставки, контрактації, договорів на постачання енергоресурсами через приєднану мережу, дарування, пожертви, міни, довічного утримання, найму (оренди), лізингу, зберігання, позики та ін [2, с. 233].

Речі виступають предметом цивільно-правових договорів не стільки через належні їм фізичні властивості, а тому, що мають можливість задовольняти потреби учасників цивільного обороту і ця обставина враховується у правових нормах, які надають право одним учасникам цивільного обороту вимагати вчинення певних дій або утримання від вчинення певних дій інших щодо

конкретних речей. Тому до речей належать й окремі види енергії, оскільки вони є матеріальними благами, які можуть задовольняти певні майнові інтереси учасників цивільних правовідносин.

У науковій літературі традиційно вважається, що у новому ЦК України вперше на законодавчому рівні встановлені критерії розмежування речей, визначених індивідуальними чи родовими ознаками [1].

Згідно з сучасною теорією речових прав, об'єктом речових прав може бути лише індивідуально-визначена річ, і за межами речових прав залишаються не лише речі, визначені родовими ознаками, а й сукупність різнорідних речей, які підпорядковані єдиній меті, майнові комплекси.

Тобто, речі з індивідуально визначеними ознаками виступають як конкретний об'єкт речових прав, а речі родові зумовлюють виникнення права на абстрактну річ і відповідного обов'язку щодо передачі певного роду речей у певній кількості (зерна, вугілля, картоплі), наприклад, за договором поставки чи контрактації. Зобов'язальні права можуть виникнути і на частину речі (продаж чи здачу в найм частини будинку чи квартири) [3, с. 218].

Правове значення поділу речей на індивідуально-визначені й родові полягає в тому, що у разі втрати індивідуально визначеної речі боржник звільняється від обов'язку передати подібну до неї річ кредитору, але зобов'язаний виплатити останньому грошову компенсацію; у разі втрати родових речей боржник, як правило, зобов'язаний передати кредиторіві схожі речі.

Згідно з ч. 1 ст. 387 ЦК України, власник має право витребувати своє майно від особи, яка заволоділа ним незаконно, без відповідної правової підстави [1].

П. 23 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» №5 від 07.02.2014 р. передбачено, що згідно зі ст. 387 ЦК України та ч. 3 ст. 10 ЦПК України особа, яка звернулася до суду з позовом про витребування майна з чужого незаконного

володіння, повинна довести своє право власності на майно, що знаходиться у володінні відповідача [4].

Об'єктом позову про витребування майна з чужого незаконного володіння може бути річ, яка існує в натурі на момент подання позову. Якщо річ, перебуваючи в чужому володінні, видозмінилася, була перероблена чи знищена, застосовуються зобов'язально-правові способи захисту права власності відповідно до положень гл. 83 ЦК [1].

Аналогічні способи захисту застосовуються до речей, визначених родовими ознаками, оскільки з чужого незаконного володіння може бути витребувана лише індивідуально визначена річ. Відповідно до положень ч. 1 ст. 184 ЦК, річ є визначеною індивідуальними ознаками, якщо вона наділена лише її властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей та індивідуалізують. Речі, визначені індивідуальними ознаками, є незамінними [1].

Отже, узагальнюючи наше дослідження, можна прийти висновку, що згідно судової практики та чинного законодавства України родові речі є замінними, і якщо вони не індивідуалізовані ніяк володільцем раніше, то застосовуються зобов'язально-правові способи захисту права власності. Адже родові речі зумовлюють виникнення права на абстрактну річ: кількість, родові ознаки речі. Вони не є індивідуалізованими, можуть видозмінюватись і доведення права власності на річ позивачем віндикаційного позову буде майже неможливим, адже без індивідуальних ознак речі витребувати конкретне майно неможливо.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 23.04.2024р.).
2. Калаур І. Договірні зобов'язання з передання майна в користування: проблеми теорії та практики. Тернопіль, 2015. 480 с.

3. Шимон С. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. К. : Юрінком Інтер, 2014. 664 с.

4. Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» №5 від 07.02.2014 р.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14#Text>. (дата звернення: 23.04.2024р.).

*Гринько Ярослав,
Студент 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ ПОЛОЖЕНЬ ЄКПЛ ТА ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Ратифікувавши Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) у 1997 році, Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та зобов'язалася виконувати його рішення. З того часу практика ЄСПЛ набула важливого значення для правозастосування в нашій державі. Разом з тим, застосування положень ЄКПЛ та прецедентної практики ЄСПЛ національними судами в Україні залишається неоднозначним питанням і часто супроводжується складнощами.

Оцінюючи застосування Конвенції та практики ЄСПЛ українськими судами, важливим є розуміння її складових елементів. Рішення ЄСПЛ, як і інша прецедентна практика, складається з двох частин: мотивів рішення (*ratio decidendi*) та довідкового висновку (*obiter dictum*). Мотиви рішення (*ratio decidendi*) - це частина, в якій суд зазначає норму права, на якій він базує своє

рішення. Це може бути конкретна норма права або інша правова підстава, на якій суд повинен ґрунтувати своє рішення. Це рішення є обов'язковим для всіх наступних рішень суду, що розглядають подібні справи. Співвідношення судового рішення, по суті, є нормативно-правовою основою і має застосовуватися не лише до сторін у справі, але й до всіх інших осіб. Тому мотивувальна частина судового рішення є правилом судової практики [2, с. 332]. Інша частина судового рішення називається *obiter dictum*. Це зауваження, зроблені судом з питань, які безпосередньо не охоплюються предметом судового рішення. На відміну від *ratio judicata*, ці твердження не встановлюють конкретного правового принципу і не обґрунтовують рішення суду.

Таким чином, можна зробити висновок, що судові рішення, визначені як прецеденти за авторитетним статусом суду, який їх ухвалив, за загальним правилом не є джерелами права. Правове значення мають лише норми та принципи, викладені в судовому рішенні. Іншими словами, має місце наступна картина: правова норма або принцип, коли вони мають суттєвий зміст, становлять *ratio decidendi*, форму вираження судового рішення. Таким чином, твердження про те, що рішення ЄСПЛ задовольняє та активує ЄКПЛ, на практиці означає, що вирішальну роль у цьому процесі відіграє зміст судового рішення, мотиви, з яких воно винесено. Джерелом права для українських судів є не саме рішення ЄСПЛ, а лише його частина, а саме співвідносне рішення, яке містить юридичне тлумачення положень ЄКПЛ [2, с. 333]. Однак, незважаючи на таке, здавалося б, чітке та правильне роз'яснення застосування вищезазначених джерел, суди, на жаль, не завжди належним чином використовують їх у правозастосуванні.

Переважає більшість посилань на Конвенцію та практику ЄСПЛ у судових рішеннях має «декларативний» та «церемоніальний» характер. Це свідчить про негативну тенденцію. Частота посилань стала самоціллю, і судді не зважають на їхню якість та актуальність. У багатьох випадках посилення формулюються загальними словами «відповідно до практики ЄСПЛ», а в багатьох випадках посилення не ідентифікуються (жодне з рішень не називається) і не пояснюються

жодним змістовним чином. Судді часто свідомо застосовують положення статті 2 Конвенції для мотивування своїх рішень, тоді як це положення встановлює правила функціональної організації ЄСПЛ і таке розширення сфери його дії є помилковим і абсолютно недоречним. Таким чином, судді спотворюють визначення співвідношення певних рішень, вириваючи певні «відповідні вирази» з контексту, що призводить до неправильного розуміння та тлумачення Конвенції.

Слід зазначити, що використання практики ЄСПЛ та Конвенції в маніпулятивних цілях є досить поширеним явищем в українській правовій дійсності. Наприклад, відсутність певного учасника судового процесу обґрунтовує відмову національних судів у поновленні строків та розгляді справи, навіть якщо цей учасник не був належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання. Корінь цієї проблеми можна знайти, зокрема, у рішенні «Пономарьов проти України» від 4 березня 2008 року: «Сторони повинні вжити заходів для того, щоб їх інформували через розумні проміжки часу про стан розгляду справи» [3].

Взагалі, зобов'язання «вживати певних заходів у розумні строки для інформування сторін про стан судового провадження, відомий сторонам» є виконаним лише за умови належного інформування сторін про певні етапи судового провадження, зокрема, про виклик до суду або про певні рішення з процесуальних питань чи по суті справи. Крім того, я вважаю, що рішення ЄСПЛ у справі «Пономарьов проти України» має застосовуватися Судом лише у питаннях, що стосуються поновлення строків на апеляційне оскарження. Це пов'язано з тим, що в цьому рішенні ЄСПЛ роз'яснив деталі питання поновлення строків на реалізацію цього процесуального права.

Застосування цієї позиції до питання поновлення інших процесуальних строків і тим більше виправдання розгляду справи без належного повідомлення сторони - було б порушенням цього правила позовної давності та статті 17 Конвенції, в якій зазначено, що положення Конвенції не можуть тлумачитися таким чином, щоб обмежувати права і свободи осіб [3].

Застосування ЄКПЛ є «декларативним» (тобто таким, що виражає готовність судді підтвердити свою відданість європейському праву у сфері захисту прав людини). Однак у більшості випадків (майже у 60% випадків) посилення на практику ЄСПЛ, на думку експертів, є обґрунтованими, зокрема, у 14,1% випадків посилення на практику ЄСПЛ є основою обґрунтування. На жаль, правильне застосування практики ЄСПЛ сьогодні є проблематичним. Вона (проблема) виникає через те, що практика ЄСПЛ застосовується до певних правовідносин, які, простіше кажучи, «не є такими» [4]. Іноді це проявляється у використанні цитат з рішень ЄСПЛ, сформульованих ЄСПЛ за принципово інших обставин, або цитат, що підтверджують інші правові висновки, зроблені ЄСПЛ. Звичка вибірково читати рішення ЄСПЛ у пошуках «вигідних формулювань» призводить до ігнорування умов релевантності.

Часто посилення на рішення ЄСПЛ ігнорують контекст відповідних положень договору або контекст самого рішення. Таке довільне тлумачення цитат може не відображати правову позицію ЄСПЛ без з повним текстом рішення [9].

Україна визнала обов'язковість ЄКПЛ та протоколів до неї з 1997 року. Суди мають пріоритет над національним законодавством, дотримуючись і застосовуючи положення ратифікованих міжнародних договорів, за винятком Конституції України, яка має найвищу юридичну силу, і застосовують договори та судову практику як джерела права при розгляді справи. У такій практиці судді повинні розуміти природу та зміст прецедентних рішень (тобто різницю між підставами для ухвалення рішення та питаннями, що підлягають вирішенню) і застосовувати прецедентні рішення лише у разі необхідності, коли національне законодавство відсутнє, суперечливе або не роз'яснює зміст основоположних прав і свобод людини, закріплених в ЄКПЛ.

Судді та інші працівники правоохоронних органів також повинні бути уважними до маніпулятивного та некоректного застосування практики ЄСПЛ та міжнародних договорів. Окрім порушення міжнародних зобов'язань України, це порушує проблему встановлення єдиного підходу до застосування та тлумачення

Конвенції та практики ЄСПЛ. Лише тоді Конвенція та практика ЄСПЛ будуть використовуватися як джерела права, а не як відповідні посилання, а ЄСПЛ надаватиме чіткі вказівки щодо своєї практики, включаючи консультативні висновки щодо застосування та тлумачення Конвенції.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гаркуша А. О.

Література

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.01.2024 р.).

2. Москвич Л.М. Вплив Практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів. *Наукове життя*. 2014. № 27. С. 327–335.

3. Рішення «Пономарьов проти України» від 03.04.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#o90 (дата звернення: 19.01.2024 р.).

4. Бабанли Р., Пушкар П. До питання про (не)релевантне застосування практики Європейського суду з прав людини: практичні поради. *Судова влада України*. 2019. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/700941/> (дата звернення: 19.01.2024 р.).

*Гуторова Наталія,
д.ю.н., професор, головний науковий співробітник НДІ ВПЗ імені
академіка В. В. Сташица НАПрН України*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТА КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ

Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону «Про лікарські засоби» № 123/96-ВР від 04.04.1996 (зі змінами в доповненнями) клінічні випробування лікарських засобів проводяться з метою встановлення або підтвердження ефективності та нешкідливості лікарського засобу. При проведенні таких випробувань важливим є належний захист прав людини, яка виступає суб'єктом досліджень. Таким суб'єктом згідно абз. 18 ч. 2 ст. 2 зазначеного Закону може виступати як пацієнт,

так і здоровий доброволець, який бере участь у клінічному випробуванні або приймає досліджуваний лікарський засіб, або включається до групи контролю.

Враховуючи, що клінічні випробування проводяться з використанням лікарських засобів і методів лікування, якість, ефективність і безпечність яких лише підлягає вивченню, така діяльність має підвищений ризик для людини, яка стає їх суб'єктом. З метою убезпечення від заподіяння шкоди внаслідок проведення клінічних випробувань законодавством України передбачена система заходів, що має забезпечити максимально можливий за цих обставин захист життя і здоров'я людини. На виконання цього завдання і спрямовані кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за порушення правил проведення клінічних випробувань, що створюють загрозу заподіяння шкоди або заподіюють шкоду здоров'ю або життю людини.

Аналіз чинного кримінального законодавства України показує, що це питання вирішується досить суперечливо. Так, в ст. 141 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Порушення прав пацієнта» передбачена відповідальність за проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки. Таке діяння карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

В той же час відповідно до ст. 3211 КК України «Порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів», якою кримінальний закон було доповнено 05.07.2012, умисне порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів, фальсифікація їх результатів караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років (ч. 1 цієї статті). У разі, якщо такі порушення спричинили смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки, це карається позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права

обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років (ч. 3 цієї статті).

Співставлення наведених положень показує, що одне з найбільш суттєвих порушень порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів – відсутність згоди пацієнта або проведення таких випробувань щодо неповнолітньої або недієздатної особи (ст. 141 КК України) – в кримінальному законі сформульоване як привілейована норма стосовно ст. 3212 КК України, оскільки передбачає покарання набагато більш м'яке, ніж будь-яке інше порушення порядку проведення клінічних випробувань. Очевидно, що така ситуація є наслідком внесення недостатньо продуманих і несистемних змін до кримінального законодавства. Крім того, формулювання диспозиції ст. 141 КК України є недостатньо чітким, оскільки сам факт наявності або відсутності письмової згоди на проведення клінічних випробувань лікарських засобів не може перебувати у причинно-наслідковому зв'язку із заподіянням смерті досліджуваній особі (суб'єкту досліджень). Також слід звернути увагу на те, що відповідно до абз. 18 ч. 2 ст. 2 Закону «Про лікарські засоби», а також Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, затвердженого Наказом МОЗ України від 23.09.2009 № 690 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 29 жовтня 2009 р. за № 1010/17026, суб'єктом дослідження може виступати як пацієнт, так і здоровий доброволець, а тому обмеження захисту прав такого суб'єкта лише пацієнтом, як це зроблено в ст. 141 КК України, не є виправданим.

Не є виправданим і встановлення у ст. 3212 КК України відповідальності за будь-яке порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів. Це порушення може носити виключно технічний, процедурний характер, при цьому не створювати небезпеки для суб'єкта дослідження і не мати загрози у подальшому призвести до викривлення інформації щодо якості, безпечності і ефективності досліджуваного лікарського засобу. Така ситуація викликає заперечення з огляду на сутність кримінально-правового регулювання, а також погіршує привабливість нашої держави для

розвитку клінічних досліджень в Україні, що, у свою чергу, зменшує можливості використання українськими пацієнтами інноваційних лікарських засобів для лікування, у тому числі, особливо небезпечних хвороб.

Навряд чи виправданим є і поєднання в одній нормі діянь, які вчинені лікарем, що виступає дослідником, або спонсором дослідження при проведенні клінічних випробувань, з діяннями, що вчиняються службовими особами МОЗ при державній реєстрації лікарського засобу.

Все це свідчить про необхідність вдосконалення кримінального законодавства в частині кримінально-правового регулювання відносин, що виникають внаслідок порушення порядку проведення доклінічного вивчення і клінічних випробувань лікарських засобів. Шляхами такого вдосконалення могло б стати: 1) розширення в ст. 141 КК України переліку діянь, вчинення яких є потенційно небезпечним для суб'єкта дослідження при здійсненні клінічних випробувань лікарських засобів, формулювання в ч. 1 цієї норми як злочину з формальним складом, встановлення кваліфікуючих ознак за наявності вразливого становища потерпілих осіб або їх кількості; 2) уточнення в ст. 3212 КК України кола діянь, порушення яких тягне за собою кримінальну відповідальність, оскільки може негативно вплинути на одержання результатів щодо ефективності, якості або безпечності лікарського засобу (при цьому в разі заподіяння шкоди життю чи здоров'ю окремого суб'єкта дослідження чи створення загрози такого заподіяння діяння має підлягати кваліфікації за сукупністю зі злочином, передбаченим відповідною частиною статті 141 КК України); 3) виділити порушення порядку державної реєстрації лікарського засобу, в окрему статтю, встановивши кримінальну караність лише тих діянь, які створюють загрозу допуску на ринок лікарського засобу, що не відповідає вимогам щодо ефективності, безпечності або якості.

*Делейчук Ірина,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ ЗА ПРАВОМ КРАЇН ЄС

На сьогоднішній день, у вітчизняній науці та практиці, все більшої уваги заслуговує проблематика правового інституту набувальної давності. Такий підвищений інтерес до набувальної давності пояснюється зростанням розвитку соціально-економічних відносин, залученням нових видів майна, багатофункціональністю та визначеністю в законодавстві. Оскільки згаданий правовий інститут необхідний для побудови економічних правовідносин та реалізації майнового інтересу громадян, то для забезпечення повноцінного його існування, постає потреба в дослідженні певних проблемних питань, які залишаються на сьогодні відкритими.

Дослідженням цього питання займалися багато науковців та практиків, серед яких варто виокремити: Гринько С.Д., Сердечна І.Л., Зубачик Н.Б., Єрьомінко Г.В., Ворона О.В., Харитонова Є.О. та інші.

Набувальна давність – це, перш за все, юридичний принцип, який дозволяє особі, яка протягом певного часу володіє належним їй на праві власності майном, стати власником такого майна. Цей принцип досить широко застосовується в багатьох країнах світу, але правила та терміни володіння для набуття права власності можуть відрізнятися [1, с. 117].

Щодо законодавчого врегулювання цього питання, то в українському законодавстві, а саме в ч. 1 ст. 344 ЦК України встановлено, що особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно ним володіти, набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено цим Кодексом. З аналізу вказаної норми ми можемо дійти до висновку, що набуття права власності можливо здійснити лише за умови: безперервності, давності, відкритості та добросовісності такого володіння [2].

Зазначене узгоджується також з пунктами 5 та 9 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» №5 від 07 лютого 2014 року, який роз'яснив, що вирішуючи питання про правомірність набуття права власності, суд має враховувати, що воно набувається на підставах, які не заборонені законом, зокрема на підставі правочинів [3].

Крім того, в наведеній постанові Суд дійшов до висновку, що при вирішенні пов'язаних із набуттям права власності за набувальною давністю спорів, суди повинні враховувати, що:

По-перше, володіння є добросовісним, якщо особа при заволодінні чужим майном не знала і не могла знати про відсутність у неї підстав для набуття права власності; по-друге, володіння визнається відкритим, якщо особа не приховувала факт знаходження майна в її володінні. Вжиття звичайних заходів щодо забезпечення охорони майна не свідчить про приховування цього майна; по-третє, володіння визнається безперервним, якщо воно не переривалось протягом всього строку набувальної давності. У разі втрати не із своєї волі майна його початковим володільцем та повернення цього майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування набувальна давність не переривається (частина третя статті 344 ЦК). Не переривається набувальна давність, якщо особа, яка заявляє про давність володіння, є сингулярним чи універсальним правонаступником, оскільки в цьому разі вона може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чийм спадкоємцем (правонаступником) вона є (частина друга статті 344 ЦК) [3].

Говорячи про строки набувальної давності, то, варто зазначити, що українське законодавство визначає цей строк в залежності від виду речі, відносно якої виникла набувальна давність, а саме в залежності від того чи є ця річ рухомою або нерухомою. За загальним правилом строк набувальної давності для нерухомих речей – 10 років, для рухомих – 5 років. Законодавство може

передбачати спеціальні випадки набуття права власності по набувальній давності та виходити за межі загального правила [2]. Так, Земельний кодекс України встановлює, що для набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю строк володіння становить 15 років [4].

Якщо звернутися до законодавства країн ЄС, то визначення правового інституту набувальної давності, порівняно з Україною, дещо різниться. Так, в європейських країнах фігурує таке поняття, як екстраординарна набувальна давність, що означає право недобросовісного володільця набувати право власності на майно за набувальною давністю у строк вдвічі триваліший ніж за звичайної (ординарної) набувальної давності. Зазначена позиція заслуговує на увагу, однак, для більш повної характеристики такої умови набуття майна за набувальною давністю обов'язковим є надання характеристики перебігу строків [1].

Так, строки набувальної давності в правовій системі країн ЄС встановлюються подібно українському законодавству, тобто залежно від виду майна, а саме, окремо для рухомих та нерухомих речей, однак мають свою специфіку. Так, наприклад, для нерухомості: у Франції загальний строк — 30 років із початку володіння, а після закінчення строку володілець, навіть недобросовісний, не зобов'язаний зазначати підстави придбання майна і стає власником; якщо володіння спирається на юридичний акт — 10 або 20 років, то строк вираховується залежно від місця проживання дійсного власника стосовно об'єкта — у тому ж окрузі чи в іншому); у ФРН — 30 років; в Англії — 12 років; у США — від 5 до 20 років (у різних штатах строк встановлюється різний) [5, с. 178].

Щодо рухомих речей строки набувальної давності становлять: у Франції — 3 роки, проте вони застосовуються лише в разі, коли особа добросовісно володіє річчю, придбаною від неуправомоченої на відчуження особи, тобто коли річ була викрадена від власника чи загублена ним і він не пред'являє позову про повернення речі протягом 3 років; у ФРН — 10 років. В свою чергу, в Англії та

США такі строки щодо рухомого (персонального) майна не встановлюються [5, с. 178-179].

Тобто, порівнявши строки набувальної давності різних країн, ми можемо дійти до висновку, що в Україні вони коротші, ніж у багатьох країнах ЄС. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, це може сприяти більш швидкому та ефективному вирішенню спорів щодо власності. З іншого боку, це може призвести до того, що люди втратять право власності на майно, якщо вони не знають про свої права або не вживають заходів для їх захисту. Та все ж, інститут набувальної давності є важливим інструментом цивільного права, який дає можливість особам легалізувати володіння майном, яке вони фактично використовують протягом тривалого часу.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Гринько С.Д., Сердечна І.Л. Безперервність володіння чужим майном як умова набуття права власності за набувальною давністю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Ужгород, 2023. №1. С. 115-120.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 3587-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 24.04.2024 р.).
3. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №5 від 07.02.2014р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14#Text> (дата звернення: 24.04.2024р.)
4. Земельний кодекс України від 25.10. 2001 р. № 3285-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 24.04.2024 р.)

*Дубін Катерина,
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ

Актуальність дослідження криміналістичних характеристик особливостей проведення допиту потерпілої особи від згвалтування зумовлена низкою обставин. По-перше, задля реалізації вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству та протидії цим явищам Законом України № 409-ІХ від 19 грудня 2019 року (який набрав чинності 16 січня 2020 року) [1] була істотно змінена диспозиція статті 152 Кримінального кодексу України. То ж тепер цей злочин кваліфікується як вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним чи оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій чи будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [2]. Україна приєдналася до тих держав, у яких диспозиція такого злочину як згвалтування пов'язана з концепцією добровільної згоди. Слід нагадати, що обтяжливими обставинами стане вчинення зазначених дій щодо подружжя або колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. По-друге, оновлена редакція вказаної норми істотно змінила поняття згвалтування й вплинула на предмет доказування у кримінальному провадженні. До того ж розслідування таких злочинів завжди було надскладним. А тому в науці та слідчо-судовій практиці упродовж багатьох років формувалися теоретичні конструкції та практичні рекомендації, що дають змогу обґрунтовано притягувати винних до кримінальної відповідальності. При оновленому понятті згвалтування слід змінити й сформовані доктринальні положення, що також посилює актуальність обраної теми дослідження.

Допиту в кримінальному провадженні щодо згвалтування притаманні свої особливості, котрі зумовлені специфічними обставинами статевих зносин, які

підлягають встановленню, та особами допитуваних людей. Певну інформацію щодо механізму події можна отримати ще в процесі опитування до початку кримінального провадження (до огляду місця події та під час його проведення), але це матиме лише орієнтовне значення й необхідне для внесення даних про злочин до ЄРДР. Тому єдиним методом отримання вербальних джерел доказів буде лише допит.

Найінформативнішим джерелом доказів про обставини зґвалтування стануть покази безпосередніх учасників події: потерпілої та підозрюваного, але важливе значення матимуть й покази свідків щодо подій, які передували зґвалтуванню, а також щодо обставин, які трапилися після його скоєння.

Попри те, що потерпілою від зґвалтування можуть бути особи обох статей, як свідчить вітчизняна слідчо-судова практика, потерпілою особою здебільшого є особа жіночої статі. Особа, котра стала жертвою сексуального насильства, звертається до правоохоронних органів задля захисту статевої свободи та статевої недоторканності особистості. Але можливі ситуації, коли потерпіла подає заяву про зґвалтування, переслідуючи корисливі мотиви. Така поведінка притаманна в ситуації, коли жінка та чоловік були раніше знайомі. Тому допит потерпілої особи потрібно проводити задля перевірки двох версій: 1) зґвалтування відбулося (заява потерпілої відповідає дійсності); 2) зґвалтування не відбулося (заява потерпілої хибна, або вона помиляється у своїй оцінці події). Тому важливо попередньо встановити наявність чи відсутності фактору знайомства між потерпілою особою та насильником.

Щодо особливостей тактики проведення допиту потерпілої, то слід звернути увагу на наступні аспекти: зважаючи на делікатність сфери статевої відносин доцільно, аби допит проводила слідча жіночої статі; слід зважати на особистісні характеристики допитуваної особи (її вік, фізичні дані, загальний розвиток, психічні захворювання, фізичні недоліки, схильність до та вживання алкоголю чи наркотиків); знайомство потерпілої особи із гвалтівником та його ступінь.

Спираючись на статтю 91 КПК України можна визначити наступний предмет допиту потерпілої особи у справах про зґвалтування: місце та час вчинення насильницьких дій сексуального характеру; різновид насильницьких сексуальних дій, використані предмети; вид насильства та його характерні особливості (фізичні насильство, погрози, побої); чи чинила потерпіла опір і кликала на допомогу; знаряддя, використані насильником під час застосування фізичного насильства чи загрози його застосування; порядок та спосіб дій гвалтівника; використання гвалтівником засобів контрацепції; відомості про злочинця, що залежать від фактору знайомства з ним потерпілої (щодо знайомого: прізвище, ім'я, біографічні дані, місце проживання (роботи, навчання), обставини знайомства; щодо незнайомого: ознаки зовнішності, голосу й одягу, події, що передували зґвалтуванню (щодо знайомого: обставини знайомства, характер відносин, наявність статевих зносин у минулому, наявність конфлікту, спільне проведення часу та вживання алкоголю чи наркотиків перед зґвалтуванням; щодо незнайомого: що робила потерпіла перед нападом; коли та за яких обставин вона звернула увагу на особистість гвалтівника; чи він стежив (переслідував) її; чи намагався вступити в контакт); події, що настали після зґвалтування.

Якщо потерпіла звертається із заявою через певний час, її слід запитати: чим зумовлена затримка з поданням заяви до правоохоронних органів про скоєний злочин? хто бачив її зовнішній вигляд, а також сліди насильства після скоєння зґвалтування? де, за яких обставин, кому і що саме потерпіла розповідала про те, що сталося; чи зверталася вона за медичною допомогою і куди, яку допомогу їй надали? який одяг та взуття були на потерпілій на місці події, де все це перебуває в даний час; чи не прала вона свої одяг, взуття?

Допит потерпілої доцільно почати із пропозиції розповісти про події, що передували зґвалтуванню, потім перейти до обставин зґвалтування, після чого запропонувати розповісти про події, що настали після цього. Такий порядок допиту допоможе пригадати послідовні деталі скоєного злочину та дозволить слідчому зрозуміти розвиток події, що надважливо для оцінки показань та

визначення тих елементів, які можна перевірити за допомогою інших слідчо-розшукових. Вільна розповідь потерпілої може супроводжуватися уточнюючими чи деталізуючими запитаннями.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене можемо констатувати, що правильна тактика проведення допиту потерпілої особи від зґвалтування стане запорукою ефективного досудового розслідування злочину. Адже особливою проблемою у розслідуванні зґвалтувань стає своєчасне виявлення та подолання протидії розслідуванню як із боку підозрюваного, так й зі сторони потерпілої. З боку потерпілої особи протидія має місце у випадках, коли така особа ініціює відкриття кримінального провадження за неправдивою заявою, свідомо вводячи в оману орган досудового розслідування. Це може бути зумовлене прагненням скомпрометувати певну особу, шантажувати її з корисливою метою або приховати свою непристойну поведінку. Для подолання протидії важливо вчасно вивчити її ознаки та залежно від їх характеру вжити ефективних заходів, постійно аналізуючи відомості, які повідомляють учасники кримінального провадження та їх поведінка.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гринько Л.П.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи: Закон України № 409-IX від 19.12.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-20#n7> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n976> (дата звернення: 24.04.2024 р.).

*Дуда Максим,
студент 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ СТАТТІ 3 ЄКПЛ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Формування міжнародно-правових стандартів за статтею 3 ЄКПЛ у сфері захисту прав людини є ключовим аспектом в забезпеченні найважливіших цінностей демократичного суспільства. Ця стаття, яка відома як «Заборона катування», має абсолютний характер і не піддається відступу навіть у найскладніших обставинах. У контексті інших положень ЄКПЛ, які надають державам певну дискреційність, стаття 15 визначає принципи, які є абсолютно непорушними: серед них стаття 3 ЄКПЛ, що гарантує захист кожної особи від катування, нелюдського або принижуючого поводження чи покарання. Стаття 3 не допускає винятків чи обмежень, навіть у разі воєнного або надзвичайного стану, коли є реальна загроза національній безпеці. Варто зазначити, що формування міжнародно-правових стандартів за цією статтею відображає зобов'язання світової спільноти забезпечувати найвищі стандарти захисту прав людини.

Цивільний кодекс України, визначаючи право на недоторканість особистого і сімейного життя як одне з немайнових прав, що належать кожній фізичній особі з моменту народження або за законом, надає цій сфері особливого захисту. У своєму Рішенні [2], Конституційний Суд України, відгукнувшись на численну кількість рішень ЄСПЛ у зв'язку з порушенням Україною статті 3 ЄКПЛ, розглянув питання офіційного тлумачення положень Конституції України щодо права на приватне та сімейне життя, визначивши досліджуване благо як засадничу цінність, і називає його «правом на приватне та сімейне життя». Слід зазначити, що згадана Конвенція визнає недоторканність приватного життя однією з основних гарантій прав людини, забороняючи катування та нелюдське і таке, що принижує гідність поводження з будь-якою

особою. Таке визначення, як запропоноване Конституційним Судом України, дозволяє закріпити це право як фундаментальне і необхідне для повного розквіту особистості в демократичному суспільстві, узгоджуючи законодавство України з міжнародними стандартами прав людини.

Практичне застосування статті 3 ЄКПЛ та її важливість в сфері міжнародного права і прав людини стали очевидними через численні судові рішення та доктринальні дослідження. При аналізі положень щодо «заборони катувань» ЄСПЛ акцентує увагу на обов'язку держави забезпечити утримання особи під вартою в умовах, що відповідають людській гідності. Відзначається, що форми і методи заходів безпеки не повинні призводити до страждань, які перевищують припустимий рівень в контексті утримання під вартою, і здоров'я та благополуччя особи повинні бути належним чином гарантовані. За прикладом у справі «Волошин проти України» [3], ЄСПЛ вказав на необхідність конкретних даних від уряду щодо умов тримання під вартою особи, а також застеріг від необґрунтованих обшуків, які мають здійснюватися з дотриманням процедурних вимог.

Судові рішення, як у справі «Карабет та інші проти України», визначають відповідальність держави як за процесуальні, так і матеріальні аспекти забезпечення статті 3 ЄКПЛ. Мова йде про проведення належних розслідувань та забезпечення умов утримання, що не суперечать принципам гуманного поводження.

Усі ці приклади ілюструють важливість додержання міжнародних стандартів щодо захисту прав людини, які встановлені у Європейській конвенції з прав людини, та обов'язок держав забезпечувати їх ефективну реалізацію і стають прецедентною практикою для правозастосовної діяльності.

Порушенням ст. 3 ЄКПЛ є також недоліки, які негативно впливають на ефективність внутрішніх розслідувань, зокрема, поверхневий медичний огляд, незабезпечення безпеки позивачів та свідків, та пасивне ставлення органів прокуратури. У ряді справ, таких як «Мельник проти України», «Давидов та інші проти України», ЄСПЛ висловлював серйозні зауваження щодо статусу

прокурора в українській системі правосуддя. Зокрема, було зазначено, що прокурор не має достатньої незалежності для проведення об'єктивних розслідувань стосовно жорстокого поводження у пенітенціарних установах. Крім того, суд визнає структурні проблеми, пов'язані з умовами утримання та доступом до медичної допомоги українських установ, які мають системний характер.

У сфері захисту прав людини формування міжнародно-правових стандартів на основі статті 3 Європейської конвенції з прав людини виявляється ключовим аспектом. Практика застосування цієї статті в Україні відображається як прецедентна, так і законодавчо-нормативна. Прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [1] у 2006 році визначило важливість дотримання рішень Суду та зробило їх обов'язковими для виконання в Україні. Згідно з Конституцією України, судді мають гарантовану незалежність та керуються принципом верховенства права, що відображає відданість держави принципам правової держави та міжнародним стандартам прав людини. Положення Конвенції та практика ЄСПЛ визнаються важливими джерелами права в українській судовій системі.

Рішення Суду є обов'язковими для виконання відповідно до українського законодавства, що забезпечує захист прав людини в Україні та дотримання міжнародних стандартів. Останні роки свідчать про зростання кількості заяв до Європейського суду з прав людини проти України у зв'язку з порушенням статті 3 Конвенції. Зростаюча кількість звернень до Суду проти України у зв'язку з порушенням цієї статті спонукає владу вдосконалювати умови тримання під вартою та механізми юридичного захисту. Міжнародні стандарти у цій сфері поступово стають частиною національної правової системи. Пілотне рішення у справі «Сукачов проти України» [4] в 2020 році звернуло увагу на необхідність вдосконалення умов тримання під вартою та забезпечення ефективних засобів юридичного захисту. Зазначене свідчить про постійну увагу до дотримання статті 3 ЄКПЛ в судовій практиці України та зацікавленість у забезпеченні відповідності умов тримання під вартою міжнародним стандартам гуманного

поводження. Перспективи подальшого розвитку полягають у посиленні гарантій захисту права на особисту недоторканість, впровадженні ефективних механізмів розслідувань, утвердження принципу поваги до людської гідності на всіх рівнях.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гаркуша А.О.

Література

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України: Рішення Конституційного суду України від 20.01.2012 № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-12> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

3. Справа «А.В. проти України» (Заява № 65032/09): Рішення Європейського суду з прав людини від 29.01.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_a77 (дата звернення: 26.04.2024 р.).

4. Справа «Сукачов проти України» (Заява № 14057/17): Рішення Європейського суду з прав людини від 30.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_f12. (дата звернення: 26.04.2024 р.).

*Жайворонок Анна,
студентка 3 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУДОВІ ВИТРАТИ: СТУПІНЬ ТА ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ЗГІДНО КАС УКРАЇНИ

З положень статті 55 Конституції України кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Доступ до суду має бути реальним для всіх верств населення, незалежно від соціального статусу чи матеріального стану. Кожен повинен мати можливість захищати свої права та інтереси, а це вимагає

не лише наявності судових інстанцій, а й витрат на судовий збір, правову допомогу, експертизи та інші судові витрати. У разі відсутності цих можливостей, виникає реальна загроза складного доступу до захисту прав, свобод та інтересів громадян. Відшкодування судових витрат виступає не лише як ключовий механізм забезпечення доступу до правосуддя, але й як основний етап ефективного та справедливого функціонування судової системи. Ефективність судових процесів безпосередньо залежить від наявності чітких та прозорих правил відшкодування судових витрат. Це стимулює сторони до пошуку мирного врегулювання конфліктів, веде до скорочення часу розгляду справ у судах та сприяє ефективному використанню судових ресурсів; сприяє підвищенню довіри громадян до судової системи. А механізм відшкодування судових витрат є не лише інструментом доступу до правосуддя, але й важливим засобом захисту прав громадян. Виходячи з вищезазначеного, обрана тема є актуальною, адже цей аспект правової системи відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості, ефективності судочинства та захисту прав громадян та інтересів юридичних осіб; а його вдосконалення є ключовим завданням для будь-якого суспільства, що прагне побудувати дієву та демократичну правову систему.

Дослідження судових витрат в адміністративному судочинстві проводили такі науковці як Битяк Ю.П., Бринцев В.Д., Георгієвський Ю.В., Гончарук С.Т., Калюжний Р.А., Комзюк А.Т., Глущенко Л. Г., Кузьменко О.В., Остапенко О.І., Пасенюк О. М., Пухтецька А.А., Селіванов А.О., Пащенко К. С., Тацій В.Я., Тищенко М.М. та інші.

Так, Пащенко К. С. у своїй роботі зазначив, що видатки на судові процеси з одного боку, є необхідними ресурсами для забезпечення ефективної діяльності правосуддя і можуть бути отримані лише з двох джерел: державного фінансування судової системи та платежів, що вносяться на рахунок суду особами, які мають інтерес у вирішенні своїх справ. З іншого боку, ці платежі є витратами у вузькому сенсі, пов'язаними безпосередньо з розглядом та вирішенням справи та виконанням рішень суду [1, с. 54]. Судові витрати, за

визначенням Глуценка Л. Г., є сумами, які згідно з встановленими нормативно-правовими актами мають бути сплачені сторонами у зв'язку зі зверненням до суду та розглядом адміністративної справи [2, с. 19]. Шевейка Р. І. зазначає, що судові витрати розглядаються як сума всіх фінансових зобов'язань, які сторони мають сплатити на законних підставах для розгляду та вирішення публічно-правового конфлікту, що передається на розгляд адміністративному суду [3, с. 3].

Порядок відшкодування судових витрат у сфері адміністративного судочинства визначається комплексом нормативно-правових актів, що включають у себе законодавство, постанови Верховного суду та практику їх застосування. Зокрема, відповідно до КАС України, витрати, пов'язані з розглядом справи, можуть бути відшкодовані сторонам і третім особам з самостійними вимогами, які зазнали збитків або витрат внаслідок участі у судовому процесі [4]. Витрати, пов'язані з розглядом адміністративної справи, як відзначено у наукових джерелах, мають на меті два аспекти: 1) призначені для відшкодування державі витрат, що були зазначені судом і пов'язані з проведенням дій, таких як огляд доказів на місці, а також залучення свідків, спеціалістів, перекладачів та проведення судових експертиз; 2) витрат на правову допомогу. Проте в цьому переліку відсутні витрати, пов'язані з прибуттям до суду сторін та їх представників. Згідно з КАС України, такі витрати також підлягають відшкодуванню стороні, на користь якої прийнято рішення (за винятком суб'єктів владних повноважень), а також їх представникам [4].

Верховний Суд, у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, підкреслив, що відповідно до положень ст. 134 ч.1 та ст. 2 КАС України, витрати, пов'язані з юридичною допомогою адвоката, покладаються на сторони, за винятком випадків, коли таку допомогу надає держава [5]. Щодо визначення обсягу витрат на юридичну допомогу та для розподілу судових витрат, учасник справи зобов'язаний подати детальний звіт про роботу, виконану адвокатом, та всі затрати, що були необхідні для забезпечення цієї допомоги [4].

Згідно з ч. 7 ст. 139 КАС, розмір витрат, які сторона вже сплатила або повинна сплатити у зв'язку з розглядом справи, визначається судом на основі представлених сторонами доказів, таких як договори та рахунки. Ці докази мають бути представлені до завершення судових дебатів або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду [4]. Також Верховний Суд звернув увагу на те, що заява про стягнення судових витрат повинна бути подана до винесення судового рішення, проте конкретні докази, що підтверджують розмір цих витрат, можуть бути надані протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду [5]. Щодо можливості стягнення суми судових витрат на професійну юридичну допомогу у випадках, коли договір передбачає оплату адвокатського гонорару у майбутньому, колегія суддів зазначила, що за умови підтвердження обсягу наданих послуг та їх вартості, витрати на юридичну допомогу підлягають розподілу за результатами розгляду справи, незалежно від того, чи були вони вже оплачені стороною, чи будуть сплачені пізніше [5].

Отже, судові витрати є необхідним компонентом судового процесу, включаючи витрати, пов'язані з участю у судових засіданнях, наданням юридичної допомоги та забезпеченням доказів. Їх сутність та порядок відшкодування регулюються законодавством, вимагаючи від сторін подання доказів та витратних звітів. Необхідно також розуміти, що відшкодування судових витрат має важливе значення як механізм забезпечення доступу до правосуддя, так і як елемент справедливого розподілу витрат між усіма учасниками судового процесу. Такий підхід до порядку відшкодування судових витрат сприяє забезпеченню справедливості та ефективності судочинства.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Мельник О. Д.

Література

1. Пащенко К. С. Інститут судових витрат в адміністративному судочинстві України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 52-59.

2. Глущенко Л. Г. Судові витрати в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид наук. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2011. 20 с.

3. Шевейко Р. І. Витрати в адміністративному процесі за законодавством України: питання теорії та практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид наук. Запоріжжя, 2011. 15 с.

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України № 2747-IV від 06.07.2005 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/para10081#n10081> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

5. Ухвала Касаційного адміністративного суду у справі № 300/3178/20 від 18.08.2021 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/99093701/> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

*Забуга Юлія,
старший науковий співробітник лабораторії дослідження
проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я
НДІ ВПЗ ім. В.В. Сташиса,
к.ю.н., асистент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АНАТОМІЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЮДИНИ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 4 СТ. 143 КК

У чинному КК України поняття “анатомічні матеріали людини” вживається лише в одній статті Особливої частини. Йдеться про ст. 143 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини». Законом України (далі – ЗУ) від 17.05.2018 р. № 2427-VIII ця стаття була викладена у новій редакції. Наступні зміни до диспозиції ч. 1 цієї статті були внесені ЗУ від 20.12.2019 р. № 418-IX.

На сьогодні законодавцем у різних частинах (чч. 1, 2 та 4) ст. 143 КК України описуються ознаки трьох самостійних одиничних складів кримінальних правопорушень, які за ступенем тяжкості є злочинами (див. ст. 12 КК України).

Їх предметом виступають «анатомічні матеріали людини». Разом із тим, диспозиції ч. 1 та 2 ст. 143 КК України, на відміну від диспозиції ч. 4 ст. 143 КК, містять вказівку на трансплантацію. Так, у ч. 1 ст. 143 КК України передбачена відповідальність за «умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого», а отже термін «трансплантація» використовується для опису такої ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину, як суспільно небезпечне діяння. У ч. 2 цієї статті йдеться про «вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації», а отже за допомогою терміну «трансплантація» визначається така обов'язкова ознака суб'єктивної сторони даного складу злочину, як мета. Натомість у ч. 4 ст. 143 КК України, передбачена кримінальна відповідальність за незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини. Вказівка на трансплантацію у диспозиції цієї частини ст. 143 КК відсутня. Тож постає закономірне питання: а чи не свідчить такий законодавчий підхід про те, що «анатомічні матеріали людини», як предмет злочину, передбаченого ч. 4 ст. 143 КК, потрібно тлумачити більш широко, ніж «анатомічні матеріали людини», які виступають предметом злочинів, відповідальність за які настає за чч. 1 та 2 цієї статті? Проблема ця актуалізується у зв'язку із тим, що поняття «анатомічні матеріали людини» є більш широким поняттям, ніж поняття «анатомічні матеріали людини, які використовуються під час трансплантації», про що буде зазначено нижче.

Варто зауважити, що ст. 143 КК не використовує поняття «анатомічні матеріали людини» як самостійну кримінально-правову категорію. Диспозиції частин 1, 2 та 4 ст. 143 КК України є бланкетними, а отже для встановлення змісту даного поняття, а також інших ознак цих складів злочинів, потрібно звертатися до інших нормативно-правових актів. Оскільки ст. 143 КК передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії у сфері трансплантації, то й для визначення змісту поняття «анатомічні матеріали людини» передусім потрібно звертатися до тих нормативних актів, які регулюють сферу суспільних відносин,

пов'язаних із трансплантацією. Таким національним регуляторним актом виступає ЗУ від 17.05.2018 р. № 2427-VIII «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» (далі – ЗУ від 17.05.2018 р. № 2427-VIII).

Зауважимо, що поняття «анатомічні матеріали людини» передусім отримало своє закріплення в міжнародних актах та актах ВООЗ, присвячених питанням правового регулювання трансплантації. У подальшому воно почало використовуватись і в українському законодавстві. Проте запозичено вказане поняття було з підручників по біології та медицини. Аналіз відповідних нормативних актів та медичної літератури свідчить, що обсягом ці поняття між собою наразі не співпадають. У біології та медицині використовується більш широкий підхід до розуміння змісту поняття анатомічних матеріалів людини, тоді як у трансплантації, враховуючи специфіку цієї діяльності, – більш вузький підхід, за якого анатомічні матеріали людини не включають в себе, зокрема, кров та її компоненти, а також пуповинну кров та інші тканини людини.

Серед міжнародних актів та актів ВООЗ, які регулюють трансплантацію, як напрям медицини, центральне місце посідає Директива Європейського Парламенту і Ради 2004/23/ЄС від 31.03.2004 р. про встановлення стандартів якості та безпеки для донорів, заготівлі, тестування, перероблення, консервації, зберігання та реалізації людських тканин і клітин (далі – Директива 2004/23/ЄС). У ст. 3 цієї Директиви міститься визначення понять «клітини», «тканина» та «орган» (тобто деяких складових частин поняття «анатомічні матеріали людини»). Проте у ст. 2 цієї Директиви 2004/23/ЄС «Сфера дії» прямо зазначено, що цю Директиву не застосовують до:

тканин і клітин, що використовуються як аутологічні трансплантати в межах однієї хірургічної процедури;

крові та її компонентів, що визначені Директивою 2002/98/ЄС;

органів або частин органів, якщо їхня функція підлягає використанню з тією ж метою, що й увесь орган у тілі людини.

Таким чином, відповідно до міжнародних актів, зокрема, кров та її компоненти не відносяться до анатомічних матеріалів, які виступають предметом трансплантації.

У національному законодавстві визначення поняття «анатомічні матеріали людини» надається у ст. 1 ЗУ від 17.05.2018 р. № 2427-VIII, де зазначено, що «анатомічні матеріали – органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини». Також у ст. 1 цього Закону міститься визначення понять «орган»¹, «тканина»², «фетальні матеріали людини»³. Аналіз змісту цих понять дозволяє стверджувати, що кров та її компоненти не може визнавати ані органом, ані фетальним матеріалом людини в розумінні Закону. Вочевидь, кров є тканиною людини. Про це також свідчить і аналіз медичної літератури, який дозволив встановити, що кров належить до регенеративних тканин людини.

Проте, звернувши увагу на ч. 2 ст. 3 ЗУ від 17.05.2018 р. № 2427-VIII, відповідно до якої «дія цього Закону не поширюється на: донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням; ... діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я», можна прийти до іншого висновку. Цим положенням законодавець фактично визнає, що кров та її компоненти, а також пуповинна кров, хоча і належить до анатомічних матеріалів людини, проте регулювання діяльності щодо її використання відбувається іншими нормативно-правовими актами, а отже, їх не можна визнавати анатомічними матеріалами людини, які використовуються для трансплантації. Тож, у медицині склалося більш широке розуміння змісту поняття «анатомічні матеріали людини».

---

¹ Орган - окрема, життєздатна частина тіла людини, утворена різними тканинами, яка зберігає свою будову, васкуляризована та має здатність виконувати фізіологічні функції із значним рівнем автономії.

² Тканина - анатомічний матеріал, сформований з груп подібних за будовою і функціями клітин та міжклітинної речовини.

³ Фетальні матеріали людини - анатомічні матеріали мертвого ембріона (плода) людини.

Видається, що незважаючи на відсутність у ч. 4 ст. 143 КК вказівки на трансплантацію, предмет даного злочину, яким виступають «анатомічні матеріали людини», потрібно розуміти так само, як і в складах злочину, передбачених у чч. 1 та 2 цієї статті. Тобто для тлумачення змісту даного поняття необхідно звертатися до ЗУ від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. Це обумовлено, по-перше, тим, що ознаки злочину, передбачені у ч. 4 ст. 143 КК, не виокремлені законодавцем у самостійну норму, а розташовані у ст. 143 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії виключно у сфері трансплантації. По-друге, під час тлумачення тотожних термінів, які використовуються у чинному КК України, має використовуватись єдиний підхід. Інше буде свідчити про порушення принципу правової визначеності як складової частини принципу законності, оскільки призведе до свавільного кримінального переслідування, засудження та покарання особи, яка здійснює незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини. Відповідно ж до ч. 4 ст. 3 КК України, забороняється застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією. Більш того, у кримінальному праві діє принцип “in dubio pro reo”, відповідно до якого будь-які сумніви, які виникають під час притягнення особи до кримінальної відповідальності, тлумачаться на користь винної особи (див. ст. 62 Конституції України). Тож поняття «анатомічні матеріали людини» має тлумачитись у чч. 1, 2 та 4 ст. 143 КК України однаково.

*Заверуха Олег,
к.ю.н., голова Восьмого апеляційного
адміністративного суду*

НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУР СУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

У Німеччині застосовується особлива модель оскарження порушень у сфері оподаткування, яка має свою специфіку. У цій країні платники податків мають право на адміністративне оскарження перед тим, як звертатися до суду. Цей процес передбачає перевірку рішення щодо нарахування податку у

відповідному податковому відомстві, що розвантажує судову систему та дає можливість переглянути податкові рішення.

Поміж стандартних гілок судової системи, які займаються цивільним і кримінальним судочинством, у Німеччині діють і спеціалізовані відділи, що включають у себе трудове (загальне), адміністративне, соціальне та податкове право. Особливістю є структура податкової гілки, яка складається лише з двох рівнів: регіональних податкових судів (першої інстанції) і Федерального податкового суду в Мюнхені.

Податкові суди функціонують як повністю автономні та незалежні від податкових органів структури, і вони самостійно приймають рішення щодо законності заходів, здійснених податковими органами. Важливо відзначити, що значна частина суддів, які працюють у податкових судах, розпочинали свою кар'єру в податкових органах. Хоча деякі суди останнім часом використовують спеціалістів з податкових питань з юридичних фірм, проте більшість складають колишні державні службовці. У Німеччині діє 18 нижчих податкових судів (першої інстанції), які отримують приблизно 37 900 нових судових позовів щорічно з 2009 року.

Практика оскарження податкових сповіщень чи рішень податкових органів поширена серед платників податків у Німеччині. Статистика, надана Міністерством фінансів Німеччини за період з 2009 по 2017 рік, показує, що щорічно кількість адміністративних апеляцій коливалася від 3,24 млн до 5,24 млн. Значна частина таких оскаржень завершувалася успішно, і податкові органи вносили зміни до оскаржуваних дій, враховуючи вимоги платників. Тривалість розгляду адміністративних скарг зазвичай коливається від трьох місяців до одного року [1, с. 101]. У випадку незгоди з результатами адміністративної скарги, податковий орган може винести офіційне рішення про відмову, що відоме як рішення про адміністративну скаргу. Після цього платник податків може подати це рішення до місцевого податкового суду для судового розгляду.

У системі німецького податкового права перший етап судового оскарження рішень податкових органів відіграє ключову роль у забезпеченні

правової справедливості для платників податків. Ця процедура стає вирішальною для тих, хто вважає, що їхні права були порушені рішенням податкового органу та адміністративне оскарження не дало результату. Початок цього процесу полягає в поданні платником податків апеляційної скарги до відповідного суду. Суд перевіряє представлені докази і матеріали, оцінює відповідність рішення податкового органу законодавству та може вимагати додаткової документації від платника податків.

Якщо судовий розгляд на першому рівні завершується незадовільно для однієї зі сторін, вона може подати оскарження до Федерального податкового суду, якщо отримано відповідний дозвіл нижчого податкового суду. Процес апеляційного оскарження перед Федеральним податковим судом обмежується перевіркою правомірності рішення першої інстанції. Важливо зауважити, що апелянту на цьому етапі не дозволяється стверджувати, що факти, на які посилався нижчий суд, були помилковими. Якщо Федеральний податковий суд визнає необхідність перегляду справи, зазвичай вона повертається до нижчого суду для повторного розгляду.

Термін подання апеляції до Федерального податкового суду становить один місяць з моменту отримання апелянтом рішення нижчого податкового суду, аргументація повинна бути представлена протягом двох тижнів [2]. По завершенні судового розгляду у першій інстанції і відмові нижнього податкового суду у наданні дозволу на апеляцію, платник може звернутися до Федерального податкового суду зі скаргою на відмову в дозволі на апеляцію. Ця скарга приймається, якщо сторона може довести необхідність дозволу на апеляцію через фундаментальний характер спору або розбіжність у рішеннях судів.

Успішною також визнається скарга, якщо можна довести порушення процесуальних норм нижнім податковим судом. Цю скаргу необхідно подати до Федерального податкового суду протягом одного місяця після отримання рішення нижчого суду, аргументація повинна бути представлена протягом двох тижнів. Федеральний податковий суд ухвалює рішення у цій скарзі протягом шести місяців після її подання.

Більшість судових рішень у податкових спорах може бути залишена без змін або змінена через апеляційне оскарження. З огляду на великий обсяг роботи, судді стараються завершити розгляд справи так, щоб уникнути необхідності виносити офіційне рішення. Часто, якщо справа зрозуміла, рішення може бути повідомлене сторонам під час судового засідання. Іноді суд може рекомендувати змінити адміністративне рішення на користь платника податків або порадити платнику відкликати свій позов. Приблизно дві третини справ завершуються без виносу рішення, використовуючи один із цих підходів.

Щодо справ, у яких було ухвалено рішення, лише близько 20% вирішуються на користь платників податків. Останні дані свідчать, що цей показник стабілізувався після невеликого зниження у 2015 році, залишаючись на рівні близько 19% у 2017 році. Однією з основних причин такого низького рівня успіху платників податків у судових процесах, ймовірно, є відсутність законодавчих вимог щодо професійного представництва в податкових судах, на відміну від практики у Федеральному податковому суді Німеччини. У результаті багато платників податків звертаються до суду без залучення досвідченого кваліфікованого німецького юриста чи податкового консультанта.

Література

1. Axel Cordewener and Michael Hendricks. Tax Litigation in Germany: *The Tax Disputes and Litigation Review*. 2019. № 7. P. 101.
2. Code of Administrative Court Procedure of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html. (дата звернення: 26.04.2024 р.).

*Микола Іщенко,
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування системи публічної влади та є невід'ємною складовою демократичного ладу. Розвиток місцевого самоврядування є достатньо важливим аспектом у процесі реалізації потенціалу регіонів, створення умов для їх стійкого розвитку та ефективного функціонування.

При цьому важливо звернути увагу на виклики та проблеми, з якими стикається місцеве самоврядування, адже ці питання мають важливе значення для забезпечення стабільного розвитку України та є предметом глибокого інтересу українського суспільства.

Для належного функціонування системи місцевого самоврядування нашої держави, ефективної діяльності та належного розвитку місцевих територій, існує потреба у фінансових ресурсах. Місцеві бюджети мають бути забезпечені достатньою кількістю фінансових ресурсів, щоб підтримувати роботу органів місцевого самоврядування та втілювати комунальні програми та ініціативи. Фінансування місцевого самоврядування в країні проходить через різноманітні канали, причому головним джерелом є місцеві бюджети, які наповнюються коштом податкових відрахувань, державних дотацій та інших видів доходів. Місцевий бюджет формується з різноманітних джерел доходів, включаючи податки, збори та інші платежі, які вносяться місцевими жителями; прибутки від надання послуг комунального характеру та від продажу комунального майна; доходи від використання майна, що знаходиться в комунальній власності; а також дотації, отримані з державного бюджету чи інших зовнішніх джерел [1, с. 38]. Додатково, місцева влада має можливість залучення кредитів, в тому числі для фінансування проєктів розвитку інфраструктури.

Одним із найсуттєвіших джерел доходів місцевих бюджетів є податки. З-поміж іншого децентралізація надала можливість місцевим бюджетам отримувати більше коштів за рахунок того, що сплачені податки мають залишатися на місцях.

Однак Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 08.11.2023 р. № 3428-IX [2] встановлено, що частина податку на доходи фізичних осіб від оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території України і належить до доходів загального фонду відповідних місцевих бюджетів, буде зараховується в повному обсязі до спеціального фонду Державного бюджету України та спрямовуватися у відповідних пропорціях за напрямками. Це положення почало діяти з 1 жовтня 2023 року по 31 грудня року, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан, введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [3].

Тож фактично уряд вирішив перерозподілити частину податку на доходи фізичних осіб від оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу і спрямувати їх до Державного бюджету України. Звісно, ці кошти мають покрити заплановані оборонні видатки.

Так, проєкт бюджету на наступний рік передбачає загальні видатки в понад 3 трильйони гривень, більш ніж половина з яких підуть на оборону. Понад 96 мільярдів з цієї суми планують отримати від перерозподілу податку на доходи фізичних осіб. Отримані кошти планують спрямувати на «Армію дронів» та виробництво військової техніки й боєприпасів [4].

При цьому, незважаючи на усі виклики, зумовлені повномасштабним вторгненням Російської Федерації, які прямо чи опосередковано впливають на систему місцевого самоврядування, Україна активно прагне підвищити фінансову незалежність місцевих бюджетів, застосовуючи різноманітні стратегії, такі як реформація податкової системи, вдосконалення процесів приватизації комунального майна, а також покращення управління державними фінансами.

Водночас держава зосереджує зусилля на розширенні децентралізації влади. Проте, на шляху місцевого самоврядування в Україні стоять численні фінансові виклики, які перешкоджають ефективному виконанню владних повноважень. Особливої уваги заслуговує проблема недостатнього фінансування місцевих бюджетів. Така ситуація є результатом обмеженої податкової бази у деяких громадах та недостатнього розподілу коштів з державного бюджету для підтримки місцевих бюджетів [5, с. 45].

Іншою значною проблематикою є дисбаланс у розподілі фінансових коштів серед різних ешелонів місцевого управління. Зокрема, місцеві управління невеликих громад стикаються з обмеженнями у фінансових ресурсах, необхідних для виконання всіх передбачених функцій, у той час, як великі міські ради можуть розпоряджатися значно більшими коштами для реалізації своїх повноважень.

Одна зі стратегій розв'язання проблеми обмеженого фінансування місцевих бюджетів полягає в розширенні податкових можливостей громад через залучення інвестицій та створення умов для розвитку бізнесу на їх території. Інший напрямок – це переосмислення розподілу фінансових ресурсів між місцевими управліннями, враховуючи їх розмір і фінансову спроможність, особливо забезпечуючи більшу підтримку меншим громадам, що потребують розвитку. Також критично важливо звернути увагу на застосування новітніх підходів до управління місцевими фінансами, наприклад, впровадження електронного бюджетування та використання відкритих бюджетів для

забезпечення більшої прозорості та ефективності в роботі місцевого самоврядування.

Недостатня активність громадськості стає головною перепорою перед розвитком місцевого самоврядування в Україні. Більшість громадян не взяли на себе активну роль у діяльності місцевих рад, що обмежує їхню можливість впливати на прийняття стратегічних рішень, що стосуються їх спільнот. Зростаюча увага до цієї проблеми вимагає комплексного підходу до реформи місцевого самоврядування. Серед ключових заходів, які можуть допомогти подолати цю проблему, варто визначити підвищення рівня свідомості громадян про їхні права та можливості участі у прийнятті рішень на місцевому рівні. Це може бути досягнуто шляхом активного поширення інформації через різноманітні медіа та освітні канали, а також організацію громадських заходів та обговорень.

Окрім цього, важливо продовжувати реформування місцевого самоврядування з метою покращення фінансування та передачі більшої кількості повноважень на місцевий рівень. Україна прагне збільшити самодостатність місцевих бюджетів шляхом реформування податкової системи та удосконалення механізмів приватизації майна. Додатково, важливо підвищити ефективність управління бюджетними коштами, забезпечити відкритість та прозорість процесів прийняття рішень та залучити більше громадян до участі у цих процесах через розвиток механізмів громадського контролю та консультаційних платформ.

Крім того, варто розглянути перегляд розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями місцевого самоврядування з урахуванням розміру та фінансової потужності місцевих громад. Наприклад, можна передбачити надання більшої фінансової підтримки малим громадам, які потребують додаткової підтримки для стимулювання їхнього розвитку. Це може бути здійснено шляхом встановлення спеціальних субвенцій або фінансових інструментів, спрямованих на підтримку інфраструктурних проєктів та соціальних програм у цих громадах.

Такий підхід дозволить ефективніше розподіляти фінансові ресурси та забезпечити більш рівномірний розвиток різних територій країни.

Отже, стан та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні перебувають в активній фазі трансформації, що відкриває нові можливості для підвищення ефективності управління на місцевому рівні та зміцнення демократичних засад в країні. Попри численні виклики, серед яких фінансові обмеження, необхідність модернізації інфраструктури, потреба в підвищенні кваліфікації місцевих чиновників, а також насамперед виклики, зумовлені повномасштабним вторгненням, Україна демонструє значний прогрес у реформуванні місцевого самоврядування.

Науковий керівник: PhD, викл. Петренко Ю.В.

Література

1. Павлов О. Ю. Детінізація як стратегічне завдання розвитку економіки України. Підприємництво, цифрові інновації, фінанси: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку: Міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 26 жовт. 2019 р. С. 37–39.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України № 3428-IX від 08.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (дата звернення 01.05.2024 р.).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 01.05.2024 р.).

4. Перерозподіл ПДФО військових. Чому у місцевих бюджетів хочуть забрати цей податок. URL: <https://suspihne.media/575631-pererorozpodil-pdfo-vijskovih-comu-u-miscevih-budzetiv-hocut-zabirati-cej-podatok/> (дата звернення 01.05.2024 р.).

5. Сінькевич Т. В., Невмержицька С. М. Проблеми та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні. Сучасні аспекти модернізації

науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: Міжнар. науково-практ. конф., м. Брно, 7 листоп. 2023 р. С. 42–47.

*Кандиба Карина,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Місцеве самоврядування є одним із важливих принципів демократії та влади в Україні. Воно є невід’ємною складовою конституційного устрою країни та гарантує реалізацію прав та інтересів громадян на місцевому рівні.

Згідно зі статтею 140 Конституції України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади - мешканців села або добровільного об’єднання у сільську громаду мешканців кількох сіл, селища чи міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України [1]. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», прийнятий 21 травня 1997 року під № 280/97-ВР, визначає місцеве самоврядування дещо інакше. Зокрема, стаття 2 цього закону стверджує, що місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - мешканців села або добровільного об’єднання у сільську громаду мешканців кількох сіл, селища чи міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України [2]. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року, зокрема, у статті 3, містить зовсім іншу дефініцію: «Місцеве самоврядування означає право і здатність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою частиною публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення [3].

Україна взяла на себе певні зобов’язання, ратифікувавши Європейську хартію місцевого самоврядування у 15 липня 1997 року шляхом прийняття

закону України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» [4]. Згідно зі статтею 9 Конституції України, Хартія стала складовою частиною внутрішнього законодавства країни, а її принципи та норми мають пріоритет перед національним законодавством.

Після ретельного аналізу вищеперерахованих визначень місцевого самоврядування можемо зробити висновок, що Україна, хоча і ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, а отже, положення цієї Хартії мають пріоритет відносно національного законодавства, проте реалізувала дещо іншу концепцію, ніж та, що міститься у самій Хартії. Україна визначила територіальну громаду первинним суб'єктом місцевого самоврядування, наділяючи її основними функціями та повноваженнями, в той час як у Хартії таку роль відводиться органам місцевого самоврядування.

Треба враховувати, що Хартія, розроблена в рамках Ради Європи, є ключовим міжнародно-правовим документом для її членів, до яких Україна приєдналася з 9 листопада 1995 року. Таким чином, Україна зобов'язана розробляти будь-яке законодавство у сфері місцевого самоврядування з обов'язковим врахуванням правових актів Ради Європи, включаючи й Хартію.

Отже, необхідно забезпечити системне концептуальне бачення розвитку місцевого самоврядування, узгоджуючи при цьому положення Конституції України, Хартії та національного законодавства, що регулює функціонування місцевого самоврядування, з метою уникнення розбіжностей у визначенні статусу, компетенції та відповідальності суб'єктів місцевого самоврядування.

Крім того, існує кілька неузгодженостей у функціонуванні системи місцевого самоврядування. Наприклад, стаття 45 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає обрання депутатів місцевих рад мешканцями відповідного населеного пункту на основі загального, рівного і прямого виборчого права, однак вплив на них практично незначний. Статтею 78 цього Закону надається можливість припинення повноважень місцевих рад за рішенням місцевого референдуму, але наразі відсутній відповідний закон про місцеві референдуми.

Як встановлено у Конституції та у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування відбувається через територіальну громаду як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Однак, аналізуючи норми законодавства, можна зробити висновок, що окрім проведення виборів, територіальна громада практично позбавлена можливостей ухвалювати обов'язкові рішення, тобто здійснювати місцеве самоврядування безпосередньо, оскільки відсутні відповідні законодавчі засоби.

Аналізуючи окремі аспекти правових засад місцевого самоврядування в Україні, можна відзначити наявність прогалин та неузгодженостей, зокрема з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Тому існує потреба у глибокій роботі у цьому напрямку, оскільки місцеве самоврядування є найбільш доступним до громадянина інститутом влади, а тому громада повинна мати реальні повноваження і ефективні механізми їх реалізації.

Науковий керівник: PhD, викл. Петренко Ю.В.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/25#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%20#top> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
3. Європейська хартія місцевого самоврядування, м. Страсбург 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 05.05.2024 р.).
4. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України № 452/97-ВР від 15.07.1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 05.05.2024 р.).

*Карпова Анастасія,
студентка 3 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСКАРЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ

Конституцією України передбачено норму (ч.1 ст. 55), що визначає право кожного звернутися до суду, з метою оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Вищенаведена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду, у тому числі і у випадку відсутності в законі спеціальних положень про судовий захист. Відповідно, право на оскарження судових рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, органів державної влади, службових і посадових осіб гарантується кожному. Підсумовуючи, можна стверджувати, що оскарженню в порядку адміністративного судочинства підлягають рішення, дії чи бездіяльність владних суб'єктів, в тому числі нормативно-правові акти, які вони уповноважені приймати. Ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) передбачає справи, що потрапляють до юрисдикції адміністративного судочинства, а саме на справи у публічно-правових спорах. До категорії публічно-правових належать ті, в яких хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, надає адміністративні послуги на підставі законодавства або ж є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму [2]. Тож на основі цієї статті ми можемо зробити висновок, що в порядку адміністративного судочинства можна оскаржити будь-які нормативно-правові акти.

Справи про оскарження підзаконних нормативно-правових актів в Україні відносяться до категорії справ про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Важливо зазначити, що КАСУ не містить окремого розділу, присвяченого справам про оскарження НПА. Проте, загальні

правила розгляду таких справ містяться в розділі IV КАСУ «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень»[2].

Значна кількість підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих публічною адміністрацією, нерідко включають у себе протиріччя та колізійні положення, що у подальшому призводить до ускладненого застосування та порушень окремих прав людини, регламентованих Конституцією України. Можливість оскаржити нормативно-правові акти суб'єктів владних повноважень в порядку адміністративного судочинства дозволяє найбільш ефективно захистити права людини від порушень та скасувати такі їх рішення.

Існують дві форми оскарження: позасудове, іншими словами адміністративне, та судове. Якщо не брати до уваги форми, та всі скарги спрямовані до органів державної влади та містять мотивовані вимоги, що стосуються захисту прав людини від наявного або можливого порушення. Відмінність у формах полягає в різниці між повноваженнями суб'єктів розгляду скарг та самій процедурі оскарження.

Позасудове (адміністративне) оскарження здійснюється переважно через органи публічної влади та характеризується більшою оперативністю розгляду, незначною формалізованістю та економічністю. Судове оскарження можливо здійснити тільки через суд, що потребує дотримання більш детальної процедури, певних економічних і часових витрат. Проте виконання судового рішення гарантується примусовою силою держави, чого не можна сказати про рішення щодо скарг, скерованих до органів публічної влади.

Згідно з Кодексом адміністративного судочинства України, оскарження нормативно-правових актів у порядку адміністративного судочинства, як правило, розглядаються у формі загального позовного провадження. Це впливає з положень статті 171 КАСУ, яка встановлює, що адміністративна справа про оскарження НПА вирішується за правилами загального позовного провадження. Однак, КАСУ також передбачає винятки з цього правила, такі як: по-перше якщо НПА відтворює зміст або прийнятий на виконання НПА, визнаного судом протиправним і нечинним (частина 9 статті 171 КАСУ); та по-

друге якщо у процесі розгляду справи про НПА суд виявить, що інші НПА, прийняті відповідачем, або їх окремі положення, крім тих, щодо яких відкрито провадження в адміністративній справі, безпосередньо впливають на прийняття рішення у справі і без їх розгляду неможливо ухвалити законне і обґрунтоване рішення (частина 10 статті 171 КАСУ) [2].

Закон закріплює певний особливий порядок адміністративного провадження при оскарженні нормативно-правових актів суб'єктів владних повноважень. Так, ч. 1 ст. 264 КАС України закріплює, що порядок оскарження нормативно-правових актів включає у себе питання розгляду адміністративних справ на законність, окрім конституційності, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України; співвідношення нормативно-правових актів міністерств, місцевих державних адміністрацій, центральних органів виконавчої влади до правових актів вищої юридичної сили [2]. Оскаржити нормативно-правовий акт мають право лише ті особи, стосовно яких він застосовується та особи, які належать до суб'єктів правовідносин, у яких буде застосовано цей акт. У частині третій статті 264 КАС України в свою чергу наведено, що оскарженими нормативно-правові акти можуть бути до адміністративного суду в будь-який період їх чинності [2].

Специфіка порядку оскарження полягає у тому, що включає в себе провадження з розгляду адміністративних справ, предметом яких є оскарження нормативно-правових актів. Поняттям «оскарження» характеризують процес звернення зі скаргою, на підставі необґрунтованості та незаконності дій чи рішень службових осіб, до органів об'єднання громадян та державних органів [3, с. 20].

Суб'єкт звернення під час оскарження нормативно-правового акту ініціює публічно-правовий спір. В результаті дії необґрунтованого або незаконного нормативно-правового акту, між суб'єктом владних повноважень і громадянином виникає адміністративно-правовий спір. Зазначена категорія спорів характеризується наявністю двох сторін. Перша включає у себе суб'єкт владних повноважень, яким було видано нормативно-правовий акт. Прикладами

суб'єктів владних повноважень до першої групи виступають органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти владних повноважень. Інша сторона складається з осіб, стосовно яких було застосована нормативно-правовий акт, та суб'єкти правовідносин у яких буде застосовано цей акт [3, с. 20].

Складним аспектом є те, що КАС України у своїх нормах не передбачає можливість оскарження судових рішень апеляційної інстанції на основі апеляційного перегляду справ з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, в касаційному порядку. Постанова Верховного Суду від 18.04.2022 року по справі № 990/9266/21 включає у собі аргументацію, що жодним чином вичерпний перелік судових рішень, що в подальшому можуть бути оскаржені до касаційного суду, не є перепорою для особи при доступі до правосуддя та отриманні судового захисту. Така позиція зумовлена тим, що законодавчі рамки на «розумні обмеження» стосовно звернення до касаційного суду не йде всупереч практики Європейського суду з прав людини, та зумовлене особливим статусом Верховного Суду, розгляд скарг яким спрямований сформувати єдину правозастосовчу практику, а не як можливість перегляду будь-яких судових рішень. Тож якщо касаційна скарга буде визнана необґрунтованою, то суд касаційної інстанції може відмовити у відкритті касаційного провадження, навіть якщо буде законодавчо збережене право на касацію. З практики відомо, що в ухвалах про відмову у відкритті касаційного провадження свого часу не наводилися жодні конкретні підстави відмови, а міститься лише загальні формулювання обсягом у кілька речень [4].

Необхідно звернути увагу, що згідно з нормами КАСУ, у межах принципу офіційності, адміністративний суд має право витребувати докази; визнавати обов'язковою явку сторони в судові засідання та в необхідних випадках застосовувати привід осіб у судові засідання.

Критерії оцінки рішень суб'єктів владних повноважень, які дають можливість фізичній та юридичній особі сформувати уявлення про правову природу рішень, а також судам перевіряти та оцінювати їх при ухваленні рішень,

викладені в статті 2 КАС [2]. Необхідною умовою під час правового захисту судом, відповідно до правової позиції ВС № 640 від 12.05.2021 року, є факт порушення свобод, прав або інтересів особи, суб'єктом владних повноважень, під час звернення до суду [5]. Важливим є зв'язок між особою що заявляє про порушення та реальним порушенням, що зачіпає індивідуально виражені інтереси чи права.

Розмежовуючи акти, які виносяться в наслідок притягнення до адміністративної відповідальності та підзаконні нормативно-правові акти можна зробити наступне порівняння. Акти, що виносяються при притягненні до адміністративної відповідальності, мають на меті фіксацію факту адміністративного правопорушення, визначення винного та застосування до нього адміністративного стягнення та виступають інструментом реалізації адміністративно-каральної функції держави.

Підзаконні НПА в свою чергу мають на меті регулювання та налагодження певної сфери суспільних відносин, встановлення загальних правил поведінки для суб'єктів правовідносин та виступають інструментом правового регулювання та встановлення правового порядку.

Акти, що виносяться при притягненні до адміністративної відповідальності ґрунтуються на спеціальному законодавстві про адміністративну відповідальність. Зокрема, мова йде про КАСУ, Закон України «Про адміністративні правопорушення» [6] та інших законах та підзаконних НПА, що містять норми про адміністративну відповідальність.

Підзаконні НПА в свою чергу ґрунтуються на Конституції України, законах України, актах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України. Їх прийняття можливе лише в межах повноважень, визначених вищезазначеними нормативно-правовими актами.

Акти, які виносяться в наслідок притягнення до адміністративної відповідальності, містять відомості про особу, яка притягується до відповідальності, опис правопорушення, застосовану санкцію, інформацію про

порядок та строки оскарження.. Мають індивідуальний характер та застосовуються до конкретної особи за конкретне правопорушення.

Підзаконні НПА містять норми права, які регулюють права, обов'язки та законні інтереси фізичних та юридичних осіб. Мають нормативний характер та застосовуються до широкого кола суб'єктів правовідносин.

Акти, що виносяться при притягненні до адміністративної відповідальності виносяться уповноваженими органами (посадовими особами) в ході адміністративного провадження. Рішення про притягнення до адміністративної відповідальності приймається на основі фактичних обставин справи та доказів, зібраних у ході провадження.

Підзаконні НПА приймаються органами виконавчої влади та іншими уповноваженими органами в межах їх повноважень. Процес прийняття підзаконних НПА регламентується законодавством про акти законодавства.

Акти, що виносяться при притягненні до адміністративної відповідальності, можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства. Оскарження здійснюється шляхом подання позовної заяви до адміністративного суду.

Підзаконні НПА можуть бути оскаржені в судовому порядку. Оскарження здійснюється шляхом подання позову до суду.

Акти, що виносяться при притягненні до адміністративної відповідальності, та підзаконні НПА мають різні цілі, правову основу, зміст, порядок прийняття, оскарження та термін дії. Акти, що виносяться при притягненні до адміністративної відповідальності, є індивідуальними правовими актами, які застосовуються до конкретної особи за конкретне правопорушення. Підзаконні НПА в свою чергу є нормативними правовими актами, які мають загальний характер і регулюють певну сферу суспільних відносин.

Підбиваючи підсумки можна зазначити, що поняття провадження про оскарження нормативно- правових актів необхідно трактувати як дії та етапи, регламентовані нормами адміністративного- процесуального права, спрямовані на досягнення правового результату даного провадження, у порядку реалізації

права звернення особи з питань необґрунтованості чи незаконності нормативно-правового акту.

Процес оскарження нормативно-правових актів виступає механізмом контролю законністю рішень, які приймаються органами державної влади та місцевого самоврядування з боку судової влади та певною гарантією для людини стосовно забезпечення законності.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Мельник О. Д.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України № 2747-IV від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 07.05.2024 р.)

3. Рябченко Я.С. Оскарження нормативно-правових актів в адміністративному судочинстві. дис. канд. юрид.наук. Харків, 2010. 158 с.

4. Постанова Верховного Суду у справі № 990/8028/22 від 18.04.2022 р. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103993898&red=10000363548fb41f00a27217813eff6ed9bad1&d=5> (дата звернення: 07.05.2024 р.).

5. Постанова Верховного Суду № 640/11938/20 від 12.05.2021 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/96833075> (дата звернення: 07.05.2024 р.).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення: 07.05.2024 р.).

Колісник Ксенія,
*студентка 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУДОВА ТА МІЖНАРОДНО-ДОРОГОВІРНА ПРАКТИКА ЩОДО ВИКОРІНЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ідея скасування смертної кари як нелюдського виду покарання зароджувалася в Європі ще в епоху Просвітництва. Видатні мислителі того часу, такі як Вольтер, Монтеск'є, Беккарія, піддавали різкій критиці смертну кару як акт надмірної жорстокості з боку держави. З кінця XVIII ст. почалося поступове скасування страти в низці європейських держав. Перша хвиля її заборони прокотилася у 1860-1870 рр. (Нідерланди, Румунія, Португалія). Друга хвиля скасування смертної кари пройшла після Першої світової війни. Ці історичні процеси заклали підґрунтя для формування загальноєвропейської тенденції викорінення смертної кари як виду покарання. В Україні, наприклад, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнаються найвищою соціальною цінністю відповідно до статті 3 Конституції України [1]. Цінність людського життя аналогічно визнається у статті 2 Європейської конвенції з прав людини, міжнародно-правового акту [2]. З іншого боку, у світі існують країни, де продовжує існувати таке жахливе покарання, як страта: США, Ірак, Іран, Китай та Саудівська Аравія. Статистика показує, що найбільше страт відбувається в Ірані (253), Саудівській Аравії (149), В'єтнамі (85) та Іраку (52).

Певний час смертна кара існувала і в Україні та активно застосовувалася як покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини. За час її застосування було вбито велику кількість невинних громадян, які були несправедливо засуджені до смертної кари через людський фактор або помилки під час слідства. На відміну від довічного ув'язнення, смертну кару неможливо виправити або компенсувати після її виконання. Метою цих тез є розгляд та аналіз поглядів Конституційного Суду України на існування смертної кари як виду покарання, передбаченого

Кримінальним кодексом України та міжнародними договорами і конвенціями, учасницею яких є наша держава.

Як відомо, смертна кара в Україні була скасована 29 грудня 1999 року у зв'язку з рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 24, 58, 59, 60, 93 та частини першої статті 190 Кримінального кодексу України (справа про смертну кару).

Так, у вищезазначеному рішенні орган конституційної юрисдикції дійшов наступних висновків: По-перше, при роз'ясненні змісту права на життя, закріпленого в частині першій статті 27 Конституції України, важливо враховувати, що смертна кара не відповідає меті покарання і може бути помилковою; у такому разі виконання судового рішення щодо особи, засудженої до зазначеного виду покарання, яке забезпечує усунення цього наслідку, є неможливим і суперечить конституційним гарантіям захисту прав і свобод людини і громадянина. Другий важливий висновок, якого дійшли органи конституційної юрисдикції України, полягає в тому, що смертна кара не може бути визнана винятком з невід'ємного права на життя, оскільки Конституція України не містить жодного положення про те, що смертна кара може бути застосована як виняток з ч. 1 ст. 27. По-третє, смертна кара як вид покарання несумісна зі статтею 28 Конституції України, яка передбачає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Остаточний висновок КСУ полягає в наступному: Положення частини другої статті 22 Конституції України за своїм змістом зобов'язують державу, з одного боку, гарантувати основоположні права і свободи, зокрема право на життя, а з іншого - не вчиняти дій, які б призвели до скасування конституційних прав і свобод, зокрема права на життя, що зобов'язує державу до цього [4]. У світлі вищевикладеного, позбавлення державою життя людини внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, хоча і відповідно до вимог

закону, є скасуванням невід'ємного права людини на життя і суперечить Конституції України.

Ще одним показником відходу нашої країни від смертної кари як виду покарання є прийняття міжнародних договорів, в яких держави беруть на себе зобов'язання скасувати смертну кару [5; 6; 7].

Зміст вищезазначених міжнародних договорів можна розглядати наступним чином: Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає повну заборону смертної кари, але допускає збереження смертної кари як виняток у воєнний час, якщо держава-учасниця цього бажає. Протокол VI до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якому йдеться про заборону смертної кари в мирний час, та Протокол XIII до вищезгаданої Конвенції, який передбачає повну заборону смертної кари за всіх без винятку обставин. Станом на 2023 рік Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права ратифікували 90 держав, Протокол №6 до Європейської конвенції з прав людини - 46 держав, а Протокол №13 - 88 держав. Попри це, понад 50 держав світу досі зберігають смертну кару у своєму національному законодавстві. Зокрема, у 2023 році це покарання застосовувалося в 18 країнах. Найбільше страт відбулося в Ірані, Єгипті, Саудівській Аравії та США.

Таким чином, як видно з дослідження, Конституційний Суд України визнав смертну кару неприпустимим покаранням з 1999 року. У своїх аргументах з цього приводу Суд посилається переважно на те, що існує ймовірність судової помилки, в разі якої неможливо буде усунути наслідки виконання вироку суду щодо особи, засудженої до смертної кари, що суперечило б конституційним гарантіям захисту прав і свобод людини і громадянина. Крім того, на думку Суду, Конституція України не містить жодного положення про те, що смертна кара може застосовуватися як виняток із частини першої статті 27, а отже, як вид покарання смертна кара не може вважатися винятком із невід'ємного права на життя і, більше того, як вид покарання вона є несумісною зі статтею 28 Конституції України, яка передбачає, що ніхто не може бути підданий

катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Нарешті, смертна кара як вид покарання несумісна зі статтею 28 Конституції України, яка передбачає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Незважаючи на поступове викорінення смертної кари в більшості країн світу, існують певні загрози та виклики в цій сфері. Це пов'язано як з триваючим застосуванням страти в окремих державах, так і з новітніми формами її прояву (наприклад, посилена смертна кара шляхом спалення в ІДІЛ). Водночас, Україна міцно інтегрувалася у систему міжнародних стандартів захисту права на життя, ратифікувавши відповідні міжнародні договори та запровадивши смертну кару одним із перших на теренах колишнього СРСР. Залишаючись частиною руху за повне викорінення цієї міри покарання, наша держава демонструє прихильність політиці гуманізму та утвердження верховенства права.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гаркуша А.О.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.04.2024 р.).

3. Крікорова Е.К. Смертна кара як дилема в міжнародному праві. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «Лосос. Мистецтво наукової думки»*. №7, 2019.С. 89-92.

4. Рішення КСУ № 11-рп/99 від 29.12.1999 у справі № 1-33/99 за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид

покарання(справа про смертну кару). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 30.04.2024 р.).

*Колесник-Толстой Максим,
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УЯВНА ОБОРОНА

Уявною обороною визнаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання – це легальне визначення, передбачене ст. 37 Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]. Унікальність уявної оборони обумовлена фактом відсутності реальності небезпеки, від якої треба захиститися, але особа через обставини, що сприяють сприйняттю ситуації як небезпечної, вважає інакше. Важливо зауважити, що уявна оборона не є самостійною обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння, а пов'язана з фактичною помилкою особи в появі в неї права на необхідну оборону. Тобто є різновидом заподіяння шкоди за помилкового припущення про наявність суспільно небезпечного посягання в діях потерпілого, від якого особа, як вона помилково вважає, має право захищатися.

Аналізуючи судову практику, що пов'язана з уявною обороною, можна виокремити справу № 577/4491/22, яка розглядалася Конотопським міськрайонним судом Сумської області. Відповідно до матеріалів судового рішення між сусідами виникла суперечка щодо ремонту сантехобладнання, під час якої на ґрунті раптових неприязних відносин у ОСОБИ_1 виник умисел на заподіяння тілесних ушкоджень. Реалізуючи умисел ОСОБА_1 нанесла удар в середину лобу ОСОБИ_2, спричинивши тілесне ушкодження у вигляді забійної рани чола, а також ушкодження нижньої повіки лівого ока, міжбрівної ділянки та ділянки носа. Такі ушкодження відносяться до легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розгляд здоров'я. ОСОБОЮ_1 провина визнана

не була [2]. Примітно, що в обумовленій справі наявна очевидна невідповідність дій ОСОБИ_1 положенням ст. 37 ККУ, так як обстановки, яка давала б підстави вважати, що мало місце реальне посягання, не було і особа могла це усвідомлювати. Тому, вважаю, що рішення суду є правильним та таким, що відповідає обставинам справи.

Більш складною для надання правильної правової оцінки є справа № 755/7188/23, яка розглядалася Дніпровським районним судом м. Києва. Згідно з матеріалами судового рішення, ОСОБА_4 побачив ОСОБУ_6, з яким вживав алкогольні напої, таким, що виходить з магазину з ОСОБОЮ_7 та ОСОБОЮ_8. Між особами на ґрунті раптово виникли неприязних відносин розпочався словесний конфлікт із подальшим застосуванням фізичної сили. ОСОБА_7 хотів вдарити дерев'яною табуреткою ОСОБУ_4, але ОСОБА_6 підставив руку, бажаючи запобігти удару впав та втратив свідомість. ОСОБА_7 хаотично наносив удари по всьому тілу ОСОБА_4, спричинивши легкі тілесні ушкодження. ОСОБА_4 вважаючи, що може себе захистити від ОСОБИ_7 лише шляхом спричинення шкоди здоров'ю, наніс в область грудної клітини удар ножем зі значною силою. ОСОБА_10, почувши крики про допомогу ОСОБИ_8, наблизився до ОСОБИ_4, який, перебуваючи у стані уявної оборони, оцінив дії ОСОБИ_10, як реальну загрозу посягання на його здоров'я та наніс удар ножем в грудну клітину. Дії ОСОБИ_4 призвели до тяжких тілесних ушкоджень ОСОБИ_10 та ОСОБИ_8 [3]. У першому випадку особу було звільнено від відбування покарання з встановленням іспитового строку на 2 роки на підставі ст. 75 КК України [2]. Стосовно ж ОСОБА_4, то хоча на мою думку, був наявний стан уявної оборони, що підтверджується тим фактом, що ОСОБА_4 мав всі підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала, і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення, відповідно до положень ч. 2 ст. 37 КК України, однак суд все ж визнав її винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого за ст. 124 КК України та призначив 1 р. позбавлення волі зі звільненням від покарання на підставі ст. 75 КК України з призначенням 2 р. іспитового строку [3].

Перелік наведених справ (їх обставин, урахування пом'якшуючих та обтяжуючих обставин, кінцеві вирокі суду) дає змогу відстежити як на практиці застосовуються положення ст. 37 ККУ України. Найчастіше особи, фігуруючи в справах пов'язаних з уявною обороною, вчиняють дії передбачені ст. 125 КК України, рідше – ст. 124 КК України.

На підставі аналізу справ та відповідних рішень суду, можна дійти висновку, що в справах пов'язаних з уявною обороною обвинувачені часто зловживають самим поняттям «уявної оборони». Прикладом може слугувати справа № 489/1645/20, де багаторазово судима особа вчинила дії регламентовані положеннями ч.3 ст. 15, ч.2 ст. 186 КК України й становила реальну загрозу для потерпілої, але при цьому використовувала, виправдовуючи себе, підміну понять та стверджуючи, що дії потерпілої для запобігання правопорушенню були скоєні в стані уявної оборони, що було спростовано показами свідків та безпосередньо потерпілої [4]. Трапляються й випадки, коли обстановка, що склалася, не давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання. Також є випадки, коли в особи були підстави вважати, що стосовно неї вчинялися протиправні дії і при захисті вона перевищила межі захисту. Стосовно передостаннього окресленого варіанту поведінки обвинувачених, в якості приклада можна використати згадану на початку справу № 755/7188/23, в якій з показань потерпілого, свідків, а також завдяки судово-медичній експертизі стає зрозумілим, що в обвинуваченого не було достатніх підстав вважати, що було реальне посягання, що додатково підтверджується текстом рішення: «За встановлених судом обставин, не знайшла підтвердження наявність в діях потерпілого акту суспільно небезпечного посягання на життя чи здоров'я обвинуваченого. При цьому співвідношення дій потерпілого, який не наніс обвинуваченому жодного тілесного ушкодження, а лише намагався піднятися з положення присівши після першого удару нанесеного ОСОБА_4, з діями обвинуваченого ОСОБА_4, який продовжив наносити кулаками удари потерпілому по голові до тих пір доки не втрутився ОСОБА_10» [3].

Отож, дослідження судової практики дозволило встановити, що досить часто доведення наявності факту уявної оборони є складним процесом, в більшості випадків особу не звільняють від кримінальної відповідальності. Проблема реалізації уявної оборони полягає в тому, що суб'єкти правопорушень часто оцінюють ситуацію, в якій знаходяться неадекватно або ж намагаються використати поняття «уявної оборони» для виправдовування своєї протиправної поведінки, вчиненої в протиріч положенням кримінального закону.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Михайліченко Т.О.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n164> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

2. Вирок Конотопського міськрайонного суду Сумської області у справі № 577/4491/22 від 11.01.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108328721> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

3. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/7188/23 від 07.08.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112836766> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

4. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва у справі № 489/1645/20 від 02.07.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90166547> (дата звернення: 26.04.2024 р.).

*Коротич Ірина,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Конституційний принцип, що народ є джерелом державної влади, з-поміж іншого передбачає два шляхи її здійснення – як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування.

Актуальність теми дослідження зумовлена передусім потребами воєнного стану та пріоритетами повоєнного розвитку, що мають покладатися в тому числі на територіальні громади. Для правильного розуміння поняття, покладеного в основу нашого дослідження, необхідно проаналізувати положення Конституції України, ЗУ «Про місцеве самоврядування», а також праці науковців, що досліджували дане питання.

Концепція «територіальної громади» вперше виникла у Конституції України від 28 червня 1996 року. Згідно зі статтею 140 Основного Закону країни, територіальна громада представляє собою мешканців сіл або добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, що мають намір самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Це визначення розглядається більш детально в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, який визначає територіальну громаду як мешканців, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, або як добровільне об'єднання жителів кількох сіл, які мають спільний адміністративний центр [2].

Для аналітичного розгляду даної теми використовуються наукові дослідження таких вітчизняних вчених, як: Борденюк В., Голосніченко І., Заєць А., Калюжний Р., Коліушко І., Корженко В., Корнієнко М., Лазор О., Лазор О., Нижник Н., Тацій В., Телешун С., Ткачук П., Тодика Ю. та інші вчені [3, с. 210].

Після огляду досліджень щодо правового статусу територіальних громад вдалося виокремити наступні ключові характеристики: 1) спільна територія існування (територіальна ознака); 2) простір, що дозволяє жителям територіальної громади вирішувати місцеві питання; 3) наявність мешканців, які проживають у певній території (інтегративний аспект); 4) існування спільної свідомості та загальних інтересів місцевого населення (інтелектуальна характеристика); 5) спільна комунальна власність, що може використовуватися територіальною громадою та розпоряджатися нею відповідно до власних потреб (майновий аспект) [3, с. 211].

На початок війни територіальні громади зіштовхнулися з новими загрозами: питання допомоги ЗСУ, зокрема й територіальній обороні; відновлення територій, постраждалих від бойових дій; забезпечення внутрішньо переміщених осіб; релокація підприємств [4, с. 10]. Незважаючи на численні виклики й перешкоди, органи місцевого самоврядування і надалі продовжують виконувати повноваження, покладені на них Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР.

Однак на деокупованих територіях часто можуть мати місце проблеми із забезпеченням повноцінного функціонування органів місцевого самоврядування. Так, на практиці можуть виникати проблеми, зокрема, через наявність кворуму та здатність ухвалювати рішення. Деякі представники органів місцевого самоврядування можуть покинути область чи навіть країну, їх можуть підозрювати у колабораціонізмі, або ж притягнути до кримінальної відповідальності, вони можуть зникнути безвісти або можуть бути викраденими. Не виключено виникнення необхідності проведення виборів в громадах, де їх голови не можуть виконувати свої функції. Однак в умовах воєнного стану організація і проведення виборів законом не передбачена. Тож з початком повномасштабного вторгнення виникла потреба в застосуванні додаткових джерел правового регулювання питань діяльності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [5], у зоні оголошеного воєнного стану можуть бути сформовані тимчасові державні установи – військові адміністрації. Їх завдання включає забезпечення виконання Конституції та законів України, впровадження та реалізацію правового режиму воєнного стану, забезпечення оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, а також захист критичної інфраструктури та прав, свобод і законних інтересів громадян. Рішення щодо їх створення приймає Президент України за рекомендацією обласних державних адміністрацій або військового командування.

У вказаному законі передбачено можливість створення військових адміністрацій населених пунктів у випадку, якщо виконавчі органи селищних чи міських рад, або їх голови не здійснюють свої повноваження.

Начальники обласних військових адміністрацій мають право затверджувати структуру та штатний розпис районних військових адміністрацій і військових адміністрацій населених пунктів, які знаходяться в межах їхньої компетенції. Ці органи, незалежно від їхніх рівнів, здійснюють свої функції під час воєнного стану та протягом 30 днів після його закінчення або скасування.

Таким чином, в умовах воєнного стану в Україні територіальні громади зазнають значних випробувань та трансформацій, що не тільки ставить перед ними нові виклики, але й відкриває можливості для зміцнення їх ролі в системі місцевого самоврядування. Разом з тим, у зв'язку з численними викликами, що постали перед державною із початком повномасштабного вторгнення в Україну військ Російської Федерації, виникла нагальна потреба у формуванні військових адміністрацій та військових адміністрацій населених пунктів. Як бачимо, традиційна взаємодія між органами публічної влади та громадянським суспільством зазнає принципових змін. З-поміж іншого, це вимагає адаптації та впровадження нових ефективних форм їх взаємодії та взаємодоповнення.

Науковий керівник: PhD, викл.Петренко Ю.В.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Павлович-Сенета Я. П., Лепіш Н. Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 209–214.

4. Потапенко В. Г., Баранник В. О., Бахур Н. В. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2023. 54 с.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

Кривошей Олександра
студентка 3 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОМІРНІСТЬ ВИЛУЧЕННЯ ТЕЛЕФОНУ АДВОКАТА ПІД ЧАС ОБШУКУ

Відповідно до чинного законодавства, процедура проведення обшуку, передбачає обов'язкову відео фіксацію вказаної слідчої дії. У Кримінальному процесуальному кодексі, право на проведення відео фіксації, під час здійснення слідчих дій, надається як стороні обвинувачення, так і сторонні захисту. Проте, на практиці виникають випадки коли сторона обвинувачення відходить від вказаних норм, а саме ч. 3 ст. 107 КПК України, та створює перешкоди для фіксації проведення слідчої дії стороною захисту, або намагається вилучити телефон адвоката, на який проводився запис.

Так як запис, зроблений за рішенням слідчого (детектива) або прокурора, є невід'ємною частиною протоколу, і оригінальні примірники цього запису зберігаються у матеріалах кримінального провадження. Тому, з цього випливає, що в відповідно до ч.1 ст. 107 КПК України обов'язок відео фіксації обшуку покладається саме на особу, яка проводить вказану слідчу дію, тобто на сторону обвинувачення. Однак, відповідно до цієї ж статті, право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису також надається стороні захисту.

Проте, відповідно до ст. 104 КПК України, невід'ємним додатком до протоколу обшуку є запис, здійснений за допомогою звуко- та

відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором, а вилучення відеозапису адвоката можна розцінювати, як перешкоду здійснення адвокатом його функцій. Для обґрунтування цієї думки можна навести наступні докази.

По-перше, вилучення відеозапису адвоката, обмежує право особи на повноцінний захист, що порушує ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так як захиснику не було надано можливість використати право, яке передбачає ч.1 ст. 107 КПК України, та здійснити відеозапис з метою його подальшого використання при захисті підозрюваного. У свою, чергу обмеження вказаного права, може потягнути визнання доказів, отриманих під час обшуку, недопустимими. Адже, відбулося істотне порушення прав та свобод людини (конкретно підозрюваного), а саме порушення права особи на захист. Так як, вилучення відеозапису, може прямо впливати на якість здійснення адвокатом своїх функцій, таким чином, є ймовірність отримання підозрюваним менш ефективного захисту. Крім того, слід зазначити, що є безпосередній ризик втручання у приватне життя адвоката [1]

Враховуючи вищевказане, можна дійти висновку, що вилучення телефону, також тягне за собою порушення питання про збереження адвокатської таємниці. Будь-який пристрій, який використовується практикуючим адвокатом, наприклад, смартфон, ноутбук, флешка, завжди містить конфіденційну інформацію, яка належить до адвокатської таємниці.

По-друге, факт вилучення цих носіїв інформації під час обшуку є прямим порушенням закону. Адже, відповідно до ст. ст. 22, 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, зокрема, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності. [2]

Оскільки адвокат, на момент проведення обшуку діяв, як адвокат, можна припустити, що на його мобільному телефоні, з якого можливий доступ до облікових записів власника, хмарних сховищ, знаходиться інформація про клієнтів. Ці всі відомості повинні захищатись адвокатською таємницею. Це стосується навіть виявленого майна поза офісом. Таку позицію висловив ЄСПЛ у рішенні по справі *Sargava v. Estonia* [5], який зазначив, що вилучення носіїв інформації заявника та їх подальше дослідження було втручанням у його право на повагу до кореспонденції. І постає питання того, чи відповідає національне законодавство вимогам чіткості та передбачуваності, оскільки в будь-якому разі воно не забезпечувало достатніх процесуальних гарантій запобігання свавільному чи непропорційному втручанням в адвокатську таємницю.

По-третє, слід відзначити, що у національному законодавстві, відсутні гарантії, які б забезпечили проведення огляду та вилучення інформації з мобільного телефону лише до тієї, що стосується кримінального провадження. Адже, перегляд зазначеної інформації без дотримання відповідних гарантій, тобто при наявності ризику виявити іншу інформацію, яка не стосується кримінального провадження, є неприпустимим. Такої думки дотримується Європейський суд з прав людини у справі «Андре та інші проти Франції» [4], та згодом було використане Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду в ухвалі від 27.07.2023 у справі № 991/5681/23 [3].

Крім того, вилучення пристроїв інформації адвоката та їх подальше обстеження вважається втручанням у його право на приватне спілкування, що призводить до порушення статті 8 Конвенції про права людини (право на повагу до приватного і сімейного життя). Згідно з правовими позиціями ЄСПЛ, факт того, що особа має статус адвоката, не може вважатися причиною для того, щоб не допускати втручання в її приватне спілкування. Проте, таке втручання повинно бути обґрунтованим, не порушувати гарантовану конфіденційність спілкування адвоката з клієнтом, і бути пропорційним загрозам, через які воно здійснюється, забезпечуючи виключення надмірного втручання в приватне життя особи. Що зазначено у рішенні по справі *Sargava v. Estonia* [5].

Також, для запобігання ризиків розголошення відомостей досудового розслідування, на адвоката, який здійснює відеозапис проведення слідчої дії, покладається обов'язок щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Адже, такі відомості можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Вказане положення прямо передбачене ст. 222 КПК України. Крім того, слід також застосувати норми про адвокатську таємницю, що зобов'язує адвоката використовувати отриманий матеріал лише для захисту певної особи.

Отже, розбираючи вказану ситуацію та аналізуючи норми законодавства, можна робити висновок, що до протоколу проведення обшуку, а загалом і будь-якої слідчої дії, долучається відеозапис, який створюється особою, яка проводить вказану дію. Вилучення телефону адвоката суперечить не лише нормам національного законодавств, а й порушує основні права та свободи людини в цілому, а саме право на захист, з сторони потерпілого, чії права представляє адвокат, та право на недоторканість приватного життя.

Науковий керівник: PhD, ас. Скрипник А. В.

Література

1. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
3. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справі № 991/5681/23 від 27.07.2023 р. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=&d=5> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Андре і інші проти Франції», заява №18603/03 від 24.07.2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docxlibrary=ECHR> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

5. Рішення ЄСПЛ у справі SARGAVA v. ESTONIA, заява № 698/19 від 16.11.2021 р. URL:https://ips.ligazakon.net/document/ES071266?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Криницький Ігор,
д.ю.н., професор, старший науковий співробітник
директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого,*

БЮДЖЕТ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЯК ОСОБЛИВА ЛАНКА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Різноманітність і чисельність бюджетів спонукає вчених до пошуку притаманних ним загальних рис і специфіки, проведення класифікації та побудови стрункої, зрозумілої національної бюджетної системи. Для цього, зокрема, пропонується виокремлення відповідних підсистем (ланок, рівнів). Один із реалізованих у фінансово-правовій доктрині підходів ґрунтується на протиставленні побудови бюджетних систем в унітарних і федеративних державах. Наголошується, що модель бюджетної системи держави може бути дворівневою в унітарних державах або багаторівневою (трирівневою) у федеративних державах [1, с. 37]. Зазначену позицію більшість вітчизняних вчених екстраполює на бюджетну систему України. Стверджується, що наша держава є унітарною тому вона має дворівневу бюджетну систему, що складається з державного та місцевих бюджетів [2, с. 12]. На підтвердження такої позиції науковці відсилають до чинного законодавства та констатують, що бюджетна система України є віддзеркаленням статті 133 Основного Закону України щодо системи адміністративно-територіального устрою України [1, с. 44]. Додатково наголошується, що така структурованість визначена Бюджетним кодексом України [3, с. 55; 4, с. 118]. На нашу думку, більш зваженою є позиція яка враховує вітчизняні реалії та полягає у тому, що унітаризм та федералізм в чистому вигляді зустрічаються досить рідко, переважно бюджетні системи містять ознаки як унітаризму, так і федералізму

[5, с. 1094]. Тобто, у реальному житті присутня певна гібридність цих відносин. Специфіка структури бюджетної системи України головним чином пов'язана з тим, що до складу нашої держави входить територіальне автономне утворення. Відтак, на наш погляд республіканський бюджет (бюджет Автономної Республіки Крим) входить до бюджетної системи України як окремий різновид регіонального бюджету та є особливою ланкою вітчизняної бюджетної системи.

У свій час подібної точки зору дотримувався і законотворець. Так, частина 1 статті 2 Закону України «Про бюджетну систему України» передбачала, що бюджетна система складається з Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів [6]. Тобто було закріплено, що бюджетний каркас має три рівні. З прийняттям у 2001 році Бюджетного кодексу України ситуація у цій частині зазнала кардинальних змін. Вже в першій редакції пункту 5 частини 1 статті 2 зафіксовано, що бюджетна система України є сукупністю державного бюджету та місцевих бюджетів. Бюджет Автономної Республіки Крим став одним із різновидів місцевих бюджетів (стаття 5 БК України) [7]. Наведені приписи не зазнали змін у чинному Бюджетному кодексі України [8]. Натомість слід вказати, що жодні умови (територіально-адміністративні, етнічні, соціальні, історичні тощо), які є визначальними при прийнятті рішення щодо бюджетного устрою не змінилися. До того ж, статус Автономної Республіки Крим за Конституцією України також не змінився, як і бюджетно-податкові повноваження його органів. А саме Основний Закон нашої держави є пріоритетним і первинним у зазначеному контексті. У разі ігнорування його приписів ми маємо справу з довільним законодавчим диктатом (хай і через призму Бюджетного кодексу України). Отже, наведена трансформація є вкрай сумнівною.

Не поринаючи у дискусію щодо структури бюджетної системи запропонуємо своє бачення цієї конструкції. На нашу думку, її каркас утворюють п'ять складових: державний бюджет України, республіканський бюджет (бюджет Автономної Республіки Крим), обласні бюджети, районні бюджети, локальні бюджети (міст, селищ, сіл). Усі ці різновиди називаються в

Бюджетному кодексі України, натомість останні чотири ланки законодавець об'єднує в групу місцевих.

Задля усунення прогалин у чинному законодавстві та «підняття» рівня регламентації ключових питань конструювання бюджетної системи, на наш погляд, доречно закріпити її дефініцію та структуру в Конституції України. Варто внести зміни та доповнення і до статті 95 Основного Закону нашої держави щодо встановлення бюджетної системи України виключно Конституцією України. Задля реалізації наведених положень потрібно здійснити відповідну корекцію нормативних приписів Бюджетного кодексу України та деяких інших нормативно-правових актів.

Література

1. Перощук З.І. Правові проблеми регулювання бюджетної системи України: монографія. Чернівці: «Місто», 2014. 383 с.
2. Щєбликіна І.О. Фінансові системи зарубіжних країн: конспект лекцій. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 125 с.
3. Токарева К.О. Бюджетна система. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.6: Фінансове право. Харків: Право, 2010. С.54 – 60.
4. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент; Моя книга. 2006. 440 с.
5. Дума В.Л. Міжнародний досвід формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С.1093 – 1099.
6. Закон України: Про бюджетну систему України №253/95-ВР в редакції від 29.06.1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №26. Ст.195.
7. Бюджетний кодекс України: Закон України №2542-III від 21.06.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №37 – 38. Ст.189.
8. Бюджетний кодекс України: Закон України №2456-IV від 08.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №50 – 51. Ст.572.

*Кулайстра Віталія,
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА СВІДЧЕННЯ ТА ПАМ'ЯТЬ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПОДІЙ

Важливим питанням у процесі розслідування є вивчення психологічних аспектів свідчень і спогадів учасників кримінальної справи. Це пов'язано з тим, що свідчення особи можуть бути вирішальним елементом у кримінальній справі. Однак спогади та свідчення людей можуть бути суттєво викривлені психологічними факторами, такими як стрес та вплив зовнішніх подразників. Тобто, стрес може мати значний вплив на якість свідчень і точність пам'яті учасників кримінального процесу. Обставини, за яких перебуває особа під час вчинення злочину або дачі показань, можуть бути надзвичайно стресовими, що може призвести до менш точного розпізнавання подій. Тому в процесі розслідування слід враховувати потенційний вплив стресу на показання учасників.

Якщо розглядати окремо вплив стресу на кожного з учасників кримінальних подій, то матимемо три суб'єкти для розгляду : підозрюваний, потерпілий та свідок.

Психологічний стан підозрюваних у кримінальному провадженні часто визначається пануванням захисної домінанти. Це тимчасове домінування рефлекторної системи, яка формує поведінку підозрюваного та створює механізми захисту, перешкоджаючи розкриттю істини.

Затримання людини часто призводить до виникнення в неї стресу та змін у психіці. Особливо складним є психічний стан невинних підозрюваних, які можуть навіть самообвинуватися [1, с. 6-7].

Перевірка показань на місці вчинення злочину в умовах сильного душевного хвилювання відіграє ключову роль у розслідуванні умисних вбивств. Під час допиту особа може стверджувати, що не може згадати деталі події через вплив психологічного стану під час вчинення злочину. Однак перевагою

перевірки показань на місці є те, що особа опиняється в обстановці події і може пригадати більше деталей за зоровими асоціаціями. Це дозволяє встановити важливі обставини кримінального правопорушення, які раніше можливо не були виявлені [2, с. 394]

Щодо потерпілого, то це людина, яка зазнала психологічної, фізичної або майнової шкоди в результаті злочину. Через це її психологічний стан може визначатися «обвинувальним» упередженням, перебільшенням шкоди та підозрою у власній провіні. Нерідко зустрічаються випадки, коли жертви відчують тривогу і страх, що злочинець може їм помститися [1, с. 8].

Слід також враховувати, що кривдники намагаються уникнути покарання. Тому вони впливають на своїх жертв у різних формах (погрози, шантаж, вмовляння, підкуп, відшкодування збитків тощо). Саме тому нерідкі випадки, коли жертви дають неправдиві свідчення на стадії досудового розслідування, а потім відмовляються від них під час судового розгляду справи [3, с. 121].

Свідок - особа, якій може бути відомі будь-які обставини, що стосуються даної справи. Вона зобов'язана з'явитися у вказаному місці та часі та надати правдиві показання. Психологічна характеристика свідка охоплює його інтелектуальні, вольові, моральні та інші якості. Свідки можуть різнитися за обсягом сприйнятої ними інформації та можуть надавати неправдиві відомості з різних мотивів. Ефекти свідка, ефект стороннього та синдром Дженовезе є психологічними явищами, які можуть призвести до того, що свідки у надзвичайних ситуаціях не намагаються допомогти потерпілим [1, с. 11].

З цього всього можна зробити висновок, що психологічні фактори мають суттєвий вплив на свідчення та пам'ять учасників кримінальних подій під час слідчого процесу. Розуміння цього важливе для забезпечення справедливості та об'єктивності правосуддя. Стрес, соціальний тиск, ефекти свідка та інші психологічні аспекти можуть призвести до спотворення свідчень та навіть до фальсифікації пам'яті. Тому важливо розвивати методи і техніки, спрямовані на зменшення впливу цих факторів та забезпечення об'єктивності доказів у кримінальних справах. Науковий підхід до вивчення цих аспектів і

впровадження відповідних практичних заходів допоможе підвищити рівень справедливості та довести вину чи невинність учасників кримінальних подій.

Науковий керівник: к. ю.н., доц. Гринько Л.П.

Література

1. Основи психології слідчої діяльності та окремих учасників кримінального провадження. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Material-po-Temi-7-YURYDYCHNA-PSYKHOLONIYA-1.pdf> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/862361.pdf>. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

3. Шмерецький Є. Є. Психологічні особливості допиту потерпілих від зґвалтувань. *Юридична психологія*. 2016. №2. С. 118-128. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?I2. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Лисенко Оксана,
Степаненко Альбіна,
студенти 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АВТОНОМІЯ ВОЛІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Фундаментальні принципи, які становлять основу кожної галузі права, є керівними положеннями, які формують її сутність і визначають напрямок регулювання суспільних відносин у відповідній сфері. Значення цих ключових принципів неможливо переоцінити, оскільки вони забезпечують узгодженість, внутрішню послідовність і чіткість правового регулювання, а також встановлюють засади, що регулюють правову базу в конкретній сфері. Саме тому, принцип автономії сторін має важливе значення в міжнародному

приватному праві, оскільки він служить основоположним принципом як для створення, так і для реалізації законів.

Вивченням та дослідженням проблематики цього питання займалися безліч науковців та практиків, серед яких варто виокремити: Рубанов А.А., Трегубович Н.В., Мос Д.К., Ануфрієва Л.П., Асосков А.В., Кабатова Є.В., Рамзайцев Д.Ф., Толстих В.Л., Третьяков С.В. та інші.

Вирішальну роль у формуванні зовнішньоекономічних контрактів відіграє принцип автономії волі. Зокрема, ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право» закріплено, що сторонам надано можливість самостійно обирати право, яке підлягає застосуванню для правовідносин, що виникли у визначених законом ситуаціях [1].

Принцип, що стосується регулювання договірних зобов'язань, закріплений у численних міжнародних договорах, включаючи Гаазьку конвенцію про право, що застосовується до агентських угод 1978 року, Римську конвенцію про право, що застосовується до договірних зобов'язань 1980 року та Конвенцію країн СНД про правову допомогу та правові відносини у цивільних сімейних і кримінальних справах 1993 р. та ін.

У сфері міжнародного приватного права існує кілька точок зору на юридичну сутність автономії сторін, яка сприймається як:

1) заснування відповідною національною правовою системою інституту, призначеного для вирішення колізій права. У цьому процесі воля сторін береться до уваги як фактор при визначенні застосовного права поряд з іншими чинниками, такими як традиційне право місцезнаходження предмета та місце виконання зобов'язання;

2) автономія волі, яка підтримується законодавством різних країн, та слугує наслідком свободи договору. Однак сфера його дії обмежена галузями, які регулюються імперативними, а не диспозитивними законами;

3) не колізійна прив'язка, а своєрідний спосіб регулювання правовідносин з іноземним елементом [2, с. 165].

Проте, незважаючи на запеклі дискусії щодо правової природи автономії волі, все ж таки більшість вчених визнають її принципом міжнародного приватного права. У той час як деякі, зокрема, Ланц Л.А., розглядає його як суперечливий принцип національного права. У свою чергу, Чубикіна Є.В. стверджує, що цей принцип слід розглядати як окремий правовий інститут, адже автономія волі не має таких традиційних елементів колізійної норми, як обсяг і обов'язковість [2, с. 165].

Принцип автономії волі сторін широко розповсюджений у міжнародному приватному праві та займає важливе місце в управлінні міжнародними договорами. Це дозволяє сторонам договору здійснювати свою свободу, вибираючи правові норми з різних правових систем. Цю точку зору поділяла Покачалова А.Г., яка стверджувала, що цей інститут отримав визнання як на міжнародному рівні, так і в законодавстві багатьох країн [3, с. 306].

Принцип автономії волі, викладений у п. 5 ст. 1 та ч. 6 ст. 5 раніше згаданого Закону, охоплює всі суспільні відносини, що підпадають під категорію «приватно-правових відносин» і пов'язані з правовими системами за межами України або мають іноземний елемент [1].

Крім того, Закон України «Про міжнародне приватне право», стосується кількох ключових моментів. По-перше, вибір права застосовний лише тоді, коли в правовідносинах є іноземний елемент. По-друге, автономія волі сторін не встановлює часових обмежень, хоча між країнами немає консенсусу з цього приводу. Деякі країни, наприклад, Німеччина та Швейцарія, підтримують концепцію необмеженої автономії волі, тоді як інші, зокрема, Угорщина, вимагають, щоб вибір права здійснювався під час оформлення правочину. Україна приєднується до поняття необмеженої автономії волі, про що йдеться у ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право». Ця стаття підтверджує, що сторони мають свободу вибору застосовного права або зміни його в будь-який час, у тому числі під час його виконання або на різних стадіях правочину [3, с. 307].

Принцип автономії волі охоплює ще один істотний фактор, який передбачає свободу сторін вибрати юрисдикцію для різних аспектів угоди. Положення ч. 4 ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» побічно підсилює цю концепцію, яку зазвичай називають "déréçage". Ця концепція походить від французького терміна «роз'єднання» та на думку її прихильників виступає як засіб впровадження захисних заходів, які передбачали б включення обов'язкових норм до правової системи держави, ефективно запобігаючи будь-яким спробам обійти закон та забезпечуючи збереження громадського порядку [3, с. 309].

Отже, після ретельного вивчення вищезазначених моментів можна зробити висновок, що принцип автономії волі має важливе значення в сучасному міжнародному приватному праві. Цей принцип є загальновизнаним і є наріжним каменем регулювання правовідносин. Причина його стрімкого поширення полягає в тому, що він надає сторонам договірних відносин свободу самостійно обирати норми, які регулюватимуть їхню правову взаємодію. Це унікальне явище вимагає дотримання певних умов, зокрема, наявності іноземного елемента, відповідних осіб і конкретних часових рамок для подальшого його впровадження.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

2. Шевченко Л. А. Сутність та значення принципу автономії волі в міжнародному приватному праві. *Молодий вчений: наук. журн.* Херсон: Гельветика, 2019. № 4. С. 165–168. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3055/3026> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

3. Корнєва П.М., Храпська А.О. Автономія волі сторін у міжнародному приватному праві: деякі аспекти реалізації в умовах війни. *Наукові перспективи:*

серія «Право». 2022. № 11 (29). С. 303–314. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3022/3035> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

*Лимар Богдан,
студент 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ ЄКПЛ У ЗАХИСТІ ЦИФРОВОЇ СПАДЩИНИ ТА ПОСМЕРТНОЇ ПРИВАТНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ

У ХХІ столітті науково-технологічний прогрес істотно впливає на суспільні відносини, формуючи нові правові виклики та потребу захисту особистих прав і свобод в онлайн-середовищі. Згідно з даними DigitalReport 2023, кількість інтернет-користувачів у світі досягла 5,3 млрд осіб, при цьому щороку генерується понад 2,5 квінтільйони байтів цифрових даних. Зростаюча активність користувачів в Інтернеті, зокрема поширення цифрових акаунтів, електронної пошти, онлайн-гаманців тощо, створює нагальну потребу в ефективних механізмах захисту їхньої цифрової спадщини та посмертної приватності. У цьому контексті велике значення має ЄКПЛ, що виступає як провідний нормативний регулятор у сфері захисту прав людини.

Право на забуття, як важливий аспект захисту особистої приватності в інтернеті, викликає значний інтерес у правовому та суспільному контексті. У 2018 році Європейський Суд з прав людини розглянув це питання у зв'язку з справою M.L. та W.W проти Німеччини [2], де йшлося про видалення персональної інформації з веб-сайту щодо минулих подій, зокрема вбивства та ув'язнення. Суд підкреслив важливість доступу суспільства до інформації про минуле та його вплив на формування громадської свідомості. Крім того, він врахував, що заявники вже були відомі через судовий процес та свою активність у підтримці прав. Таким чином, очікування повного видалення інформації

виявилися обмеженими, оскільки існували підстави для публічного доступу до неї.

У судовій практиці захисту прав на забуття в міжнародному праві справа Маріо Костеха Гонсалеса проти Google [3] є яскравим прикладом. Позивач вимагав видалення з пошукової системи Google інформації про нього, зокрема про продаж нерухомості через борги, що вже були погашені. Суд визначив, що оператори пошукових систем повинні вилучати з результатів пошуку посилання на веб-сторінки з неактуальною або неправомірною персональною інформацією, навіть якщо вона була опублікована третіми особами. Крім того, в судовій практиці було встановлено, що громадяни мають право вимагати видалення результатів пошуку, які містять їх персональні дані, від пошукових систем. Це призвело до створення механізму «права на забуття», який дозволяє особам звертатися до пошукових систем із вимогою видалення інформації, що стосується їх. Наприклад, за даними Google, з 29 травня 2014 року по 4 жовтня 2023 року було подано близько 1 мільйона запитів на видалення майже 4 мільйонів посилань, з яких 1,5 мільйона були видалені. Крім того, показовою є справа проти Google у Франції 2022 року, коли суд зобов'язав видалити посилання з неактуальною інформацією про судимість особи. Водночас, реалізація права на забуття несе певні виклики, зокрема забезпечення балансу з правом на свободу вираження та інформацію, а також ризик зловживань.

Додатково, важливо відзначити, що сучасне обмеження доступу до інформації необов'язково означає її повне приховання від громадськості, але може включати різноманітні обмеження, такі як платний доступ або використання систем керування доступом. Ці механізми можуть забезпечувати більш ефективний захист приватності особи в Інтернеті.

У сучасному цифровому світі захист особистої приватності від державного втручання стає не лише актуальним, але й складним. Європейський Суд з прав людини дуже часто отримує звернення для розгляду відповідних справ, проводячи дослідження щодо дотримання державами принципів, зазначених у

Статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Ці принципи, особливо, стосуються права на приватне життя та захисту недоторканності кореспонденції.

У своєму рішенні у справі Бенедік проти Словенії у 2018 році, Суд підкреслив необхідність створення чіткого законодавства, що регулює доступ та обробку персональних даних у випадках кримінальних розслідувань. Важливим у цьому сенсі також є питання забезпечення анонімності в Інтернеті. Суд наголосив, що «заявник не міг очікувати анонімності, але мав право на конфіденційність щодо своєї особистості».

У справі Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства [4], Європейський Суд з прав людини оцінив практику масового перехоплення даних державними розвідувальними службами. Суд підкреслив, що таке перехоплення може бути обґрунтованим у випадку серйозних загроз для безпеки, але вимагає належного нагляду та контролю. У контексті захисту приватності від втручання держави, особливої уваги потребують випадки незаконного стеження, збору персональних даних чи кореспонденції громадян, які порушують статті 8 та 10 ЄКПЛ. На національному рівні важливо удосконалити законодавство відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема щодо запровадження прозорих процедур доступу до даних під час розслідувань та належного нагляду за діяльністю розвідувальних органів. Таким чином, положення ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ відіграють ключову роль у захисті цифрової спадщини та посмертної приватності громадян в інтернет-середовищі. Судова практика встановлює критерії дотримання принципів ЄКПЛ та нагадує державам про необхідність збалансованого підходу до вирішення цих складних питань в умовах сучасних технологій. Водночас, виникає потреба в подальшому вдосконаленні правового регулювання цієї сфери шляхом міжнародного співробітництва та уніфікації законодавства з урахуванням динамічного розвитку цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, метавсесвіту тощо. Необхідні також поглиблені наукові дослідження для вироблення ефективних правових механізмів захисту цифрових прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Гаркуша А.О.

Література

1. «Бенедік проти Словенії» (BENEDIK v. SLOVENIA), in Case № 62357/14 28June2018/ EUR-Lex. Access to the European Union Law. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182455> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

2. М.Л. та W.W. проти Німеччини» (M.L. and W.W. v. Germany), in Case №60798/10 та 65599/10/ 24 April 2018/ EUR-Lex. URL: <https://rm.coe.int/echr-judgements-2020/1680a05791> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

3. Google Spain SL Google Inc. V Spanish Data Protection Agency (AEPD) Mario Costeja González Judgment of the Court (Grand Chamber) in Case C-131/12, 13 May 2014. EUR-Lex. Access to the European Union Law. URL: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX___ (дата звернення: 22.03.2024 р.).

4. BIG BROTHER WATCH AND OTHERS v. The United Kingdom (in Case № 58170/13, 62322/14 та 24960/15) / EUR-Lex. Access to the European Union Law. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-big-brother-watch-ta-inshi-proti-spoluchenogo-korolivstva-pres-reliz/> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

*Лисюк Руслана,
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСНОВНІ КОЛІЗІЇ СПАДКУВАННЯ

У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Спадкування має свої власні унікальні властивості в кожній країні, що часто викликає складнощі, коли мова йде про спадкування міжнародного характеру, яке охоплює декілька держав та регулюється міжнародними правовими нормами. У міжнародному приватному праві, питання, пов'язані з колізіями в спадкуванні, завжди залишаються однією з ключових проблем. У багатьох країнах норми, що стосуються спадкових відносин, зазвичай закріплені у цивільних кодексах або спеціальних законодавчих актах.

Питанню щодо колізій спадкування у сфері міжнародного приватного права були присвячені праці таких вчених як Ракул О.В., Вусенко Ю.В., Корнєєв Ю.В., Коваль І.О. та інших.

Наприклад, як зазначає Ракул О.В. Німецьке Цивільне Уложення 1896 року містить розділ «Спадкове право», а Цивільний кодекс Франції 1804 року містить положення щодо спадкування у своїх розділах, таких як «Про спадкування» та «Про дарування між живими та заповіти». Крім того, спадкові відносини можуть бути регульовані окремими законами, які спеціально прийняті для цієї мети (як, наприклад, в Іспанії) [1].

Така система регулювання спадкових відносин в багатьох країнах, зокрема в континентальній Європі, виникла внаслідок впливу римського права і характеризується спільністю основних принципів. Однак, в країнах англоамериканської правової системи, де провідну роль відіграє судовий прецедент, система спадкування має свої відмінності.

Різноманітність правових систем може призводити до колізій у спадкових відносинах через різницю у способах регулювання цього процесу в різних країнах.

Колізії у спадкових відносинах зазвичай виникають через різні історичні, релігійні, економічні, моральні, соціальні та культурні фактори. Спадкове право, як правило, є продовженням права власності і містить багато положень, що базуються на законах власності певної території та певного періоду.

Хоча спадкові норми мають схожі соціально-економічні функції в різних системах права, проте вони також відрізняються значними відмінностями. Наприклад, в континентальній Європі спадкове правонаступництво означає безпосереднє переходження прав і обов'язків спадкодавця до спадкоємця, що відрізняється від системи спадкування у країнах загального права, де спадкове майно спочатку передається адміністратору, а потім до спадкоємців.

Україна має свої особливості в регулюванні спадкових відносин з іноземним елементом. В українському праві перевага надається колізійному методу для вирішення спадкових відносин з іноземним елементом. Цей метод

передбачає вибір правового порядку, якщо відносини мають елементи, що пов'язані з законами двох або більше країн. Україна має окремий Закон «Про міжнародне приватне право» [2], який встановлює порядок вирішення приватно-правових питань, пов'язаних з іншими правовими порядками. Цей Закон містить розділ, присвячений колізійним нормам у сфері спадкування. Однак, він не може вирішити всіх правових проблем, що виникають у міжнародному спадкуванні.

Норми міжнародного приватного права, що регулюють міжнародні спадкові відносини, можуть бути закріплені спадковим статутом. В законодавчих актах та міжнародних конвенціях зазвичай не визначаються конкретні питання, що регулюються спадковим статутом. Один із винятків - Закон Швейцарії «Про Міжнародне приватне право», згідно з яким визначаються права, які приймаються до спадкування, склад спадщини, порядок спадкування, відповідальність за борги, що походять зі спадщини [3].

З точки зору міжнародного приватного права, міжнародне спадкування підпорядковується одній з двох систем колізійного правового регулювання. Розглянемо ці системи.

Універсальна система міжнародного спадкування передбачає єдність спадкового статуту та застосованого права. Згідно з цією системою, уся спадкова маса підпорядковується єдиному закону, незалежно від місця розташування майна. Наприклад, у Бельгії спадкування регулюється правом країни, де померлий мав постійне місце проживання. У Німеччині спадкові відносини підпорядковані законам громадянства спадкодавця, але якщо нерухомість знаходиться у Німеччині, то спадкоємець, що належить до іншої держави, може обрати німецьке право.

Вусенко Ю.В. наголошує на тому, що у Європейському Союзі спадковий статут може бути обраний спадкодавцем із запропонованих законодавцем колізійних прив'язок, зазначених у пункті 1 статті 22 Регламенту ЄС № 650/2012 [4, с.174]. Згідно з цим Регламентом, особа може обрати право будь-якої держави, до якої вона приналежить на момент здійснення вибору або на момент смерті.

Роздільна система міжнародного спадкування передбачає поділ спадкового майна залежно від поділу на рухоме та нерухоме. Корнєєв Ю.В., Коваль І.О. наголошує на тому, що у цій системі спадкування рухомого майна регулюється особистим законом спадкодавця або законом місця його проживання, а спадкування нерухомого майна - законом його місця розташування [5, с. 309].

Питання форми заповіту також важливе при регулюванні міжнародних спадкових відносин. Європейський Союз підтримує ідею міжнародного заповіту, що виявляється у створенні Регламенту № 650/2012, який передбачає європейське свідоцтво про спадщину.

Загалом, спадкові правовідносини у міжнародному приватному праві представляють складну систему взаємодії різних інститутів. Індивідуальною особливістю є існування іноземного елемента у спадкових відносинах, оскільки спадкодавець і всі спадкоємці можуть мати громадянство, місце проживання і спадкове майно у різних країнах.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Ракул О.В. Спадкове право України та європейських країн: деякі основні відмінності. URL: <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

2. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

3. Про міжнародне приватне право 1987 року: Федеральний закон Швейцарії URL: http://www.andreasbucher-law.ch/images/stories/pil_act_1987_as_amended_until_1_7_2014.pdf (дата звернення: 22.03.2024 р.).

4. Вусенко Ю.В. Проблеми спадкових відносин у міжнародному приватному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. № 21. С. 173-175.

5. Корнєєв Ю.В., Коваль І.О. *Особливості правового регулювання спадкових відносин в міжнародному приватному праві*. 2019. № 10. С. 308-312.

*Лобатенко Ірина,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Місцеве самоврядування в Україні визначається як ключовий елемент демократичного устрою, що відображає важливі принципи децентралізації влади та відповідальності перед громадянами. Цей сегмент суспільно-політичного життя відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективного функціонування держави, забезпеченні розвитку територій та задоволенні потреб громадян на місцевому рівні.

Стан сучасного місцевого самоврядування в Україні відображається в низці складних викликів та перспективних можливостей. Величезний потенціал для покращення якості життя громадян, розвитку інфраструктури та підвищення економічного рівня облаштований в сфері місцевого самоврядування. Проте, одночасно, існують значні перешкоди, такі як недостатнє фінансування, відсутність відповідного законодавчого забезпечення, корупційні та бюрократичні виклики, що ускладнюють ефективну діяльність органів місцевого самоврядування.

Від початку повномасштабної війни в Україні виникає нове розуміння важливості та ролі децентралізації. Раніше реформа децентралізації розглядалася як успішний інструмент для розв'язання місцевих економічних проблем. Планувалося завершення основного етапу реформи, спрямованого на підсилення євроінтеграційних зусиль України. Але в період 2022–2023 років децентралізація зазнала випробувань та продемонструвала свою важливість в умовах воєнного конфлікту як один з елементів оборони та опору ворогові. Суттєво схожа

ситуація відбулася у 2014–2015 роках, коли запуск реформи сприяв подоланню сепаратизму та централізаційним тенденціям.

Для задоволення потреб розвитку місцевого самоврядування та запобігання використанню сепаратизму як інструменту дестабілізації у військовий час, новий уряд України у квітні 2014 року затвердив концепцію реформи. У зв'язку з тим, що у попередні роки, з 2008 по 2013, в Україні домінувала політика централізації, термін «децентралізація» був прийнятий суспільством дуже позитивно [1, с. 54]. Результати реформи децентралізації в Україні вражають своєю ефективністю, особливо після початку повномасштабної агресії та введення воєнного стану на території країни [2, с. 30].

Місцева та регіональна влада зіткнулася з новими завданнями, серед яких відновлення економічних процесів та відбудова пошкоджених будівель. Нова ситуація зумовила необхідність розробки принципів державної регіональної політики в умовах воєнного стану та стратегії відновлення регіонів і територій. У липні 2022 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо принципів державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», який передбачав необхідність розробки стратегії розвитку територіальних громад [3, с. 172].

Аналізуючи стан та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні, можна зробити декілька ключових висновків. По-перше, децентралізація виявилася важливим інструментом для покращення ефективності управління та розвитку регіонів, зокрема в умовах воєнного конфлікту. Підвищення фінансової самостійності та розширення повноважень місцевих органів влади сприяє зближенню влади з громадянами, що сприяє підвищенню рівня довіри до влади та підтримує принципи демократії. Однак, існують виклики, які потребують уваги та вирішення. Недостатнє фінансування, бюрократія та корупція залишаються серйозними перешкодами на шляху до ефективного місцевого самоврядування. Також важливо забезпечити більшу прозорість та участь громадян у процесах управління, щоб забезпечити

врахування їхніх потреб та поглядів у прийнятті рішень. Для подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні необхідно активно розвивати систему міжбюджетних відносин, забезпечувати стабільне та прозоре фінансування, вдосконалювати законодавство та механізми контролю за владою на місцях. Крім того, важливо продовжувати здійснювати заходи з підвищення кваліфікації кадрів в органах місцевого самоврядування та стимулювати їхню ефективну діяльність. Лише шляхом постійного удосконалення та вдосконалення системи місцевого самоврядування можна забезпечити стале та гармонійне соціально-економічне розвиток всіх регіонів України.

Науковий керівник: PhD, викл. Петренко Ю.В.

Література

1. Потапенко В. Г. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналітична доповідь. Київ, 2023. 540 с.
2. Збірник тез XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні» (м. Хмельницький, 7 грудня 2023 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 142 с.
3. Горло Н. В. Реалізація реформи децентралізації влади в Україні в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2023. № 41. С. 171-175.

*Логвінова Ольга,
аспірантка Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ВПЛИВ ЦИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ

Складно уявити в сучасних умовах ігнорування подібної тенденції. Нею охоплюються практично всі аспекти існування суспільства. Корегування чинної сукупності законодавчих норм в цьому сенсі обумовлює та вимагає системного підходу до обігу віртуальних активів. Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» зрушило з місця реалізацію подібної тенденції. В той же час,

на наш погляд, подібна тенденція, що відображає нагальну потребу відповідних змін має ставити за мету системне упорядкування відносин щодо цього. Але згаданий закон, упорядковуючи обіг віртуальних активів, зосередив увагу переважно на інструментах приватно-правового впливу, проігнорувавши засоби публічно-правового регулювання. Не зупиняючись детально на всіх аспектах публічно-правового регулювання хотілося б звернути увагу лише на два моменти, без яких системної конструкції щодо регулювання обігу віртуальних активів не може бути. Це відносини оподаткування та відносини співіснування держави і віртуальних інструментів, які виходять з під меж державної монополії (державні дозволи, нагляд, контроль щодо легалізації відповідних бірж та інших учасників цих відносин).

Саме тому, послідовним та об'єктивним можна вважати відтермінування набуття чинності цим законом до моменту внесення відповідних змін до Податкового кодексу України. Ця тенденція відбилася в появі двох законопроектів, які зосереджували увагу саме на цьому. На початку 2022 року було прийнято Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-9. Цей закон регулював відносини в сфері обігу віртуальних активів, але треба сказати, що переважно йшлося про засоби приватно-правового регулювання, і поза увагою залишався публічно-правовий погляд на упорядкування подібних відносин. Звісно, стали конструкцію правової форми, розуміння та узгодження таких відносин без публічно-правового регулювання не можна було здійснити, саме тому набуття чинності цим законом пов'язувалось з внесенням змін до Податкового кодексу України.

Для цього на сьогодні розроблено та існують, а точніше співіснують, два законопроекти № 10225 і 10225-1. Проект закону № 10225 розроблявся Національною Комісією цінних паперів та фондового ринку (фактично йдеться про нову редакцію закону) відповідно до якого віртуальні активи визначаються як інвестиційні активи. Об'єктом оподаткування визначено інвестиційний прибуток від операції з віртуальними активами. База оподаткування — фінансовий результат від операції з віртуальними активами. Звісно, подібним

фінансовим результатом може бути як прибуток, так і збитки. При цьому, база визначається, як дохід від операцій з обігу віртуальних активів за мінусом вартості таких віртуальних активів. Платник має самостійно визначити базу за підсумками звітного періоду і включити прибуток (якщо він буде) до сукупного доходу. Ставка - зрозуміла і звичайна, 18% ПДФО і 1,5% військового збору.

Для цілей оподаткування продаж віртуальних активів передбачає три форми: а) продаж грошей; б) обмін на інші віртуальні активи; в) операції, внаслідок яких відбувається перехід права власності. Відчуження віртуальних активів з метою оподаткування — це є певна новела проєкту закону № 10225. Передбачається участь у цих відносинах і досить специфічного суб'єкта традиційного в податкових відносинах - податкового агента. Таким податковим агентом виступає біржа, за якою облік, сплата та звітність щодо корегування, визначення податкового обов'язку платника. Реєстрація біржі має здійснюватися в Національній Комісії цінних паперів та фондового ринку і Нацбанку. Від 0,5 до 1,4 млн. грн. має відбуватися сплата щорічно. Контроль передбачає участь як біржі, яка протягом 5 років має обов'язок збереження історії транзакцій, так і платника, який має щорічно заповнювати декларації про майновий стан та доходи.

Авторство проєкту закону № 10225 - 1 належить Міністерству цифрової трансформації та бізнесу. Цей проєкт відрізняється декількома моментами:

1. Встановлюється пільговий період для платників, прибуток яких не перевищує 7 млн. грн. на рік. Для таких осіб встановлюється ставка 5% на перші 3 роки, після цього — ставка на 5 років в розмірі 9%, і далі ставка для таких платників зростає до 18%, тобто приходить до традиційних 18% + 1,5%.

2. Встановлюється пільговий період для платників, прибуток яких не перевищує 7 млн. грн. на рік. Для таких осіб встановлюється ставка 5% на перші 3 роки, після цього — ставка на 5 років в розмірі 9%, і далі ставка для таких платників зростає до 18%, тобто приходить до традиційних 18% + 1,5%.

*Лузган Вероніка,
студентка 3 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОЧИНСТВІ: МОЖЛИВО ЧИ НІ?

Штучний інтелект (далі - ШІ) швидко розвивається і проникає в різні сфери людської діяльності. Правосуддя не є винятком. Деякі країни світу вже проводять експерименти з використанням ШІ в роботі органів публічної адміністрації та судочинстві. З одного боку, ШІ може принести ряд переваг судовій системі, допомогти автоматизувати рутинну роботу, звільнивши час суддів для більш складних завдань. ШІ також може бути використаний для аналізу великих обсягів даних, що може допомогти суддям у прийнятті обґрунтованих рішень. З іншого боку, використання ШІ в судочинстві також пов'язане з певними ризиками. Наприклад, ШІ може бути недосконалим і робити помилки. Крім того, використання ШІ може призвести до дискримінації, якщо алгоритми ШІ будуть розроблені з використанням нерепрезентативних даних. Вищесказане актуалізує розгляд питань про можливість використання ШІ у судочинстві, основні аргументи на користь і проти використання ШІ у судочинстві, деякі етичні проблеми, пов'язані з використанням ШІ у цій сфері.

Актуальність даної теми пов'язана з рядом факторів. По-перше, штучний інтелект (далі - ШІ) є однією зі сфер, які розвиваються найдинамічніше. ШІ вже використовується у таких сферах людської діяльності, як: медицина, фінанси та виробництво. По-друге, судова система має низку проблем, таких як затримка в розгляді справ та зниження довіри до правосуддя. ШІ може допомогти вирішити ці проблеми, автоматизуючи рутинну роботу, підвищуючи ефективність прийняття рішень і покращуючи доступ до правосуддя. Таким чином, обрана тематика актуальною з огляду на динамічний розвиток ШІ, проблеми, наявні у судовій системі, а також складність і ризики використання його у судочинстві.

Метою є розгляд потенційних можливостей та ризиків використання штучного інтелекту (ШІ) у судочинстві.

Останнім часом в світі спостерігається тенденція захопленого ставлення щодо можливостей штучного інтелекту. І не дивно, коли суспільство досягло такого рівня розвитку в цьому напрямку: логічні структури у вигляді фреймів, семантичні мережі, – наука отримала нові можливості в моделюванні права. На науковому обрії почали інтенсивно обговорювати питання застосування штучного інтелекту в юридичній практиці [3, ст. 50]. В Україні можливості застосування цифрових технологій у правосудді теж активно обговорюють та аналізують. Початок дискусіям поклав Мін'юст у 2020 році, анонсувавши запуск «Касандри» – програми з елементами штучного інтелекту для підготовки характеристики обвинувачених при винесенні вироку. А в грудні 2022 року міністр визначив «забезпечення зручного збору, використання та аналізу даних у пенітенціарній системі для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень» як один із векторів Стратегії реформування пенітенціарної системи [5]. Концепцію розвитку штучного інтелекту (затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 року № 1556-р) взяли до уваги міжнародні організації, її вивчають Рада Європи та ЮНЕСКО. Реалізацією однієї з цифрових ініціатив став онлайн-портал державних послуг «Дія» – точка доступу до всіх публічних послуг, які держава надає громадянам і бізнесу. Запуск цього додатку став значним кроком у цифровізації особистих документів, наприклад, Україна стала першою державою у світі, де законодавчо та практично запроваджено цифровий паспорт громадянина [8, ст.71]. Заяви про використання технологій штучного інтелекту в українському правосудді здобули резонанс та підняли значне коло юридичних, психологічних, філософських та етичних питань. Так, у роботі Г. Рибікової згадується, що судочинство, в ході якого вирішуються питання виключно високих моральних категорій: справедливості, істинності, добра, совісті, милості, ніколи не повинно і не може стати сферою, в якій «цифра» пригнічує людське спілкування з тими, хто «покликаний врятувати і допомогти». Позбавити або обмежити людину можливістю безпосереднього спілкування з тими, від кого залежить її доля та доля її близьких – означає не бачити в ній моральних засад [4, ст. 282]. У європейських судових системах використання

алгоритмів штучного інтелекту поки що залишається переважно ініціативою приватного сектору і нечасто інтегрується в державну політику. Зокрема, у Франції введена кримінальна відповідальність за аналіз судової практики, що дозволяє спрогнозувати, яке рішення у справі може винести суддя [2].

У лютому 2021 року Вища рада правосуддя погодила проект розпорядження уряду щодо реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні та запропонувала запустити пілотний проект із застосування штучного інтелекту на базі одного із судів першої інстанції в частині розгляду адміністративних правопорушень [1, с.130]. Це можливість для створення певної бази з розглядом найбільш поширених адміністративних правопорушень. Окрім того, можна буде уявити, як застосовуються норми права на практиці, їх тлумачення судом, виявити прогалини в законодавстві та сформулювати шляхи їх подолання. До того ж, це сприятиме зменшенню навантаження на суди [6, ст. 475].

Чи можливо використовувати ШІ у судочинстві таким чином, щоб забезпечити справедливість? відповідь не є однозначною. З одного боку, ШІ має потенціал для покращення ефективності та справедливості судової системи. Він може допомогти автоматизувати рутинну роботу, звільнивши час суддів для розгляду більш складних справ. ШІ також може бути використаний для аналізу великих обсягів даних, що може допомогти суддям у прийнятті обґрунтованих рішень, враховуючи всі фактори, що мають значення. До прикладу, сьогодні реальністю став той факт, що в судах Китаю судді мають прислухатися до думки штучного інтелекту під час винесення вироку. Свого часу в китайських судах задачею роботів із ШІ було ведення баз даних судових справ, реєстрація справ, запис судових засідань та розшифровка голосу, а також обслуговування віртуальних судів, де справи розглядались дистанційно. Згодом систему вдосконалили та дозволили ШІ рекомендувати суддям закони, нормативні документи та інші подібні судові рішення у кожній справі [7, ст. 272]. З іншого боку, ШІ також може призвести до зниження справедливості судової системи. Наприклад, недосконалість алгоритмів ШІ може призвести до несправедливих судових рішень, а саме у перевірці законності дій чи бездіяльності суб'єкта

владних повноважень. Таким чином, питання про те, чи можливо використовувати ШІ у адміністративному судочинстві, задля забезпечення справедливості, є складним.

Для розуміння прийнятності використання ШІ у судочинстві, необхідно провести подальші дослідження та розробити рекомендації щодо того, як використовувати ШІ в цій сфері таким чином, щоб мінімізувати ризики для справедливості. На нашу думку, ризиками у використанні ШІ в адміністративному судочинстві є: 1) упередженість ШІ, що може призвести до дискримінації; 2) брак довіри до судової системи та ускладнення оскарження рішень, прийнятих за допомогою ШІ, через відсутність чіткого пояснення рішень; 3) страта суддями автономії через прийняття рішень згідно рекомендацій ШІ, а не на підставі особистого дослідження та оцінки доказів [9]. Ці ризики необхідно враховувати при розробці рекомендацій щодо використання ШІ у судочинстві.

Отже, впровадження штучного інтелекту (ШІ) у сферу судочинства, може нести переваги та недоліки для організації судової системи. При зіткненні з невідомою ситуацією ШІ, як правило, намагається знайти рішення в рамках вже наявних знань, а не шукає інноваційні підходи. ШІ має свої переваги у сфері судочинства, а саме ці системи можуть значно прискорити обробку справ та прийняття рішень, зменшуючи час, необхідний для цього, швидко знаходити та аналізувати великий обсяг інформації. ШІ також має свої недоліки: найбільш розвинуті системи ШІ можуть допускати помилки, що може призвести до несправедливих рішень та судових помилок, а також зробити судову систему залежною від технологій, що може створити проблеми у випадку збоїв або вразливості системи до кібератак.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Мельник О.Д.

Література

1. Вакарєва К. О. Перспективи та правові передумови запровадження штучного інтелекту при здійсненні правосуддя. *Юридичний електронний*

журнал. 2023. С. 129-131. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/29.pdf (дата звернення: 22.03.2024 р.).

2. Стець А. В українських судах використовуватимуть штучний інтелект. Суспільство. *Zaxid.net*. 2021. URL: https://zaxid.net/shtuchniy_intelekt_hochut_zastosovuvati_u_sudah_pershoyi_instansiyi_n1514249 (дата звернення: 22.03.2024 р.).

3. Токар Л. В. Суддя vs штучний інтелект. Українське суспільство в пошуках відповідей на виклики сучасності: світоглядний рівень осмислення: матер. Всеукр. наук.-теоретич. конф. (м. Одеса, 18–19 черв. 2020 р.). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/257f1190-d5c9-4139-8834-c98303cb71bf> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

4. Рибікова Г. Використання штучного інтелекту у правосудді: зарубіжний досвід. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/0907> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

5. Городиський І. Штучний інтелект у судах. Чи вирішить він проблеми українського правосуддя? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sudi-v-ukrajini-chi-dopomozhe-shtuchniy-intelekt-novini-ukrajini-50209603.html> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

6. Беспалько І. Л. Штучний інтелект у кримінальному процесі. Практичне застосування через призму закордонного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/126.pdf (дата звернення: 22.03.2024 р.).

7. Василенко М. Д. Штучний інтелект в судовій практиці: особливості та його можливості (міжгалузеве дослідження). *Право і суспільство*. 2022. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ddfdaf3b-ecb8-42b5-bb8b-e4447d4a7dff/content> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

8. Prokhazka H., & Melnyk O. Implementation of AI in international law and administrative law (in the context of humanrights protection). *Amazonia Investiga*, 2023. № 12 (67). P. 66-77. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.6> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

9. Войнов М. Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів? *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-ta-iurydychna-sfera-chy-zmozhut-tekhnologii-zaminyty-suddiv/>_(дата звернення: 22.03.2024 р.).

*Нога Петро Петрович,
асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
молодший науковий співробітник лабораторії дослідження
проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я
НДІ ВПЗ ім. В.В. Сташиса*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСІБ НА ДОСТУП ДО БЕЗПЕЧНИХ ТА ЯКІСНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

Тенденції розвитку фармацевтичного сектору економіки, збільшення кількості лікарських засобів на ринку та підвищення прибутковості від їх реалізації неодмінно призводять до появи неякісної та фальсифікованої фармацевтичної продукції. Лікарські засоби є специфічною продукцією, від якості якої напряду залежать життя та здоров'я населення. До того ж, обіг лікарських засобів пов'язаний із їх застосуванням в мережах державних закладів охорони здоров'я і це підвищує відповідальність держави перед населенням. Усвідомлюючи це, кожна країна у світі намагається побудувати ефективну національну систему контролю якості лікарських засобів, головною метою якої є забезпечення доступу населення до якісної, ефективної, безпечної фармацевтичної продукції. Україна не є виключенням. Однак, в умовах вільної ринкової економіки існує необхідність і у збереженні раціонального балансу між забезпеченням доступу населення до безпечної та якісної фармацевтичної продукції шляхом встановлення системи суворого державного контролю та

стимулюванням розвитку підприємницької діяльності у фармацевтичній сфері, захистом інтересів суб'єктів господарювання під час здійснення заходів державного контролю.

Штучний інтелект має значний потенціал для удосконалення сфери державного контролю якості лікарських засобів. Завдяки своїм можливостям аналізувати великі обсяги даних, виявляти закономірності та робити прогнози, виявляти потенційні ризики та їх індикатори.

Штучний інтелект може допомогти регулюючим органам (на сьогодні це - Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками) підвищити ефективність заходів державного контролю (зокрема перевірок), ідентифікувати фальсифіковані та неякісні лікарські засоби на ринку, прогнозувати ризики, пов'язані з обігом лікарських засобів, приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо регулювання фармацевтичного ринку (зупинення обігу серій лікарських засобів через загрозу фальсифікації чи небезпечність останніх для пацієнтів тощо).

Директива 2011/62/EU [1] щодо фальсифікованих лікарських засобів встановлює межі, основу для запобігання фальсифікації та незаконного обігу лікарських засобів в Європейському Союзі. Директива 2011/62/EU була прийнята в 2011 році з метою зменшення фальсифікованої продукції на фармацевтичному ринку. Всі країни-члени ЄС мають до 2019 року уніфікувати власне законодавство та дистриб'юторську практику у відповідності до вимог цього нормативного акту. Україна запровадила пілотний проект щодо створення автоматизованої системи відстеження в обігу лікарських засобів від виробника до кінцевого споживача з використанням маркування (кодіфікації) та ідентифікації з 24.10.2017 року, який на сьогодні призупинено.

Отже, Директива зобов'язує держави-члени ЄС створити автоматизовані системи відстеження в обігу лікарських засобів від виробника до кінцевого споживача. Ці системи повинні використовувати маркування (кодіфікацію) та ідентифікацію GS1.

Штучний інтелект може відігравати ключову роль у втіленні вимог Директиви 2011/62/EU. Наприклад, штучний інтелект може використовуватися для: аналізу даних про маркування та ідентифікацію лікарських засобів для виявлення фальсифікації; відстеження руху лікарських засобів у ланцюжку постачання; ідентифікації підозрілих постачальників та дистриб'юторів; попередження регулюючі органи про потенційні ризики, пов'язані з безпекою лікарських засобів тощо.

Використання штучного інтелекту в сфері державного контролю якості лікарських засобів має ряд переваг, зокрема щодо: автоматизації багатьох завдань, які в даний час виконуються вручну (складання річних планів-графіків перевірок підконтрольних суб'єктів, відстежування ланцюгу постачання фармацевтичної продукції тощо); аналізу великих обсягів даних з більшою точністю, що може допомогти контролюючим органам виявляти фальсифіковані та неякісні лікарські засоби оперативніше; обробки великих обсягів даних швидше, що може допомогти контролюючим органам швидше реагувати на потенційні ризики, пов'язані з безпекою лікарських засобів.

Однак, існує ряд викликів, пов'язаних з використанням штучного інтелекту в сфері державного контролю якості лікарських засобів. Ці виклики включають: потребу в накопиченні, зберіганні та обігу великих обсягів даних, а отже робота з таким обсягом даних потребує достатнього рівня матеріально-технічного забезпечення. Ці дані повинні бути точними, актуальними та доступними одночасно із значним ступенем захисту.

Незважаючи на ці виклики, штучний інтелект має потенціал стати цінним інструментом у сфері контролю якості лікарських засобів. З ретельним плануванням та впровадженням штучного інтелекту він може допомогти гарантувати безпеку та якість лікарських засобів для пацієнтів.

Отже, штучний інтелект має значний потенціал для революціонізації сфери державного контролю якості лікарських засобів, окремі спроби автоматизувати останній вже простежується на рівні вимог Директиви 2011/62, реалізація

положень якої потребує активного впровадження технологій блокчейну, серіалізації, маркування (кодифікації) та ідентифікації GS1 тощо.

Література

1. Directive 2011/62/EU of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Union. 2011. С. 74–87.

*Олаг Вікторія,
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КОЛІЗІЙНІ НОРМИ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Глобалізація в усіх аспектах життя визначає потребу в уточненні та адаптації правових механізмів до нових реалій. Особливу увагу привертає правове регулювання сімейних відносин, які стають однією з найбільш актуальних сфер для міжнародного приватного права. Дослідження цієї галузі зосереджується на визначенні тенденцій, вирішенні проблем та розгляді перспектив розвитку.

Однією з найбільш актуальних тем є усиновлення дітей під час воєнного стану іноземцями. Це питання набуває особливої важливості у зв'язку зі зростанням конфліктів та війн у світі, зокрема збройного конфлікту у нашій країні. Розгляд цієї проблеми в контексті міжнародного приватного права вимагає уважного аналізу та розробки механізмів захисту прав дітей, забезпечення їхнього добробуту та недопущення використання їх як інструментів війни або політичних ігор.

Тематику усиновлення в міжнародному приватному праві та колізійні питання досліджували в своїх наукових працях Пелагеєва О., Гайворонський В., Жушман В., Піхур Ю., Ткаченко В. та ін.

Щороку в Україні фіксується зростаюча кількість порушень прав дитини, таких як недостатнє забезпечення необхідного рівня піклування, фізичне та

психологічне насильство, а також експлуатація, включаючи сексуальне насильство, здійснюване батьками, законними опікунами або будь-якими іншими особами, які мають опікунські обов'язки [1, с. 183]. З початку повномасштабного вторгнення в нашої країні, кількість дітей, що залишилися без батьків чи опікунів значно зросла. Це поєднується з ускладненням процедури всиновлення через війну та евакуацію закладів для дітей. Ця трагічна ситуація потребує термінових та комплексних заходів з боку держави та суспільства для захисту прав та благополуччя дітей, які постраждали від війни.

В Україні регулювання усиновлення з міжнародним елементом має складний характер, адже застосовується принцип кумуляції, тобто одночасного використання права різних держав. Це призводить до труднощів у визначенні, яке саме право має бути застосовано до конкретної ситуації. Існує ризик, що колізійна норма, яка покликана врегулювати процес, може стати інструментом для маніпуляцій, що шкодить законності усиновлення [2, с. 249].

Найгострішими проблемами у цій сфері є питання стосовно вибору законодавства, зокрема визначення право якої країни має бути застосовано до усиновлення; дотримання формальних вимог, відтак необхідно чітко дотримуватися вимог, встановлених законодавством різних держав, що беруть участь у процесі; дослідження терміну «міжнародне усиновлення», оскільки відсутність чіткого визначення цього терміну може призвести до неоднозначного трактування та правових проблем [3, с. 384].

Міжнародне усиновлення, у процесі якого залучені громадяни різних країн, несе в собі колізії через розбіжності у правових системах. Застосовуються особисті закони дитини та усиновлювача (*lex personalis*), але виникають питання щодо «зворотного відсилання», «обходу закону», «застереження про публічний порядок», «імперативних норм», «права країни з множинністю правових систем» [4].

Для вдосконалення колізійного регулювання потрібні чіткі правила щодо цих питань, гармонізація норм та міжнародне співробітництво. Це допоможе захистити права дітей та забезпечити прозорість, законність та справедливість у

процесах міжнародного усиновлення. Можна виділити такі колізійні проблеми даного питання: зворотне відсилання, обхід закону, застереження про публічний порядок, застосування імперативних норм та права країни з множинністю правових систем. Вважаємо за необхідне розглянути детальніше кожен із вказаних проблем та шляхи їх вирішення.

Зворотне відсилання передбачає ситуацію, за якої колізійна норма однієї країни відсилає до права іншої, яка, у свою чергу, відсилає назад. Для вирішення цієї проблеми застосовуються різні методи, наприклад, метод найближчого права, метод ефективного зв'язку, метод автономії волі. У разі умисного використання правових норм однієї країни для уникнення більш жорстких норм іншої має місце обхід закону. Для запобігання цьому можуть використовуватися застереження про публічний порядок та імперативні норми. Застереження про публічний порядок проявляється у відмові у визнанні та застосуванні іноземного права, якщо воно суперечить основам правопорядку України.

Застосування імперативних норм слід охарактеризувати як ситуацію, за якої існують норми, які не можна обійти, навіть якщо застосовується іноземне право. Визначення, яке право застосовувати, якщо в країні є декілька правових систем стосується застосування права країни з множинністю правових систем:

Глобалізація та збройні конфлікти роблять усиновлення дітей іноземцями актуальною та складною темою, яка потребує уточнення та адаптації правових механізмів у міжнародному приватному праві. Найвищим пріоритетом має бути захист прав та добробуту дітей, запобігання їх використанню у політичних цілях, забезпечення захисту дітей, які постраждали від війни. Для цього необхідні чіткі правила та співпраця: вдосконалення колізійного регулювання, гармонізація норм та міжнародне співробітництво для прозорості, законності та справедливості у процесах міжнародного усиновлення. Важливо також створювати умови для щасливого життя дітей у нових сім'ях, надавати їм необхідну підтримку та адаптацію.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г. А.

Література

1. Пелагеева О. Колізійні питання усиновлення в міжнародному приватному праві. Вид-во УжНУ «Говерла». 2015. Т. 1. С. 183–187.
2. Гайворонський В. М., Жушман В. Міжнародне приватне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2007. С. 246-249.
3. Піхур Ю. Особливості правового регулювання сімейних правовідносин в міжнародному приватному праві: актуальні проблеми та перспективи. Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин : зб. матеріалів Всеукр. наук. студент. інтернет-конф., м. Одеса, 19 листоп. 2021 р. Одеса, 2021. С. 384–386.
4. Ткаченко В. Колізійні питання реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 6. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/48.pdf> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

*Олійник Інна,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Особливі умови спадкування прав інтелектуальної власності визначаються їхньою специфікою. Важливе значення має визначення тих прав, які передаються у спадщину. При цьому важливо враховувати вид права, об'єкт власності та особу спадкодавця. Згідно зі загальним правилом, до спадщини входять всі права та обов'язки спадкодавця, що існували на момент його смерті. Однак не включаються особисті немайнові права згідно з законодавством.

Майнові права в інтелектуальній власності поділяються на два типи: майнові та немайнові. Для визначення прав, які можуть бути у спадщині, потрібно звернутися до спеціального законодавства. Спадкування авторських прав ретельно регулюється, зокрема, відповідно до Закону України «Про

авторське право і суміжні права». Відповідно до цього закону, майнові права авторів переходять у спадщину [1].

Одним із головних майнових прав авторів є право на отримання винагороди. Законодавство передбачає загальний та спеціальний порядок виплати авторської винагороди. Зокрема, автор має право на винагороду за будь-яке використання свого твору. Це право може бути успадковане спадкоємцями, якщо воно було нараховане, але не виплачене до смерті автора відповідно до укладеного договору.

Спеціальний механізм виплати винагороди передбачений для певних випадків використання об'єктів авторського права. Наприклад, за публічний показ аудіовізуальних творів або їхнє здавання у майновий найм або комерційний прокат, кожен автор має право на справедливу винагороду, яка розподіляється організаціями колективного управління або іншими методами.

Також, за створення та використання службових творів автор має право на авторську винагороду, розмір і порядок виплати якої встановлюються у трудовому або цивільно-правовому договорі між автором та роботодавцем. Проте, хоча ці положення визначають умови отримання винагороди, вони зазначають лише право автора на її отримання. Виникає питання про спадкування цього права.

Оскільки законодавство не врегульовує умови спадкування права на отримання винагороди за використання службових творів, наукова думка розділена. Деякі вчені вважають, що це право не може бути успадковане, оскільки воно є нерозривно пов'язаним з творцем і не може бути передане іншій особі. Інші думають, що воно може входити до спадщини, оскільки не прямо впливає з особистості творця і може бути успадковане його спадкоємцями.

На законодавчому рівні чітко визначено, що автор службового твору має право на авторську винагороду, тому порівняння її з заробітною платою не є вірним. Це підтверджується у рішенні Верховного суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» (пункт 25), де зазначено, що виплата

заробітної плати не збігається з виплатою авторської винагороди за створений твір у зв'язку з трудовим договором [2].

Отже, право на отримання авторської винагороди за використання службового твору не є заробітною платою, але є правом інтелектуальної власності, яке може переходити у спадок. Право слідування і право захисту авторських прав також можуть бути успадковані, забезпечуючи належний захист авторських інтересів.

Для опису немайнових прав, які передаються у спадок, Р. О. Стефанчук використовує термін "посттанативні" особисті немайнові права фізичних осіб. Це вказує на ті особисті немайнові права, що виникають у інших осіб в результаті й в момент смерті конкретної людини, і їх визначає закон або встановлює сам покійник, часто з метою захисту його честі та гідності [3].

Деякі аспекти, наприклад, право на оприлюднення твору та право на відзив твору, залишаються недостатньо регульованими у вітчизняному законодавстві. Щодо спадкування права на оприлюднення твору, воно залежить від волі автора та встановлених законом обмежень. Спадкоємці можуть мати право на опублікування твору лише в разі відсутності суперечностей з волею автора, вираженою у заповіті або іншими засобами.

Щодо права на відкликання твору, хоча воно не має чіткого закріплення в законодавстві, його можна розглядати як одне з особистих немайнових прав, яке може бути виконане спадкоємцями відповідно до встановлених законом або волі автора умов.

Отже, майнові авторські права, що передаються у спадок, можуть бути розділені на дві категорії: загальні, які не мають обмежень у використанні, та спеціальні, які можуть бути обмежені або залежати від умов, встановлених законодавством.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Рекомендації щодо оформлення спадкування авторського права і суміжних прав та іншого переходу прав у порядку правонаступництва Державної

служби інтелектуальної власності України. URL: http://sips.gov.ua/ua/elucidation_questions.html. (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Верховного суду України від 4 червня 2010 року № 5. *Вісник Верховного суду України*. 2010. № 6. Ст. 4.

3. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві : Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2007. 40 с.

*Олійник Наталія,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ПІД ЧАС БІЙОК

Відповідно до чинного законодавства, перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст. 118 та 124 КК України (ч. 3 ст. 36 КК України).

Лише при заподіянні шкоди під час захисту у вигляді умисного вбивства або умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень можна ставити питання про ймовірне перевищення меж необхідної оборони.

На практиці, на жаль, досить часто постають питання про необхідну оборону під час бійки чи перевищення її меж, адже вкрай рідко трапляються т.зв. «спеціальні види необхідної оборони», передбачені ч. 5 ст. 36 КК України, оскільки бійка – це взаємне завдання ударів або побоїв. Це одне з складних питань в теорії кримінального права, зважаючи на (не)можливість доказування того чи іншого факту/обставини. Тож часом це призводить до того, що особа, на яку первинно здійснювалося посягання, має враховувати ситуацію, що склалася і завдати меншу чи хоча б рівнозначну шкоду. А в обстановці взаємного нанесення ударів це вкрай складно. Так, вироком Дніпровського районного суду

міста Києва від 13.03.2024 р. по справі № 55/3325/24 вказано, що ОСОБА_6 відмовив ОСОБА_3 в наданні пігулок психотропної дії, у зв'язку з чим між ними виникла бійка. ОСОБА_3, після нападу ОСОБА_6, умисно заподіяв останньому 7 цілеспрямованих ударів гострим предметом в область правого передпліччя та грудної клітини потерпілого. Суд вважає доведеною вину ОСОБА_3 в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, які були вчинені з перевищенням меж необхідної оборони (ст. 124 КК України) [1]. У даній ситуації, як видається, в момент хвилювання обвинувачений не зміг розрахувати об'єктивно події, які відбувалися довкола. Для захисту було б вдосталь легких ушкоджень або одного удару, який би дозволив дезорієнтувати потерпілого.

У іншому випадку Білгород-Дністровський суд Одеської області у справі № 495/3886/20 від 08.12.2020 р. своїм вироком засудив особу за вчинення злочину, передбаченого ст. 118 КК України. Відповідно до матеріалів судового рішення ОСОБА_7, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, спровокував бійку з обвинуваченим ОСОБА_4. Останній, захищаючись від ножа, наставленого на нього, наніс лопатою удар в плече ОСОБА_7, вибив ножа і ударив лопатою ще раз, внаслідок чого настала смерть потерпілого. Суд визначив, що обстановка не сприяла застосуванню такого способу захисту [2]. З думкою судді можна погодитися, адже ОСОБА_4 перебував у будинку не сам, а з матір'ю, що дозволяло йому покликати на допомогу інших. Тим паче, наносити удар в плече біля шиї, коли ніж утримувався в долоні, було небезпечно, тому спричинення таких наслідків від лопати цілком закономірне.

У той же час для визначення чи перевищено межі необхідної оборони, судам необхідно враховувати не лише відповідність або невідповідність засобів захисту та нападу, а також характер небезпеки, що становила загрозу особі, яка захищалася, а також чинники, які могли вплинути на дійсне співвідношення сил – це може бути раптовість нападу, місце і час, кількість нападників/захисників, неготовність до його відбиття, фізичні характеристики (стан здоров'я, стать, вік) та інші обставини. Видається, що у разі визнання судом перевищення меж

необхідної оборони у вироку вони мали б вказати конкретні аспекти цього перевищення.

Заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди має безсумнівну негативну невідповідність обстановці захисту, яка склалася у особи-захисника, небезпеці здійсненого посягання. Проте особа в цій ситуації має чітко усвідомлювати невідповідність тяжкої шкоди, яку вона може заподіяти або заподіює нападнику. Важливим тут є суб'єктивне ставлення особи, яка захищається, до завданої шкоди. Тобто перевищення меж необхідної оборони наявне лише в умисних діях, тому не є перевищенням меж необхідної оборони заподіяння тяжкої шкоди з необережності [3, ст. 163]. Однак, видається, що коли особа перебуває в запалі бійки (особливо якщо вона не була її ініціатором, а на неї напали), то вона під впливом гострих негативних емоцій, спричинених посяганням, може не відчувати меж дозволеної оборони, яка не буде заподіювати значної шкоди іншим і відповідатиме завданій їй.

Підводячи підсумки, варто наголосити на наслідках, які існують при перевищенні меж необхідної оборони під час бійки – це смерть потерпілого і тяжкі тілесні ушкодження. Умисел на це виникає раптово (часто через сварки), тому особа, яка перебувала в певному емоційно негативному стані й далі вступила в бійку починає ще більше хвилюватися. А це може призвести до втрати повного усвідомлення існуючих подій і, як наслідок, відбувається перевищення меж необхідної оборони. Тому в даній категорії справ доволі легко втратити лінію розмежування, що є правомірним заподіянням шкоди, а що ні.

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Михайліченко Т. О.

Література

1. Вирок Дніпровського районного суду міста Києва у справі № 55/3325/24 від 13.03.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117625056>. (дата звернення: 22.03.2024 р.).

2. Вирок Білгород-Дністровського суду Одеської області у справі № 495/3886/20 від 08.12.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93386318>. (дата звернення: 22.03.2024 р.).

3. Авраменко С.М. Аналіз судових рішень за вчинення умисного вбивства в разі перевищення меж необхідної оборони та розмежування діянь, передбачених статтями 36, 115 та 118 КК України. *Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*. 2020. № 6-2, ч. 2. С. 161 – 162.

*Паламарчук Дмитро,
аспірант Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА ПРИРОДА РЕНТНОЇ ПЛАТИ ЗА КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ ДЛЯ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН В УКРАЇНІ

Сутність і особливості будь-якого податку чи збору найкраще розкриваються через його обов'язкові складові, закріплені на законодавчому рівні. У фінансовому праві ці складові традиційно називають «елементами закону про податки». Це підхід, що використовувався як у радянській, так і в сучасній науці фінансового права. Існує також інший підхід, де використовується термін «елементи правового податкового механізму» [1, с. 92-93].

Закон, що встановлює податки і збори, має чітко визначати основні елементи податку. Якщо будь-який обов'язковий елемент відсутній, обов'язок по сплаті податку вважається невстановленим. Водночас, кількісні та якісні характеристики елементів податку зазвичай регулюються підзаконними актами.

Відповідно до ст. 252 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є суб'єкти господарювання, включаючи громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих як підприємці, які мають спеціальні дозволи на користування надрами [2].

Об'єктом рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є обсяг товарної продукції гірничого підприємства. Це обсяг видобутої мінеральної сировини, визначеної у спеціальному дозволі, яка

відповідає стандартам галузевого законодавства. Під цим розуміють обсяг видобутих корисних копалин або погашених запасів у звітному періоді, вимірюваний у тоннах чи кубічних метрах. Корисні копалини включають природні мінеральні утворення органічного та неорганічного походження у надрах, підземні води, а також техногенні мінеральні утворення, що можуть бути використані у виробництві після первинної переробки. Мінеральна сировина – це продукція гірничодобувного підприємства, отримана в результаті видобутку корисних копалин або виконання господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, яка відповідає встановленим стандартам або договорам [3, с. 484-485].

Це означає, що рента обчислюється за обсягом товарної продукції гірничого підприємства, що є результатом видобутку корисних копалин у податковому періоді. Обсяги товарної продукції іншої сировини, отриманої в результаті первинної переробки, також підлягають оподаткуванню за умови, що вони отримані на території України або її континентального шельфу.

Ренту можна класифікувати за суб'єктом-платником на наступні підвиди: рентні платежі за отримання спеціальних дозволів на геологічне освоєння ділянок надр; рентні платежі в межах промислової розробки природних або техногенних родовищ корисних копалин, які сплачуються гірничими підприємствами; рентні платежі як частина вартості видобутої продукції, включаючи оплату експортного та імпортного мита; рентні платежі як частина використання природоресурсної продукції на внутрішньому ринку [4].

Ототожнення рентних платежів з податками є недоцільним, оскільки рентні платежі виконують різні функції у національній правовій системі. Законодавство визначає механізм сплати ренти для осіб, які мають спеціальний статус учасника господарських правовідносин. Сутність рентних платежів відображається не тільки через їх класифікацію, але й через обґрунтування їх функцій у національній правовій системі. За дослідженням К.Ю. Шестюкової, рентні платежі виконують такі функції: регуляторну, фіскальну, стимулюючу, перерозподільну та природоохоронну [5].

Рентні платежі мають кілька цілей: забезпечення прибутковості підприємств, особливо стратегічно важливих; оптимізація розподілу природних ресурсів і перерозподіл доходів; фінансування природоохоронних, економічних та соціальних заходів. У світі існують різні форми рентних платежів, такі як роялті, рентна плата, податок на видобуток корисних копалин, експортне мито, акциз та ліцензійний платіж.

Розрізнення між "рентою" і "податком" базується на різниці між економічною та природоресурсною рентою. Економічна рента характерна для всіх галузей, а природоресурсна рента пов'язана з використанням природних ресурсів і вимагає спеціальних дозволів або ліцензій.

Наукові дослідження показують, що інститут "користування надрами" потребує екологічно-правового визначення та ефективного адміністративно-правового механізму. Законодавство потребує вдосконалення для чіткого розуміння надр як об'єкта податкових правовідносин з урахуванням їх особливостей. Потрібно врахувати специфіку надр як міжгалузевої категорії в праві та економіці, а також нормативно закріпити природоресурсну ренту для задоволення публічних інтересів.

Рентні платежі мають важливе значення для забезпечення ефективного використання природних ресурсів, їх розподілу та фінансування суспільно важливих заходів. Їх правова природа обґрунтовується необхідністю спеціального регулювання використання надр і забезпечення публічних інтересів через нормативне закріплення природоресурсної ренти.

Література

1. Шульга Т. Правове регулювання бюджетних доходів, пов'язаних з природокористуванням : монографія. Харків : ФІНН, 2009. 176 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Голос України*. 2010. № 229,229-230. Ст. 140.
3. Кучерявенко М. Велика українська юридична енциклопедія. Харків : Право, 2017. Т. 6 : Фінансове право. 1128 с.

4. Рентні відносини в системі модернізації національного господарства. К.: РВПС України НАН України, 2007. 518 с.

5. Шерстюкова К. Ю., Проданова Л. В. Розподіл і перерозподіл природно-ресурсної ренти в національній економіці : монографія / ред. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла ТуганБарановського (м Кривий Ріг). Черкаси : Пономаренко Р.В, 2019. 272 с. URL:<https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/438/1/монографія%20Проданова%20Шерстюкова.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).

Пашков Віталій,
*завідувач лабораторії дослідження проблем
національної безпеки у сфері громадського
здоров'я Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені В.В. Сташиса НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПУСКУ ЗА РЕЦЕПТАМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У зв'язку з впровадженням змін та доповнень до наказу моз від 19.07.2005 р. № 360 «про затвердження правил виписування рецептів на лікарські засоби і виробу медичного призначення, порядку відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків», перш за все, мова йде про е-рецепти, виникає проблема застосування такої цікавої інновації в сільській місцевості. Причиною можна вважати низький рівень комп'ютеризації сільських фельдшерсько-акушерських пунктів (далі — фап) та амбулаторій, а також неналежне інтернет-покриття в окремих сільських районах.

Але чи лише в цьому причина можливих і існуючих негараздів відпуску ліків в сільській місцевості?

У цьому контексті хотілося б нагадати ст. 143 конституції України: «територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені

ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції».

Тобто, мова йде про повноваження органів місцевого самоврядування, яких достатньо для вирішення технічних проблем.

Таким чином, вести мову про комп'ютеризацію та/або забезпечення інтернет-покриттям ФАП та амбулаторій у сільській місцевості просто непродуктивно, достатньо надати відповідне завдання правоохоронним та/або органам фінансового контролю і проблему буде усунено. Можливо, ще проконтролювати, які саме витрати медичних закладів фінансує Національна служба здоров'я України.

Проте проблема все ж таки існує, і вона носить зовсім інший характер – правовий.

У чому саме проблема? Для встановлення цього необхідно звернутися до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) (далі — Ліцензійні умови), затверджених постановою КМУ від 30.11.2016 р. № 929.

Так, п. 3 Ліцензійних умов встановлює, що рецепт — це медичний документ у вигляді (формі) припису до аптеки, аптечного пункту, виписаний на рецептурному бланку або в електронній формі, зокрема через електронну систему охорони здоров'я, фахівцем, який має на це право відповідно до законодавства, на підставі якого здійснюється виготовлення та/або відпуск лікарського засобу з аптек та аптечних пунктів за встановленими правилами.

При цьому, рецептурний лікарський засіб — це лікарський засіб, який відпускається з аптек та аптечних пунктів за рецептом лікаря.

Пункт 165 Ліцензійних умов, уточнює, що ліцензіат, який провадить діяльність з роздрібною торгівлі лікарськими засобами, визначає уповноважену особу, яка має документ про вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня за спеціальністю «Фармація, промислова фармація», сертифікат провізора-спеціаліста, виданий закладом післядипломної освіти, або посвідчення про присвоєння (підтвердження) відповідної кваліфікаційної категорії та стаж роботи за спеціальністю «Фармація, промислова фармація» не менше двох років (допускається покладення обов'язків уповноваженої особи, відповідальної за функціонування системи забезпечення якості лікарських засобів в аптеці, що розташована у селі, селищі, селищі міського типу, на особу, що має документ про вищу освіту не нижче початкового рівня (короткого циклу) за спеціальністю «Фармація, промислова фармація» та не має стажу роботи за цією спеціальністю).

Проте в Ліцензійних умовах допускаються винятки, зокрема, п. 158 встановлює, що у сільській місцевості у разі відсутності аптеки або структурного підрозділу аптеки роздрібна торгівля лікарськими засобами за переліком, установленим МОЗ, здійснюється у приміщеннях фельдшерських, фельдшерсько-акушерських пунктів, сільських, дільничних лікарень, амбулаторій, амбулаторій загальної практики – сімейної медицини працівниками цих закладів, які мають медичну освіту, на підставі договорів, укладених із ліцензіатом, що має ліцензію на роздрібну торгівлю лікарськими засобами.

При цьому приміщення фельдшерських, фельдшерсько-акушерських пунктів, сільських, дільничних лікарень, амбулаторій, амбулаторій загальної практики - сімейної медицини у такому разі не є місцем провадження господарської діяльності з роздрібною торгівлі лікарськими засобами у значенні, наведеному в Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

У такому разі має укладатися цивільно-правова угода на торгівлю лікарськими засобами між суб'єктом аптечної діяльності та/або відповідним медичним працівником. Мова йде, не про фармацевтичних працівників взагалі, а про звичайних медичних працівників.

Чому треба зосереджувати на цьому увагу? Тому що виникає проблема притягнення до відповідальності посадових осіб, наприклад, за недотримання умов зберігання лікарських засобів (температурний режим, вологість, контамінація тощо).

Хто несе відповідальність за такі можливі порушення? Чи може суб'єкт аптечної діяльності передбачити в угоді порядок дотримання умов зберігання медичним працівником і його відповідальність за такі порушення?

Наступне питання: де саме повинен зберігати лікарські засоби такий медичний працівник? Мова йде про холодильник або шафу.

Справа в тому, що власником холодильника або шафи є зовсім інший суб'єкт господарювання, якого (якщо мова йде про комунальне майно) територіальна громада наділила майном для вирішення конкретних завдань.

Справа в тому, що в Україні були випадки притягнення посадових осіб до відповідальності саме за неефективне використання майна та можливі зловживання. Мова йшла саме про ФАП та сільські амбулаторії. Два різних суб'єкти різної форми власності.

Крім самого майна, мова також йде і про енергоносії, і про неефективне використання робочого часу медичним працівником для особистої вигоди.

Тому виникає питання необхідності внесення змін і доповнень до окремих актів законодавства.

*Петренко Дмитро,
студент 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного Юридичного Університету
імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНО-ВАНТАЖНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародні перевезення вантажів є запорукою успішного функціонування будь-якої держави та гарантією розвитку економічної системи. Воєнний стан суттєво впливає на міжнародно-вантажні перевезення, наприклад, вносячи зміни у звичні маршрути, час доставки, безпеку транспортування тощо. Відтак, виникає потреба в оперативному перегляді логістичних схем, адаптації до швидкозмінних умов, забезпеченні безпеки персоналу та вантажів. Подібне своєю чергою реалізується за допомогою внесення змін, доповнень чи створення новел у законодавстві. Для України можливість забезпечення вивозу вантажів за межі держави прямо впливає на процес зміцнення національної безпеки держави з огляду на запровадження правового режиму воєнного стану.

Дослідженню сучасних проблем правового регулювання міжнародно-вантажних перевезень в період дії воєнного стану присвячено роботи Давидова І., Резніченко С., Косар Н., Кузьо Н., Матвєєва А., Панченко В., Довженко Є., Клепікової О., Ляшука Р., Свистун Л., Деркач Е., Мінченко А., Ніколаєнка І., Нечипуренко О. та інші.

В умовах воєнного стану вантажі перевезення морським та авіаційним транспортом тимчасово не здійснюються, а залізничний транспорт доволі обмежений у своїй реалізації. Тоді ж автомобільний транспорт через свою універсальність та маневреність на сьогодні є одним із найоптимальніших видів транспорту, що забезпечує міжнародно-вантажні перевезення. Видається цілком логічним те, що найбільш видозміненими стало нормативне регулювання міжнародно-вантажних перевезень автомобільним та залізничним транспортом [2, с. 265; 4, с. 183].

Тут важливо зазначити, що проблема перевезень є глобальною і визріла на двох рівнях: 1) внутрішньому, де фактично перевезення територією України здійснюються на власний ризик самими ж перевізникам; 2) та зовнішньому, який страждає через відсутність повітряного та морського сполучення, а тому відбувається збільшення самого маршруту перевезення за рахунок автомобільного чи залізничного транспорту, які потребують більшої затрати пального [4, с. 182-183].

Варто зазначити ряд проблем у досліджуваному питанні, що виникли в період з моменту запровадження воєнного стану на території України та по сьогодні, зокрема: а) забезпечення безпеки перевезень (фактична загроза життю перевізників та знищенню вантажів) [4, с. 182]; б) перетинання кордону (черги на пунктах пропуску та страйки) [4, с. 183]; в) відсутня можливість забезпечення вантажних перевезень довоєнними видами транспорту (авіаційним, морським та частково залізничним) [1, с. 531]; г) пошкодження логістичної інфраструктури [1, с. 532]; д) економічна складова (податки завдають значнішого удару по фінансовому становищу перевізників у порівнянні з мирним часом) [3, с. 16].

Зазначені проблеми є узагальненими, тоді ж як на практиці їм надається конкретизація, яка своїм обсягом закликає законодавця до активних нормотворчих дій. Протягом більше ніж як двох років повномасштабного вторгнення, було запроваджено чимало змін у правовому регулюванні міжнародно-вантажних перевезень.

Зокрема, Постановою КМУ від 20 травня 2022 р. № 615 спрощується процедура пропуску водіїв, що здійснюють перевезення автомобільним транспортом, але така новела стосується виключного переліку категорій вантажів (в цілому для потреб ЗСУ, а також населення України) [4, с. 184].

Тоді ж Постановою КМУ від 02.09.2022 р. № 992 внесені зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України та надано можливість виїзду морякам – чоловікам віком від 18 до 60 років для навчання та роботи закордоном під час дії воєнного стану [1, с. 531; 3, с. 18].

Також спрощено підготовку та допуск водіїв до керування транспортними засобами в період дії воєнного стану на території України або окремих її місцевостях, що було встановлено Постановою КМУ від 25 березня 2022 р. № 360 [4, с. 184].

Головна зміна економічної складової міжнародно-вантажних перевезень відбулася завдяки затвердженню ЗУ № 2142-ІХ від 24.03.2022 р., який запровадив скасування ввізного мита, акцизу та ПДВ, що мали сплачуватися фізичними особами під час ввезення на митну територію України автомобільних транспортних засобів та інших товарів згідно з визначеним переліком [4, с. 184].

Окрема категорія нововведень стосується міжнародно-вантажних перевезень гуманітарної допомоги як автомобільним, так і залізничним транспортом, що були затверджені Постановами КМУ від 5 вересня 2023 р. № 953; від 20 листопада 2023 р. № 1216; та від 9 квітня 2024 р. № 390 та ін. Але їх конкретизація виходить за рамки даного дослідження [1, с. 532; 4, с. 184].

Глобального значення в контексті досліджуваного питання варто надавати Угоді між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом, яка була затверджена 16 вересня 2022 року. Але вона втратила свою чинність 30 червня 2023 року, що є чималою втратою міжнародно-вантажних перевезень з боку України [1, с. 532].

Перспективи вдосконалення міжнародно-вантажних перевезень – безумовно присутні. Так, на Наше переконання, законодавцю варто рухатися в тому самому напрямку, але не надавати монополістичну перевагу автомобільному транспорту. Важливим для майбутніх законодавчих рішень є зосередження уваги на співпраці з ЄС у транспортних питаннях. Варто реалізовувати мету забезпечення переорієнтації та переформатування транспортно-логістичних потоків на транспортному ринку ЄС. Також варто зауважити, що на перспективу, переважна більшість дослідників наголошують на неминучому, тим більш необхідному поверненні авіаційно-вантажних перевезень.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Давидова І.В., Резніченко С.В. Договори перевезення: реалії воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. № 7. С. 530-533.
2. Деркач Е.М. Тенденції розвитку правового регулювання перевезення вантажів автомобільним транспортом в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. № 5. С. 265-268.
3. Косар Н., Кузьо Н. Вплив війни на ринок автомобільних вантажних перевезень України та його подальший розвиток. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2023. Вип. № 65. С. 14-23.
4. Матвеева А.В., Панченко В.В. Правове забезпечення міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. Вип. № 2 (46). С. 180-192.

*Петренко Юлія,
доктор філософії,
викладач кафедри конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ

На сьогодні система міжнародної та регіональної європейської безпеки зіштовхнулася із найсерйознішим викликом з часів Другої світової війни. Тож особливий науковий інтерес викликає питання спроможності безпекових інститутів, створених майже 80 років тому, підтримувати мир та безпеку у світі. В рамках дослідження варто проаналізувати такі правові механізми Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), як Міжнародний Суд ООН як головний судовий орган ООН, що розглядає міждержавні спори, та Раду Безпеки ООН як її постійно діючий орган, що має реальні повноваження та ресурси для підтримки

миру та безпеки у світі, а також Європейський Суд з прав людини, як один із найдієвіших інструментів Ради Європи.

Питання про такий злочин, як агресія, завжди було актуальним для міжнародно-правової доктрини. Застосування збройної сили однією державою проти іншої вважається агресією у разі, якщо не йде мова про засоби самооборони у відповідь на збройний напад або про санкції за рішенням Ради Безпеки ООН. Сьогодні застосування агресії вважається неприпустимим у будь-якому цивілізованому суспільстві [1, ст. 128]. Попри це, такі порушення все ж є об'єктивною реальністю.

Стаття 1 Статуту ООН серед цілей та принципів організації проголошує підтримку міжнародного миру та безпеки і з цією метою зобов'язується вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру [2]. Отже, одним із головних завдань ООН є виключення війни як засобу національної й міжнародної політики.

Для забезпечення швидких і ефективних дій ООН її члени покладають головну відповідальність за підтримку міжнародного миру на Раду Безпеки. З метою ефективною реалізації цього завдання Рада Безпеки ООН виконує ряд функцій, серед яких в контексті нашого дослідження слід виділити наступні: сприяє мирному розв'язанню конфліктів, насамперед шляхом примирення, переговорів, посередництва, звернення до регіональних органів або будь-яких інших мирних інструментів; санкціонує розгортання миротворчих місій, спрямованих на вирішення військових конфліктів, запобігання їх ескалації, надання допомоги у подоланні наслідків конфліктів; визначає наявність загроз миру чи його порушення або ж акту агресії та надає рекомендації або приймає рішення про те, які дії слід вжити для підтримки чи відновлення міжнародного миру й безпеки. Зокрема, мова може йти про демонстрацію сили, блокаду, інші операції повітряних, морських або сухопутних сил членів ООН.

Як показує практика, головною проблемою, що заважає ООН ефективно виконувати свої функції, є саме механізм ухвалення резолюцій Радою Безпеки

ООН. Так, рішення Ради Безпеки вважаються прийнятими, якщо за них проголосувало дев'ять із п'ятнадцяти її членів, враховуючи голоси всіх постійних членів. При цьому, якщо хоча б один із постійних членів Ради Безпеки проголосує проти ухвалення певної резолюції, то рішення вважається не прийнятим. Разом з тим, положення статті 27 Статуту ООН виключає можливість сторони, що бере участь у конфлікті, голосувати при ухваленні рішень. Однак, на жаль, це положення далеко не завжди реалізується на практиці.

У правовому полі існує ряд механізмів для боротьби з порушеннями прав людини, в тому числі викликаними застосуванням збройної сили однією державою проти іншої. Тож першою міжнародною судовою інстанцією, до якої звернулася Україна після початку повномасштабного вторгнення, став головний судовий орган Організації Об'єднаних Націй – Міжнародний суд ООН.

26 лютого 2022 р. Україна подала позов до Міжнародного суду ООН щодо порушення Росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. [2] та подала клопотання про вжиття запобіжних заходів термінового характеру. У справі «Україна проти Росії», Україна спростовує твердження Росії про напад на Україну з метою запобігання нібито актів геноциду, хоча це твердження не підкріплено жодними доказами і є лише спробою виправдати власну протиправну агресію проти України.

16 березня 2022 р. Міжнародний суд ООН ухвалив рішення по поданому Україною запиту. У своєму рішенні, яке є обов'язковим для виконання, суд визначає такі тимчасові заходи: 1) Російська Федерація має негайно зупинити військові дії, які вона розпочала на території України 24 лютого 2022 р.; 2) Російська Федерація повинна негайно припинити будь-які заходи, що вживаються військовими підрозділами або нерегулярними збройними формуваннями, які підконтрольні Росії або підтримуються нею, або перебувають під її контролем чи керівництвом; 3) як Україна, так і Росія мають утримуватися від будь-яких дій, які сприятимуть подовженню цієї суперечки в судовому порядку [4].

За перші два пункти проголосували тринадцять суддів проти двох (Росія та Китай), третій пункт одногolosно підтримали усі судді Міжнародного суду ООН.

На жаль, вищенаведене рішення Міжнародного Суду ООН було проігнороване Росією. Однак згідно зі статтею 94 Статуту ООН кожний член ООН має виконувати рішення суду по тій справі, в якій він виступає стороною. У разі, якщо сторона у справі не виконує зобов'язання, покладені на неї рішенням Суду, інша сторона має право звернутися до Ради Безпеки ООН, яка вправі винести рекомендації або вжити заходів для приведення рішення у виконання [2]. Як бачимо, контроль за виконанням рішень Міжнародного суду ООН покладено на Раду Безпеки ООН. Слід акцентувати увагу, що відповідно до пункту 3 статті 27 Статуту ООН, Росія, будучи стороною, щодо якої виноситься рішення, не може ветоувати його прийняття. На жаль, варто констатувати, що Рада Безпеки ООН не має політичної волі перешкодити Росії протидіяти конструктивним рішенням, направленим на відновлення миру.

Україна також застосувала і інший правовий механізм протидії країні-агресорці – звернення до Європейського суду з прав людини. Починаючи з 2014 р. Україна подала до Європейського суду з прав людини десять міждержавних заяв проти Росії, які згодом були об'єднані судом у п'ять справ, що стосуються різних етапів розвитку конфлікту та різних аспектів порушень прав людини, визначених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [5] (далі – Конвенція).

Міждержавні заяви охоплюють скарги уряду України на порушення прав людини, гарантованих статтями 2 (право на життя), 3 (заборона катування), 5 (право на свободу та особисту недоторканість), 6 (право на справедливий суд), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), 9 (свобода думки, совісті і релігії), 10 (свобода вираження поглядів), 11 (свобода зібрань та об'єднання) Конвенції, статті 14 (заборона дискримінації) Конвенції у поєднанні зі статтями 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11 Конвенції, статті 18 (межі застосування обмежень прав), 38 (розгляд справи) у поєднанні зі статтею 6 Конвенції та статтями 1 (захист права

власності), 2 (право на освіту) та 3 (право на вільні вибори) Першого протоколу до Конвенції, статтею 2 (свобода пересування) Четвертого протоколу до Конвенції, статтею 1 (загальна заборона дискримінації) Дванадцятого протоколу до Конвенції.

Тож Європейський суд з прав людини є дієвим та затребуваним механізмом захисту прав людини, при цьому не тільки щодо індивідуальних позовів, а й в розгляді міждержавних справ. Наразі перелічені справи перебувають на розгляді. При цьому важливо, що Європейський суд з прав людини визнав їх прийнятними, тобто існує чітке підтвердження міжнародної судової інстанції фактів незаконних дій Росії стосовно України та її громадян.

Незважаючи на зусилля світового співтовариства, спрямовані на протидію військовій агресії, широкомасштабна військова агресія проти України все ж продемонструвала неспроможність існуючих безпекових механізмів підтримувати мир та безпеку в сучасних умовах. Відсутність політичної волі глобальної спільноти щодо протидії актам агресії свідчать про глибоку кризу системи міжнародної безпеки та вказують на необхідність її реформування.

Література

1. Касинюк І. В. Становлення принципу заборони агресивної війни в рамках нюрнберзького процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія: Право. Вип. 31(3). С. 128-130.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 20.11.2022).

3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 28.04.2024 р.).

4. Березняк В. С., Демичева А. В. Права людини в умовах широкомасштабного збройного конфлікту в Україні: аналітичний огляд. Дніпро: ДДУВС, 2023. 38 с.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 28.04.2024 р.).

*Піучевська Карина,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ЯВИЩА, ЩО МАЄ ЦІННІСНИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтелектуальна власність є невід'ємною складовою сучасного світу, де швидкий технологічний прогрес і поширення інформаційних технологій створюють унікальні виклики та можливості для розвитку. Це поняття охоплює широкий спектр ідей, винаходів, технологій, літературних творів, мистецтва та інших результатів інтелектуальної діяльності, які можуть бути об'єктом правового захисту та комерціалізації. Зростання значення інтелектуальної власності у сучасному світі породжує потребу у глибокому розумінні її природи, цінності та юридичного регулювання. Дослідження характеристик інтелектуальної власності важливо з двох ключових перспектив: ціннісної та юридичної. З одного боку, інтелектуальна власність є важливим джерелом конкурентної переваги для бізнесу, джерелом інновацій та стимулювання економічного розвитку. З іншого боку, правовий аспект інтелектуальної власності стає ключовим у забезпеченні захисту прав творців, інноваторів та інших суб'єктів, а також у врегулюванні відносин щодо використання та обміну інтелектуальними ресурсами.

Протягом понад 2-х років повномасштабної війни в Україні було яскраво підтверджено, що країна переживає надзвичайно складне випробування. Однак вона виявляється гідною і виваженою, крок за кроком демонструючи свою стійкість і сили. Після введення воєнного стану в Україні згідно з Указом Президента № 64/2022 відбувається оптимізація роботи органів влади на різних

рівнях, а також відповідних державних установ і підприємств, включаючи комерційні структури [1]. На сьогоднішній день, Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (далі - Укрпатент) продовжує свою діяльність як національний орган інтелектуальної власності, відповідаючи за реєстрацію авторських прав та укладення договорів, пов'язаних з авторськими правами, а також захисту прав на торговельні марки, промислові зразки, винаходи, корисні моделі та географічні зазначення. Укрпатент продовжує працювати в умовах складностей, забезпечуючи безперервну роботу державної системи правової охорони інтелектуальної власності.

При цьому, варто зазначити, що 1 квітня 2022 року був прийнятий важливий закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» № 2174-ІХ. Згідно з цим законом, під час дії воєнного стану, строки для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, зупиняються, а також зупиняються строки щодо процедур набуття цих прав. Однак це не торкнеться дії свідоцтв та патентів, які підтверджують виникнення таких прав, і вони залишаться чинними. Закон також передбачає, що під час дії воєнного стану права інтелектуальної власності залишаються дійсними і можуть бути реалізовані у повному обсязі суб'єктами цих прав [2]. Прийняття згаданого Закону вирішило численні гострі проблеми, пов'язані зі строками виконання дій, що стосуються охорони прав інтелектуальної власності та процедур їхнього набуття. Тепер перебіг цих строків призупиняється під час дії воєнного стану, а їхні терміни можуть бути продовжені після завершення такого стану. Це рішення дозволяє уникнути пропуску важливих дедлайнів, які можуть виникнути у зв'язку зі складними умовами воєнного стану. Одним з ключових завдань перед Україною у сфері інтелектуальної власності є зміцнення та впровадження євроінтеграційних процесів. Країна активно працює над розвитком цього напрямку, що відобразилась в прийнятті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної

власності» № 2334-IX. Основна мета цього закону - було впровадження у національне законодавство положень Угоди про асоціацію, зокрема щодо загальних зобов'язань, цивільних заходів та засобів захисту прав інтелектуальної власності. Це важливий крок для забезпечення відповідності українського законодавства стандартам Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності [3]. Внеслися значні зміни до процедур судового захисту прав інтелектуальної власності, включаючи: забезпечення судової можливості отримання інформації про походження та мережу розповсюдження порушених товарів чи послуг; введення можливості застосування попередніх судових заборон щодо посередників, що надають послуги порушнику; можливість застосування одноразового грошового стягнення замість інших видів компенсації; встановлення принципів відшкодування майнової та немайнової шкоди правовласнику; забезпечення можливості публічного розголошення інформації про порушення та судового рішення.

Отже, виходячи з усього вищевказаного, варто зауважити, що Україна, перебуваючи в умовах воєнного стану, продовжує активну законодавчу діяльність у сфері інтелектуальної власності. Це свідчить про важливість та актуальність захисту прав інтелектуальної власності навіть у найважчі часи. Зусилля, спрямовані на підтримку та розвиток механізмів захисту, демонструють високий ступінь ціннісного і юридичного уявлення про значущість інтелектуальної власності. Поступове вдосконалення цих механізмів, при підтримці міжнародного співтовариства, є важливим кроком у реалізації євроінтеграційних процесів в Україні. Таким чином, інтелектуальна власність залишається не лише важливим аспектом суспільного розвитку, але й ключовим елементом в забезпеченні національної безпеки та успішної інтеграції країни в міжнародному співтоваристві.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Губанова О. В.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 28.04.2024 р.).

2. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України № 2174-IX від 01.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 28.04.2024 р.).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України № 2974-IX від 20.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення: 28.04.2024 р.).

*Понятенко Микола,
студент 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СТОСОВНО ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СМЕРТНОЇ КАРИ ЯК ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИН

Право людини на життя має вагоме значення. На сьогоднішній день це право закріплено в багатьох національних, регіональних та універсальних міжнародних законах, але воно також включає в себе ряд питань, які все ще залишаються невирішеними і безсумнівно важливими. Наприклад, у міжнародному праві проти смертної кари виступає стаття 2 Європейської конвенції з прав людини, де життя людини визнається найвищою соціальною цінністю [1]. У нашій країні стаття 3 Конституції України визначає, що життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнаються найвищою соціальною цінністю [2]. Однак, що стосується інших країн, то ситуація в цьому питанні є менш зрозумілою.

Сполучені Штати Америки є однією з країн, де досі застосовується смертна кара і використовуються такі методи, як смертельна ін'єкція, а іноді електричний стілець або розстріл. Єдиною європейською країною, де смертна кара існувала і досі застосовується, є Білорусь [3, с. 166].

Виникає питання, чи може смертна кара бути виправданою як покарання взагалі. Не можна виключати судову помилку. Історія знає чимало випадків, коли до смертної кари засуджували невинних людей, які не вчинили вбивства [3, с. 166]. Тому метою цієї статті є більш глибоке вивчення цього питання та аналіз практики Європейського суду з прав людини за заявами громадян різних країн, які прагнуть уникнути смертної кари як покарання за скоєні злочини.

Відповідно до статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ратифікована Україною 17 липня 1997 року), держави-учасниці можуть позбавити людину життя через смертну кару. Для цього вони повинні дотримуватися положень статей 7 і 14 [1] про недискримінацію. ЄСПЛ підкреслює важливість дотримання вимог щодо неупередженості при розгляді справ про смертну кару (рішення у справі «Оджалан проти Туреччини» (заява № 46221/99) (4))

Рішення Європейського суду з прав людини від 12 травня 2005 року у справі «Оджалан проти Туреччини» (заява № 46221/99) підкреслює, зокрема, важливість дотримання вимог Суду щодо неупередженості. У цій справі громадянин Туреччини був засуджений до смертної кари. Однак у 2002 році Туреччина скасувала смертну кару як міру покарання, в результаті чого смертний вирок було замінено на довічне ув'язнення. У цій справі Суд зазначив, що стаття 2 Конвенції виключає винесення смертного вироку особам, які не отримали справедливого судового розгляду. Страх і невпевненість у майбутньому, викликані смертною карою, безумовно, можуть завдавати людині страждань. Навіть коли ЄСПЛ отримував скарги щодо застосування смертної кари в державах-членах, положення статті 2 Конвенції, що дозволяє виносити смертні вирoki, не заважали йому розглядати справи, в яких смертні вирoki були

винесені, з точки зору заборони нелюдського та такого, що принижує гідність, покарання [4].

Спосіб винесення смертного вироку, особисті обставини засудженого, невідповідність цього заходу тяжкості вчиненого злочину, а також обставини, в яких опинився засуджений, є лише деякими з факторів, які можуть призвести до порушення статті 3 Конвенції [1]. Наприклад, у рішенні у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» (заява № 14038/88) ЄСПЛ врахував вік заявника, його психологічний стан та особливості його особистих обставин на момент вчинення злочину [5].

У рішенні ЄСПЛ від 7 липня 1989 року у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» (*Soering v. the United Kingdom*) (заява № 14038/88) заявник, громадянин Німеччини, посилався на «синдром камери смертників». Він був затриманий у Сполученому Королівстві після вбивства батьків своєї дружини і очікував екстрадиції до Сполучених Штатів Америки. ЄСПЛ дійшов висновку, що в разі екстрадиції заявникові загрожував би ризик нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, що суперечить статті 3 Конвенції. ЄСПЛ взяв до уваги вік заявника, його психологічний стан та особливості його особистих обставин на момент вчинення злочину. Законна мета екстрадиції могла бути досягнута іншими законними засобами, які не завдавали серйозних психологічних страждань [5].

У рішенні ЄСПЛ від 2 березня 2010 року у справі «Аль-Саадун і Муфдхі проти Сполученого Королівства» (заява № 61498/08) жертвами Конвенції стали двоє громадян Іраку мусульманського віросповідання, звинувачені у вбивстві двох британських солдатів, які вторглися до Іраку. У своїй скарзі вони посилалися на небезпеку страти; ЄСПЛ зазначив, що смертна кара, призначена державним органом у формі умисного позбавлення життя з метою заподіяння фізичних страждань, повинна розглядатися як нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження і порушення статті 3 Конвенції [6]. Таким чином, ЄСПЛ послідовно підтримував позицію про неприпустимість смертної кари через невідповідність цього виду покарання статті 3 Конвенції.

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що право на життя є фундаментальним правом людини, і що Європейський суд з прав людини намагається зробити все можливе, щоб мінімізувати застосування смертної кари або звести цю форму покарання до нуля. Це пов'язано з тим, що в залежності від стандартного виду покарання смертна кара неминуча, і після винесення смертного вироку неможливо повернути час назад, виправивши кривду правосуддя життям винної особи.

Отже, з проаналізованих мною рішень можна зробити висновок, що в усіх випадках Європейський суд з прав людини ставав на бік позивача, тобто особи, якій загрожувала смертна кара. Підсумовуючи це дослідження, можна виділити наступні фундаментальні положення ЄСПЛ: 1) Страх і невизначеність майбутнього, викликані смертною карою, безумовно, завдають людині страждань, суперечать і порушують її права людини як особистості і не можуть бути санкціоновані; 2) Смертна кара, що призначається державною владою як умисне позбавлення життя, що спричиняє фізичні страждання, повинна розглядатися як нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження з людиною, що порушує статтю 3 Конвенції, а тому є неприйнятною.

Отже, практика Європейського суду з прав людини свідчить про неприпустимість застосування смертної кари як виду покарання, що суперечить фундаментальним правам людини, закріпленим у Конвенції. Така позиція ЄСПЛ сприяє утвердженню поваги до права на життя та відмови від смертної кари на європейському просторі.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гаркуша А. О.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.).

2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

3. Толстенко Ю. О. Проблема смертної кари у міжнародному праві. Права людини і демократія : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 15 трав. 2018 р. Харків, 2018. С. 165–169.

4. Рішення ЄСПЛ від 12.05.2005 року в справі «Ocalan v. Turkey» (заява №46221/99). URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"ap-pno":\["46221/99"\],"itemid":\["001-69022"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 01.05.2024 р.).

5. Рішення ЄСПЛ від 07.07.1989 року в справі «Soering v. the United Kingdom» (заява №14038/88). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-57619"\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) (дата звернення: 01.05.2024 р.).

6. Рішення ЄСПЛ від 02.03.2010 року в справі «Al-Saadoon и Mufdhi v. the United Kingdom» (заява № 61498/08). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{"itemid":\["003-3044411-3369175"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{) (дата звернення: 01.05.2024 р.).

*Портянко Дар'я,
студентка 4 курсу Полтавський юридичний інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Як зазначає Лазорик Є.В., наразі існують питання щодо укладення та розірвання шлюбів за кордоном. Зважаючи на процес євроінтеграції та війну в Україні, еміграція та еміграція є поширеним явищем, тому шлюби з іноземцями, які можуть прибути в Україну для тимчасового проживання чи працевлаштування, а також шлюби між громадянами України та іноземцями на території України. інша країна стає все більш поширеним явищем. У зв'язку з одруженням з іноземцем іноді виникає необхідність розірвати шлюб. Оскільки справи про розірвання шлюбу за кордоном є актуальним питанням, необхідно визначити конкретний зміст розірвання шлюбу на основі української судової практики.

У ситуаціях, коли судові чи інші державні органи стикаються з сімейними відносинами, які мають елемент іноземності, виникає необхідність вирішення питання про застосування відповідних законів. Це може призвести до зіткнення двох або більше правових систем та потреби вибору конкретного закону, який буде застосовуватися. Така ситуація в міжнародному приватному праві відома як «колізійна проблема». При укладенні шлюбу на території України між особами, які мають громадянство різних держав, виникає питання про те, за яким законодавством будуть визначені формальні умови укладення шлюбу (тобто вимоги до процедури оформлення шлюбу) і матеріальні умови (які визначають законність шлюбу). Правильне вирішення цього колізійного питання визначає, чи буде визнаний шлюб, укладений в Україні, як дійсний за її межами, а також чи отримає він визнання в інших державах. Це може вплинути на правові наслідки шлюбу, його статус і визнання як факту, що породжує певні правові наслідки, або ж він може бути віднесений до «шлюбів, що кульгають», тобто нестійких.

Поняття «колізії законів» і «вибір права» відносні, оскільки вони залежать від правил, які встановлені відповідними органами та визначаються «колізійною нормою». Ці норми можуть бути включені в законодавство країни або в міжнародні договори, що підписані цією країною [2, с. 98]. Часто умови для укладання шлюбу відрізняються в різних країнах, що може призвести до ситуації, коли шлюб, укладений згідно з вимогами однієї країни, не визнається в іншій. Це явище відоме як «кульгаючі шлюби» і розглядається як небажане з міжнародно-правової перспективи [1]. Розлучення у міжнародному праві вважається одним із найбільш складних питань, оскільки регулюється різними законами та процедурами у різних країнах. Це призводить до численних колізій через розбіжності у визнанні та виконанні іноземних розлучень. Хоча кожна країна має власні особливості щодо процедур розлучення, деякі концепції все ж таки є схожими. Наприклад, в країнах, де розлучення ще є неможливим (такі як Парагвай, Ірландія, Аргентина), або можливе лише за обмеженими підставами, включаючи взаємну згоду подружжя (наприклад, Італія). У більшості інших

країн, як от Англія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія, розлучення дозволене, включаючи взаємну згоду подружжя [2, с.97].

У різних країнах світу існують різні підходи до визначення підстав розірвання шлюбу та ставлення до цього процесу. Наприклад, у деяких країнах, таких як Велика Британія і деякі штати США, існує вичерпний перелік підстав розірвання шлюбу, до яких не належить взаємна згода подружжя. Крім того, деякі країни встановлюють окрему підставу для розірвання шлюбу, яка передбачає етап сепарації, коли подружжя проживає окремо протягом певного періоду часу [3, с. 100]. У мусульманських країнах розірвання шлюбу може відбутися тільки відповідно до норм шаріату. Щодо розірвання шлюбу між громадянами України за її межами, важливим є дотримання законодавства іноземної держави та факт проживання подружжя в цій державі. Вони можуть подати позов як до суду України, так і до консульських чи дипломатичних установ. У цьому випадку буде застосоване право України згідно зі статтею 289 Сімейного кодексу України [3]. Згідно з Законом України «Про міжнародне приватне право», припинення шлюбу та його правові наслідки визначаються законом, що діє у момент припинення шлюбу. Колізійні норми щодо розлучення містяться у міжнародних договорах, але деякі з них, як, наприклад, з Республікою Куба, не містять таких норм. До розлучення застосовується законодавство країни: а) громадянами якої є подружжя на момент подання заяви або розгляду справи; б) де було подано заяву, якщо особи мають різне громадянство; в) де спільно проживають особи з різним громадянством; г) де було порушено справу, якщо особи мають різне громадянство та проживають в різних державах. Щодо майнових відносин подружжя, закон дозволяє обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу закон одного з подружжя, закон держави, де один з подружжя має звичайне місце проживання, або, щодо нерухомого майна, закон держави, де це майно знаходиться [4, с. 223].

Суд першої інстанції в своєму рішенні про розірвання шлюбу по справі № № 631/1104/19 виходить із наступних положень: Калакура В.Я., стверджує, що в сфері приватноправових відносин з іноземним елементом (хоча б один

учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною особою; об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави; юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави), у тому числі й питання підсудності судам України справ з іноземним елементом, вирішуються згідно із Законом України «Про міжнародне приватне право». Закон України «Про міжнародне приватне право» визначає приватноправові відносини як відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Згідно зі статтею 63 Закону України «Про міжнародне приватне право», припинення шлюбу та його правові наслідки визначаються законом, що діє на момент припинення шлюбу. Згідно зі ст. 103 і 110 Сімейного кодексу України, розірвання шлюбу за рішенням суду можливе як за спільною заявою подружжя, так і за заявою одного з подружжя. Крім того, згідно з ч. 2 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України, цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону України «Про міжнародне приватне право». Згідно з положеннями ст. 279 Сімейного кодексу України, розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем, а також шлюбу іноземців між собою в Україні здійснюється за законом України [3, с. 100].

Отже, з огляду на практику українських судів щодо розірвання шлюбів з іноземним елементом, цей порядок є зручним та оперативним, за яким право подати заяву мають обидві сторони, одна з яких є громадянином України, особою, яка уклала договір. шлюб на території іншої держави, а також особи, шлюб з якими укладено на території України, один з яких є громадянином іншої держави. Судова практика є позитивною та базується на законодавстві України «Міжнародне приватне право». Розірвання шлюбу з іноземними особами має певні особливості, однак це питання може бути вирішено через українські суди, а крім того, якщо така заява подається в інші країни, суд має право направити цю

заяву до українських судів. Українські суди, тож питання про розірвання шлюбу теж буде вирішуватися.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

2. Чепис О.І., Лазорик Є.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин в міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16520/1/24.pdf> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

3. Калакура В. Я. Механізми взаємодії колізійних принципів правового регулювання в міжнародному сімейному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. №5 (8). С.104-106.

4. Рішення Нововодолазького районного суду Харківської області у справі № 631/1104/19 від 07.04.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88880952> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

*Рябченко Анастасія,
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ

З кожним роком все більш поширеною є тема - укладення шлюбних відносин з іноземним елементом. Існує багато суперечностей і не точностей в регулюванні таких відносин. Колізійні норми виступають, як підґрунтя для визначення зв'язку в таких правовідносинах, в ході чого відбувається співвідношення правопорядку відповідних держав, на території яких виникають

дані правовідносини. Теоритичну базу дослідження становлять дослідницькі роботи таких вчених як, Корнєєва Ю. В., Кондратенко Д. В., Ткаченко В. Г. та інші.

Поява перших правил, а згодом і перших доктрин у сфері міжнародного сімейного права в національних законодавства багатьох країн, що стало початком для дослідження науковцями в ході чого Корєєв Ю.В. в своїй роботі зазначив, що виникнення численних колізій права через розвиток відносин між державами, в яких склалися власні норми сімейного права із чітко вираженими розбіжностями [1]. Підставою виникнення колізій у галузі шлюбно-сімейних відносин є застосування у різних державах різного правового регулювання до однакових фактичних обставин. Кожна держава трактує в своєму законодавстві окремі та індивідуальні визначення та вимоги щодо інституту сімейного права та укладення шлюбу, виходячи з правового регулювання та правових звичаїв.

Законодавство кожної країни світу гарантує право громадянина на шлюбні відносини, але розбіжності є в трактуванні внутрішнього-правопорядку окремої країни, що вносить свої корективи в процес регулювання колізійної норми.

Важливим питанням в аспекті дослідження застосування колізійної норми при укладенні шлюбу з іноземним елементом є шлюбний вік. Як приклад, що зазначив Кондратенко Д.В. в своїй науковій статті, таку ситуацію, - повнолітній громадянин України і 15- річна громадянка Франції бажають вступити в Україні у шлюб, варто зазначити що в Україні шлюбний вік становить 18 років - в результаті чого виникає колізія стосовно матеріальних умов реєстрації шлюбних відносин. Аналізуючи законодавство інших країн, досить поширеним є нижчий шлюбний вік у жінок за загальний, навіть в окремих країнах шлюбний вік жінок нижчий від шлюбного віку чоловіків. Наприклад, Франція встановила для свої громадянок шлюбний вік в 15 років для чоловіків 18 років. Що стосується законодавства інших країн: в Польщі воно наближено до нас і ставиться загальний вік для обох статей, в США вік може коливатися в залежності від штату, що становить від 14 -18 для чоловіків і від 13-18 для жінок. Таким чином,

можемо спостерігати за індивідуальною ознакою національного права кожної держави в плані укладення шлюбних правовідносин.

Також, важливо звернути увагу на умови укладення шлюбних правовідносин з іноземним елементом, Кондратенко Д.В. вивів основні аспекти, які поділяються на матеріальні та формальні, дотримання яких є обов'язковою умовою для подальшої його дійсності [3]. До матеріальних умов відноситься правоздатність та дієздатність громадянина. Щодо формальних умов, становить взаємна згода осіб та відсутність перешкод до укладення шлюбу. Як зазначають дослідники цієї сфери, матеріально-правові норми містяться у внутрішньому законодавстві країн, проблемою є вибір закону, що визначає ті попередні юридичні умови, за яких шлюб може бути укладений і визнаний дійсним у державах обох із подружжя. В ході чого Ткаченко В. Г. проаналізував проблемні аспекти колізійної норми з безліччю прив'язок до кожної проблематики: поперше, закон громадянства – *lex patriae* (*lex nationalis*) – діє, наприклад, для громадян Казахстану, Італії, ФРН, Іспанії, Греції, Австрії, Бельгії, Єгипту, Швеції; закон місця проживання використовується в Австралії, Новій Зеландії, Великобританії. Виділяють також змішану форму прив'язок, коли об'єднуються закон громадянства й закон доміцилія. Така форма застосовується, зокрема, в Болгарії та Франції. І ще одна прив'язка – *lex loci celebrationis* – закон місця укладення шлюбу, який діє в США, країнах Латинської Америки, є частиною більш загальних прив'язок – *lex loci actus/lex loci contractus* (закону місця вчинення дії/закону місця укладання угоди) [2].

Підсумовуючи вищевикладене, в наші дні наявність численних проблемних аспектів колізійного регулювання зазначених суспільних відносин, дає нам змогу зрозуміти що колізійні норми потребують ретельного регулювання та покращення, але вже колізія стала основним підґрунтям та основою для подальшого розвитку та урегулювання таких правовідносин з іноземним елементом.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Корнєєв Ю.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту. *Юридичний вісник*. Серія «Повітряне і космічне право». 2018. № 4. С. 140–145.

2. Ткаченко В.Г. Колізійні питання реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 282–286.

3. Кондратенко Д.В. Колізійні аспекти реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №2. С. 387-391.

*Гаркуша Владислав,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СПІВВІДНОШЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

Створення фінансово самостійних територіальних громад за рахунок наповнення місцевих бюджетів власними фінансовими надходженнями передбаченими законом є одним із головних завдань реформи децентралізації. Так, статтею 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» принцип матеріально-фінансової самостійності передбачений як один із основоположних принципів місцевого самоврядування [1].

Варто зауважити, що автономність місцевих бюджетів забезпечується заборонаю на втручання іншими органами публічної влади у процес розробки, затвердження та виконання бюджетів, надходженням власних фінансових ресурсів та можливістю використовувати органами влади села, селища, міста фінансові надходження до бюджету відповідно до визначених потреб і завдань [2, с. 119].

Роль місцевих податків та зборів полягає в забезпеченні місцевих бюджетів необхідними фінансовими ресурсами задля належного виконання органами місцевого самоврядування покладених на них законом завдань та функцій [3].

Податковий кодекс України (далі- ПК України) у статті 10 передбачає вичерпний перелік місцевих податків та зборів. Так, відповідно до статті 10 ПК України до місцевих податків належать податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів належать збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. В структуру податку на майно входять податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок та плата за землю, яка включає в себе земельний податок та орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності. Органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями з введення в дію місцевих податків та зборів [4].

Відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України надходження фінансових ресурсів до бюджетів відбуваються за рахунок податкових та неподаткових надходження, доходів від операцій з капіталом та трансфертів. Склад доходів місцевих бюджетів передбачений в статті 64 Бюджетного кодексу України. Так, відповідно до зазначеної статті місцеві податки та збори надходять до бюджетів територіальних громад села, селища, міста у повному обсязі, крім єдиного податку, платником якого є е-резидент [5].

Аналіз дохідної частини бюджету Харківської міської територіальної громади за період 2021-2023р. дав змогу встановити, що доходи міського бюджету від справляння місцевих податків та зборів коливається у розмірі від 22,2% до 30,1% від загальної суми фінансових надходжень. Варто зазначити, що після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну суттєво зменшилась сума надходжень від справляння місцевих податків та зборів [6;7].

Для аналізу частки фінансових надходжень від справляння місцевих податків та зборів до бюджету пропонується дослідити склад доходів Харківської міської територіальної громади за 2021 та 2023 роки. Так, загальна сума доходів міського бюджету за 2021р. становила 17,3 млрд грн . Найбільшу частку доходів становили податкові надходження в розмірі 13,7 млрд грн, з яких

5,2 млрд грн надійшло від справляння місцевих податків та зборів, що становить 30,7% від загальної суми надходжень до бюджету. Традиційно серед місцевих податків та зборів податок на майно та єдиний податок складають найбільшу частку доходів у розмірі 2,2 млрд грн та 2,9 млрд грн відповідно [6].

В 2023р. до бюджету Харківської міської територіальної громади надійшло 18,1 млрд грн . 77,59% склали податкові надходження, 2,13% бюджету наповнилось за рахунок неподаткових надходжень, 0,01% від доходу від операцій з капіталом та 20,25% доходу від трансфертів. За рахунок місцевих податків та зборів до бюджету міської територіальної громади надійшло 22,7% від загальної суми доходів бюджету, а саме 4,1 млрд грн. 70,53% від загальної частини доходів від місцевих податків та зборів складають кошти від справляння єдиного податку, 29,38 % надійшло від податку на майно, а туристичний збір склав 0,09% [7].

Аналіз розподілу видатків Харківської міської територіальної громади за 2023 рік дав змогу виокремити декілька сфер фінансування, що міг би використати орган місцевого самоврядування за рахунок надходження коштів від справляння місцевих податків та зборів. Так, видатки міського бюджету на фінансування освіти склали 4 млрд грн , на охорону здоров'я було витрачено 424 млн грн , на духовний та фізичний розвиток 518 млн грн . Також міською територіальною громадою було використано 1,3 млрд грн на фінансування житлового господарства 7.

Таким чином, за допомогою аналізу дохідної частини бюджету Харківської міської територіальної громади встановлено, що податкові надходження в середньому складають приблизно 80% доходу від загальної суми надходжень до бюджету. Переважну частину податкових надходжень складають загальнодержавні податки та збори, в той час як кошти від справляння місцевих податків та зборів становлять у 2023 році лише 22,7% від загальної суми доходів територіальної громади.

Література

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : станом на 16 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Моргун В. Конституційно - правове забезпечення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних державах : монографія / ред. Н. Камінська. Київ : КНТ, 2022. 345с.
3. Христофоров А. Місцеві податки та збори: деякі проблеми введення в дію. Наука і правоохорона. 2017. Т. 4, № 38. С. 127–13. URL: https://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2017_4/20.pdf (дата звернення: 08.04.2024).
4. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 09.04.2024).
5. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 09.04.2024).
6. Звіт про виконання бюджету Харківської міської територіальної громади за 2021 рік. URL : <https://www.city.kharkiv.ua/uk/document/zvit-pro-vikonannya-byudzhetu-kharkivskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-za-2021-rik-66852.html> (дата звернення 09.04.2024).
7. Звіт про виконання бюджету Харківської міської територіальної громади за 2023 рік. URL : <https://www.city.kharkiv.ua/uk/document/zvit-pro-vikonannya-byudzhetu-kharkivskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-za-2023-rik-70409.html> (дата звернення 09.04.2024).

*Савві Олександр,
аспірант Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФАХОВОСТІ УЧАСНИКІВ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН

Фахова підготовка правників обов'язково має враховувати перш за все, три тенденції. Перша тенденція – оцінка рівня підготовки осіб, які приходять за знанням до юридичних навчальних закладів. Оцінка останніх тенденцій демонструє певним чином сумну картину. На початку грудня 2023 року організація економічного співробітництва розвитку опублікувала підсумки тестування знань школярів у віці 15 років «PISA 2022 Result The State of Learning and Equity in Education». Подібні висновки відбуваються вже втретє: 2000 рік (32 країни); 2018 рік (79 країн); 2022 рік (81 країна). Оцінювались знання з математики, читання та науки. Найбільш високі показники показали школярі з Сингапуру (математика 575 балів, читання 543 бали, наука 561 бали). До топів увійшли також Ірландія, Естонія, Японія, Тайвань і т.д. Україна – відповідно 441 бал, 428 балів, 450 балів. За період з останнього тестування показники нашої країни принципово погіршилися. Ще одна сумна тенденція – співвідношення між відмінниками та учнями, які не встигають опанувати шкільну програму. Якщо в топових країнах таке співвідношення 44,5% проти 4,2%, то в Україні лише 4,6% школярів потрапляють до групи учнів з відмінними знаннями, тоді як 25,3% - це ті, хто принципово відстає.

На підставі цього, можна зробити декілька висновків. По-перше, державне забезпечення надання освітніх послуг в галузі середньої освіти не спрацьовує. Окрім того, що і зміст і формат надання знань не відображається в набуті цих знань учнями, склалося практична подвійна освіта. Це означає, що відпрацювавши на уроках в школі діти дублюють все те ж в режимі репетиторського надбання інформації по окремих предметах. По-друге, провальна тенденція оцінки саме стосовно знань з читання (мінус 38 балів з 2018 року) свідчить про те, що така форма передачі інформації для України не є

ефективною, що вимагає кардинальної зміни методики подачі матеріалу. По-третє, треба враховувати, що подібний продукт як підсумок функціонування державної середньої освіти є тим, з чого найближчим часом буде стартувати вища освіта. Це має вимагати і нових реформаторських підходів до корегування набуття знань на цьому рівні.

Друга тенденція – корегування методики подачі матеріалу, надання освітніх послуг. Більшу ефективність на сьогодні, демонструє не статичне надання інформаційного матеріалу, а вільне дискусійне спілкування викладача та студентів при розв'язанні казусів, які засновані на реальних життєвих ситуаціях, запозичені із реальної практики застосування набутих, або перспективних знань. Подібний формат має включати декілька етапів в опануванні питань відповідної теми. Перший етап - надання відповідного казусу, який має торкатися переважно всіх проблемних питань окремої теми. Принципово важливим при цьому, є те, що разом з казусом викладач має рекомендувати джерела, літературу, з якою треба познайомитись та опанувати для вирішення казусу. Другий етап (приблизно тиждень) - самостійна робота студентів з наданим матеріалом, опанування літератури і формування своїх попередніх висновків щодо поставленої проблеми. Третій етап - спільне розв'язання завдання в ході дискусії між викладачем та студентами, оцінка викладачем (з відповідною аргументацією) їх висновків та бачення, що склалося щодо відповідного казуса при самостійній підготовці. Четвертий етап - підведення підсумків і визначення остаточного бачення щодо тематики такого завдання.

Третя тенденція – запити та вимоги споживачів освітніх послуг, стейкхолдерів. Зрозуміло, що ні в якому разі реалізація їх інтересів не пов'язується з отриманням такого фахівця, який з'являючись на роботі вимагав би перенавчання. Мета роботодавця – отримати закінченого, готового фахівця, який би з першого дня своєї трудової діяльності фахово реалізовував виробничі функції. Саме тому, ця тенденція є певним продовженням попередньої. На наш погляд, позитивним як щодо досягнення мети законодавчого регулювання, так і

щодо гарантування ефективності закону має бути певне накладання цих двох тенденцій. Це може бути виражено в залученні практичних представників роботодавця до підготовки набувачів освітніх послуг на останніх курсах, залучення стейкхолдерів до занять як в лекційній формі, так і в формі практичних занять.

*Сана Сергій,
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВО НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧACTKY ПPИ CПAДKYBAHHІ: BИКЛЮЧЕННЯ З ПPABИЛA

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що право на обов'язкову частку при спадкуванні є важливим елементом спадкових відносин і особливо важливим є знання про виключення з правил про обов'язкову частку.

Метою роботи є необхідність проведення комплексного теоретико-правового аналізу питання, що до спадкування обов'язкової частки та аналіз всіх можливих виключень з цього правила.

Право на обов'язкову частку при спадкуванні - це суб'єктивне майнове право окремих спадкоємців першої черги отримати певну частку у спадщині, незалежно від змісту заповіту. Цивільним законодавством закріплено існування двох видів спадкування — за заповітом і за законом, але спадкування обов'язкової частки відноситься до спадкування за законом, хоча застосовується лише за наявності заповіту. При цьому норми про обов'язкову частку (ст. 1241 Цивільного кодексу України, далі — ЦК України) розміщені серед норм про спадкування за заповітом (глава 85 ЦК України). За відсутності заповіту, його скасування заповідачем, визнання судом недійсним, право на обов'язкову частку не виникає. [1].

Згідно зі статтею 1241 ЦК України право на обов'язкову частку у спадщині мають: Малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від

змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин які мають істотне значення. [2].

Для визначення специфіки суб'єктивного складу обов'язкових спадкоємців, важливе значення має характер цього права, оскільки його специфіка, зважаючи на меншу спадкування за правом на обов'язкову частку, полягає власне в захисті прав та інтересів окремих незахищених категорій спадкоємців, то і мова повинна йти про те, що право на таку частку не може передаватись іншим спадкоємцям. [3].

У постанові Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 483\597\16-ц (№ 61-5184св18) вказано, що законодавством України не передбачено способу позбавити права спадкоємця на обов'язкову частку, можливо лише зменшити її.[4]

Проте спадкоємець має право відмовитися від своєї обов'язкової частки, в такому випадку спадщина переходить до спадкоємців визначених у заповіті.

Також спадкоємець може бути усунутий від права на спадкування згідно з статтею 1224 ЦК України.

Крім цього, можна укласти договір довічного утримання або спадковий договір, який дозволяє передати майно іншій особі за умови, що вона буде надавати вам довічне утримання.

Також, можна створити заповіт з урахуванням прав на обов'язкову частку. Такий заповіт можна скласти таким чином, щоб максимально врахувати інтереси всіх спадкоємців, включаючи тих, хто має право на обов'язкову частку.

Отже, в підсумку можна сказати, що право на обов'язкову частку не може бути відібране у спадкоємця, якщо він таке має. Спадкоємець може лише відмовитися від своєї обов'язкової частки. Таким чином право спадкоємця на обов'язкову частку є недоторканим, але його можна законно обійти у деяких випадках.

Науковий керівник: асистент. Нога П. П.

Література

1. Печений О. «Право на обов'язкову частку як особливий вид спадкування» URL: <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/Pecheniy.pdf>. (дата звернення 25.04.2024 р.).
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 року №435-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20240427#Text> (дата звернення 25.04.2024 р.).
3. Ковальчук А. М. Право на обо'язкову частку у спадщині : дис. ... канд. юрид. Наук. Хмельницький, 2020. 49 с.
4. Про зменшення обов'язкової частки у спадщині : Постанова Верховного Суду від 30.05.2018 у справі №483/597/16-ц (№ 61-5184св18) URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/74439989?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03. (дата звернення 25.04.2024 р.).

*Світлична Аліна,
студентка 3 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ

У ході кримінального провадження є проблема відповідальності посадових осіб за порушення законодавства. При цьому, трапляються такі випадки, коли правоохоронні органи задля притягнення особи до відповідальності можуть вдаватися до порушень прав людини, наприклад, застосовуючи провокацію злочину.

Дана тема була проаналізована в деяких працях науковців, а саме у роботах Аббасової Д., Альошиної О., Антипова В., Волошиної М., Гловюк І., Городецького Ю., Гури О. та інших.

Через відсутність чіткого визначення поняття «провокація злочину», наукова література містить різні погляди на цю тему. О. Альошина зазначає, що

провокація злочину – це дії, спрямовані на створення особою обстановки, які спонукають іншу особу до злочину, з метою її викриття, шантажу або заподіяння шкоди [1, с. 4]. П. Загодіренко визначає провокацію як умисні односторонні дії особи, яку провокують, у вчиненні злочину з метою її викриття [2, с. 159].

Проаналізувавши Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) можна дійти висновку, що термін «провокація злочину» згадується в контексті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), а саме контролю за вчиненням злочину, наприклад, у вигляді спеціального слідчого експерименту або оперативної закупки [3].

В ч. 3 ст. 271 КПК визначено, що під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу з метою подальшого його викриття. Здобуті в таких спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні [3]. Тобто суд повинен визнавати такі докази недопустимими.

Дане питання неодноразово ставало предметом розгляду в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ) в контексті застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в якій визначено право на справедливий суд [4].

ЄСПЛ визначає провокацію як такі випадки, коли працівники правоохоронних органів не обмежуються пасивним розслідуванням, а вони впливають на особу спонукають її вчинити злочин, який би за інших обставин не був би вчинений (рішення «Раманаскаус проти Литви» від 05.02.2008 р.). [5]

В рішенні «Баннікова проти Росії» від 04.11.2010 р. Суд звертає увагу на те, чи існували об'єктивні підстави вважати, що особа мала схильність до вчинення злочину або була залучена до злочинної діяльності [5]. Також на думку ЄСПЛ провокація існує і тоді, коли працівники правоохоронних органів не обмежуються «пасивним» розслідуванням, але й підбурюють особу до вчинення злочину; чи приєднались вони до вже вчинюваного злочину, чи ініціювали його.

Також проблематика провокації злочину часто знаходила своє відображення в рішеннях Верховного Суду (далі – ВС). Умовно, найбільше справ,

в яких були посилання на провокацію з боку правоохоронних органів є справи в сфері корупційних злочинів та у сфері незаконного обігу наркотичних речовин.

Вітчизняна практика дозволяє розглядати провокацію злочину в матеріальному та процесуальному критеріях. Постанова ВС від 06.03.2018 р., справа № 727/6661/15-к визначає матеріальний критерій як наявність чи відсутність суттєвих змістовних ознак, які притаманні провокації, а процесуальних критерій – чи мав суд можливість досліджувати інформацію про ймовірну провокацію. [7]

Виходячи з аналізу деяких рішень ВС можна прийти до висновку, що ВС повністю спирається на вже відпрацьовану практику ЄСПЛ, тобто, враховує вже визначені критерії: чи було наявне саме «пасивне» розслідування, чи було додержано судами принцип безпосереднього дослідження доказів та інші. ВС не визнає можливість наявності провокації, якщо відсутній склад інкримінованого кримінального правопорушення.

В справах про незаконний обіг наркотиків враховуються вже визначені ЄСПЛ та ВС критерії, але додатково з'ясовуються ще певні обставини: прояв ініціативи в контакті з особою, поновлення пропозиції (не дивлячись на попередню відмову), вмовляння, підвищення ціни на наркотик, намагання викликати почуття жалю та інші – Постанова ВС від 23.02.2023 р. [8]

Отже, провокація злочину – це така ситуація, коли даний злочин не було вчинено без активної участі правоохоронного органу. Тобто вони не обмежуються пасивним розслідуванням (активно сприяють вчиненню злочину, створюють умови для нього тощо), а самі підштовхують особу до вчинення злочину, так званий вплив на особу. Відповідно, якщо довести, що провокація мала місце в конкретній ситуації, то це призводить до виправдання.

При дослідженні даного питання суди обов'язково мають проаналізувати чи було розслідування «пасивним», чи вчинила б особа даний злочин за інших умов, чи існували підстави того, що особа мала схильність до вчинення злочинів, чи «приєднались» працівники до вчинення злочину або може ініціювали його та ін.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Тітко І. А.

Література

1. Альошина О. І. Провокація злочину (кримінально правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. Дніпропетровськ, 2007. 19с.
2. Загодіренко П. О. Провокація злочину: кримінально-правовий аналіз та удосконалення діючого законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. Т. 2. № 6–1. С. 157–159.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.).
5. Рішення Європейського суду з прав людини справа «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008 р. (заява № 74420/01). URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
6. Рішення Європейського суду з прав людини справа «Баннікова проти Росії»: від 04.11.2010 р. (заява № 18757/06). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-101589%22%5D%7D> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
7. Постанова Верховного Суду у справі № 727/6661/15-к від 06.03.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72670494> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
8. Постанова Верховного Суду у справі № 345/4537/18 від 23.02.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242228> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

*Сенчук Олег,
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Принцип верховенства права (в оригіналі – rule of law) є фундаментальним принципом правової держави. В Конституції України закріплено не тільки те, що вона є правовою державою, а й ще те, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Україна прагне зміцнювати ідею правової держави, а отже дотримання цього принципу та повноцінне впровадження його в основу державності неабияк сприятиме цьому. Україна зараз стикається з численною кількістю викликів, які пов'язані з війною, окупацією, корупцією, політичною нестабільністю тощо. У такі часи ризик порушення прав людини є набагато вищим, ніж зазвичай. При цьому загострюється почуття справедливості, тому питання верховенства права, як фундаментального принципу правової держави, є неабияк актуальним для нашої держави.

Передусім, варто дати визначення цьому принципу. Проте визначення принципу верховенства права не є закріпленим на законодавчому рівні, а також серед вчених немає єдиного підходу щодо його визначення. Наприклад, Ф. А. фон Гаск вважає, що верховенство права характеризується такими особливостями: 1) загальний характер; 2) рівність; 3) визначеність закону; 4) можливість оскаржити в суді дискреційні повноваження адміністративних органів на застосування засобів примусу [2, с. 131]. Б. Таманага зазначає, що є формальна (правління на основі закону, формальна законність, демократія + законність) та матеріальна (індивідуальні права, право гідності і/або правосуддя та держава загального добробуту) концепції [2, с. 131]. Також, серед вітчизняних учених можна виділити П. М. Рабіновича, на думку якого, верховенство права означає всезагальну роль права у відносинах між учасниками суспільного життя, в життєдіяльності соціальних спільностей, об'єднань, груп, державних та

недержавних організацій, усіх людей [3, с. 60]. Крім того, О. В. Петришин розглядає верховенства права в двох аспектах. Він розглядає його в широкому та вузькому значенні. На його думку, верховенство права в широкому значенні означає «верховенство права над державою», тобто розглядає його як принцип правової організації державної влади в суспільстві. Натомість, у вузькому розумінні, він розглядає його як «верховенство права над законом», тобто в контексті співвідношення однорідних правових категорій, таких як: право та закон у системі регулювання суспільних відносин, їх місця та ролі в забезпеченні правопорядку [3, с. 61]. Таким чином, можна сказати, що верховенство права – це завжди панування права.

Крім того, треба розмежовувати верховенство права і верховенство закону. У своєму рішенні від 02.11.2004 р. (справа про призначення судом більш м'якого покарання) Конституційний Суд України (далі – КСУ) вказує на те, що верховенство права характеризується тим, що в суспільстві панує право, яке вимагає того, щоб держава втілювала його в правозастосовну та правотворчу діяльність, особливо в закони, зміст яких має бути проникнутий передусім ідеями рівності, свободи, соціальної справедливості тощо, а також те, що верховенство права проявляється в тому, що воно не обмежується тільки законодавством як однією з його форм, а й містить інші соціальні регулятори, включаючи звичаї, традиції, норми моралі тощо, які є легітимованими суспільством та зумовленими його історично досягнутим рівнем [4]. А таке розуміння не дає підстав ототожнювати право з законом, про це ж сама зазначає й КСУ в цьому рішенні [4].

До того ж, верховенство права зазвичай розглядається як принцип правової держави, хоча він може розглядатися і в інших аспектах. Наприклад, КСУ у вищезазначеному рішенні від 02.11.2004 р. розглядав верховенства права не тільки як принцип, а й як нормативний ідеал [4]. Тому, ототожнення верховенства права саме з принципом є недоречним. Сутність верховенства права як принципу полягає в тому, що він встановлює основоположні ідеї, засади, на яких діє будь-яка правова держава, проте це не виключає його

можливість розглядатися з іншої точки зору. Крім того, на важливу особливість верховенства права звертає увагу КСУ у своєму рішенні від 20.06.2019 р. у справі № 1-152/2019(3426/19), де він зазначає, що основною метою верховенства права є, насамперед, обмеження влади держави над людиною та забезпечення того, щоб держава та її органи не могли довільно втручатися в певні сфери життєдіяльності людини [6].

У ст. 1 Конституції Україна визначена як правова держава, а в ст. 8 зазначається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Насправді, закріплення такого принципу в Конституції країни є дуже незвичним для багатьох країн старої демократії. Наприклад, Венеційська комісія у своїй доповіді про верховенство права зазначає, що поняття «верховенство права» проявляється як головна ознака держави в багатьох конституціях колишніх соціалістичних країн Центральної та Східної Європи і набагато рідше зустрічається в конституціях старих демократій [6, с. 175]. У свою чергу експерти Венеційської комісії називають елементи верховенства права:

1. Законність. Цей елемент означає: що приписів права слід неухильно дотримуватися; що суб'єкти владних повноважень мають мати повноваження на свої дії та діяли в межах наданих їм повноважень; що ніхто не може бути покараний, якщо він не порушив раніше ухвалених приписів права, які вже набули чинність; що наслідком порушення закону завжди має бути відповідальність.

2. Юридична визначеність. Цей елемент передбачає те: що текст закону повинен бути доступним; щоб держава дотримувалась законів, які запровадила і застосовувала їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю; що, якщо закон надає суб'єктам влади дискреційні повноваження, то він повинен вказувати на обсяг дискреції та на спосіб її здійснення з достатньою чіткістю; щоб юридичні норми були точними та чіткими, а також спрямовувались на забезпечення того, щоб правовідносини і ситуації залишались передбачуваними; щоб дотримувався принцип *res judicata*; щоб закон був придатний для застосування на практиці тощо. Крім того, зворотна дія також не припустима для

юридичної визначеності, але це тільки в тому разі, коли суб'єкти через це повинні зазнати наслідки своєї поведінки.

3. Заборонна свавілля. Цей елемент означає: що дискреційні повноваження не мають здійснюватися у свавільний спосіб.

4. Доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами. Цей елемент означає те: що кожен має мати можливість оскаржувати рішення і дії влади, якщо вони не відповідають правам чи інтересам особи; щоб судівництво було незалежним та безстороннім; щоб слухання було відкритим та справедливим; щоб строк прийняття рішення був розумний; щоб існувала незалежна правнича професія, яка готова та здатна для надання юридичних послуг, а також вона повинна бути уповноважена на це законом; щоб існувала безоплатна правнича допомога, бо правосуддя повинно бути доступним і для тих кому це не по кишені; щоб існувала установа чи організація – як певний обвинувач, яка до певної міри має бути незалежною від виконавчої влади і яка має забезпечувати, щоб порушник закону – навіть коли потерпілі не заявляють про це – постав перед судом; щоб судові рішення виконувались ефективно виконані; щоб, як уже зазначалось раніше, діяв принцип *res judicata*.

5. Дотримання прав людини. Щодо цього елементу, то Венеціанська комісія зазначає, що існують права людини, які є нерозривно пов'язані з верховенством права, а саме: неприпустимість подвійного покарання за одне й те саме діяння; право на доступ до правосуддя; право на виклад своєї позиції; право на законного і компетентного суддю; право на ефективні засоби юридичного захисту в будь-якому спорі; юридичний принцип, згідно з яким заходи, що накладають, не можуть мати зворотної сили тощо.

6. Заборона дискримінації та рівність перед законом. У цьому елементі зазначається те, що повинна існувати формальна рівність (рівність перед законом) та повинна бути забороненою дискримінація [5, с. 177-181]

Отже, враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що верховенство права є складним багатоаспектним конституційним принципом, який складається з різних елементів, має багато підходів щодо розуміння. Він сприяє

встановленню справедливості в суспільстві, обмеженню державної влади, забезпеченню прав людини тощо. Дотримання верховенства права особливо потрібне в тих умовах, у яких зараз перебуває Україна, тому ефективна його реалізація є необхідною для функціонування України як правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Полховська І. К.

Література

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.04.2024 р.).
2. Слінько Т. М. Конституційне право України: підручник. Харків: Право, 2021. 592 с.
3. Хаустова М. Г., Гой Г. Верховенство права як провідний принцип модернізації правової системи України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 60–63.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституц. Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>. (дата звернення: 18.04.2024 р.).
5. Верховенство права. Доповідь № 512/2009, схвалена Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р. *Право України*. 2011. № 10. С. 168-184. URL: https://supreme.court.gov.ua/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf (дата звернення: 18.04.2024 р.).
6. Рішення Конституційного Суду України від 20.06.2019 р. № 6-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>. (дата звернення: 18.04.2024 р.).

*Сердюк Діана,
Вродливець Анна,
студенти 4 курс Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПІКИ НАД МАЛОЛІТНІМИ ДІТЬМИ

З посиленням інтеграції України до європейського та світового простору, дедалі частіше виникають приватні правовідносини, що мають іноземний елемент. Це робить особливо актуальним питання правового регулювання опіки, адже воно потребує чіткого визначення норм, які застосовуються в таких випадках. Для цього необхідне комплексне використання як колізійних, так і матеріально-правових норм.

Правове регулювання опіки з іноземним елементом є складною галуззю, яка потребує глибокого розуміння міжнародного приватного права. Вибір права, яке буде застосовуватися, залежить від конкретних обставин справи та потребує ретельного аналізу. Існує декілька правових систем, які можуть претендувати на регулювання опіки:

- особистий закон (*lex personalis*), тобто право країни громадянства або місця проживання опікуна чи підопічної особи;
- право країни, що встановила опіку;
- право країни, що призначила опікуна [1, с. 292–293].

У доктрині міжнародного приватного права існують два основних підходи до колізійного регулювання опіки з іноземним елементом: 1) регулювання окремих питань опіки різними колізійними прив'язками та 2) підпорядкування регулювання опіки праву певної країни за допомогою однієї колізійної прив'язки (наприклад, формула прикріплення *lex patriae* (закон країни громадянства) застосовується для регулювання опіки та піклування в Греції, Об'єднаних Арабських Еміратах; формула прикріплення *lex domicilii* (закон країни місця проживання) передбачений законодавством Венесуели, Канади; формула

прикріплення *lex fori* (закон країни суду) зустрічається в колізійному праві Ємену, Ліхтенштейну) [1, с. 293; 2, с. 470–474].

Деякі країни використовують уніфіковані норми, узгоджені на міжнародному рівні. Це спрощує правове регулювання опіки з іноземним елементом та забезпечує більшу узгодженість у застосуванні права. Яскравим прикладом є Швейцарія, чие законодавство фактично відмовляється від власних колізійних норм щодо опіки та замість цього відсилає до Гаазької конвенції про юрисдикцію та застосовуване право щодо захисту неповнолітніх 1961 року [1, с. 293].

В міжнародному приватному праві, ґрунтуючись на аналізі законодавства та практики різних країн у питаннях колізійного регулювання опіки, науковець Гетьман-Павлова І. В. виділяє наступні самостійні статuti [2, с. 474]:

1) Особистий закон: призначення, скасування та припинення опіки зазвичай регулюються за особистим законом особи, над якою встановлюється опіка (Австрія, Румунія, Чехія); правові наслідки встановлення опіки визначаються за особистим законом підопічної особи (Австрія) або за законом суду (Таїланд);

2) Закон місця проживання: встановлення негайних чи тимчасових заходів захисного характеру щодо особи, яка потребує опіки, регулюється за законом країни її місця проживання (Іспанія);

3) Закон суду: встановлення негайних чи тимчасових заходів захисного характеру щодо особи, яка потребує опіки, може регулюватися за законом країни суду (Італія, Перу, Туніс);

4) Принцип застосування сприятливішого права: Україна, при застосуванні вищезазначених правил колізії норм, враховує принцип застосування сприятливішого права;

5) Закон компетентного органу: право представництва опікуна регулюється за законом компетентного органу, який призначив опіку, і поширюється за межі цієї країни [4, с. 47].

В Україні питання колізійного регулювання опіки та вирішуються на основі статті 24 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року [3]: - особистий закон: установлення та скасування опіки над малолітніми та особами з обмеженою цивільною дієздатністю здійснюється згідно з особистим законом підопічного. Обов'язок особи прийняти опікунство визначається її особистим законом; - закон країни, що призначила опікуна: відносини між опікуном та підопічним регулюються правом країни, орган якої призначив опікуна; - принцип сприятливішого права: якщо особа, яка перебуває під опікою, проживає в Україні, застосовується право України, якщо воно є більш вигідним для цієї особи; визнання опіки, встановленої за кордоном: опіка, встановлена над громадянами України, які проживають за межами України, визнається дійсною в Україні, якщо проти її встановлення або визнання немає законних заперечень з боку відповідної консульської установи або дипломатичного представництва України; - захист прав негромадян України: щодо особи, яка не є громадянином України й перебуває в Україні, в разі потреби в інтересах опіки можуть бути вжиті заходи для захисту її прав відповідно до права України.

Аналіз правових засад регулювання опіки у законодавстві країн світу демонструє існування різноманітних підходів до регламентації цієї форми влаштування дітей. Різні фактори суттєво впливають на змістовне наповнення та сутнісні риси опіки, проте основні положення цього інституту залишаються незмінними: опіка має на меті сприяти вихованню та розвитку дитини, гарантувати реалізацію її прав і законних інтересів, забезпечити доглядом і піклуванням. Регламентація відносин опіки та піклування ґрунтується на колізійних та матеріальних нормах права. Колізійні норми визначають, яке право застосовується до конкретних відносин опіки, якщо вони мають міжнародний елемент. Матеріальні норми права встановлюють правила, які регулюють конкретні правовідносини опіки. В Україні встановлення та скасування опіки над малолітніми особами регулюються особистим законом підопічного. Важливо зазначити, що це лише узагальнений огляд правових засад опіки. У кожній

конкретній ситуації юристи мають ретельно дослідити правові норми, щоб визначити, який саме закон регулюватиме спірні правовідносини.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А .

Література

1. Довгерт А.С., Кисіль В. І. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник. Київ: Алерта, 2012. 376 с.

2. Гетьман-Павлова І. В. Міжнародне приватне право: підручник 3-тє вид., перероб. та дод. Москва: Ексмо, 2011. 640 с.

3. Про міжнародне приватне право: Закон України №2709-IV від 23.06.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 18.04.2024 р.).

4. Радченко. Правові засади регулювання окремих форм влаштування дітей у міжнародному сімейному праві. *Юридичні науки*. 2020. Т. 4. № 115. С. 45–50.

5. Калакура В. Я. Науково-практичний коментар до статті 24 Закону України «Про міжнародне приватне право». Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 319 с.

*Сидоренко Анна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ РОБОТОДАВЦЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Охорона праці є одним з найважливіших інститутів трудового права, особливо в сучасних реаліях існування нашого суспільства. Створення, забезпечення та контроль за дотриманням нормативів з охорони праці є, на сьогодні, одним із основних обов'язків роботодавця. Для того, щоб особі реалізувати свою здатність до праці повинні бути забезпечені належні та безпечні умови праці.

Конституцією України закріплено, що кожен громадянин має право на належні, безпечні та здорові умови праці [1]. Кодексом законів про працю України та рядом інших законодавчих актів підтверджене це право. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці [2]. Окрім того, гарантії прав на охорону праці прямо передбачені Законом України «Про охорону праці», де рядом статей визначено: право на охорону праці під час укладення трудового договору (ст. 5); право працівників на охорону праці рід час роботи (ст. 6); право працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці (ст. 7); забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджуючими засобами (ст. 8); відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті (ст. 9) та інші [3].

Але варто звернути увагу на те, що в умовах сьогодення, створення безпечних умов праці та контроль за цим процесом є досить проблемним питанням. Це пов'язано, в першу чергу, з військовою агресією проти нашої держави, що негативно вплинуло на стан охорони праці та потягло за собою зростання рівня нещасних випадків на виробництві. По-друге, були внесені зміни до законодавства на період дії воєнного стану.

Особливості правового регулювання праці, в тому числі, здійснення державного контролю та притягнення до відповідальності роботодавців за порушення законодавства про працю встановлені, на сьогодні, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», що виключає можливість притягнення роботодавця до відповідальності за порушення своїх певних зобов'язань. Окрім того, орган який здійснює державний контроль за охороною праці, а саме Державна служба України з питань праці, обмежена у проведенні перевірок на підприємствах, в установах, організаціях, окрім окремих випадків: звернення працівника про порушення його трудових прав, доручення

Прем'єр-міністра України та настання аварії, пожежі, смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, що було пов'язано з діяльністю суб'єкта господарювання.

Хоча, Державна служба України з питань праці навпаки повинна брати активну участь у контролі за дотримання роботодавцями законодавства з охорони праці та перевірки створення безпечних умов праці, а також розроблення, доопрацювання та виконання нормативів в питання створення таких умов, для реалізації працівниками своїх професійних обов'язків.

Варто зауважити, що сьогодні, в питаннях безпеки праці на підприємствах, в установах, організаціях роботодавці серед покладених на них чинним законодавством обов'язків, беззаперечно повинні: проводити детальний аналіз можливих загроз і небезпек та розробляти покрокові інструкції, плани дій найманих працівників, проводити інструктажі й навчання щодо заходів безпеки під час оголошення сигналу «Повітряна тривога», процедури евакуації з робочих місць, шляхи прямування до укриття та вимоги до порядку дій працівників під час перебування в укритті. Окрім того, роботодавці зобов'язані: у разі необхідності забезпечити працівників засобами індивідуального захисту та провести повторні інструктажі щодо особливостей їх використання; проводити тренінги, навчання, практикуми з питання надання першої домедичної та медичної допомоги, а також проводити тренінги, що стосуються унеможливлення отримання стресу на робочому місці та психологічної підтримки працюючих тощо.

Окрім того, важливим кроком для створення безпечних умов праці та можливого нормального функціонування підприємств Міжвідомча робоча група з питань розробки узгодження спільних дій щодо зменшення рівня незадекларованої праці, попередження виробничого травматизму та професійних захворювань затвердила Національний план спільних заходів щодо зниження рівня незадекларованої праці та виробничого травматизму на 2024 рік. Особлива увага у плані приділена зниженню рівня виробничого травматизму та професійних захворювань, що можливо з реалізацією певних заходів, а саме: -

підвищити обізнаність роботодавців і працівників з питань безпеки та здоров'я на роботі; - проводити моніторинг стану безпеки та здоров'я працівників на роботі; - сприяти створенню здорових робочих місць; - посилити вплив інспекційних відвідувань; - забезпечити професійний розвиток інспекторів; - запроваджувати ефективні механізми попередження травматизму на роботі через соціальний діалог і налагодження співпраці з дотичними у відповідних сферах заінтересованими особами [4].

Враховуючи вищевикладене, можемо прийти до висновку, що створення безпечних умов праці в умовах воєнного стану є одним із основних завдань роботодавця. Забезпечення охорони праці є процесом, який потребує постійного моніторингу, оновлення планів та навчання працівників з боку роботодавця, а уповноважені органи повинні здійснювати постійний контроль.

Література

1. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 18.04.2024 р.).
2. Кодекс законів про працю України: Закон України №322-VIII від 10.12.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text__ (дата звернення: 18.04.2024 р.).
3. Про охорону праці: Закон України №2694-XII від 14.10.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text_ (дата звернення: 18.04.2024 р.).
4. Національний план спільних заходів щодо зниження рівня незадекларованої праці та виробничого травматизму на 2024 рік. URL: https://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://dsp.gov.ua/wpcontent/uploads/2024/01/nacionalnyj_plan_na_2024_rik.pdf (дата звернення: 18.04.2024 р.).

*Скирда Вадим,
студент 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

СУДОВА ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Судова лінгвістична експертиза полягає у розкритті інформації, яка міститься у текстах і мовних висловлюваннях, а також семантичні та прагматичні аспекти мовлення. Зростання кількості судових справ, де потрібна експертиза мови свідчить про актуальність цієї теми.

Вивченням даної експертизи займалися чимало вчених, зокрема: Атрикуца Н., Вул С., Довженко О., Загорійчук А., Литвин Т., Прадід Ю. та інші. Метою даної роботи є розгляд теоретичних та практичних аспектів використання та проведення судово-лінгвістичної експертизи.

Аналізуючи окремі положення КПК України [1], можна зазначити, що лінгвістична експертиза проводиться на прохання сторін кримінального провадження або за розпорядженням слідчого судді чи суду, якщо для розкриття обставин потрібні спеціальні знання. Відповідно до цих норм, експертиза не призначається для вирішення правових питань, оскільки експерти, у тому числі лінгвісти, не мають юридичної освіти та ліцензії. Проте, якщо експерт-лінгвіст отримує запитання з правової сфери від слідчого, судді, прокурора або будь-якої сторони провадження, він має право не відповідати на них.

Суд також має право поручити проведення лінгвістичної експертизи експертній установі або експертам за клопотанням сторін кримінального провадження або незалежно від цього, якщо суду надано декілька протирічних висновків експертів, а їхні показання не допомогли усунути ці протирічності. При цьому ухвала суду про призначення експертизи містить питання, які поставлені перед експертом сторонами провадження та судом.

Потрібно також зупинитися на особливостях проведення судової лінгвістично експертизи. Підкресливши важливість методики проведення

лінгвістичної експертизи, В. Зеленецький зазначає, що наука завдяки конкретним методикам успішно втілюється у практичну діяльність, приносячи позитивні результати для юридичної практики [2, с. 200].

За словами Бондара М., експертна методика - це програма для розв'язання завдань, яка включає послідовні трудові та логічні дії, що базуються на застосуванні визначених методів дослідження [3, с. 17]. Отже, методика дослідження включає в себе послідовну систему певних дій, в ході чого відбувається поетапне її (експертизи) здійснення.

Лінгвістична експертиза повинна містити смислові, термінологічні та авторознавчі види дослідження. В. Зеленецький стверджує, що для опису певної методики необхідно розкрити послідовність її застосування у визначених закономірностях. Ця послідовність дій утворює зміст методики в цілому [2, с. 213].

Тому можна розглядати таку методику експертизи, в якій першим етапом буде отримання відповідних документів на проведення такої експертизи та матеріалів для неї. Другий етап включає в себе те що, експерт-лінгвіст має проаналізувати та відповісти на питання, що стосуються наданих матеріалів лінгвістичної експертизи. Під час третього етапу експерт обирає метод дослідження. Уже на четвертому етапі відбувається безпосереднє проведення експертного лінгвістичного дослідження. Потім експерт готує висновок, зміст даного висновку експерта повинен відображати сутність усіх частин експертного дослідження [4], та надсилає його адресату, що і становить п'ятий та шостий етап.

Отже, моніторинг процесуального законодавства показує, що законодавець не встановив уніфікованих спеціальних норм, які б регулювали порядок та характер проведення судово-лінгвістичних експертиз.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гринько Л.П.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: Закон України

№4652-VI від 19.11.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#Text> (дата звернення: 18.04.2024 р.).

2. Зеленецький В. С. Загальна теорія боротьби зі злочинністю. Концептуальні основи. Харків: Основа, 1994. 321 с.

3. Бондарь М. Е. О понятии «экспертная методика». Криминалистика и судебная экспертиза. К., 1990. Вып. 40. С. 17.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Стаття 102. Зміст висновку експерта. URL: http://pidruchniki.com/1897122849258/pravo/zmist_visnovku_eksperta#311 (дата звернення: 18.04.2024 р.).

*Соболь Людмила,
студентка 1 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Дотримання прав людини в умовах збройного конфлікту є надзвичайно важливим питанням для міжнародної спільноти, адже воєнні конфлікти дуже поширені в сучасному світі. У контексті захисту прав людини в таких умовах використовуються як міжнародне право прав людини, так і міжнародне гуманітарне право. Міжнародний аспект гуманітарного права воєнного часу, пов'язаний з правами людини, охоплює низку важливих питань, включаючи життя, свободу, безпеку та гідність осіб, залучених до конфлікту. Він охоплює дії держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів, спрямовані на забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнних дій. Важливо продовжити досліджувати й удосконалювати міжнародні норми, щоб забезпечити ефективний захист прав людини під час конфлікту і сприяти миру і безпеці для всіх. Відповідно до Основного Закону України, встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина вважається звуженням змісту та обсягу існуючих прав і свобод (аналогічна думка відображена у рішенні

Конституційного Суду України від 22 вересня 2015 року). Законодавець здійснює правове регулювання системи обмежень прав людини шляхом надання легального визначення цієї системи, а органи конституційної юрисдикції надають офіційне тлумачення норм цієї системи. Загалом, це гарантує, що норми системи обмежень прав не будуть використовуватися для спекуляцій, невикористання дискреційних повноважень національними та місцевими органами влади, забезпечуючи верховенство права [1, с. 44]. Міжнародні форми та засоби захисту прав людини під час війни вкладаються в рамки міжнародного гуманітарного права. Це галузь міжнародного права, яка встановлює ключові норми і принципи захисту прав людини і передбачає обмеження застосування насильства під час збройних конфліктів: по-перше, виключення тих, хто не бере безпосередньої участі або більше не бере участі в бойових діях; по-друге, обмеження застосування сили в тій мірі, в якій це необхідно для досягнення цілей конфлікту; по-третє, обмеження застосування сили в тій мірі, в якій це необхідно для досягнення цілей конфлікту. обмеження застосування сили до такої міри, яка є необхідною для досягнення цілей конфлікту [2, с. 287].

Підсумовуючи результати проведених теоретико-правових досліджень питання обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, слід зазначити, що запровадження особливих правових режимів, у тому числі воєнного стану, завжди є підставою для обмеження основоположних прав і свобод людини і громадянина. Саме тому акти чинного законодавства України та міжнародно-правові норми містять низку важливих гарантій прав і свобод людини і громадянина, таких як конкретність умов дії та конкретна заборона обмеження обсягу окремих прав, як це передбачено частиною другою статті 64 Конституції України. Важливою гарантією дотримання прав людини в умовах воєнного конфлікту є абсолютна заборона катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження та покарання. Будь-яка спроба використати введення воєнного стану для захоплення влади або зловживання нею тягне за собою кримінальну відповідальність згідно із законодавством України [3, с. 382].

Таким чином, міжнародно-правовий вимір прав людини в контексті війни є надзвичайно важливою темою. Він поєднує в собі норми міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права для захисту людей, які опинилися в умовах конфлікту. У воєнний час важливо забезпечити дотримання основних прав людини, таких як право на життя, свободу, безпеку і гідність. Держави, міжнародні організації та інші суб'єкти повинні поважати ці норми, особливо у воєнний час. Вивчення та удосконалення міжнародних норм є ключем до забезпечення ефективного захисту прав людини в умовах конфлікту. Це сприяє миру і безпеці для всіх за будь-яких обставин.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко М. І.

Література

1. Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 42-46.

2. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. №4(22). С. 280–291.

3. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.

*Стеценко Катерина,
студентка 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА НА АБОРТ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Кожна людина має невід'ємне право на життя, яке не може бути надане чи відібране іншою особою, державою тощо. Проте, в нормативних джерелах міжнародного рівня відсутня синхронізація щодо моменту початку життя, що

провокує доволі суперечливу як міжнародну, так і внутрішньодержавну правозастосовчу практику. Так, Міжамериканська конвенція з прав людини чітко окреслює початок дії права на життя, гарантуючи його з моменту зачаття (стаття 4) [1]. Натомість, Європейська конвенція з прав людини не містить положень, що характеризуються аналогічною чіткістю. Нормативне визначення (або правозастосовче тлумачення) моменту виникнення права на життя провокують низку гострих колізій у реалізації відповідного права, а саме, моменту з якого охороняється право на життя, питання рівності прав чоловіків та жінок щодо ініціативи переривання вагітності тощо.

Першим проблематичним аспектом є момент настання «права на життя». Звернемо увагу на рішення «case of VO v France» [2]. Досить цікавим твердженням у цій справі є те, що громадянка була помилково прийнята за іншу пацієнтку і її вагітність на 6-му місяці була перервана. Заявниця вважала, що її права були порушені, зокрема право на життя дитини, і винуватці мали б бути покарані. Однак лікар, який провів операцію був виправданий з тієї причини, що зародок, який не є людською істотою, не підпадає під захист кримінального права. Видається, що, по-перше, частиною комплексного правопорушення беззаперечно є акт халатності лікарів, оскільки неможливо зняти провину з лікаря, який переплутав пацієнток, щодо яких було здійснене медичне втручання. І по-друге, аналіз практики Європейського Суду свідчить про те, що стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод невід'ємно пов'язана з статтею 2 цієї ж Конвенції [3]. Також варто обов'язково пам'ятати про те, що аборт – це операція, яка може негативно вплинути на здоров'я жінки. Нажаль, як ми можемо побачити, судова практика не спирається на аргументи щодо того, що плід має таке ж право на життя, що і людина.

Проблематичним питанням також є аспект відповідальності щодо ініціативи аборту. Аналізуючи міжнародно-правові акти, які закріплюють питання сімейно-правових відносин та реалізації цього права слід зазначити, що більшість наголошують на спільній відповідальності чоловіка та жінки щодо

штучного переривання вагітності [4]. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок, яка була прийнята 18 грудня 1979 року чітко визначає, що жінки мають рівне право з чоловіками вільно та відповідально обирати кількість дітей, а також проміжки між їх народженням [5].

Досить таки суперечливими є ситуації коли у чоловіка та жінки виникають різні плани та очікування стосовно майбутньої дитини. З одного боку, жінка має право на розпорядження своїм тілом та прийняття рішення щодо власного здоров'я. З іншого боку, чоловік також має право на батьківство та може відчувати емоційний зв'язок з плодом, що розвивається. Віддзеркаленням цієї проблеми стала справа Європейського Суду з прав людини «Патон проти Сполученого Королівства». На 8 тижні вагітності жінка вирішила зробити аборт, повідомила про це чоловіку, який був проти цієї ідеї. Він звернувся до Високого Суду Правосуддя Великобританії із заявою щодо заборони на проведення абортів. Але згідно з англійським законодавством ембріон не має правосуб'єктності до народження та відділення від матері. Батько плоду, незалежно від того, одружений він з матір'ю чи ні, не має законного права перешкоджати їй зробити аборт або вимагати консультацій з цього питання. Позивач програв справу і аборт був зроблений через кілька годин після рішення суду. Він звернувся до Європейського суду з прав людини, стверджуючи, що став жертвою дій дружини. Нажаль, ЄСПЛ визнав його заяву неприйнятною, спираючись на те, що саме жінка, як особа, найбільш зацікавлена у вагітності та її продовженні чи перериванні, має повне право на повагу до свого особистого життя, коли на нього впливає плід. Ця справа підкреслює складність та неоднозначність ситуацій, коли права жінки на розпорядження своїм тілом та права чоловіка на батьківство вступають у конфлікт. Не існує простого і універсального рішення, яке б задовольняло всі сторони у такій ситуації [6].

Аналізуючи міжнародний досвід різних країн, можна стверджувати, що однозначного підходу щодо реалізації штучного переривання вагітності не існує. Як сказав один відомий римський драматург - Публій Теренцій: «Скільки людей,

стільки і думок». Тож, можна виділити три основні варіанти врегулювання підходів до вищезазначеної проблематики:

1) За законодавством Ісландії, Фінляндії та Люксембургу жінка може зробити аборт за численними соціальними та медичними показниками.

2) Правопорядки Польщі та Ірландії передбачають, що штучне переривання вагітності можливе лише в надзвичайних випадках. До них відносять: неможливість збереження вагітності або загроза життю та здоров'ю матері.

3) В більшості інших країн Європи є можливість перервати вагітність за власною ініціативою жінки. До 12 тижнів цю процедуру можна робити без додаткових пояснень, а на більш пізніх термінах – за медичними показниками.

Таким чином, вирішення колізії щодо врегулювання настання права на життя, може полягати у тому, що в Європейській конвенції з прав людини буде чітко сформульоване наступне твердження: «Право людини на життя охороняється законом з моменту зачаття». Подібна синхронізація на рівні Ради Європи дозволила б створити реформуючий імпульс для відповідних держав-учасниць, що дасть можливість національним судам захищати ще ненароджену дитину, а прецедентна практика ЄСПЛ буде модифіковано у напрямку встановлення чітких меж реалізації права на життя, передбаченого Конвенцією.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гаркуша А. О.

Література

1. American Convention on Human Rights. URL:https://www.oas.org/dil/treaties_b32_american_convention_on_human_rights.pdf. (дата звернення: 18.04.2024 р.).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «VO проти Франції» (Case of VO v. France). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-61887>. (дата звернення: 18.04.2024 р.).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94#Text>.(дата звернення: 18.04.2024 р.).

4. Мерник А.М. Право на аборт як репродуктивне право жінки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 45-49.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text. (дата звернення: 18.04.2024 р.).

6. Рішення ЄСПЛ у справі «Патон проти Сполученого Королівства» від 13 травня 1980 року. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/09_02.pdf. (дата звернення: 18.04.2024 р.).

*Теркун Анжела,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Наш час - це епоха науково-технічного прогресу, що супроводжується переходом до інформаційного суспільства. Знання та інформація об'єднуються в єдиний інформаційний простір, тож питання про охорону та захисту прав інтелектуальної власності стають все більш актуальними. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності встановлює, що інтелектуальна власність включає права, що стосуються: літературних, художніх і наукових творів; виконавської діяльності художників, звукозаписів, радіо - і телепередач; винаходів у всіх сферах людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; торгових марок, знаків обслуговування, торгових назв; захисту від недобросовісної конкуренції та інших прав, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю в промисловій, науковій, літературній і художній сферах.

Згідно з Цивільним кодексом України, право інтелектуальної власності - це право людини на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності [1]. Юридичний аспект концепції

інтелектуальної власності полягає в тому, що власник може законно використовувати як матеріальні, так і нематеріальні активи інтелектуальної власності.

Захист прав інтелектуальної власності є необхідною умовою для їх забезпечення. Що стосується взаємозв'язку між поняттями «захист» і «забезпечення» прав, то це питання є спірним в науці. Розглядаючи взаємозв'язок між захистом і неналежним забезпеченням прав, Ваврженчук С. [2, с.45] виділяє три підходи, які використовуються вченими. Перший підхід використовують для визначення понять та використання їх як синонімів; другий підхід, включає досліджуваний термін до складу іншого; третій підхід - терміни відрізняються один від одного, вказуючи, що різні за своїм змістом.

Запорожець І. розуміє, що захист прав інтелектуальної власності та забезпечення прав інтелектуальної власності повинні розглядатися як невіддільні поняття, захист є частиною забезпечення [3, с.27]. Валле В. визначає забезпечення інтелектуальної власності як комплекс заходів економічного, правового, політичного та іншого характеру, спрямованих на недопущення порушення прав інтелектуальної власності, а під захистом інтелектуальної власності - дії, спрямовані на відновлення прав власників інтелектуальної власності у випадку їх можливого порушення.

Захист і забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності є найважливішими елементами досягнення високого рівня економічного і соціального розвитку будь-якої держави, яка потребує правової підтримки. Слід зазначити, що охорона та захист прав інтелектуальної власності в Україні охоплює широкий спектр нормативно-правових актів загального та спеціального законодавства. Серед форм правового регулювання особливу роль відіграють конституційні основи державного управління. Конституція України визначає право кожної людини володіти, використовувати і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної і творчої діяльності (стаття 41); громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних

інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; кожному громадянину гарантується право на результати його інтелектуальної та творчої діяльності, зокрема, ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятком винятків, встановлених законом (стаття 54) [3].

Незважаючи на те, що в Україні правове регулювання в галузі охорони та захисту прав інтелектуальної власності забезпечується безліччю різних нормативних актів, все ще залишається значна кількість невирішених питань. Чинні правила вимагають адаптації до норм європейського законодавства, оскільки Україна, підписавши Угоду про асоціацію, взяла на себе відповідні зобов'язання щодо реалізації положень законодавства Європейського Союзу в галузі інтелектуальної власності. Створення нових об'єктів прав інтелектуальної власності, зокрема фанфіків [4], карикатура, пародія, мішанка вимагає вдосконалення законодавства щодо декларації прав та терміну дії прав на такі твори. При реєстрації комерційних об'єктів чинне законодавство по-різному визначає, що саме необхідно зареєструвати, зокрема, право інтелектуальної власності або сам об'єкт, охоронний документ, який в ньому міститься. Це відноситься до відповідних законів, що стосуються географічних зазначень і розташування напівпровідникових виробів. Отже, необхідний єдиний підхід, при якому реєстрація здійснюється конкретно щодо прав інтелектуальної власності, що також вимагає уточнення процедури реєстрації. Слід зазначити, що існує непропорційний взаємозв'язок між корисними моделями та винаходами, оскільки більшість патентів (патентів на корисні моделі) видається без кваліфікованої експертизи та без процедури оскарження після видачі, що призводить до високого рівня зловживання правами інтелектуальної власності (патентний тролінг), що фактично означає, що захист порушується для добросовісних правовласників, а це вказує на відповідні неточності в реалізації процедури видачі таких патентів. Аналіз показує, що список порушень прав інтелектуальної власності повинен бути доповнений. Якщо традиційні порушення, такі як плагіат, піратство, ввезення підроблених копій творів, програм, фонограм, копій творів і т.д. щодо митної території, при створенні нових

об'єктів інтелектуальної власності, правовий статус яких не захищений, правопорушення повторюються.

Отже, правове забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні включає в себе широкий спектр нормативно-правових актів. Результати дослідження підтверджують, що в рамках чинного законодавства України у сфері інтелектуальної власності в центрі уваги знаходяться матеріальні та правові норми, при цьому ігнорується чітке регулювання процесуального аспекту відносин людини і держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Губанова О. В.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 19.04.2024 р.)
2. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві. *Форум права*. 2010. № 1. С. 45-49.
3. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : дис. ... канд.. юрид. Наук. Харків, 2006. 201 с;
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).
5. Улітіна О. Правова природа фанфікшену. Фанфікшен як вид сучасного мистецтва. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 11-15.

*Тищенко Юлія,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ГОЛОВНА ФУНКЦІЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ

Торговельна марка (далі – ТМ) є одним із найпоширеніших об'єктів інтелектуальної власності, що застосовуються у сфері бізнесу. Головна мета використання торговельних марок полягає в індивідуалізації товарів і послуг

підприємств. Однак у сучасних умовах існує безліч торговельних марок, які зовні дуже схожі та використовуються для позначення однакових категорій товарів, хоча належать різним підприємствам. Правова охорона торговельних марок в Україні відповідно до чинного законодавства має певні підстави, умови та обмеження. Дослідження теоретичних і практичних аспектів, особливо стосовно особистих (немайнових) і майнових прав, що виникають у процесі забезпечення прав інтелектуальної власності та умов надання правової охорони торговельним маркам, широко обговорюються в наукових роботах таких дослідників, як А.Б. Авер'янова, Г.О. Андрощук, О.М. Бандурка, О.В. Безух, О.А. Белянєвич, А.Г. Бобкова, І.В. Венедіктова, А.Т. Комзюк, О.Д. Левічев, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, О.Ф. Скакун, С.Д. Святоцький, Н.О. Саніахметова, О.П. Сергєєв, О.О. Тверезенко, О.І. Харитонова, Р.Б. Шишка та інших науковців.

Однією з важливих функцій торговельної марки є дистинктивна (розпізнавальна) функція, яка дозволяє споживачам розпізнавати товари та послуги, відрізняючи їх від аналогічних продуктів інших виробників. Ця функція також нерозривно пов'язана з функцією визначення походження продукції. Вона дозволяє споживачам розпізнавати товарний знак серед продукції конкурентів, що допомагає конкретному суб'єкту господарювання відрізнити свою продукцію на ринку [3].

Дистинктивна функція може бути відома також як відрізняльна або індивідуалізуюча. Її основна мета — забезпечити розпізнаваність товарів чи послуг та надання їм унікальності. Високий рівень розпізнаваності торговельної марки або відповідного позначення є ключовою ознакою розпізнавальної функції, що надає численні переваги фізичним та юридичним особам, які володіють маркою.

Важливо зазначити розрізняльний характер торговельного знака і торговельної марки щодо товарів, до яких вони зареєстровані або мають охоронний документ.

Дистинктивність — це не лише здатність до розпізнавання. Вона охоплює кілька важливих аспектів: Індивідуалізація: ТМ має бути унікальною та

неповторною, не описовою чи загальноживаною, не повинна символізувати характеристики товару чи послуги (наприклад, “Швидкий чай” для чаю або “М’яка подушка” для подушки). Ідентифікація походження: споживачі мають легко ідентифікувати товари чи послуги з конкретним виробником або постачальником завдяки ТМ. Вона виступає як “підпис” на продукції, дозволяючи споживачам асоціювати її з певною якістю та репутацією. Гарантія якості: ТМ формує у споживачів очікування щодо якості та характеристик товарів чи послуг, пов’язаних із нею. Наприклад, відома марка шоколаду створює асоціації з високою якістю та натуральними інгредієнтами [2].

Розрізняють три рівні дистинктивності ТМ:

- Вихідна (природжена): ТМ має яскраву індивідуальність, легко запам’ятовується та чітко відрізняється від інших позначень (наприклад, “Coca-Cola”, “McDonald’s”). Такі ТМ без проблем проходять реєстрацію.

- Набута: спочатку ТМ може мати слабку дистинктивність, але з часом, завдяки активному просуванню та тривалому використанню, вона набуває впізнаваності у споживачів (наприклад, “Red Bull”). Реєстрація таких ТМ може вимагати доказів набутої дистинктивності.

- Слабка: ТМ не має яскравої індивідуальності, може бути схожа на інші позначення або описувати характеристики товару. Такі ТМ, найімовірніше, не будуть зареєстровані, оскільки не виконують належним чином функцію розпізнавання [1].

Під час реєстрації торговельної марки патентне відомство проводить експертизу, яка оцінює її дистинктивність: дослідження схожості з існуючими торговельними марками, порівнюючи торговельну марку, що подається на реєстрацію, з уже зареєстрованими позначеннями в тому самому класі товарів чи послуг; якщо виявляються схожі позначення, що можуть ввести споживачів в оману, реєстрація може бути відхилена; аналіз сприйняття споживачів: іноді проводяться опитування серед цільової аудиторії, щоб визначити, чи сприймають вони торговельну марку як індивідуальний та унікальний ідентифікатор товару чи послуги; врахування ринкових факторів: оцінюються

особливості ринку, де планується використовувати торговельну марку; наприклад, велика кількість торговельних марок у певній товарній категорії може підвищувати вимоги до реєстрації нової торговельної марки.

Після успішної реєстрації торговельної марки власник повинен вживати заходів для підтримки та захисту її дистинктивності. Важливі моменти включають: активне використання торговельної марки для збереження правомірності; регулярний моніторинг ринку для відстеження появи схожих торговельних марок; заходи проти недобросовісної конкуренції, включаючи попередження, позови до суду та вимоги про вилучення контрафактної продукції; підтримку та розвиток бренду, які сприяють зміцненню бренду та підвищенню дистинктивності торговельної марки.

Втрата дистинктивності може призвести до скасування правової охорони, зниження лояльності споживачів та погіршення репутації компанії. Дистинктивність торговельної марки є фундаментальною властивістю, що дозволяє споживачам легко її розпізнавати, асоціювати з певною якістю та захищає власника від недобросовісної конкуренції [4].

Ретельна оцінка дистинктивності торговельної марки на етапі реєстрації та її підтримка протягом всього часу використання є важливими завданнями для будь-якого бізнесу. Захищаючи свою торговельну марку, власник захищає свою інтелектуальну власність, лояльність споживачів та конкурентні переваги на ринку.

Отже, дистинктивність торговельної марки є ключовою ознакою, яка сприяє успіху бренду на ринку. Вона дозволяє споживачам легко розпізнавати та асоціювати продукцію з певною якістю, а також захищає власника від недобросовісної конкуренції. Ретельна оцінка та підтримка дистинктивності ТМ протягом всього часу використання є важливими завданнями для бізнесу. Захищаючи свою торговельну марку, власник захищає свою інтелектуальну власність, лояльність споживачів та конкурентні переваги на ринку.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Кодинець А.О. Історія становлення та розвитку правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2007. № 74. С. 129–133.
2. Леонтєєва Л. В. Правова охорона торговельної марки в Україні на рівні національного законодавства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 11. URL: <http://efp.in.ua/uk/journalitem/317>. (дата звернення 23.04.2024 р.).
3. Леонтєєва Л.В. Види юридичної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №5. URL: <http://www.lsej.org.ua>
4. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків. від 14.04.1891р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 23.04.2024.) .

*Токаренко Дмитро,
студент 5 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАТВЕРДЖЕННЯ СИМВОЛІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Ефективність правового механізму формування символіки територіальних громад є надважливою, адже герб, прапор та інші символи допомагають людям відчутти себе частиною спільної історії та культури, а також сприяють формуванню локального патріотизму, а у часи децентралізації та реформування місцевого самоврядування символіка стає важливим інструментом для самоідентифікації та єднання жителів територіальних громад. У часи війни зростає потреба у згуртуванні громад та підтримці національної ідентичності. А для деяких громад символіка може використовуватися для просування туристичного потенціалу громади. Також не достатньо регульованим є процес створення та затвердження символіки територіальних громад.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закону), територіальним громадам надано право мати власну символіку; з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування сіл, селищ, міст обласні ради можуть затверджувати символіку відповідного району області; зміст, опис та порядок використання символіки територіальних громад визначаються в порядку закону. То ж дана стаття є відсильною, а поняття «в порядку закону» є обширним, а отже ця стаття не описує детально хто затверджує символіку територіальної громади та в якому порядку це відбувається. Відповідно до п.49 ч.1 ст.26 Закону, виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання про зміст, опис та порядок використання символіки територіальних громад. Проте тут же виникає проблема, адже формулювання «зміст, опис та порядок використання символіки» не конкретизується, не зрозуміло, що мається на увазі під словом «зміст». Натомість термін «опис» не викликає питань, адже зрозуміло що опис символіки значить те, що вона собою являє, з яких деталей складається, її історична вага та підґрунтя, а також значення для території громади та інші фактори які повинні дати чітке розуміння що значить символіка. Формулювання «порядок використання» теж не викликає нерозуміння, адже це певною мірою питання захисту права інтелектуальної власності, а суб'єктом такої власності є орган що її розробив та затвердив. А от поняття «зміст» є суперечним адже воно є фактично синонімом до слова «опис». Це зумовлює проблему схожості понять, адже зазначені правові норми дублюють одна одну, а це створює проблему для правозастосування та розуміння норми права з боку суб'єкта який буде затверджувати символіку. Варто також зазначити що ці неясності та дублювання норм порушують принцип правової визначеності.

Також варто зазначити що відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону зміст, опис та порядок використання символіки визначаються відповідною радою, а п.49 ч. 1 ст.26 цього ж Закону вказує що виключно на пленарних засіданнях сільських, селищних міських рад вирішуються питання про затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та використання символіки. Виникає

проблема розуміння як зіставити відсильну норму про те що зміст, опис та порядок визначаються відповідною радою, та те що положення про зміст, опис та порядок затверджуються, а це є вже як визначено вище є порушенням принципу правової визначеності.

Так наприклад можна вказати, що на практиці дане формулювання все ж зумовлює проблеми із його застосуванням в діяльності органів місцевого самоврядування. Зокрема, в мотивувальній частині рішення Крижопільської селищної ради №593 від 29.10.2021 року [1] зроблено посилення на ст.26 Закону. Але справедливості заради важливо підкреслити що в даному рішенні не має посилення на ч.3 ст. 22 Закону, хоча вона є відсильною. У своєму рішенні Крижопільська селищна рада додала положення, яке відносить порядок використання символіки у додаток до прийнятого рішення, опис визначений окремо до гербу та прапору, проте знову ж таки не зрозуміло що таке «зміст» символіки. Жидачівська міська рада прийняла рішення з назвою «Положення про зміст, опис та порядок використання символіки Жидачівської міської територіальної громади» затверджене рішенням від 17.11.2022 р. №1635 [2]. У цьому рішенні, у порівнянні із рішенням Крижопільської селищної ради, немає додатків із малюнками та описами, у ньому лише описані символи та надано тлумачення символіці, що підпадає під поняття «опис», але не конкретизовано дефініцію «зміст».

Даний аналіз спонукає до висновку, що існують проблеми із розумінням того явища, про що йде мова у ст. 22 Закону та яким є правовий механізм затвердження символіки територіальних громад.

Таким чином, аналіз правозастосовної практики реалізації однієї статті Закону, в якому зазначено право територіальних громад на власну символіку, свідчить про існуючі проблеми у її застосуванні унаслідок нечіткості формулювань, суперечності принципам права, що, в свою чергу, може призвести до затягування процесу затвердження символіки, або взагалі його унеможливити. На нашу думку вирішити існуючі проблеми доцільно шляхом

вдосконалення вітчизняного законодавства, щоб воно відповідало всім вимогам як формальної логіки, так і принципам права.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Божко В.М.

Література

1. Про затвердження символіки Крижопільської селищної територіальної громади Тульчинського району Вінницької області: Рішення № 593 від 29.10.2021 р. URL: <https://krzgromada.gov.ua/pro-zatverdzhennya-simvoliki--krizhopilskoi-selischnoi-teritorialnoi-gromadi-tulchinskogo-rajonu-vinnickoi-oblasti-13-47-04-24-02-2023/> (дата звернення: 27.03.2024 р.).

2. Положення про зміст, опис та порядок використання символіки Жидачівської міської територіальної громади: Рішення № 1635 від 17.11.2022 р. URL: <https://zhidachiv-miskrada.gov.ua/news/1669384592/> (дата звернення: 27.03.2024 р.).

*Топтун Діана,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДИСТИНКТИВНА (РОЗПІЗНАВАЛЬНА) ФУНКЦІЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ

Торговельна марка не лише відіграє роль ідентифікатора продукту чи послуги, але й стає важливим активом у конкурентному середовищі. Одним із ключових аспектів її функціонування є дистинктивна (розпізнавальна) функція, яка визначає її здатність виділятися серед інших пропозицій на ринку та залучати увагу споживачів. Дослідження природи та ролі цієї функції в контексті маркетингових стратегій та споживацької поведінки є не лише актуальним, але й важливим для розуміння механізмів взаємодії між брендом та споживачем у сучасному бізнес-середовищі.

Відповідно до рішення Господарського суду м. Києва у справі №910/19572/16 дистинктивна (розпізнавальна) функція – це здатність

ідентифікувати товар і дозволяти споживачу розпізнати цей знак і товар серед однорідної продукції різних виробників [1].

У сучасному світі бізнесу торговельна марка є ключовим елементом успішної стратегії маркетингу та позиціонування на ринку. Її значення й вплив стають предметом ретельного аналізу як з точки зору теоретичних досліджень, так і практичних застосувань у сучасному бізнес-середовищі. Серед низки функцій, які вона виконує, варто особливу увагу приділити дистинктивній (розпізнавальній) функції – її здатності відрізнити продукт або послугу одного виробника від інших конкуруючих пропозицій на ринку.

Відповідно до теоретичних досліджень, дистинктивна функція торговельної марки є однією з основних складових її вартості та ефективності. Згідно з цією концепцією, марка виступає як символ, що надає ідентичність продукту, роблячи його легко розпізнаваним для споживачів. Вона створює асоціації з якістю, надійністю та іншими характеристиками, що впливають на рішення споживачів при покупці.

Перша Директива Ради ЄС 89/104/ЄЕС, яка регулює наближення законодавства держав-членів у сфері торговельних марок, у своїй статті 2 встановлює, що торговельна марка може складатися з будь-якого знака, який можна зображати у графічній формі. Ці знаки можуть включати слова, в тому числі особисті імена, малюнки, літери, цифри, зображення товарів чи їхніх упаковок. Важливо, щоб такі знаки були здатні виділяти товари чи послуги одного виробника від товарів чи послуг інших виробників [2].

У практичному вимірі дистинктивна функція торговельної марки виявляється через ряд стратегічних дій, спрямованих на її підтримку та розвиток. Серед них – розробка унікального дизайну та логотипу, створення цілісної брендової ідентичності, рекламні кампанії, спонсорські заходи тощо. Всі ці заходи мають на меті підсилити розпізнаваність марки серед цільової аудиторії та збільшити її конкурентоспроможність на ринку.

Професор Інституту інтелектуальної власності та конкурентного права Макса Планка, доктор А. Кур, вказує на те, що в Директиві No 89/104/ЄЕС

стосовно торговельних марок розглядається питання про розрізняльну здатність ТМ. Це поняття згадується двічі та має різне значення в кожному випадку. Абстрактна властивість розрізняльної здатності згадується у визначенні торговельної марки (ст. 2), в той час як конкретна здатність щодо певних товарів (послуг) розглядається у статті 3 [3, с. 152].

Однак, необхідно враховувати, що успішна реалізація дистинктивної функції торговельної марки вимагає постійного моніторингу ринкових тенденцій, адаптації до змін споживчих уподобань та вчасного реагування на конкурентний тиск. У цьому контексті ключовою стає гнучкість та інноваційність підходів до управління маркою.

У висновку слід підкреслити важливість дистинктивної (розпізнавальної) функції торговельної марки як ключового елемента її успішного функціонування на ринку. Ця функція дозволяє марці виділятися серед конкурентів, створювати унікальну ідентичність та асоціації з якістю та надійністю в очах споживачів. Аналіз теоретичних та практичних аспектів дистинктивної функції вказує на необхідність постійного вдосконалення маркетингових стратегій та управління брендом для забезпечення її ефективності. Досягнення конкурентної переваги та збереження позицій на ринку потребує постійного наголосу на унікальності та розпізнаваності марки в очах споживачів.

Таким чином, дистинктивна функція торговельної марки є невід'ємним елементом стратегічного маркетингового плану будь-якої компанії, яка має на меті досягнення успіху та стабільної позиції на ринку.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Ухвала Господарського суду м. Києва від 09.12.2016 року у справі №910/19572/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63479652> (дата звернення: 02.05.2024 р.).
2. Перша Директива Ради від 21 грудня 1988 р. про наближення законодавства держав-членів, що стосується торговельних марок (89/10 4/ЄЕС)

(OB L 040, 11.02.1989 р., с. 1). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_352 (дата звернення: 02.05.2024 р.).

3. Kur A. Fundamental concerns in the harmonization of trademark law. *Trademark Law and Theory*. 2008. P. 151–177.

*Хорішко Анна,
молодший науковий співробітник
лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері
громадського здоров'я НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТРИВАЛОСТІ ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ У РОЗУМІННІ ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 407 КК УКРАЇНИ

Ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення передбачає як обов'язкову ознаку тривалість вказаної протиправної поведінки, до прикладу: «понад три доби, але не більше місяця» – за ч. 1 ст. 407 КК, «понад три доби» – за ч. 4, 5 ст. 407 КК тощо.

В свою чергу, кримінальний закон ані у ст. 407, ані у будь-якій іншій не визначає особливості обчислення строків у добах, що має наслідком відсутність однакового розуміння моменту початку та закінчення відліку, а також різну правозастосовчу практику щодо визначення органами досудового розслідування наявності чи відсутності в діянні осіб ознак вказаного кримінального правопорушення з огляду на це.

Різні думки з цього приводу існують і у вітчизняній правовій доктрині. Так, на думку деяких науковців, початковим моментом відліку встановленої ст. 407 КК тривалості варто вважати день, в який військовослужбовцем було самовільно залишено військову частину або місце служби, тоді як у випадку нез'явлення на службу без поважних причин ним є наступний день, після дня, в який спливили строки з'явлення, встановлені для такого військовослужбовця [1, с. 1294].

Інші фахівці вважають, що обчислювати строки тривалості протиправної поведінки потрібно не з моменту, коли фактично було вчинено діяння і навіть не з дня, коли його було вчинено, а з 00 годин 00 хвилин наступного дня [2, с. 232–233; 3, с. 84].

Вважаємо, що вказана пропозиція є більш вдалою та обґрунтованою, оскільки вона універсальна та така, якою жодним чином не порушуються законні права військовослужбовців з огляду на наступне.

Як відомо, обчислення процесуальних строків здійснюється за загальними правилами, встановленими у процесуальному законодавстві. Так, до прикладу за ч. 1 ст. 115 Кримінального процесуального кодексу України, строки, встановлені останнім, обчислюються у годинах, днях та місяцях. Окрім вказаних часових категорій законодавець передбачив окремі строки, що обчислюються добами (ч. 2 ст. 376, ч. 3 ст. 566, ч. 1 ст. 583, ч. 1 ст. 597, ч. 1 ст. 566) [4]. Аналіз нормативних положень дає підстави вважати, що терміни «дні» та «доба» використовуються як синоніми, тобто за тривалістю доба дорівнює дню.

Правило визначення початку відліку строку - «від дня до дня», а не «від моменту до моменту», тому, обчислюючи строки не варто брати до уваги той день і ту годину, від яких такий строк починається.

До того ж, не зважаючи на те, яка одиниця виміру використовується, будь-який строк у будь-якому випадку передбачає певну визначену кількість повних відповідних часових інтервалів. До прикладу, строк в 1 рік охоплює період, який завершується у відповідний день наступного року, при цьому неважливо чи є поточний або наступний рік високосним (до прикладу з 1 квітня 2023 р. по 31 березня 2024 р., з 3 червня 2023 р. по 2 травня 2024 р. і т. д.); строк у 72 години, хоча формально і є рівним трьом добам, впливе саме через 72 повних години, а не через три дні (наприклад, з 12:45 2 січня по 12:45 5 січня) тощо.

Обраховуючи строк, не варто брати до уваги дрібніші часові інтервали, на які його може бути поділено. Тобто 1 місяць - 1 місяцем, а не 30 днями чи 4 тижнями; 1 день – одною астрономічною добою, а не 24 годинами чи 1 440 хвилинами і т. д.

Таким чином поняття «доба» у розумінні ст. 407 КК - це також астрономічна доба, а не 24 год. Тож, якщо особа самовільно залишила місце служби до прикладу 10 березня 2024 о 17.00 год, 7 годин (з 17.00 по 24.00 10 березня 2024 року) у строк його відсутності не рахується, оскільки відлік доби передбачає відлік відрізка часу з 00.00 год по 24.00 год. Отже, кримінально-каранною буде відсутність військовослужбовця на місці служби з 0.00 год 11 березня 2024 року по 24.00 год 13 березня 2024 року.

Відтак, години, минулі у день початку вчинення протиправного діяння, передбаченого ст. 407 КК, при обрахуванні строків до уваги брати не варто. До того ж, варто мати на увазі, що за задумом законодавця терміни «день» та «доба» використовуються як синоніми, тому особливості обрахування строків у добах визначаються правилами, передбаченими для строків у днях.

Література

1. А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ, 2019. 1480 с.
2. Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2016. 372 с.
3. Ониськів А. М. Кримінальна відповідальність за порушення порядку проходження військової служби, вчинені в умовах особливого періоду або в бойовій обстановці: дис., канд. юрид. наук (доктора філософії). Київ, 2017. 182 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024 р.).

*Черевко Артем,
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КОНДИКЦІЙНИЙ ПОЗОВ

Кондикційний позов, або позов за набуття без підстави, є важливим інструментом у цивільному праві, спрямованим на врегулювання ситуацій, пов'язаних із незаконним збагаченням однієї особи за рахунок іншої. Цей інститут відіграє значну роль у забезпеченні справедливості та захисті прав суб'єктів цивільних правовідносин. Кондикційний позов передбачає можливість потерпілого вимагати від незаконно збагаченої особи повернення незаконно одержаної вигоди або відшкодування завданої шкоди. Водночас, він враховує принципи справедливості та рівності сторін, сприяючи вирішенню конфліктів на цивільному рівні.

Сутність кондикційного позову прямо впливає зі ст. 1212-1213 Цивільного кодексу України. Стаття 1212 Цивільного кодексу України [1] встановлює загальні положення про зобов'язання у зв'язку з набуттям або збереженням майна без достатньої правової підстави. Згідно з першим пунктом статті, особа, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави, зобов'язана повернути це майно потерпілому. Це означає, що якщо майно було набуто чи збережене без належних юридичних підстав, то воно повинно бути повернене його законному власнику. Другий пункт статті встановлює, що ці положення застосовуються незалежно від того, хто саме був ініціатором безпідставного набуття або збереження майна. Це означає, що відповідальність за незаконне набуття майна не залежить від того, чи було це зроблено з боку набувача майна, потерпілого чи інших осіб. Третій пункт статті розширює область застосування цієї глави Цивільного кодексу, описуючи ситуації, до яких вона також може застосовуватися. Це включає вимоги щодо повернення майна, що було виконане за недійсним правочином, витребування майна власником з незаконного володіння і повернення

виконаного однією із сторін у зобов'язанні. Крім того, ця стаття передбачає можливість вимоги про відшкодування шкоди, спричиненої особою, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи. Отже, загальні положення статті 1212 Цивільного кодексу України створюють правову основу для повернення майна його законному власнику у випадках безпідставного набуття або збереження, а також для вирішення інших відповідних питань у цій сфері.

Відповідно до Постанови Верховного суду України від 24.09.2014 року у справі № 6-122-цс14, даний законодавчий стандарт застосовується лише у випадках, коли неможливо вирішити ситуацію безпідставного збагачення однієї особи за рахунок іншої шляхом інших, спеціальних заходів захисту. Зокрема, якщо виникає суперечка стосовно того, яким чином було отримано майно або збережено його без належних юридичних підстав, характер цих правовідносин, що базуються на домовленості, виключає можливість застосування до них судом положень першої частини статті 1212 Цивільного кодексу України, зокрема щодо обов'язку повернути майно потерпілому [2].

Стаття 1213 Цивільного кодексу України встановлює порядок повернення безпідставно набутого майна в натурі та у випадку неможливості такого повернення - вартість майна. Перший пункт статті стверджує, що набувач майна без достатньої правової підстави зобов'язаний повернути це майно потерпілому в натурі. Це означає, що якщо майно було набуто незаконно, набувач повинен повернути його в оригінальному стані власникові. Другий пункт статті регламентує ситуацію, коли неможливо повернути майно в натурі. У такому випадку набувач зобов'язаний відшкодувати потерпілому вартість цього майна. Вартість визначається на момент розгляду судом справи про повернення майна. Це означає, що якщо майно стало недоступним для повернення в оригінальному стані, набувач повинен компенсувати вартість майна потерпілому. Отже, стаття 1213 Цивільного кодексу України визначає правові наслідки безпідставного набуття майна і встановлює, що набувач зобов'язаний повернути майно в натурі або відшкодувати його вартість у випадку неможливості повернення.

Відповідно до Постанови Верховного суду України від 02.03.2016 року у справі №6-3090-цс15, кондикція - це позадоговірний зобов'язальний спосіб захисту права власності, який може бути застосований самостійно на підставі статті 1212 ЦК України шляхом подання кондикційного позову [3].

Таким чином, кондикційний позов, як важливий інститут цивільного права, відображає принципи справедливості та рівності перед законом. Він є ефективним механізмом для врегулювання ситуацій, пов'язаних із незаконним збагаченням однієї сторони за рахунок іншої.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.04.2024 р.).

2. Постанова Верховного суду України від 24.09.2014 року у справі № 6-122-цс14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40731224> (дата звернення: 25.04.2024 р.).

3. Постанова Верховного суду України від 02.03.2016 року у справі №6-3090-цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56280404> (дата звернення: 25.04.2024 р.).

*Чуйко Євгенія,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СПРНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У РАМКАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У сучасній правовій системі України значна увага приділяється захисту особистих немайнових прав громадян, що базується на принципах, закріплених у Конституції. Зокрема, відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя, гідність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

Дослідження сутності та правового статусу особистих немайнових прав у контексті цивільного законодавства має велику актуальність в сучасному правовому середовищі з кількох причин: Особисті немайнові права пов'язані з етичними питаннями, такими як гідність, приватність та свобода. Дослідження цих аспектів дозволяє визначити межі допустимого втручання держави або інших суб'єктів у приватне життя особи. З огляду на зміни в суспільстві та технологічний прогрес, цивільне законодавство постійно еволюціонує. Дослідження сутності та правового статусу особистих немайнових прав допомагає вдосконалити законодавство, враховуючи сучасні потреби та виклики.

Прийняття Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) в 2003 році маркувало новий етап у розвитку правової системи, особливо у визначенні та захисті особистих немайнових прав фізичних осіб. Це сприяло втіленню ліберальних принципів прав людини, їх рівності та захищеності через правове регулювання цих відносин.

Значна частина роботи в даній сфері також базується на декларованих принципах державного суверенітету України, відображених у документах, таких як Декларація про державний суверенітет України 1990 року. Ці документи закріплюють у собі ідеї моральності, справедливості та свободи, що сприяє розвитку правової бази для захисту особистих немайнових прав громадян.

Останні роки свідчать про зростання усвідомлення громадянами своїх прав та активізацію правової системи щодо їх захисту. Це відображається не лише на рівні законодавства, а й у свідомості громадян та активності громадських інститутів у сфері правозахисту.

За словами Попової С.О., особисті немайнові права представляють собою складний правовий конструкт, що об'єднує норми різних галузей права. Основою для цього конструкту слугують Конституція України, яка встановлює можливість набуття основних прав, ЦК України, що деталізує певні особисті немайнові права, а також Господарський кодекс України та інші відповідні нормативно-правові акти [2, с. 44].

У свою чергу, Парфентьев А. розглядає особисті немайнові права у контексті шлюбних відносин, описуючи їх як суб'єктивні, природні права, які не можуть бути передані іншій особі і неможливі до відчуження. Він визначає їх як права, що мають нематеріальний характер і тривалий характер, починаючи з моменту укладення шлюбу і закінчуючи з моменту розірвання шлюбу [3, с. 117].

Аналіз даного твердження свідчить про те, що особисті немайнові права є складною та багатогранною сферою правових відносин. Їх закріплення та регулювання відбувається через різні законодавчі акти, включаючи Конституцію, спеціальні закони та кодекси. Це відображає складність та значущість цієї області права, а також необхідність комплексного підходу до її розуміння та захисту.

Основна мета закону, що містить загальні положення про особисті немайнові права у главі 20 ЦК України, полягає в закріпленні норм, які будуть застосовуватися до всіх особистих немайнових прав, забезпечуючи їх узгоджений та всебічний розвиток. Це має забезпечити правові гарантії належної охорони таких основних аспектів, як життя, свобода, честь, гідність та особиста недоторканність. [4]. В академічних кругах широко обговорюється зміст окремих норм, які містить глава 20 ЦК України, і можливі зміни в них під час їх оновлення. Особлива увага звертається на принципи немайнових прав і їх відповідність сучасному етапу розвитку інформаційного суспільства. Зокрема, обговорюється, які з принципів слід залишити без змін, а які потребують доповнень, що відображали б сучасні реалії, такі як розвиток штучного інтелекту, поява нових біологічних видів, експерименти з живими організмами тощо.

Під час аналізу ЦК України було виявлено, що за період його дії відбулися зміни, які стосувались деяких аспектів особистих немайнових прав, зокрема у сфері інформаційних відносин. Однією з таких змін було виключення презумпції добропорядності, що раніше передбачала, що негативна інформація про особу вважалася недостовірною, поки не буде доведено протилежне.

Це викликало дискусію на теоретичному та практичному рівнях, особливо у судовій практиці щодо справ про захист честі, гідності та ділової репутації. Видалення цієї презумпції змусило сторони перенести обов'язок доведення достовірності інформації на відповідача. Додатково, було уточнено питання поширення інформації, отриманої з офіційних джерел.

Не можна не враховувати рішення Конституційного Суду України, які стосуються інтерпретації поняття «інформація про особисте та сімейне життя особи» [5] та визнання неконституційними деяких положень Бюджетного кодексу України. Зокрема, одним із рішень Конституційного Суду України стало тлумачення цього поняття, що є важливим для визначення обсягу захисту приватності особи у сучасному інформаційному середовищі [6].

Також відбулися значні зміни у регулюванні права на ім'я, включаючи порядок зміни імені, використання у творах, а також в контексті кримінального та адміністративного правопорушень. Зміни враховують практику Європейського Суду з прав людини, спрямовані на захист особистих прав громадян і вдосконалення системи [7].

Виникає дискусія щодо можливості включення всіх немайнових відносин у другу книгу ЦК України, навіть без зазначення особистого характеру, оскільки вони можуть включати і майнові аспекти. Запропоновано назвати книгу просто «Немайнові відносини», без уточнення фізичних осіб, враховуючи, що ряд норм стосується і фізичних, і юридичних осіб. Ідея полягає в тому, щоб розглядати немайнові права як частину «особистих прав», які можуть стосуватися як майнових, так і немайнових аспектів.

Оновлення вітчизняного кодексу потребує уточнення, як приклад, аналогічного до статті 4 Американської конвенції про права людини 1969 року. Там зазначається, що кожна людина має право на повагу до її життя, яке охороняється законом від моменту зачаття, і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Така формулювання може бути найбільш придатною, враховуючи дискусії щодо моменту зачаття та народження, і їх поєднання з правом на життя.

Підсумовуючи, хочеться сказати, що питання особистих немайнових прав важливі з точки зору розвитку правової системи та забезпечення захисту особистих інтересів суспільстві. Проте існують дискусії стосовно того, як саме визначити ці права, а також як їх правовий статус може впливати на реальну реалізацію в практиці.

Один із ключових аспектів полягає у розумінні обсягу та меж особистих немайнових прав, а також у їх правовому захисті. Це стосується не лише теоретичного визначення цих прав, але і практичного застосування їх у різних сферах життя. Для цього необхідно ретельно вивчати різні підходи до визначення особистих немайнових прав і забезпечення їх ефективного захисту у правовій системі.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Губанова О. В.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

2. Попова С.О. Особисті немайнові права юридичної особи: Реалії сьогодення: монографія. Харків: Право, 2023. 360 с.

3. Парфентьев А. Поняття та правова природа особистих немайнових прав подружжя у сімейно-правовій доктрині. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022.№ 3 (31). С. 114-118

4. Цивільний кодекс України:Закон України №435-IV від 16.01.2003р.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-IV>(дата звернення: 20.04.2024р.).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі № 2-рп/2012 від 20.01.2012 р.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі № 7-р/2018 від 11.10.2018 р.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Mennesson c. France» (заява №11288/18) від 16.07.2020 р. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

*Шевченко Карина,
студентка 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження питання захисту права на життя полягає в тому, що захист права на життя в Україні є одним з основних прав, закріплених у Конституції України та міжнародних договорах, ратифікованих Україною. Українське законодавство визнає непорушність життя кожної людини, що означає, що держава зобов'язана забезпечити його захист від будь-яких посягань. Україна, як і інші країни, стикається з різними викликами і загрозами для права на життя. Також вивчення захисту права на життя є важливою складовою процесу реформування правової системи та зміцнення правової держави в Україні. Це стосується як законодавчих ініціатив, спрямованих на підвищення ефективності правосуддя та правопорядку, так і освітніх програм, спрямованих на підвищення правової грамотності серед населення. Тож вивчення захисту права на життя в Україні має важливе суспільне значення і сприяє зміцненню правової культури, підвищенню безпеки та гармонії в суспільстві.

Питання права на життя було предметом розгляду багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Борисевич Н., Вінгловська О., Ворона В., Гориславський К., Денісов Б., Домбровська О., Єднак О., Красицька Л., Мірошніченко О., Рабінович П., Рейчелс Дж., Шевчук С. та ін.

Головне природне право кожної особи, визначене Конституцією України, полягає в праві на життя. Це право є важливим для першого покоління прав. Воно не залежить від влади і не може бути відкликано без вагомих причин і без погодження особи. Право людини на життя є особистим, немайновим,

абсолютним, індивідуальним та суб'єктивним. Це право займає особливе місце серед інших прав та свобод особи.

Право на життя та його захист гарантуються різними нормативними актами, включаючи: Конвенцію про захист прав людини і основоположних та основних свобод [1], Міжнародну Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [2], Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання [3], Конвенцію про права дитини [4], Конвенцію про права осіб з інвалідністю про права інвалідів [5], Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [6], Міжнародну Декларацію стосовно трансплантації людських органів; Гельсінську декларацію Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження», Женевську декларацію, 186-ий Додатковий протокол до Конвенції з прав людини та біомедицині відносно трансплантації органів і тканин людини [7; 8].

Загальна декларація прав людини, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, встановлює, що кожна особа має право на життя, що стало загально визнаною нормою міжнародного права в галузі прав людини, якою мають дотримуватись всі країни [9]. У Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року сформульовано такі поняття, як «умисне позбавлення життя», «використання сили виключно у випадках абсолютної необхідності» та інші, які визначають зміст права на життя. Протоколом № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод смертна кара була скасована без будь-яких винятків [1].

Основним для визнання права людини на життя згідно з Конституцією України є положення, згідно з яким це право є невід'ємним, невідчужуваним та непорушним. Право на життя належить людині з моменту народження та гарантується державою. Конституція України наголошує, що конституційні права та свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються та не можуть

бути скасовані, що забороняє будь-які зміни до Конституції, які передбачають скасування прав та свобод людини та громадянина [10].

Однак в Україні відзначаються деякі порушення права на життя, зокрема: тривалість та неефективність розслідування вбивств осіб; заборона права на гідну смерть у рамках еутаназії; існування «презумпції незгоди» щодо трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини.

На основі цього формуються інститути основних прав і свобод, безпеки та соціального захисту. Тому право на життя варто розглядати як юридичну основу, що визначає принципи відносин між людиною та державою [11].

Виконання обов'язку «захищати життя людини» призвело до ухвалення в українському законодавстві ряду правових норм, які мають забезпечити найбільш повне дотримання права на життя та встановлення відповідальності за смерть людини.

Наприклад, Кримінальний кодекс України визнає злочинними різні види умисних вбивств, таких як «Посягання на життя державного чи громадського діяча», «Умисне вбивство», «Посягання на життя представника іноземної держави». Вік особи, яка скоїла умисне вбивство, зазвичай починається з 14 років, хоча є винятки, наприклад, стаття 118 Кримінального кодексу України, де вік для кримінальної відповідальності становить 16 років. Також передбачена відповідальність за необережне позбавлення життя, яке описано у статті 119 Кримінального кодексу України «Вбивство через необережність», а також у частині 2 статті 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження». Спеціальні норми, які передбачають необережне позбавлення життя людини, включають порушення вимог законодавства про охорону праці та правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами [12].

Отже, захист права на життя є однією з найважливіших функцій правової системи кожної країни. Це означає, що держава зобов'язана приймати різні заходи для захисту життя своїх громадян від будь-яких загроз та небезпек. Загальні принципи та правила, що стосуються захисту життя, часто включені до конституцій та інших нормативних актів країни. В Україні відзначаються деякі

порушення права на життя, зокрема: тривалість та неефективність розслідування вбивств осіб; заборона права на гідну смерть у рамках евтаназії; існування «презумпції незгоди» щодо трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини. Більш того, захист права на життя також охоплює заходи для попередження і ліквідації таких явищ, як насильство, тероризм, аварії на дорогах та природні катастрофи.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.)
2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.)
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.)
4. Конвенція про права дитини.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.)
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.)
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.)
7. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 01.05.2024 р.)
8. Американська конвенція про права людини або Пакт Сан-Хосе.
URL: <https://znaimo.com.ua> (дата звернення: 01.05.2024 р.)
9. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.05.2024 р.)

10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

11. Кузьменко Я.П. Право на життя як природне право людини: теоретико – правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. №1.С. 15-18

12. Кримінальний Кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

Шостак Денис,

Колесник Яна,

*студенти 4 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗАКОНУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Однією з найбільш дискусійних тем у сучасному міжнародному приватному праві виступає питання міжнародної правосуб'єктності, зокрема, щодо правової природи особистого закону фізичних осіб. У сфері міжнародного приватного права питання, що стосуються особистого статусу, традиційно відносяться до тих, які потребують посилання на особистий закон фізичної особи. Це пов'язано з тим, що при регулюванні відносин з іноземним елементом виникають складнощі, зокрема, щодо правової класифікації норм і понять при виборі права, що підлягає застосуванню для конкретних правовідносин у конкретній ситуації. Тому, дослідження правового статусу учасників міжнародних приватних відносин набуває вирішального значення, особливо щодо громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства.

Серед науковців, які в тій чи іншій мірі займалися дослідженням даної проблематики, варто виокремити таких, як: Ковлер А.І., Мошняга Л.В.,

Ігнатенко Г.В., Дмитрієв А.І., Мицик В.В., Тарасов О.В., Лукашук І.І., Черниченко С.В. та інші.

Складна сфера міжнародного приватного права охоплює правовий статус осіб, коли вони перебувають у відносинах приватного характеру, які ще більше ускладнюються іноземним елементом. Так, на думку Барабаша А.Г. та Волковської А.А., унікальність правового статусу фізичної особи полягає в її одночасному підпорядкуванні двом правовим системам під час проживання в іншій країні: або закону їхньої рідної країни, заснованому на громадянстві (*lex patriae*), або закону їхнього постійного місця проживання (*lex domicilii*). Це пояснюється тим, що особа зберігає юридичну приналежність або до країни свого громадянства, або до країни постійного проживання [1, с. 141].

Коли справа доходить до встановлення правового статусу фізичної особи та оцінки її правових можливостей, людина стикається зі складним питанням через суперечливі зобов'язання, накладені особистим законом фізичної особи, також відомим як *lex personalis*. Як, зазначає Мошняга Л.В., концепція особистого закону фізичних осіб регулюється двома принципами: правом громадянства та правом місця проживання. Закон про громадянство стосується застосування закону держави, громадянством якої є особа. З іншого боку, право місця проживання стосується застосування права держави, де особа проживає постійно або переважно [2, с. 61].

В Україні особистий закон фізичної особи визначено ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. Відповідно до цієї статті особистий закон особи визначається правом держави, громадянином якої вона є. У випадках, коли особа має громадянство кількох держав, її особисте право визначається державою, з якою вона має найтісніший зв'язок, наприклад, за місцем проживання або місцем основної діяльності [3].

Говорячи про особистий закон громадянина України, важливо підкреслити, що Конституція України забезпечує добробут і безпеку її громадян навіть під час їхнього проживання за межами країни. Крім того, Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. визнає громадянство як правовий

зв'язок особи з Україною, що охоплює їхні взаємні права та обов'язки. Іншими словами, особа визнається громадянином України, якщо вона набула громадянство відповідно до законів та міжнародних договорів України [4].

Стосовно особистого закону іноземців та осіб без громадянства, то тут варто зазначити, що Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає іноземця як фізичну особу, яка є громадянином іншої держави або держав і не має громадянства України. У свою чергу, особа без громадянства - це особа, яка не визнається громадянином жодної держави відповідно до її власних законів. Важливо зазначити, що законодавство України відносить «іноземця» до категорії іноземних громадян і не включає осіб без громадянства [5].

Сучасна тенденція національного законодавства, що стосується правового статусу іноземців, узгоджується з міжнародними угодами про права людини, надаючи іноземцям ті самі законні права, що й громадянам. Такий підхід може призвести до ситуації, коли іноземці користуються дещо більшими правами в чужій країні, ніж у своїй власній. Однак, відповідно до встановлених принципів міжнародного приватного права, іноземець не може посилатися на права та свободи, які він мав у своїй країні під час проживання в іншій, якщо ці права також не визнаються державою перебування [1, с. 140].

У сфері міжнародного приватного права становище осіб зазвичай повністю регулюється законами країни, в якій вони перебувають. Це включає конституційні норми приймаючої держави, спеціальне законодавство щодо правового статусу іноземців та інші правозастосовні закони. Залежно від громадянства, іноземці також можуть підпадати під дію законодавчої бази своєї країни, тоді як особи без громадянства можуть підпорядковуватися лише до законодавства країн, де вони постійно проживають [1, с. 141].

Таким чином, правоздатність фізичної особи за міжнародним приватним правом залежить від приналежності такої особи або до іноземця, або до особи без громадянства або до громадянина України. Правове становище цих осіб у будь-якій державі визначається правовими відносинами між особою та

відповідною державою. Тобто, особистий закон фізичних осіб охоплює сукупність прав і обов'язків, характерних для їх правового статусу. Однак, при визначенні правового статусу особистого закону осіб із різним правовим статусом можуть виникати колізії між правовими нормами країни, в якій особа перебуває, та країни її громадянства.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Г.А.

Література

1. Барабаш А.Г., Волковська А.А. Правовий статус фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права. *Основи висчення новітніх теорій та методик*: матеріями міжнар. наук.-практ. конф. (7-10 бер.). Бостон, 2023. С. 140-142.

2. Мошняга Л.В. Особливості правового статусу фізичних осіб в міжнародному приватному праві: теоретико-правове дослідження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 59-63. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/253824/251115> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

3. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 24.03.2024 р.).

4. Про громадянство України: Закон України № 2996-XI від 18.01.2001 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 24.03.2024 р.).

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України № 2813-XI від 22.09.2011 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 24.03.2024 р.).

Шубін Іван,
*студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КРИТЕРІЇ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ОБЧИСЛЕННІ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Моральна шкода для фізичних осіб означає наявність негативного емоційного сприйняття людиною вчинених стосовно неї діянь, що досягло певного психологічного стану. Зміст моральної шкоди щодо юридичних осіб полягає у зниженні їх ділової репутації [1, с. 377]. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення (ст. 23 ЦК України) [2]. Найскладнішим є критерій глибини та характеру фізичних і моральних страждань, що оцінюються судом з урахуванням фактичних обставин, за яких було завдано моральної шкоди. Зазначений критерій є загальним для будь-яких справ про компенсацію моральної шкоди, оскільки саме глибина та характер страждань відіграють вирішальну роль під час обґрунтування розміру компенсації поряд з іншими фактами. Визначити глибину фізичних і душевних страждань дають змогу такі критерії, як їх характер (страждання, пов'язані з фізичним болем; переживання; душевні страждання); тяжкість шкоди, завданої здоров'ю (легкі тілесні ушкодження, середньої тяжкості, тяжкі); вид душевних страждань (страх, занепокоєння, нервозність, сором, приниження, відчай); глибина страждань (незначний фізичний або душевний біль, значний біль, сильний біль, нестерпний біль, біль руйнівної для здоров'я сили) [3, с. 20]. Проблема обрахування розміру відшкодування моральної шкоди є однією з найбільш дискусійних, такою, що викликає особливий інтерес серед науковців і юристів-практиків.

За своєю природою ця шкода є немайновою, що обумовлює складнощі в її оцінюванні, адже чітких критеріїв визначення розміру завданої шкоди в майновому еквіваленті бути не може. Наприклад, обрахувати однозначно ступінь завданого душевного болю чи посягання на гідність і честь практично неможливо, тобто фактично йдеться про умовну компенсацію. Складність оцінки заподіяної моральної шкоди зумовлена такими причинами: відсутність законодавчо закріплених критеріїв визначення розміру відшкодування моральної шкоди; нечіткість критеріїв, які бере до уваги суд під час оцінки моральної шкоди; “розпливчатість” аргументації відповідної суми компенсації в рішеннях судів; призначення різних сум відшкодування моральної шкоди за аналогічних чи схожих обставин; ставлення до порушення трудових прав, яке призводить до заподіяння моральної шкоди як до «незначущого» [3, с. 18].

Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватною дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз [4]. Перелік критеріїв, які впливають на розмір компенсації моральної шкоди, є невичерпним і залежить від кожної окремо взятої справи [5, с. 73]. Питання визначення критеріїв оцінки моральної шкоди залишається надзвичайно актуальним і таким, що потребує подальшого дослідження.

Науковий керівник: асистент Нога П. П.

Література

1. Баранова Л. М., Бегова Т. І., Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В., Яроцький В. Л. Цивільне право. Підручник.Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>. (дата звернення: 22. 04. 2024р.).
3. Дрозд О.Ю., Панченко О.І. Питання загальних критеріїв відшкодування моральної шкоди. *Юридична психологія*. 2022. №2 (31). С. 18-22.
4. Методичні рекомендації “Відшкодування моральної шкоди”: Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004 р. № 35-13/797. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/v_797323-04. (дата звернення: 22. 04. 2024р.).

5. Кочина О.С. Критерії визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням австрських та суміжних прав. *Юридичний науковий електронний журнал Чернігівського національного технологічного університету*. 2019. № 3. С. 70-74.

*Яценко Микита,
аспірант кафедри податкового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕЖИМУ ЗАСТОСУВАННЯ МАРОК АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ

Подібна специфічність сплати акцизного податку породжує і особливі спори, які виникають в ході перевірки повноти та своєчасності сплати акцизного податку. Аналіз практики вирішення таких спорів судами дозволяє проаналізувати ці проблеми з боку практичної значущості чинного податкового законодавства, з'ясувати слабкі та проблемні положення в правозастосуванні. Розв'язання подібних конфліктних ситуацій в спорах між платником акцизного податку та податковими органами пов'язується із з'ясуванням трьох аспектів: характеру відносин, які уособлюють режим застосування марки акцизного податку; дії законодавства, яке регулює застосування марок акцизного податку в часі; підстав та наслідків проведення фактичних податкових перевірок стосовно додержання законодавства щодо використання марок акцизного податку.

1. *Характер відносин, які уособлюють режим застосування марок акцизного податку.* Режим використання марок акцизного податку передбачає участь більш широкого кола суб'єктів ніж при традиційній сплаті будь-якого податку. Участь в цих відносинах спеціального суб'єкта, який виготовляє та реалізує марки акцизного податку, принципово розширює суб'єктний склад. Хотілося б звернути увагу на значення оцінки динамічного характеру цих відносин, що обумовлює існування декількох стадій [1, с. 486-488]: купівля - продаж марок акцизного податку; видача марок акцизного податку; маркування

товарів; доставка маркованих підакцизних товарів; повернення невикористаних марок акцизного податку.

Алкогільні напої та тютюнові вироби, які виробляються або імпортуються в Україну позначаються марками акцизного податку [2, ч.4 ст.11]. За визначенням Податковим кодексом України марка акцизного податку – це спеціальний знак для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів, віднесений до документів суворого обліку, який підтверджує сплату акцизного податку, легальність ввезення та реалізації на території України цих виробів. Маркування підакцизних товарів відбувається наклеюванням марки акцизного податку на пляшку алкогольного напою чи пачку тютюнового виробу [3, пп. 14.1.107, пп. 14.1.109, п. 14.1, ст. 14]. Подібна вимога маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів породжує обов'язок платників податків в забезпеченні маркування марками встановленого зразка таким чином, щоб вона розривалася під час відкупорювання чи розкривання товару [3, п. 226.1 ст. 226]. Кожна марка акцизного податку повинна мати окремий номер та позначення про квартал і рік випуску марки [3, п. 226.8 ст. 226]. Акцизний податок відповідно до пп. 222.1.2 п. 222.1 ст. 222 Податкового кодексу України сплачується до бюджету протягом 15 робочих днів після отримання марок акцизного податку.

Порушення режиму використання марок акцизного податку передбачає і відповідні несприятливі наслідки для платника податку. В основі їх застосування знаходиться визнання підакцизних товарів немаркованими. Перелік таких алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин закріплено п. 226.9 ст. 226 Податкового кодексу України. Не маркованими будуть вважатись алкогольні напої, тютюнові вироби з марками, що мають пошкодження, які унеможливають встановлення реквізитів, наявність відкритого надриву з краю марки, розмір якого перевищує відповідні показники (вертикальний - 4x10 мм; горизонтальний - 4x20 мм; діагональний - 4x18 мм), пошкодження, внаслідок яких зменшилась довжина марки на 10 чи більше міліметрів, або ширина – на 5 чи більше міліметрів, відсутність кута марки площею більше ніж 150 кв. мм. Визнання таких товарів немаркованими передбачає застосування фінансових

санкцій. Вони використовуються у разі виробництва, зберігання, транспортування, реалізації фальсифікованих алкогольних напоїв чи тютюнових виробів; алкогольних напоїв чи тютюнових виробів без марок акцизного податку встановленого зразка або з підробленими марками акцизного податку.

Продаж марок акцизного податку здійснюється на підставі поданих покупцем марок за місцем його реєстрації як платника акцизного податку в електронній формі: заявки – розрахунку кількості марок; копії платіжного документа про перерахування суми акцизного податку з відміткою банку продати у виконання платіжного доручення – для імпортерів [4]. Таким чином, реалізація марок акцизного податку породжує вже на початку динаміки цих відносин два обов'язки: а) виробник підакцизних товарів для можливості їх маркування зобов'язаний не менше ніж за 2 місяці до початку маркування замовити у відповідного Головного Управління ДПС за місцем реєстрації як платника акцизного податку відповідну кількість марок певного виду; б) з першим обов'язком виробника підакцизних товарів кореспондується і наступний – не більше ніж протягом 15 робочих днів після отримання марок акцизного податку сплатити до бюджету суми податку з урахуванням мінімального акцизного податкового зобов'язання. У разі невиконання цього марки за наступними заявками розрахунками виробників тютюнової продукції не видаються до дня в якому здійснено сплату акцизного податку та штрафних санкцій в повному обсязі.

2. *Дія законодавства, яке регулює застосування марок акцизного податку в часі.* При проведенні контрольних заходів, фактичних податкових перевірок часто висновки контролюючих органів пов'язують порушення платниками податків вимог щодо застосування марок акцизного податку з неспівпадінням такої марки із реальною пляшкою чи пачкою, які промарковані. Наприклад маркування пачки сигарил у кількості 25, 20, 10 штук сигарил у пачці здійснено марками акцизного податку для 2 сигарил у пачці [6]. Виходячи з цього контролюючий орган робить висновок щодо немаркованості у випадку, коли під час фактичної перевірки встановлюється факт зберігання та реалізації платником

сигарил у кількості 20 штук, 25 штук у пачці, які були марковані марками акцизного податку для сигарил з двома сигарилами у пачці.

Міра відповідальності за виробництво, зберігання, транспортування, реалізацію алкогольних напоїв чи тютюнових виробів без марок акцизного податку встановленого зразка стосується лише тих товарів, що вироблені після 1 січня 2021 року. Стосовно тих виробів, які були виготовлені у другому та третьому кварталі 2020 року, які були наявні в торговому залі, але випущені у другому та третьому кварталах 2020 року (зазначення кількості штук сигарил в пачках, упаковках) законодавством на момент випуску цих марок не вимагалось. Оскільки марки видавалися виробнику на пачку сигарил із кількістю дві штуки в пачці у 2020 році, тютюнові вироби, що зберігалися у платника на час здійснення фактичної перевірки вважаються маркованими. Розмір штрафу залежить від вартості товару і досягає 200 % вартості товару, але не менш 17 000 грн [2, ч. 2 ст.17]. Таким чином встановлюється державою міра відповідальності за порушення виробництва та обігу підакцизних товарів, порушення режиму застосування марок акцизного податку.

Необхідно в таких випадках, звертати увагу на часові межі проведення перевірок. В багатьох випадках стосовно цього фігурують дати починаючи з 2021 року, але в цьому випадку треба виважено оцінювати редакції акту або безпосередньо акти, які регулювали обіг марок акцизного податку до 2021 року та після. Принципово важливим при регулюванні обігу марок акцизного податку виходити при оцінці законності використання таких марок та відповідних наслідків з дати випуску марки акцизного податку. Дуже часто контролюючі органи при нарахуванні штрафних санкцій оцінюють ситуацію, коли на тютюнових виробках, які були наявні у торговому залі, були наклеєні марки акцизного податку, які були випущені у другому та третьому кварталах 2020 року. Але при їх використанні зазначення на таких марках кількості штук у пачці (упаковці) законодавством на момент випуску таких марок не вимагалось. Висновок щодо немаркованості в такій ситуації може робитися лише стосовно тих сигарет, сигарил і т.д., якщо вони вироблені після 1 січня 2021 року. В такому

випадку неспівпадіння кількості одиниць у пачці та кількості одиниць, які зазначені на марках акцизного податку дійсно породжують несприятливі наслідки для платника. У випадку коли тютюнові вироби марковані марками акцизного податку, що виготовлені (реалізовані виробнику) у 2020 році, то для оцінки та правових наслідків їх використання застосовуються норми чинного законодавства України в редакції станом на 2020 рік [3;2; 5], а не на момент звернення до суду з позовом чи винесення рішення по справі.

При цьому, у випадку маркування виробником тютюнових виробів з кількістю у пачці відмінною від попередньо заявленої він зобов'язаний здійснити доплату акцизного податку на день подання податкової декларації за відповідний звітний період. Таким чином, наявність правопорушення з боку платник податку в даному випадку пов'язується із: [3, п. 226.9 ст. 226] а) інформацією щодо фактичного використання марок акцизного податку платником; б) відповідністю сум сплаченого акцизного податку згідно зареєстрованої декларації за звітний період. З приводу сплати або доплати акцизного податку необхідно звертатися по місцю перебуванню на обліку платника, а саме до Офісу великих платників податків ДПС.

Виробник, який замовляє марку акцизного податку має не менше ніж за два місяці до їх використання сплатити мінімальну ставку акцизного податку. Станом на 2020 рік мінімальна ставка акцизного податку на тютюнові вироби типу «сигарил» визначалася з розрахунку дві штуки сигарил у пачці. У випадку використання такої марки для маркування пачки відмінної від двох штук виробник зобов'язаний здійснити відповідну доплату акцизного податку на дату подання податкової акцизної декларації за звітний період. В деяких випадках контролюючі органи намагаються обґрунтувати висновок щодо реалізації при таких умовах фальсифікованої алкогольної або тютюнової продукції. В той же час, формальна невідповідність марки акцизного податку (до 1 січня 2021 року і після) не дає підстав для висновку щодо фальсифікації продукції.

Література

1. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права. В 6 т. Особенная часть. Т. IV: Косвенные налоги. Х.: Право, 2007.
2. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах та пального». *Відомості Верховної Ради України*. 1995.№ 46.ст. 345.
3. Податковий кодекс України.Відомості Верховної Ради України.2011. № 13-14, № 15-16, № 17.ст.112.
4. Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-2010-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-2010-%D0%BF#Text).(дата звернення: 22. 04. 2024р.).
5. Постанова Кабінету міністрів України від 2712.2010р.№ 1251.
6. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду по справі № 440/111288/21 25.12.2023р.

Наукове видання

«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР»

МАТЕРІАЛИ

**III щорічної студентської наукової конференції
(з нагоди 220 річниці створення
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого)**

(м. Полтава, 17 травня 2024 року)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку та до поширення через мережу Інтернет 26.06.2024.

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого.

36011, м. Полтава, проспект Першотравневий, 5 Тел./факс: (0532) 56-01-48
e-mail: poltava_inst@nlu.edu.